Yaklaştıkça Uzaklaşıyor mu?

Avrupa Birliği ve Türkiye

Murat Belge

Birikim Yayınları

MURAT BELGE 1943'te doğdu. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 12 Mart döneminde iki yıl cezaevinde kaldıktan sonra 1974'te üniversiteye döndü. 1981'de doçentken istifa etti. *Halkın Dostları, Birikim, Yeni Dergi, Yeni Gündem, Milliyet Sanat, Papirüs* dergilerinde ve *Cumhuriyet, Demokrat, Milliyet, Radikal* gazetelerinde yazdı. 1983'te İletişim Yayınları'nı kurdu. 1997'de profesör olan Murat Belge Bilgi Üniversitesi'nde öğretim üyesi ve *Radikal*'de yazıyor. Kitapları: *Tarihten Güncelliğe* (1983), *Sosyalizm, Türkiye ve Gelecek* (1989), *Marksist Estetik* (1989), *The Blue Cruise* (1991), *Türkiye Dünyanın Neresinde* (1992), *12 Yıl Sonra 12 Eylül* (1992), *İstanbul Gezi Rehberi* (1993), *Boğaziçi'nde Yalılar ve İnsanlar* (1997), *Edebiyat Üstüne Yazılar* (1998), *Tarih Boyunca Yemek Kültürü* (2001), *Başka Kentler, Başka Denizler* (2002), *Türkiye-AB: Bitmeyen Kakafoni* (2003). Yazarın ayrıca William Faulkner, James Joyce, John Berger'den çevirileri yayımlanmıştır.

Birikim Yayınları 27
ISBN 975-516-025-6
© 2003 Birikim Yayıncılık Ltd. Şti.
1. BASKI 2003, İstanbul (1000 adet)

EDİTÖR Abdullah Onay
DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç
KAPAK Utku Lomlu
KAPAKTAKİ DESEN Selçuk Demirel, 1992
KAPAK FİLMİ 4 Nokta Grafik
DİZGİ Remzi Abbas - Çiğdem Dilbaz
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Rafet Kınalı
MONTAJ Şahin Eyilmez
BASKI ve CİLT Sena Ofset

Birikim Yayınları
Klodfarer Cad. İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Fax: 212.516 12 58
e-mail: birikim@iletisim.com.tr

MURAT BELGE

Yaklaştıkça Uzaklaşıyor mu?

Avrupa Birliği ve Türkiye

Birikim Yayınları

"'İç Dinamik Dış Dinamik'", "Türkiye Dünyanın Neresinde?", "Türkiye Avrupa'nın Neresinde?", "Depomuz Sağlam" başlıklı yazılar 1994-95'te *Pazar Postası*'nda, diğerleri ise *Radikal* gazetesinde yayımlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7
'İç Dinamik Dış Dinamik' *19* • Türkiye Dünyanın Neresinde? *21*
Türkiye Avrupa'nın Neresinde? *23* • Depomuz Sağlam *26*
Avrupa Konusu *28* • Niçin Avrupa Birliği? *30* • Avrupa Parlamentosu *33*
Beklenen Davranış! *35* • Milliyetçilik ve 'İçişlerimiz' *38*
Bir "Millî Egemenlik" Anısı *40* • İzolasyonizm *42*
İnsan Hakları Politikası *44* • Avrupalı Muhafazakârlar *46* • Asıl Engel... *49*
Avrupalı Olmak ya da Olmamak *52* • Gene 'İçişlerimiz' *54*
Avrupa'nın Eşiğinde *56* • Avrupa Birliği'ne Katılma İradesi *58*
Kaş Yaparken Göz Çıkarmak *60* • Şantajla Batılı *62*
Avrupa ve Milliyetçilik *64* • Fransa Gezisi *66* • Avrupa'nın Açık Kapısı *68*
Baskın Basanın *70* • Viyana'nın Kuralları Kendine *72*
Halkın Avrupa'sı *74* • Londra'dan Bakarken *76* • Yerel/Evrensel *78*
Cardiff *80* • İstemeyen Biz Olalım *82* • Askerî Demokrasi *84*
Adalardan... *86* • Gene Avrupa *88* • Avrupa'nın Ayıbı *90*
Avrupalı Türkiye *92* • Zorunlu Hareketler *94* • Tarihî Tercih *96*
Biz ve Onlar *98* • Standartlar *100* • Avrupa Parlamentosu *102*
Uygun Adım, Sol, Sağ! *104* • 'Türk Gibi Kuvvetli' *106* • Irkçı Avrupa *108*
'Yabancı' *110* • İdeolojinin Direnci *112* • 'Kuzeybatı/Güneydoğu' *114*
Batı'nın 'Dar Kapı'sı *116* • Rusya ve Avrupa *119* • Geçmişin Yükü *122*
Avrupa Ne Der? *124* • Demokrat *126* • Kaçan Fırsat *128*
'Onlar Bizi Kabul Etmez' *130* • Avrupa'ya Karşı Yeni Sağ *132*
Yeni Dünyada Eski Sol *134* • Yeni Dönemde Yeni Sağ *136*
Kökü Mazide Bir Âtiyim *138* • Zengin Sofrasının Kuralları *140*
Zinhar Tek Ülkede *142* • Muhalefet Dersleri *144*
Batılılaşmanın Hakemi *146* • Lüksemburg'dan Helsinki'ye *148*
Ödevini Yapanlar ve Yapmayanlar *151* • Süreçler ve Sonuçlar *153*
Kişilikli Dış Politika *155* • İki Derede, Birarada *158* • Avusturya *161*

AB, Avusturya ve Biz *163* • Avrupa Bakanı *165* • Çabalama Kaptan *167*
'Duyarlılık' *169* • Şehit Yakınları *172* • 'Gelinime Söylediğim...' *174*
Avrupa Aslında Kolay *176* • Bir Yeniden Değerlendirme *178*
Avrupa Federalizmi *181* • Avrupa Anayasası? *183*
Dünya Federalizmi *186* • Hükümranlık Kayıtsız Şartsız?.. *188*
İç ve Dış Dinamikler *190* • Nürnberg *192* • Olacağına Varır *194*
Var mı, Yok mu? *196* • Kader Gibi Tarih *198* • 100 Sivil Girsin *200*
Dilde İtidal *202* • Son Mohikan *205* • Gecikme Eylemi *208*
Kendim İçin Demokrasi *210* • Acelemiz Yoktur *212*
Fırtına, Ama Hep Aynı Bardakta *215* • 'Türk Usûlü Demokrasi' *218*
Yeniden, Demokratikleşme *221* • Üstünü Çizme *223* • Son 'Açıklama' *226*
Avrupa ve Bölünme *228* • Önce Bölünen, Sonra Bölünen *231*
Biz de Öğrensek *234* • Demokrasi Dışarıdan Gelir *237*
Kimyasal Bireşim *240* • Niçin Kıbrıs? *243* • Bir İl Daha *245* • AGSK *247*
Emperyalizm ve Biz *250* • Üçüncü Dünya *253*
Ulus-üstünün Felsefesi *256* • Üslûp Uyuşmazlığı *259*
Gene Bir Sempozyumdan *262* • 'Yönetişim' *264* • AİHM Kararı *267*
'Ulusal Güvenlik' *269* • 'İstemek' ve 'Yapmak' *272* • Çalışan Saat *275*
Kıbrıs Geldi Çattı *278* • Kıbrıs ve Gelecek *281* • Can Havliyle *283*
İdam *286* • Savaş Hali *288* • Değişen de Var *291* • Yasa Ne İçin? *293*
Onurlu ve Kişilikli *295* • 'Disinformation' *298*
Avrupa Birliği'nin Elçisi *301* • 'Arayış' *303* • Avrasya *306*
'Jeo-stratejl' *309* • 'Hukuk-öncesi' Zihniyet *311* • 'Kişilik'in Altındaki *313*
Dediğim Dedik *316* • 'Terörist' Demeden Önce... *319* • 'Hassasiyet' *321*
Tatlı Su Frengi *324* • Avrupa'da / Avrupalı Olmak *326*
Kimin Irkçılığı? *328* • 17S Örgüt *331* • Gene İdam Konusu *334*
Yapmak veya Yapmamak *337* • Çeşitli Takvimler *339*
İdam Seçim Kazandırır *341* • İdam ve 'Seçkinler' *343*
Özgür Tartışma Ortamı *345* • 'Konvertibilite' *348*
Yüksek Gümrük Politikası *350* • İç Piyasaya Özel *352*
Sevinçli Bir Gün *355* • İzolasyon *357* • Ulusal Üslûp *360*
'Onlar Bizi Almaz' *362* • Devletin 'Seçim'leri *364* • Ver Tarihimizi *366*
Müzakere *368* • Bindirim Sorunu *371* • Basit Bir Mesele *374*
'Uygulamayı Görelim' *376* • Muasır Medeniyet *379*
Dünyadan Kopukluğun Biçimleri *382* • Daha Ne Fedakârlık? *385*
2005 *387* • Sekiz Sütuna Manşet *390* • Zamanı Verimli Kullanmak *393*
Hangileri Ciddi Engel? *396*

ÖNSÖZ

Bir süreden beri, Avrupa Birliği ve özellikle Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri üstüne, gittikçe artan bir sıklıkla yazdığım yazıları, bu sürecin oldukça belirgin bir evresi olduğunu düşündüğüm 2002 yılı sonunda toplayıp kitap haline getirmeye karar verdim. Bu tarihte karar kılmamın nedeni, Aralık 2002'nin yalnız heyecanın arttığı "belirgin bir evre" değil, aynı zamanda "belirleyici" bir dönüm noktası olmasıydı. Aralık ayında benim bu beklentim gerçekleşti. Bundan sonraki süreçte de mutlaka birçok sorun çıkacaktır. Kıbrıs'ın ve daha pek çok konunun kolayca çözülebileceğini ummak için saflık ölçüsünde iyimser olmak gerekiyor. Şu önsözü yazmak üzere masanın başına geçtiğim gün, Hablemitoğlu'nun öldürülmesinin ertesi günü. Burada, oraya gitmek istemeyenler... Orada, bizim gelmemizi istemeyenler... İki tarafın da yapabileceği çok şey var. Onun için bu trenin öyle tereyağdan kıl çeker gibi arızasız engelsiz o istasyona varması kolay değil.

Gene de, geri dönülmez adımların atıldığını ve işin büyük kısmının tamamlandığını düşünüyorum. Burada çok kişi "usûlen" hoşnut görünmemiş ve hattâ "alınma" havasına girmiş olsa da, 2005 tarihinin yazıyla kayda geçmiş olması önemli bir gelişmedir. Buraya varılabilmiş olması, en azından, iki ta-

rafta da bu birleşmenin olmasını isteyenlerin ağırlığının, istemeyenlerden fazla geldiğini gösteriyor.

Avrupa Birliği'nin genişlemeye başlamasıyla birlikte, buraya üye olma durumunda bulunan ülkelerde, bir "davranış zenginliği" gözlemlenmiş olabilir. Ama bu yolda "Türkiye tavırları" gösteren çok fazla ülke olduğunu sanmıyorum.

Örneğin Danimarka'da bir referandum yapılmış ve toplumun yarısından azıcık fazlasının AB ile birleşmek *istemediği* görülmüştü. Şimdi de, yarısından azıcık fazlası, pek öyle heyecan da göstermeden, "Eh, girelim bari" tarzında bir havada görünüyorlar.

Türkiye'de bu konuda bir referandum olmadı, herhalde olmayacaktır da. Ama epey zamandan beri birçok kamuoyu yoklaması oldu. Bunlardan görünen, buradaki durumun Danimarka'dakine (ve bazı başka Avrupa ülkelerindeki) duruma benzemediği - burada, bayağı yüksek oranda insan "katılmamız iyi olur" kanısında.

Buraya kadar herhangi bir tuhaflık yok. Tuhaflık şurada: halkın ezici çoğunluğunun AB'ye katılmaktan yana olduğu Türkiye'de AB hakkında yürüyen tartışmalarda bir taraf son derece ağır bir dille AB'yi suçluyor, karalıyor. AB'nin aslında Türkiye'ye düşman olduğu, bizi bölmeye çalıştığı, Türkiye'ye terörle saldıranları desteklediği, Türkiye'nin güçlenmesini istemediği ve bunlara benzer türlü türlü suçlamalar her gün birkaç kere söyleniyor.

Katılım isteyenlerin çoğunluk oluşturmadığı veya pek az bir çoğunluk oluşturduğu ülkelerde ise AB hakkında bu tip sözlerin söylenmesi herhalde çok tuhaf olurdu. Sözgelişi Norveçliler AB'nin Norveç'i bölmek istediğini düşünmüyorlar (ona bakılırsa, Türkiye'yi bölmek istediğini de düşünmüyorlar), ama çok başka nedenlerle, o birliğe katılma konusunda hiç de heyecanlı değiller.

Doğu Avrupa'ya doğru geldikçe, buradaki tepkilerin bizimkini daha çok andıracağını düşünebilir miyiz? Görünen, öyle düşünürsek yanılacağımızı gösteriyor. Burada, Danimarka, Norveç, Irlanda gibi ülkelerde olduğundan da fazla bir katılma

isteği göze çarpıyor. Şikâyet yok değil: Adaptasyon zorluğu, bu kısa zamana bu kadar değişimi sığdırmanın zorluğu, kimi durumda Avrupa'nın anlayışsızlığı, kimi durumda belki Avrupa taleplerinin anlamsızlığı konuşuluyor, söylenenler oluyor. Ama sonuçta, bir ulusal hedef olarak, AB ile bütünleşmenin gereği üstüne bir tartışma çıkmıyor. Polonya'da sorun çok, ama "AB ile birleşirsek bölünürüz" diye bir sorun yok.

Tabiî AB'nin bunları yaptığını *burada* iddia edenlere sorarsanız, onlar da Polonya'nın bir bölünme tehlikesiyle karşı karşıya olmadığını söyleyeceklerdir. AB böyle şeyleri yalnız Türkiye'ye uyguluyor, bize karşı kullanıyor.

Türkiye'de Avrupa Birliği karşısında alınan tavrın böyle bir nitelik edinmesi oldukça yeni bir gelişmedir. Altmışlarda, o zamanki adıyla "Ortak Pazar" konusu Türkiye'de gündeme geldiğinde ve o zamanın Marksist solu Harun Karadeniz'in "Onlar ortak, biz pazar" sloganını benimsediğinde, Türkiye'de siyasetin merkezini oluşturan AP ve CHP çizgilerinde herhangi bir "anti-Avrupa" tavır görülmüyordu.

Ama tabiî projenin kendisi o sıralarda bir hayli belirsizdi ve Türkiye'nin üyeliği henüz epey uzaklarda görülen bir olaydı. Ortak Pazar, sonraki adıyla da Avrupa Ekonomik Topluluğu üstüne düşünce üreten, hele hele politika üreten, hiç kimse yoktu. 1973'te daha İngiltere, Danimarka ve İrlanda Topluluk'a katılma aşamasındaydı. Yunanistan 1981'de üye olduğunda Bülent Ecevit Türkiye'nin de aynı şekilde ilerlemesini, henüz yeterince hazır olunmadığı gerekçesiyle, yetmişlerin sonunda, engellemişti. Ama onun bu son derece ağır sorumluluk gerektiren davranışı, o yılların patırtılı yerli sorunları arasında, uzun boylu söz konusu edilmemiş, edilecek kadar önemli görünmemişti. Ama muhtemelen Ecevit karşıt yönde davransa da -aynı nedenlerle- tepkiler çok fazla farklı olmazdı. Marksist sol ve İslâmcı sağ, o günlerin koşullarında, en şiddetli tepkiyi gösterecek iki kesimdi. Onları izleyecek çok fazla parti veya kişi bulunmazdı.

Türkiye'nin, henüz Avrupa konusunu tartışmaya başlamamış olsa dahi, "Avrupa" kavramında içerilen değerlere karşı

bir genel koşullanma içine girmesi seksenlerin işidir. 12 Eylül 1980 askerî müdahalesi Türkiye'yi demokrasiden alabildiğine ve uzun vadeli olmak üzere uzaklaştırdı. Komünizm en büyük düşmanımızdı ve biz de daha onyıllarca ona karşı mücadele etmeye hazırlanıyorduk. Yerimiz Batı dünyasının içindeydi, ama Batı dünyasının "Demokrasi" mahallesi içinde değildi. Bu, Avrupa'nın Türkiye'de olanlara bakıp söyledikleri ve Kenan Evren'in onların söylediklerine cevap olarak söylediklerinden iyice anlaşılıyordu.

O yıllarda bu pozisyon mümkündü. Türkiye'de askerî darbeler hep Avrupa Konseyi'nde esefle, NATO'da sevinçle karşılanmıştır. NATO'nun ve Amerika'nın 12 Eylül'e karşı da ciddî bir eleştirisi yoktu. Avrupa'nın vardı ama Avrupa Batı'nın ve "Hür Dünya"nın tamamı değildi. Bu "Hür Dünya"nın içinde, seksenlerin ilk yarısında, ikinci yarısında nedense sahneden çekilecek birtakım "önderler" hâlâ vardı. Ama böyle bir değişim de görülüyordu ve onyılın sonunda oldukça yeni bir anlam kazanacaktı. 1985'te, Amerikan nüfuz bölgesi içinde, Brezilya'da askerî rejim sahneden çekilme kararını verdiğinde Uruguay'da da on küsur yıldan beri ilk cumhurbaşkanı seçimi yapıldı. Bu sırada Arjantin dokuz cuntacı subayı (Galtieri dahil) yargılamaya başladı. 1986'da Filipinler'de Marcos, Haiti'de oğul Duvalier, iktidarla birlikte memleketlerini palas pandıras terk ettiler. Biri, Amerika'nın "Diktatör Mezarlığı" Honolulu'ya yollandı. 1989'da ise ABD Panama'da Noriega'yı götürmek üzere askerî müdahalede bulundu.

Ama 1989, Berlin Duvarı'nın yıkılmasının, ardından da Soğuk Savaş'ın fiilen bitmesinin sinyalini verir. Bu, Türkiye için çok kritik bir dönüşüm oldu ve yukarıda "mümkündü" değindiğim pozisyonun temellerini aşındırmaya başladı. 1987'de Turgut Özal tam üyelik başvurusunda bulunduğu zaman da, ona öyle yüksek sesle itiraz eden çıkmamıştı. Çünkü o sırada Soğuk Savaş devam ediyordu ve Türkiye'nin AB'ye katılması (Portekiz ile İspanya bir yıl önce üye olmuştu) bir çeşit "ekonomik NATO"ya girmesi gibi bir şeydi. Bundan önce, ülkenin başında Evren'in cuntası otururken Avrupa doğal olarak ilişkileri dondur-

muştu; ama Soğuk Savaş sürdükçe Özal'ın Türkiye'sini kabulde, Avrupa bile şimdikine oranla daha az zorlanırdı.

"Sudan çıkmış balık" ile "Soğuk Savaş'tan çıkmış Türkiye" arasında epey bir paralellik var.

Soğuk Savaş'ı böyle yaşamak da, Türkiye'nin ulus-devletini kurma biçiminin bir uzantısı olarak görülebilir. Aslında henüz Soğuk Savaş bile yokken, Türkiye'nin resmî yapısının Nâzım Hikmet'e nasıl davrandığını gözden geçirmek, bunun nasıl bir devlet olduğu konusunda yeterince fikir verir. Dünyanın herhangi bir yerinde Nazım gibi bir adamın varlığı öncelikle estetik bir konu olurdu. Türk devletini ilgilendiren yanı ise kaç yıl hapiste tutmak gerektiğiydi.

Avrupa kıtasının batısındaki ulus-devlet kuruluş modelleri arasında Türkiye'nin en fazla benzerlik gösterdiği Almanya'nınkidir. Başlıca benzerlik de, devleti, bir savaş kazanmanın prestijiyle donanmış bir ordunun kurmuş olmasıdır. Bu durum, iki toplumun intelicensiyalarında militarist değerlerin şevkle kucaklanmasına yol açmıştır. Bu kesimin ideolojik formasyonu böyle olunca, söz konusu değerlerin zamanla ve özellikle eğitim sistemi yoluyla topluma aktarılması normalleşmiştir. Türkiye'de 1960 askerî darbesi bu süreçte önemli bir aşamadır. Onunla birlikte, ordu, ülkede işlevi askerlik alanıyla sınırlı kalmayan, hayatın bütününü düzenlemeyi üstlenen bir kurum haline gelmiştir. Tabiî bu yeni fenomen 1960 darbesiyle tamamlanmıştır. Seksenlerde 12 Eylül, darbelerin üçüncüsü olarak, toplumda Silâhlı Kuvvetler'in ayrıcalıklı konumunu her alanda kurumsallaştırdı. Böylece dünya Berlin Duvarı'nın yıkılışına, Soğuk Savaş'ın sonuna, askerî paktların, jeo-stratejik hesapların önemini kaybetmeye başladığı bir evreye yaklaşırken, Türkiye bunların hepsine karşıt, hepsine ters düşen bir hazırlığa girişmişti. Seçim yapıldıktan sonra, Evren'in cumhurbaşkanı, Özal'ın ise başbakan olduğu dönemde bir tuhaf denge kuruldu. İki karşıt yöne giden iki adam ve arkalarındaki güçlerin ağırlığıyla oluşan ve bir "halat çekme" oyunu mantığına göre oluştuğu için pek bir yere gidemeyen bir dengeydi bu. Üstelik, Soğuk Savaş sonrasında gelişkin dünyanın kendine seçeceği yöne

doğru halatı çeken yoktu. Özal'ın özendiği dünya Evren'inkinden çok daha az otoriter değildi. Otoritenin kaynağı değişiyordu. Evren "baskı aygıtları"nın sultasında bir toplum istiyordu; Özal, "İdeolojik aygıtlar"ın. Evren'inki, sözgelişi, 1945 öncesi Japonya gibi bir şeydi; Özal'ınki, 1945 sonrası Japonya gibi.

"Otoritenin *kaynağı*"nın yanısıra, toplum modelinin *çağı* da fark ediyordu aslında. Evren'in modeli, neyse ki, tükenmese de iyice azalan bir "tür"dü; Özal gibi düşünenlerden dünyanın her yerinde bol miktarda bulmak hâlâ mümkündü. Ama sonuç olarak her ikisinin de gitmek istediği yön, Avrupa Birliği gibi bir oluşuma ruhunu kazandıran ilke ve değerlerin bulunduğu yön değildi.

Gelgelelim, bundan sonraki yıllarda Türkiye'nin ibresi militarist değerler yönünde daha ileri derecelere kaydı. Bunun başlıca nedeni PKK ile devam eden savaştı. PKK, mücadele etmek için "gerilla savaşı" modelini seçince, mücadeleyi doğrudan doğruya "silâhlı çatışma" düzeyine taşımış oluyordu. Bu koşullarda, kendini bu tip bir "Kürt" kimliği ya da mücadelesiyle özdeş görmeyen toplum, doğal olarak Silâhlı Kuvvetler yanında tavır alıyordu.

Doksanların sonlarına doğru bu sefer "Şeriat tehlikesi" buna eklendi. Böylece, Silâhlı Kuvvetler'in kendisinden çok, kitle iletişim araçlarının çabalarıyla, "Ordu kurtarıcımızdır" ideolojisi, tartışılmaz bir doğru olarak, topluma bir kere daha sunuldu.

Ordunun prestiji ve dolayısıyla toplumun gidişi üzerindeki belirleyici rolü, böylece, yukarıya doğru dik bir açıyla yükselen bir grafik izlerken, Turgut Özal'ı izleyen sivil politikacılar da ülke hayatında gitgide silikleştiler. İki süreç arasında, araçlarını 12 Eylül yasamasında bulan, nedensel bir ilişki vardı tabiî. Bunun sonucunda çıkan modelin de Avrupa Birliği gibi bir yere uygun düşmesi sözkonusu değildir. Bu model, en önemli siyasî konularda (ya da önemli görünen her konuda) karar yetkisi, yani iktidarı Millî Güvenlik Kurulu'na bırakan, Meclis'i ve hükümeti ve bu kararların yasamacısı veya uygulamacısı konumuna düşüren bir modeldir. 28 Şubat'ta bu model ve onu ayakta tutan mantık iyiden iyiye *tartışılmazlık* kazandı.

Sonuç olarak, ulus-devlet kuruluşundan bu yana, o kuruluş koşullarının korkularından sıyrılmakta güçlük çeken, Soğuk Savaş döneminde komünizm, daha sonra başka nedenlerle "önce güvenlik" ilkesine göre davranan devlet kadroları, bugün, 2003 yılının başında, Avrupa Birliği üyeliği gibi bir geleceğe, sözgelişi 1979'da olduğundan çok daha uzaklar. Daha doğrusu, böyle bir gelecek, alışık oldukları varoluş biçimini ve iktidar kullanma biçimini ortadan kaldıracağı için, buna bilinçli olarak uzak ve düşman bir kesim var. Bu kesim, toplumun siyasî geleneğinin otoriter/milliyetçi ögelerini kendi işine gelen doğrultuda kullanarak, Türkiye'nin izolasyonist politikasının ve onun içinde kendi iktidarlarının devamını getirmek istiyor. Sayıca az olmakla birlikte, toplumun siyasî hayatındaki geleneksel ağırlıkları ve siyasî yapılanmadaki stratejik konumları, bu kesimin en önemli avantajı. Buna karşılık, değişen dünya koşulları karşısında "çağdışı" nitelikleri gitgide belirginleşiyor. Dolayısıyla, bundan böyle zorlu ve belki yer yer kanlı bir mücadeleyle direnmeye çalışsalar da, uzun vadede bu çabanın başarısız kalacağını sanıyorum.

Bu bağlamda Avrupa Birliği'nin nasıl davranacağı konusu da şüphesiz çok önemli. Az sonra yeniden değineceğim gibi Avrupa pek çok karşıt akımla birarada yaşamaya alışıktır ve bugün birliğin "genişleme"si gibi bir sorun ortaya çıktığında, bu konuda da birbiriyle bağdaşması zor bir "görüşler yelpazesi"nin oluşması doğaldır. Türkiye birçok bakımdan zor bir ülke. Yukarıda kısmen değindiğim siyasî kültür geleneği şimdiki aşamalardan daha çok "intibak güçlüğü" çıkaracaktır. Ama onlar aşıldığında belki daha sahici yapısal güçlüklerle karşılaşacağız. Bu nüfusta ve bu ekonomik performans düzeyinde bir toplum, rahatına düşkün Avrupa için hiç de istenilir bir rol arkadaşı değil. Şu sıralarda daha çok sağın diline doladığı "kültürel farklar", solda birileri için söylenmesi "ayıp" şeyler olarak fazla telaffuz edilmese de, sonuçta o cepheden birçok insanın da zihnini bulandırıyordur.

Ancak, Avrupa'nın siyasî elitleri, çeşitli nedenlerle, Türkiye gibi bir ülkenin Birlik dışı bırakılmasından doğacak sorunla-

rın, bunlardan daha çetin sonuçlar yaratacağını kavramış görünüyorlar. Bu nedenle, "insan hakları" gibi konuları bir "dışlama" bahanesi olarak kullanmıyor (bunu yaptıkları zamanlar olmuştur), insan haklarının daha iyi yerleşmesine yönelik politikalar oluşturabiliyorlar. Yazının başında dile getirdiğim iyimserliğin, bu süreçte bazı geri dönülmez adımlar atılmış olduğuna inancım, bir yandan da Avrupa'nın bu temkinli, ama dışlayıcı olmayan tavrına dayanıyor.

Niçin Avrupa?

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılmasını isteyenlerden bazıları, çeşitli nedenlerle, Avrupa'yı gözlerinden büyütüyor olabilirler. Böyle olması çok normal, çünkü bu ülkede en az iki yüz elli yıldır devam etmiş bir "Batıcılık" akımı olmuştur ki bunun nihaî ve en açık biçimi de Kemalizm'dir. Kemalizm, Batıcılığın kendinden önceki biçimlerini, sözgelişi Tanzimat Batıcılığını, gereğince kararlı ve radikal olamadığı için eleştirmiştir. Kendisi de radikal ve kararlı davranmıştır.

Bu nedenlerle birileri Avrupa'yı gözünde büyütebilir. Ancak, "gözünde büyütme" dediğimiz ruh hali, "hayal kırıklığı" ihtimalini de içerir. Şüphesiz, insanların hayal kırıklığına uğramaları ya da uğramamaları, beklentilerinin ne olduğuna bağlı. Genel bir değerlendirmeyle, Avrupa'yı bütün ciddi sorunların çözülmüş olduğu bir yeryüzü cenneti gibi görenler varsa hayal kırıklığına uğrayacaklardır, çünkü Avrupa dünyada her yer gibi (kendine özgü) sorunlarla dolu bir yerdir.

Avrupa Birliği'ne cephe alanlar, benimsedikleri bu rol gereği, bir yandan katılma eğiliminde olanları "gözü kör bir Avrupa hayranlığı" içinde olmakla, bir yandan da Avrupa'nın kendisini bencillik (kimine göre ırkçılığa varan ölçüde), ikiyüzlülük, çıkarcılıkla suçluyorlar. Oysa AB'ye katılma tercihinin, "Avrupa hayranlığı" gibi bir eğilimden kaynaklanmasını gerektiren bir neden yok. Kendi hesabıma, orada mücadele edilmesi gereken pek çok şey olduğunu görüyorum; dahası, hayatımda tiksindiğim şeylerin, örneğin faşizmin ve nazizmin doğ-

duğu yer de Avrupa. Ama tabiî bunun karşıtları da gene orada çıkıyor karşımıza. Orada bulunmanın daha iyi olduğuna karar verirken dayandığım(ız) ölçüt de bu.

Avrupa'nın ırkçılığını diline dolayanlar var. Evet, ırkçılık da Avrupa'da doğmuştur. Ama doğduktan sonra yalnız Avrupa'da kalmamıştır. Kendilerinden farklı ırklarla en fazla somut karşılaşmayı Avrupalılar yaşadığı için en koyu ırkçı reaksiyon da orada görülür (bazı bölgelerinde daha az, bazılarında daha yoğun). Ama bu, şimdiye kadar fazla "farklı ırk" yaşantısı olmamış toplumların, bu yaşantı başladığı zaman ırkçı *olmayacaklarının* garantisi değildir (yıllardan bir yıl, Arapların yazı İstanbul'da geçirmeye karar verecekleri tutmuştu - o yaz Araplar hakkında "ırkçı olmayan" Türkiye toplumunun İstanbul kentinde, seçkininden ve avamının işittiğim sözleri unutamam). Evet, Almanya'da ırkçılar gidip Türklerin evini yakıyor ve insan öldürüyor. Ama ertesi gün Essen'de üç yüz bin kişi sokaklara çıkıp bütün kenti mumlarla donatıyor. Onu izleyen günlerde başka kentlerde aynı eylemler tekrarlanıyor. Burada Leeds taraftarı öldürülünce başta basın herkes "bu önemli bir olay değil" havasına girip olayı unutturmaya çalışırken unutmak istemeyenler de duruşmaya gidip "Türkiye seninle gurur duyuyor" tezahüratı yapıyor. Buna karşı da, "Avrupa ırkçıdır", iddiasının baş sözcüsü başta olmak üzere, iki çift lakırdı eden yok.

İşte bunun için Türkiye'nin Avrupa Birliği içinde olması Türkiye için iyidir. Orada ırkçılık ve benzerleri olmadığı için değil. Orada onlar, özgün biçimleriyle varlar. Ama onların karşıtı da, hem de daha güçlü şekilde ayakta ve mücadele ediyor. Burada ve Avrupa dışında kalmaya karar verdiğimizde parçası olmak zorunda kalacağımız dünyada faşizm gibi, ırkçılık gibi şeyler yarım yamalak, yalapşap olabilir; ama alternatifleri yok.

Avrupa her medeniyet gibi, ama her medeniyetten ileri ölçüde bir sentez üstüne oturuyor. Bunun erken bir ögesi, Yunan-Latin medeniyetlerinin kültür mirasıdır. Ama Prenses Europa'nın Suriye'den Girit'e gelmesi gibi, Yunan mirası da Mezopotamya ögelerini içinde barındırır (Adonis-Tammuz vb.). Bir miktar Pers ve Hint ögesi de barındırır. Ardından, Avru-

pa'nın Yudeo-Hıristiyan geleneği gelir ki, bu da, bu sefer değişik bir düzey ve kılıkta, yeniden Ortadoğu medeniyeti demektir. Daha bir yığın paradokslarının yanısıra, Avrupalılar, Ortaçağ boyunca, kültürel geleneklerinde Tevrat etkileriyle yaşayıp Yahudiler'i gettolara tıkmayı başardılar.

Ama bu yüzyıllarda bugün zihnimizde uyandırdığı çağrışımları uyandıracak bir "Batı" ya da "Avrupa" henüz yoktu. Bunlar, Avrupa'nın sonradan olacağı şey için bir birikim yaratıyordu, ama olacağı o şeyin fikri veya beklentisi de, doğal olarak, henüz kimsenin aklında yoktu. Ortaçağın kapanmasıyla birlikte birbirinden hem ayrı, hem de kısa zamanda birbiriyle eklemlenen bir dizi yeni oluşan süreç, Avrupa'nın kimliğine yeni özellikler ekledi: keşifler, rönesans, reform bunların arasında en önde gelenleri. Böylece, 18. yüzyıla girilirken, Avrupa ekonomisinde kapitalizmi, siyasî yapısında ulus-devleti oluşturan merkezî monarşileri ve entellektüel düzeyde Aydınlanma'yı olgunlaştırmıştı. Bundan böyle Avrupa'nın (ya da Amerika'yı da içine alarak, Batı'nın) tarihi, dünyanın geri kalan kısmından çok daha farklı bir biçim aldı. Ama bu aynı zamanda dünyanın geri kalanı üstünde bir hegemonya anlamına geliyordu. Böylece, paradoksal bir biçimde, Batı bir yandan dünyadan farklılaşırken, bir yandan da dünyayı kendine benzetmeye başladı.

Bunları ve burada değinmediklerimi biraraya getirince, Avrupa'nın tarih boyunca geçtiği yaşantının dünyadaki en zengin yaşantı olduğu sonucuna varıyorum. Bu zenginliğin ilginç olduğu kadar önemli yanı, birçok karşıtlığı da barındırıyor olmasıdır. Bugün bütün dünyanın şöyle ya da böyle örnek almak durumunda olduğu demokrasi, Batı'nın ürünüdür. Batı'da olduğundan daha ileri ve olgun bir demokrasi henüz görülmedi. Ama başta Hitler, en anti-demokratik önderler ve düşünceler de Batı'da çıktı. Kapitalizm dediğimiz sistem, onun entellektüel düzeydeki formülasyonu diyebileceğimiz liberalizm, gene Batı'nın ürünleri. Ama başta Marx, kapitalizmi yok etmek üzere ortaya çıkmış bütün sosyalistler, komünistler de Batılı. Irkçılık büyük ölçüde bir Batı icadı. En güçlü anti-rasist

hareketler de öyle. Emperyalizm Batı'nın dünyaya empoze ettiği bir düzendir; Üçüncü Dünya'nın en önde gelen önderleri de anti-emperyalizmlerini gene Batı'dan aldıkları düşünce kalıpları içinde geliştirdiler.

Böyle bir çoğullukla, araya giren istisnalara rağmen yaşamayı başarmış olması, Batı'nın, geri kalan dünyada fazla benzeri olmayan başarısıdır. Batılı-olmayan dünya yaşantısı bile bugün en dolgun ve bütünsel biçimde Batı kültürü içinde toplanıyor. onun araçları ile tanınıyor, "nüfuz edilir" hale geliyor.

İşte bu gibi nedenlerle Türkiye'nin Avrupa Birliği'nde bir üye olarak bulunması projesini destekliyorum. Bugünün koşullarında, "Avrupa" adı aslında bir simge, bundan öte bir şey değil. Avrupa Birliği, birtakım değerleri sindirerek ve birtakım ilkelere uyarak yaşamak üzere, birtakım kuralları ulus-aşırı ölçülerde benimseme anlamına geliyor. Bu ilke ve değerler, demokrasi ve insan haklarına, çoğulculuğa, insanlığın uluslararası kardeşliğine ilişkin ilke ve değerler. Sonuçtaki hedef de, bunları özümlemiş ve hayatını bunlara göre düzenleyen uluslararası topluluğun ("international community") biçimlenmesi ve yapılanmasıdır. Bu varlık, bütün insanlığın şimdiye kadar yaratmış olduğu değerlerin sentezini yapacaktır. Avrupa ve Batı, bu gibi ilke ve değerlere dünyanın geri kalanına oranla daha fazla katkıda bulunmuş olabilir; ama bu, uluslararası topluluğun Avrupa ile özdeş olduğu anlamına gelmediği gibi, "coğrafî" anlamda "Avrupalı" olan birçok insanın söz konusu değerlerle uzlaşmakta ciddi zorluk çektiğini görüyoruz. Bu çerçevede bakıldığında "Avrupalılık" bitmiş bir şey değil (ve elbette olamaz); devam eden bir süreç. Aynı şekilde, mekânda bakıldığında da, bir kıtanın coğrafî sınırlarıyla sınırlı bir bütünlük değil.

Bir "yeryüzü cenneti" hiç değil.

Gene de, ödüllerinin yanısıra gerektirdiği uğraş, çaba ve mücadeleyle de, heyecan verici bir proje.

'İç Dinamik Dış Dinamik'

Kendime "seçim yasağı"nı bir hafta öncesinden koymaya karar verdim. Bu konuda bir şey yazmaya elim gitmediği için. Ruh sağlığımı korumak için, "liderlerin tartışmaları" filan gibi programları hiç izlemediğim gibi, zaten televizyona ya da basına da pek bakmıyorum. Buna rağmen, insan o ortamdan vıcık vıcık bir şeylerin orasına burasına yapıştığını hissediyor. Tam kurtuluş mümkün değil, belli ki.

Biri gelip kime oy vermem gerektiği -ya da en iyisinin oy kullanmamak olduğu- konusunda beni ikna etse, ne iyi olacak. Bu da mümkün değil. Oy kullanmak durumunda olduğum için bu kadar sıkıldığımı hatırlamıyorum. Klasik "kırk satır"la "kırk katır" alternatiflerine bu sefer "kırk natır", "kırk yatır" gibi yeni seçenekler de katıldı, ufkumuz zenginleşti.

Ama bu arada Avrupa Parlamentosu'nun Gümrük Birliği oylaması olumlu geçti. Bu da insana tuhaf bir duygu veriyor. Çünkü sanki bunun böyle olmasının kazandıracaklarından çok, böyle olmamasının kaybettirecekleri önemliydi. Sonuç olumsuz çıksaydı, zaten yolunu döşemekle meşgûl olduğumuz izolasyon sürecine hızla girecektik. "Kahpe Avrupa!" diyecektik; "O beni tanımıyorsa ben onu hiç tanımıyorum", diyecektik; "Türk'ün Türk'ten başka dostu yok" şarkısını bir ke-

re daha söyleyecektik. Bunları yaparken, iç sorunlarımızı, "millî egemenliğimiz"e müdahale edilmeyen rahat bir ortamda kendi bildiğimiz gibi çözecektik. İnsan hakları mı yaman polis selahiyetleri mi, dosta düşmana gösterecektik.

Şimdi Gümrük Birliği içinde bulunmamız, bu gibi eğilimlerin büsbütün doludizgin gitmesine engel getirecek; o birlikten ve birliğin temsil ettiği medeniyet anlayışından yana olanlar, ki sayıları o kadar az değil, üstüne basacak bir zemin bulabilecekler hâlâ. Bu önemli.

Ama sonuçta bu, yani bu kadarı, bir yörüngeden kopmamak ötesinde anlam taşımıyor. Oysa sorun, kopulmayan o yörüngede mesafe almak için neler yapmak gerektiğini düşünmek, tartışmak, karar vermek ve o kararları uygulamak sorunu.

Sağ ve sol izolasyonistler Gümrük Birliği'nin niçin kötü olduğunu kendilerine göre hesapladılar, açıkladılar. İyi olduğuna inananlar henüz fazla bir şey yapmadı. Çok önemli bir dönemeçteyiz. Önümüzdeki dönemde yığınla kritik adım atılacak, birçok farklı düzeyde. Bu sürecin ekonomisi olduğu kadar politikası var, toplumsal örgütlenmesi ve hukuki düzenlemesi var. Bunları kim düşünüyor? Oturup hesap yapan biri, hiç değilse sorunların dökümünü yapan biri var mı?

Gümrük Birliği Türkiye'yi dünya içinde tutma yolunda atılmış bir adım ve bu adımı Avrupa Parlamentosu attı. Böylece bu karar verildi.

Bu karara cevap vermesi öncelikle gerekenler de işte insana baygınlık getiren seçim-öncesi didişmeyi götürenler. Yani dünya dinamiği Türkiye'nin önüne bir yön ve sırtına bir yükümlülük koyuyor. Türkiye'nin iç siyaset dinamiği de bu manzarayı ve bu münazarayı ("mal varlığınızın hesabını verin", "siz verin" vb.) üretiyor.

Hiçbir çözüm getirmeyecek, sorunu uzatacak ve önümüzdeki döneme taşıyacak seçimden sonra, "iç" ve "dış" arasındaki bu dengesizliğin getireceği yeni dertlerle boğuşmaya devam edeceğiz.

Türkiye Dünyanın Neresinde?

Bundan birkaç yıl önce bir kitap yazmış, adını da *Türkiye Dünyanın Neresinde?* (Birikim Yayınları, 1992) koymuştum. O tarihlerde bu sorunun cevabı oldukça belirsizdi. Bir kere, Sovyet sisteminin çökmesiyle dünya önemli bir değişim sürecine girmişti. Yıkılan Berlin duvarının yerine başka, yeni duvarlar örülüyordu. Bunların elle tutulması, gözle görülmesi daha zordu, ama aşılması büsbütün zordu. "Eski 'Doğu / Batı' ayrımı aşınıyor ve 'Kuzey / Güney' ayrımı güçlenecek" demiştim.

Yeniden yapılanma sürecinde Türkiye nerede kalacak? O günlerde kesin cevap zordu: Sürecin başındaydık ve Türkiye de karar verme sürecinin başındaydı. Tabiî, Türkiye üstüne tahmin yürüteceksek, yapacağımız kötümser tahminin daha büyük bir ihtimalle doğru çıkacağını hayatımız boyunca öğrendik, biliyoruz. Gene de, "şu iyi ihtimaller var" demekten kendimizi alamıyoruz. Çünkü var, o iyi ihtimaller, imkân bıraksalar...

Şimdi durum daha net

Bırakmadılar. Anayasadan başlayarak yasalarımızı, mevzuatımızı, uygulamamızı, demokratikleştirmedik. Çatışma kaynağı

olan sorunlarımıza medeni yaklaşımlar geliştirmedik. Kendimizi dünyaya daha fazla açmaktan kaçındık. Buna daha fazla ihtiyaç duyduğumuz ya da duyduğumuzu söylediğimiz ekonomi alanında bile, dünya standart ve kurallarını ne kadar içtenlikle benimsediğimiz belli değil. İnsan haklarını düzelmekte değil, ama gidişi eleştirenleri yargılamakta gayretliyiz. DGM hayranlık verici bir çalışkanlık gösteriyor. Ülkede çok sayıda "meçhul fail" kol geziyor. Köy yakarak kentleşiyoruz.

Türkiye'nin dünyanın neresinde olduğunu değil, darbe olup olmayacağını tartışıyoruz. Demek ki, birinci konuda zaten kararımızı vermişiz.

"Gelişmişliğin" temel ölçütü, sorunları çözmenin yönteminde yatar. Devlet yöntemini değiştirmedi. Toplum da aynı. Oruç tutmayanlara saldırarak, değerlerinin yüceliğini kanıtlıyor bazıları. Aynı yöntem! Saldırarak, şiddet kullanarak, oruca ne kadar saygılı olduğunu gösteriyor ve bu değerleri benimseyenlerin öncülüğü, siyasî temsilciliği hakkını kazanmaya çalışıyor. Aynı öncülükte hak iddia eden başkaları gene susarak bakıyor, yoksa maazallah, oruca yeterince saygı duymadıkları sanılabilir.

Biz yerimizden memnunuz

Demek ki, toplumda da, kendi gibi olmayanları tepeleyerek egemenlik kurma eğilimi yeterince güçlü. Ya da, şiddetten gerçekten tedirgin olma eğilimi yeterince güçlü değil.

Fiilen öldürmeyenler de, sevmediklerini başka birilerinin vurup öldümesinden şikâyetçi olmuyor.

Öyleyse yerimiz belli. Kararımızı vermişiz, gereğini yerine getiriyoruz.

Oysa ekonomik zaafların politik olgunlukla dengelenebileceği umudu, büsbütün saçma bir iyimserlik değildir. Geçerli ve gerçekleştirilebilir bir hedeftir, zor olsa da.

Ama bizim için sorun işin zorluğu değil. Biz bunu böyle seviyoruz.

Türkiye Avrupa'nın Neresinde?

Geçen haftayı, Avrupa Birliği ile nihayet Gümrük Birliği anlaşmasını imzalamanın coşkusu içinde geçirdik. İmza olayı doğal olarak heyecan yarattı, ama her heyecanlanan bundan sevinç duymadı. Bizi Avrupa'ya biraz daha yaklaştırdığını varsaydığımız bu adımla, kimilerine göre dinimiz, İslâmî değerlerimiz tehdit altına girdi, kimine göre millî benliğimiz, kimine göre üzerimizde emperyalist hegemonya çoğaldı, kimine göre "ulusal egemenliğimiz" azaldı.

Hüsamettin Cindoruk, "Anlaşmayı imzaladık diye DEP'lileri bırakamayız", diyerek bu son konudaki duyarlılığını dile getirdi. Çünkü ulusal egemenliğimiz halkın oylarıyla seçilmiş milletvekillerini hapiste daha uzun süre ağırlamamızı emrediyor. Ve Cindoruk haklı: İmzaladığımız, alt tarafı, "Gümrük Birliği"; henüz "demokrasi birliği" filan imzalamadık. O bakımdan rahatız.

Nasıl Avrupalı olacağız?

Bu arada Ali Kırca da dalgasını geçip yazısına "1996'da nasıl Avrupalı olacağız?" diye başlık atmıştı. Gerçekten, merak uyandıran bir konu. Ama sanıyorum bunun cevabı verildi, imzaların atıldığı günlerde.

Cevap şu: Cem Boyner gibi siyaset yapmaya kalkışan iyi niyetli bir işadamının, bazı çok önemli devlet sorunları karşısında ipe sapa gelmez lakırdılar ettiği görülmüş. Boyner'in iyi niyeti tartışılamayacağına göre, bu yanlışları yapmasının nedeni bilgisizlik olmalı. Böyle düşünülmüş. Bunun üzerine, parti önderlerine, "millî güvenlik" dersleri verilmesine karar alınmış. Karar alınınca, bu derslere yüksek bürokrasinin de katılması uygun görülmüş.

Ne kadar güzel! Ne kadar iyi düşünülmüş!

Ayrıca, örnek durum gösteriyor ki, işadamları da bu millî güvenlik konusunda yeterince aydınlanmış olmayabilir. Şirket yönetim kurulları için de ders açılmalı bu durumda. Siyasete girmeseler bile, yararı olur. 12 Eylül döneminde benzer uygulamalar olmuştu.

"Ders alacaklar" sayısı böyle artacaksa, işin daha disiplinli yürümesi için, bu insanlara bir de üniforma düşünmeli. Zaten üniforma giymiş olarak ders dinleyen kişi anlatılanlara karşı daha alıcı olur.

Derslerin iyi verilmesi sonucunda -iyi verilmemesi zaten düşünülemez- bütün parti önderlerinin doğru bakış açısını benimsemeleri, böylece, önemli konularda partilerin farklı yaklaşım sergilemek gibi tehlikeli bir durumdan kurtulmaları sağlanır.

İşte Ali Kırca'nın cevabı: 1996'da, 1999'da, 2005'te, 2023'te, biz hep böyle Avrupalı olacağız.

Avrupalılar nasıl Türk olacak?

Görüldüğü gibi biz kararımızı sağlam bir biçimde vermiş durumdayız. Avrupa'ya doğru kararlı adımlarla (hattâ "sertadımlarla") ilerliyoruz.

Bu iyi ama ben gene de sonuçtan çok emin değilim. Sorun bizim iyi niyetimizden çok Avrupa'nın kötü niyeti. Halkın seçtiği milletvekillerini yaka paça hapse atarak "ulusal egemenliğimizi" göstermemizi sağlayan yasalarımızın ne kadar doğru olduğunu bir türlü anlatamadığımız bu adamlar, bakarsınız,

parti önderlerinin millî güvenlik kursuna devam etmesindeki derin hikmeti de anlamazlar.

Yani bu iş kolay bir iş değil. Biz bu kalın kafalı Avrupalıların kurduğu birliğe girmeyi lütfen kabul etmiş durumdayız. Buna rağmen, dır dır edip duruyorlar. Bence bu işin tek çaresi onları da eğitmek. Oldu olacak, başladığımız işi biraz daha genişletelim, örneğin Avrupalı dışişleri bakanlarına, AGİT yetkililerine vb. de millî (ya da, bu durumda "milletlerarası") güvenlik dersleri verelim. Var olan Anayasa metnimizi temel alarak hukuk dersi de verelim.

Adamları bilinçlendirmek, dünyanın hanyasını konyasını anlatmak gerek. Yoksa olmayacak bu birlik - geçinemeyeceğiz. Hepsini tutup birlikten atmak da olmaz. İyisi mi, kolları sıvayıp Avrupa'yı eğitelim.

Depomuz Sağlam

Askerî mantıkta, bir yeri korumak için gerekli savaşı, o yerin epey ilerisinde vermeyi başarmışsanız, bu size -belirli koşullar yerine geldiğinde- avantaj sağlar. Diplomasi için de aynı ilke geçerlidir.

Kendimi bildim bileli, "Türkiye'nin anti-demokratik yapısını koruması" eşanlamlı olmuştur. Yıllardır, Mussolini'den adapte ceza yasası ile kendimizi çeşitli tehlikelere karşı koruduk. Sonra, derin hukuk anlayışıyla hepimizi büyüleyen Kenan Evren yeni anayasımızın "devleti bireylere karşı koruduğunu" beyan etti. Onun için böyle korunup gidiyoruz.

Fakat, zaman zaman, korunmak için uyguladığımız yasalardan biri veya birkaçı çeşitli nedenlerle fazla göze batmaya başlıyor. Örneğin ünlü 141-142'nin tartışması ciddi bir biçimde altmışların başında açılmıştı. Seksenlere kadar bu tartışma sürdü; ilgili olan olmayan herkesin zihninde bu iki rakam yer etti. Sonunda da kaldırıldı.

Ne oldu kaldırılınca? Hiçbir şey olmadı! Şimdi bunu anlamak da kolay değil; bir şeyin varlığı yıllarca tartışılır; hem öyle sakin sakin değil, gırtlak gırtlağa tartışılıyor. Sonra o "var" olan şey birdenbire "yok" oluyor ve hiçbir şey değişmiyor. Nasıl olur böyle şey?

Birkaç kısmi açıklaması olabilir bunun, ama başlıca açıklaması şu: Hani briçte "uzun kâğıt" derler, bir şey vardır. Elinizde bir kâğıttan çokça bulunur. Onun için, sonunda ikili, üçlü gibi küçük kâğıtlarla da el alırsınız. Türkiye'nin anti-demokratik kozları da böyle: Uzun, tabaka tabaka derinliği var. Ele güne rezil olmayalım, artık devir değişti diyerek, bir ikisini lağvediyorsunuz. Ama deponuzda o lağvettiklerinizin yerini tutacak başkaları var. Yoksa da, yenisini çıkarıveriyorsunuz. İşte yirmi yıl 141- 142 ile uğraştık. O kalkarken "Terörle Mücadele Yasası" çıktı. Şimdi kaç yıldır bununla uğraşıyoruz.

İşin kötüsü, bu gibi durumlarda, deponun bütünü ya bilinmiyor ya da hatırlanmıyor. Mücadele, böylece, sembolik bir cephede geçiyor - ilk paragrafta söylediğim şey. Mücadelenin bir aşamasında, "Peki, madem bu kadar şikâyet ettiniz, kaldırıyorum" diyor biri ve kaldırıyor. O böylece demokrasi şampiyonu bile oluyor - olmayan bir demokrasinin şampiyonu. Ama aslında hiçbir şey değişmiyor. Çünkü depo orada. Bu işi bilenler, kalkan falan madde yerine orada rafta bekleyen filan maddeyi işletmeye başlıyorlar.

Sorunun özü şu: Başta anayasamız, derken öteki yasa ve yasaklarımız, ama aynı zamanda teamüllerimiz, geleneklerimiz, zihniyetimiz ve benzerleriyle, demokratik olmak üzere kurulmamışız biz. Bu konuda bir şey yapılacaksa, yapılması gereken işte bu. "Bu ülke kaç yasakta tenzilat kaldırır?" diye düşünmekten artık vazgeçip, "bu ülkede demokrasi olması için ne gerekiyor?" diye düşünmeye başlamalıyız.

Hep söylüyoruz, sonunda Terör Yasası'nın 8. maddesinin kalkması söz konusu ise, evet, kalkması kalkmamasından iyidir. Ama bu ülkede demokrasiden yana olanlar bilmelidir ki, o maddenin ve birkaç benzerinin kalkmasıyla kayda değer bir iyileşme olmayacaktır. Dolayısıyla, Fransa'da 1968'in ünlü sloganı bizim için çok geçerli: "Gerçekçi olun, imkânsızı isteyin!"

"Terörle mücadele yasasının 8. maddesi kaldırılmış olsaydı, Gazi Osmanpaşa'daki polisler başka türlü mü hareket edeceklerdi?

Sorun buna cevap verebilmekte."

Avrupa Konusu

Geçtiğimiz hafta Türkiye'nin Avrupa'yla ilişkileri alanında önemli bir olay basına yansıdı: Avrupa ülkelerindeki yedi Türkiye büyükelçisinin yazıp Dışişleri Bakanı'na ilettikleri uyarı notu. *Sabah*'ta Fatih Çekirge'nin haberine göre, notun özü, "Türkiye Avrupa'dan gittikçe kopuyor."

Böyle bir uyarının, Avrupa Birliği'ne pek olumlu bakmayan Refah Partisi'nin iktidarda büyük ortak olduğu -ve Avrupa'nın hoşlanmasına imkân olmayan birtakım ülkelere diplomatik ziyaretler yaptığı- bir dönemde ortaya çıkması şaşırtıcı değildi. Ama iş bundan ibaret değil bence. "Refah iktidara geldi ve bizi Avrupa'dan uzaklaştırdı" açıklaması hiç yeterli değil. Refah'ın bu tavrı burada olduğu kadar Avrupa'da da biliniyor ve üstelik sanıldığı kadar tepki yaratmıyor; çünkü Avrupa'da aklı başında birçok politik kişi, demokratik rejimin içine çekilen bir İslâmcı partinin dünyanın başka yerlerindeki benzer oluşumlara olumlu bir örnek olacağı değerlendirmesini yapıyor.

Onun için, bir kopukluk varsa -ki elbette var- bu Refah'ın değil, görünüşte 'Avrupacı' siyasî güçlerin sorumluluğunda olan bir şey. En başta Tansu Çiller'i ele almak gerek.

Geçenlerde Füsun Özbilgen, Çiller'in tutarsız -ama kendi çıkarları açısından gayet tutarlı- davranışlarının sevimli bir dö-

kümünü yapmıştı. Gümrük Birliği'nin onaylanması evresinde Çiller'in Batı'ya karşı en önemli kozu, "Anlaşmayı onaylayın. Yoksa Refah iktidara gelir" şantajıydı. Sonra gene kendi eliyle Refah'ın iktidara gelmesini sağladı ve zigzaglı kariyerine bir viraj daha ekledi.

Ama sorun bu kadarla da bitmiyor elbette. İktidar oyunlarından daha önemli yapısal sorunlar var. Anlaşmanın onaylandığı evrede verilen sözlerin hiçbiri tutulmadı. İnsan haklarının garanti altına alınmasında, anti-demokratik mevzuatın ayıklanmasında, hukuk dışı uygulamaların durdurulmasında atılmış tek bir adım yok. Kürt sorunu alışılmış biçimde gidiyor. Habitat'ın dünya basınında hatırlanması, polisin Cumartesi Anneleri'ni dövme sahneleriyle sürüyor. Uluslararası Af Örgütü bütün bu anti-demokratik gidişatla ilgili kampanya başlattı ve biz bunu Türkiye'de ne kadar görmezden gelsek ve görünmesini önlesek de, dünya çapında etkileri var; kampanyanın başlatılması olgusu kendi başına yeterli. Öte yandan Türkiye sürekli olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde yargılanmakta ve suçlu bulunmakta. Geçen gün Mehmet Ali Birand'ın yazdığı gibi mahkeme bizim yüzümüzden önemli bir kural değişikliği yapmak gereğini duydu: şikâyetçi olmak için önce bütün iç hukuk yollarının tüketilmesi ve sonuç alınamaması gerekiyordu. Ama açık açık uygulanan bir savsaklama politikasıyla iç hukuk yolları bir türlü tüketilemediği için, mahkeme bu kuralı değiştirdi.

Ve Adalet Bakanı Şevket Kazan, suçu, Türkiye'yi çok zaman kendi görüşlerine karşı çıkarak Avrupa'da savunan Bakır Çağlar'a atmak gibi taktiklere başvurarak, sorunu görmekten hâlâ kaçınabiliyor.

Bütün bu olaylarda bilinçli, kasıtlı bir ayak sürüme olduğu net bir şekilde görülüyor. En ciddi sorun da bu.

Bunların sorumlusu, dediğim gibi Refah değil; sorumlusu bütün siyasî aygıt; sorumlusu Türkiye'nin genel siyasî-ideolojik yapısı. Yoksa, sorun olan şeylerin çoğu Refah'ın iktidarda olduğu şu son konjonktüre gelmezden önce zaten çözülmüş olurdu.

Sonuçta, "niyet mektubu"muz var da, niyetin kendisi yok.

19 Ekim 1996

Niçin Avrupa Birliği?

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesinden yana olduğum herhalde biliniyor. Ama niçin ve hangi koşullarla ve nasıl bir süreçte girmesinden yana olduğumu açıklama ihtiyacını duyuyorum.

Tanzimat'tan bu yana bu ülkede bir 'garpçılık' cereyanı vardır. Kendimi o cerayanın bir parçası gibi göremiyorum. Başlıca neden şu: Türkiye'de Batılılaşma, öncelikle, Batı teknolojisi alınarak ülkenin güçlenmesi için istenen bir şey olmuştur. Teknolojnin yanı sıra 'Batılı değerler' dendiği zaman, bunlar aynı derecede rağbet görmemiştir. Oysa benim için teknoloji ya da maddi güçten önce değerler geliyor.

Tanzimat'tan sonra Ziya Gökalp de aynı tutumu, 'hars (kültür) ve medeniyet' ayrımı terminolojisiyle yaptı. Biz, medeniyette Batı ile birlikte olacak, kültürümüzde (Türklük ve İslâmiyet) ayrı duracaktık. Bugün de bu konuda genel geçer ideoloji budur ve Ziya Gökalp'ten bu yana tavrımız pek fazla değişmemiştir.

'Medeniyet' ile 'kültür'ün birbirinden o kadar uzak şeyler olmadığı kanısındayım (Avrupa'da bu ayrım daha çok Alman düşüncesinde etkili olmuştur ve bunun sonuçları iki dünya savaşında yaşanmıştır).

Gelgelelim, 'Batılı değerleri' benimsiyorum, demenin de daha iyi açıklanması gerekiyor. Soyutlamalarla ve genellemelerle

konuşuyoruz ve bu aldatıcı olabiliyor. "Batı'dan yanayım / Doğu'dan yanayım" vb. ne demek? Tek, homojen bir Batı, bir Doğu var mı? Yok, elbette... Bunlar son derece karmaşık şeyler. Galileo da Batılı, onu mahkûm eden Kilise de. İkisinden birden mi yanayız?

Emperyalizm Batı'nın uygulaması, ama anti-emperyalizm de büyük ölçüde Batı ürünü. Hangisinden yanayız?

Batı'nın özgül bir tarihi var. Başka bölgelerde yaşanmış bir tarih. Bu özgül tarih bir yığın olumsuzluğun yanı sıra Montaigne ve Descartes'ı, Locke ve Kant'ı, insan hakları kavramını, demokrasiyi ve eleştirel düşünceyi üretmiş. Daha sonraki bir dönemde de, Sanayi Devrimi dediğimiz büyük olayla, sanayi toplumunu üretmiş. Bundan sonra Batı tarihi özgül olmaktan çıkıyor, çünkü sahip olduğu bu yeni maddi üretim gücü, artık bütün dünyayı etkilemeye başlıyor. Bundan böyle, maddi olanların yanında manevi normlar da Batı'dan yayılmaya başlıyor. Dünyanın geri kalanı, özledikleri sanayi toplumu yapısına, kendi farklı tarihlerinde oluşmuş geleneksel yapılarıyla, nasıl geçeceklerinin sancısını yaşamaya başlıyor.

Dolayısıyla, Batı artık yalnız Batı'da değil, bütün dünyada. Ayrıca, insanoğlu, seçme ve değerlendirme yapabilen bir yaratık olduğuna göre, Batı'nın karmaşık tarihinden olumluluğu deneylerle kanıtlanmış değerleri alabilir: engizisyonu değil hoşgörüyü, dogmatizmi değil eleştirelliği, totalitarizmi değil demokrasiyi vb.

Bunlar artık Batı'nın değil, uluslararası topluluğun değerleri; bunları paylaşanlar her yerde var; şu sayıda, bu sayıda, ama var; buna karşılık, Batı'da da bunları paylaşmayanlar var.

Her şeye rağmen, Batı'da hiç de azımsanmayacak dinî, millî, kültürel önyargılara, bencil ve dışlayıcı eğilimlere rağmen, Batı'da gördüğümüz ve dünyaya oradan yayılan sistem, genel olarak, var olanların içinde demokrasiye, katılıma, sivil değerlerin gelişmesine en yatkın olanı.

Bunun için Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılmasından yanayım - demokratik dünya birliğine giden en kısa yol olarak gördüğüm için.

Bu bir genel ilke ve değerlendirme. Bugünkü haliyle Avrupa Birliği ne derecede dayanıyor, söz konusu ettiğim değerlere? Ya Türkiye ne kadar hazır, böyle bir birliğin parçası olmaya? Bunlar ayrı sorun.

20 Ekim 1996

Avrupa Parlamentosu

Diğer gazetelerin aksine yalnız *Radikal*'de sahiden önemli haber ön plandaydı: Avrupa Parlamentosu'nun kararı. Geçenlerde Büyükelçilerin verdiği not öğrenilmiş, birçoklarımız o konuda yazmıştık. "Avrupa'dan kopuyoruz" diyordu elçiler. Yeni haberi görünce, o sözün sırf sezgisel bir teşhis olmadığını, gelişmeler hakkında bazı somut bilgilere dayandığını tahmin ettim.

Ama aslında bu karar, bazılarının göstermek isteyeceği gibi, bir 'kopma' işareti değil. Hiç değilse bu aşamada, öyle değil. Böyle bir oylamada, şu ya da bu nedenle Türkiye'den hoşlanmayan ve topluluk üyesi olmasını herhangi bir koşulda istemeyen kesimler de yardım verilmemesi yönünde oy kullanmıştır. Ama çoğunluk, Türkiye'de demokrasi ve insan haklarının yerleşmesini isteyenlerdir, İsteyen ve yerleşmesine katkıda bulunmak için başka çare bulamayanlar.

Avrupa Birliği'nin Gümrük Birliği oylaması sırasında neler beklediği, neler gözettiği belliydi. Buralarda herhangi bir düzelme olmadığı gibi, tam bu yeni oylama öncesinde Türkiye kanunlarının nelere muktedir olduğunu dosta düşmana göstermek yolunda taze bir atağa geçtik: Yaşar Kemal'in cezasını onayladık, bir daha ağzını açarsa tam tıkacağız içeri; Çetin Altan devletimize dil uzatmış, onun de cezasını bulması için ge-

rekli süreci başlattık; Nilgün Cerrahoğlu'nu da ihmal edemezdik bu arada; Şanar Yurdatapan'ı apar topar aldık içeri; Ragıp Duran'ın haddini yakında bildireceğimizi sanıyorum; Alper Görmüş'ünkini -yani haddini- bildirmiş durumdayız.

Yani Türk adaleti her zamanki azmiyle görevini yerine getiriyor. Gerçi normal davalar, aylar ve yıllarca sürüyor. Yargıç bulunmuyor. Şu bu, ama hiç değilse devlet düşmanlarına aman vermiyoruz.

Bu adaletin şimdiki bakanı da taş gibi görevinin başında; daha geçen gün Almanın haddini bildirdi: Bundestag Başkan Yardımcısı demokratikleşme hakkında bilgi isteyince, Kazan onu yerine oturtmuş, sonra da şöyle aktarmış konuşmalarını: "Bunlar tabiî Türkiye'nin içişlerini ilgilendiren sorulardı. Terörle Mücadele Yasası'nın 8. maddesiyle avukatların cezaevlerindeki görüşmeleriyle ilgili sorulardı. Biz diğer ülkelerde bu konulardaki düzenlemeleri merak etmiyor ve ilgilenmiyorsak onların da bizim iç meselelerimize saygı göstermeleri gerektiğini ifade ettik." İslâmcı olmayan basın Kazan'ın temsil ettiklerine hiç olumlu bakmadığı halde, bu sözler, 'millî onuru' dik tuttuğu için, oldukça kıvançlı bir dille aktarıldı.

Oysa Şevket Kazan'ın böyle işler başka ülkelerde nasıl yürütülüyor, biraz merak etmeye başlamasının zamanıdır. Olumlu, olumsuz, belki bir şeyler öğrenir. Öte yandan, Avrupa Birliği denen yapıyı meydana getiren ilkeler çerçevesinde, 'Bunlar bizim içişlerimiz' mantığı da çok zayıf kalıyor. Kazan bunu da merak edip öğrense iyi olur.

Aynı günlerde, bir Avrupa kurumu olmayan, ama ister istemez Avrupa'nın kaale aldığı ve önem verdiği IMF kuruluyla da 'Biz bize benzeriz' üslubuyla görüşmeler yaptık ve o adamları da püskürttük. Bunlar Avrupa Parlamentosu kararını ne kadar etkilemiştir, bilemiyorum, ama dolaysız değilse de dolaylı payı vardır, çünkü böyle şeyleri birarada saydığımızda ortaya kararlı ve tutarlı bir politika çıkıyor.

Onun için de oylamanın sonucu böyle oluyor.

26 Ekim 1996

Beklenen Davranış!

Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'ye yapılması beklenen malî yardımı askıya alma kararıyla birlikte, bu ülkede ideolojik ve kurumsal düzeylerde şiddetle var olan Batı düşmanlığı yeni bir cephane kazanmış oldu. "Bize zorla dayatamazlar" edebiyatı, 'millî onur' edebiyatı şimdi tam gaz ortalığa atılır. Sayıca daha az olmayan, Batı'dan yana yazarlar da parlamentonun kararını anlaşılır ve kabul edilir kılmaya çalışır. Öyle görünüyor ki bir dönem bu tartışma ön plana çıkacak.

Bunun benim için önemli temalardan biri olduğunu ve orasından burasından, Avrupa konusuna sık sık değineceğimi daha önce söylemiştim. Şimdi olaylar da böyle yapmayı zorunlu hale getirmeye başladı. Bu da beklenmeyecek bir şey değildi. 'Beklenmeyecek' olmadığı gibi, ne biçimde olursa olsun, gündeme gelmiş olması, iyi bir şey. Onun için, hikâyeyi bir kere daha özetleyerek konuya gireyim.

Yüzyıl ya da binyıl dönemecinde, 19. yüzyıldan beri dünyanın öncelikle siyasî, ama dolayısıyla ekonomik, sosyal vb. yapısını belirlemiş olan millî-devlet olgusu, içinde yaşadığımız nesnel-maddi gelişme sürecinin çeşitli özelliklerinden ötürü, yıpranmaya ve aşınmaya başladı. Moda adıyla 'globalleşme' denilen bu süreçte, sermaye de sermayenin dolaştığı piyasa da

eski millî-devlet sınırlarını aştı. Bu gidişi başlatan güç öncelikle kapitalizm olduğu için onun bazı olumsuz özellikleri de sürece damgasını vuruyor. Ama gidiş, geri dönülmez ve dışında kalınmaz bir gidiş. 'Dışında kalmak'tan çok, içinden dönüştürmek önemli ve AB gibi bir yapılanmada, bu 'içinden dönüştürme' çabasında birlikte çalışılacak pek çok güç var.

Günümüzde, kaç yüzyıllık uluslararasılaşma özleminin önünde açılan somut kanal bu - avantajları ve handikaplarıyla.

Ekonomik zorlamanın açtığı bu kanal, Avrupa Birliği çerçevesinde, başka ilke ve değerleri de sürecin içine soktu ve sürecin 'onsuz edilmez' kuralları haline getirdi. Burada da bir yığın ikiyüzlülük ve tutarsızlık örneği bulabilirsiniz, ama fikirlerin, insanların vb. serbest dolaşımının şimdilik daha iyi yürüdüğü bir yer yok. Ve bu yapı, bunların şimdikinden çok daha ileri düzeyde gerçekleşmesi umudunu ciddi biçimde barındırıyor içinde.

Türkiye erken bir tarihten itibaren bu birliğin parçası olmaya adaylığını koydu. O zamanlar olayın ekonomik yanı ağır basıyordu ve buna uygun olarak birliğin adı da 'Ortak Pazar'dı. Ama dediğim gibi, kısa zamanda bunun yalnız ekonomik bir birlik olamayacağı anlaşıldı; işin ilkesel yanı, bütünsel politik, hukuki cepheleri incelendi, işlendi ve bunlar birçok düzeyde ekonomik gereklerin de önüne kondu. Türkiye bu gelişmeleri izledi, onayladı, uluslararası anlaşma ve sözleşmelere imza koydu, taahhüt verdi.

Ama bunların pek azını yerine getirdi.

Ekonomide Özal'dan bu yana yapısal reform girişimi yok. Hani iyi işlese de reforma gerek duyulmasa, gene anlaşılır bir şey. Ama iyi işlemiyor, koca topluma ciddi rahatsızlık veriyor, bir şey yapılmıyor. Bu, Avrupa'ya da kaygı veriyor. Böyle bir ekonomisi olan bir ülkenin yükünü taşımak istemiyor adamlar. Kuzey İtalya'nın ekonomisi zayıf diye Güney İtalya'dan boşanmaya çalıştığı bir dünyada bu tutum anlaşılmaz bir şey değil.

Ama asıl sıkıntı ekonomiden önce siyasî-hukuki sistemde. Bu sistem hiçbir zaman Avrupa standartlarında olmamıştı. 12 Eylül uygulama ve yasamasından sonra o standartlardan iyice

uzak düştük. Ama 12 Eylül'ün hâlâ işleyen artçı kuvvetleri daha da uzaklaşmak için ellerinden geleni yapıyor.

Bu anti-demokratik yapı bizim sorunumuz, Avrupa olsa da olmasa da. Ama biz, kendi sorunumuz için gerekli mücadeleyi yapamıyoruz ve siyasî-hukuki yapımızın perişanlığı hâlâ Avrupa Birliği dolayısıyla ve o bağlamda gündeme geliyor. Bu da bir yüz karası.

Onun için de Avrupa Parlamentosu yardımı kesiyor Çiller 'reform' vaat ederken. Bu vaatlere çoktan doymuşlar çünkü. Ve biz şimdi reform yaparsak, para için reform yapmış gibi onur kırıcı bir duruma düşeceğiz, politikacılarımız sayesinde.

27 Ekim 1996

Milliyetçilik ve 'İçişlerimiz'

Yukarıda Şevket Kazan'ın Alman Bundestag Başkan Yardımcısı'na 'içişlerimiz'den söz ettiğine değinmiştim.

Avrupa Birliği, katılanların karşılıklı anlaşmaları gereği, bu geleneksel 'içişleri' kavramından vazgeçmeyi öngörüyor. 'İç işlerine müdahale', çağını doldurduğunu söylediğimiz 'millî-devlet'in hükümranlık ilkesinin ürettiği bir kavramdı ve hayli sık bir biçimde kötüye kullanılmıştı. Millî-devletin yerini almaya aday Avrupa Birliği elbette bu kavramı geçersizleştirecektir. Bu yeni bir birliktir, Fransa millî birliğinin içinde nasıl Brötanya, Bask, Alsas ve Korsika gibi farklı etnik kökenden insanların yaşadığı bölgeler varsa; ama bunlar nasıl aynı yasalar ve aynı temel hukuk ilkeleriyle yaşıyorsa, Avrupa Birliği'nin temeli de Danimarka'sı, İspanya'sı, Almanya'sıyla herkesin bu birliğin içinde aynı kural ve ilkeleri paylaşmasıdır. Uluslararası birlik, elbette ki ulusal ve yerel özelliklerin yaşamasına imkân tanıyacaktır, ama Fransa'da işkence yasak, Portekiz'de yarı serbest ve uygulanıyor ya da komünizm Avusturya'da serbest, Norveç'te yasak, böyle saçma sapan iş olmaz. Bir ülkede gözaltı süresinin öbürlerinden bir iki gün daha uzun olmasına göz yumulabilir, ama bunun ortalaması bir hafta, sözgelişi Hollanda'da bir buçuk ay, olmaz!

Böyle bir şey bu. Avrupa'nın adalet mercileri, tek tek üye ül-

kelerin uygulamalarını bir standarda sokuyor. Burada standart çiğneme şampiyonu biziz, sanırım bizi Birleşik Krallık izliyor.

Dolayısıyla Şevket Kazan'ın Alman parlamentere gösterdiği millî celadetin, AB hukukunda yeri yok. Peki, bilmiyor mu bakan bunu? Bence biliyor. Ama bu konuda Refah Partisi'ni sorumlu bulmuyorum. Bu parti başından beri Avrupa Birliği'ne açıkça karşı. Bunu söyleye söyleye oy almış, iktidara da gelmiş. Onun için Bakan'ın tavrında şaşacak ve yadırganacak bir şey yok. Avrupa'ya karşı milliyetçi ve 'içişlerimizin dokunulmazlığı'ndan yana bu parti. Belki başka uluslararası ittifaklar karşısında bu kadar milliyetçi ve bağımsızlıkçı değil, ama burada böyle.

Yalnız şu söylenebilir! AB'ye katılmak Türkiye için aşağı yukarı bir millî politika. Her ne kadar Refah bundan yana olmadığını yeterince açık belirttiyse de şimdi bir koalisyonun büyük ortağı durumuna gelmesi, bu politikayı bozacak söz ve davranışlarda kendisini bu kadar serbest hissetmesine yeter mi? Bu ayrıca tartışılır.

Sorun, Avrupa konusunda tavrı net olan Refah Partisi'nde değil; bu 'birlik'ten yana olduğunu her fırsatta tekrarlayanların da sıkışır sıkışmaz 'millî egemenlik' teranesine sarılmaları. Örneğin, büyük devlet başkanımız Kenan Evren de görevini yerine getirdiği yıllarda Şevket Kazan'dan hiç farklı değildi ve Batılılar "Niye komünist parti yasak" diye sorunca, "Biz onlara, sizde faşist parti neden yasak diyor muyuz?"gibi dâhiyane konuşmalar yapıyordu; "Biz on sekiz yaşında kızımızı gece sokağa bırakmayız - oğlumuzu da bırakmayız ya" diyordu, örneğin.

Ayrıca solun geniş kesimleri de, bu sefer şerefli 'anti-emperyalizm' adı altında, Avrupa Birliği'ne karşıdır ve 'içişlerimiz'de özerkliği Avrupa'ya karşı savunmaya hazırdır.

Çünkü siyasî ideolojilerimiz ne olursa olsun, büyük çoğunluğumuz aslında düpedüz milliyetçidir.

28 Ekim 1996

Bir "Millî Egemenlik" Anısı

Avrupa ile ilişkilerimize kafamı takmış olarak 'içişlerimiz' kavramının encamını incelerken, aklıma 12 Mart döneminden bir anı geldi.

12 Mart başlamış, 'Balyoz Harekâtı' gerçekleşmişti. O günler için hiç alışık olmadığımız sayıda insan içeri alınıyor, bunların birçoğu da ciddi işkenceden geçiyordu. Eziyetsiz polis sorgusu bizim millî yaşantımızda pek yoktu; gene de bu tarihte işkencenin vardığı doz, alışık olduğumuzun üstündeydi, onun için de eni konu şok yaratmıştı.

Bu durum doğal olarak Avrupa ülkelerinde de öğrenildi. Aralarında, o sıralar henüz hayatta olan Jean Paul Sartre'ın da bulunduğu bir grup aydın bir bildiri imzalayıp yayımlayarak Türkiye'deki durumu protesto ettiler. Ciddiyetiyle namlı *Le Monde* gazetesi Türkiye hakkında eleştirel yayınını artırdı ve doğru hatırlıyorsam Paul Balta adında bir gazeteci bu konuda epey sivrildi.

Nihat Erim başbakandı. Erim, Türkiye'de kimseye işkence yapılmadığını bildirdi ve Balta'yı gelip burada durumu incelemeye davet etti. O sıralarda Avrupa Birliği görece erken gelişme aşamasındaydı; şimdi var olan kuralları, denetimi henüz pek yoktu. Hepimiz, 'içişlerimiz' mantığına alışıktık. 'İç işleri', tatsızlaşması karşısında elbette eleştiri olabiliyordu, ama mü-

dahale kurumları da gelişmemişti.

Kendi hesabıma, Balta'nın incelemeye gelmesini 'millî' gerekçelerle sakıncalı bulmadım, ama bizim yetkililer bu işleri iyi bildiği için, adamın eli boş döneceğinden fazla şüphem yoktu.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu anneannemin kardeşi, benim büyük dayımdır. O sıralar hayli yaşlı bir Atatürk milliyetçisiydi ve 'içişlerimize' müdahale edilmemesi ilkesine sıkı sıkı bağlıydı. Yakup Kadri hem Sartre ve arkadaşlarının bildirisine hem de Balta'nın incelemeye gelmesine çok kızdı. En fazla kızdığı da Nihat Erim'di. Batılılar için "Bunlar emperyalisttir. Her zaman böyle küstahlık yaparlar" diyordu. Ama onun gözünde Nihat Erim cumhuriyetin bağımsızlık ilkesini satmış bir Osmanlı artığıydı. 'Düvel-i muazzama'ya bu taviz nasıl verilirdi?

Milliyet'e bu konuda zehir zemberek bir yazı yazdı. Az sonra ben de içeri girdim - tabiî malûm işkence sürecini de atlamadım. Söylenenleri bizzat gözlemlemek imkânını buldum.

Iki yıl kadar sonra çıktığımda hükümet filan değişmiş, Erim çoktan çekilmişti. Ama dayımın öfkesi devam ediyordu. Bir gün gene bu konuyu açtı. "Iyi, güzel de" dedim, "bu memlekette işkence yapılıyor. Hafifinden olsa bile, ben de geçtim o işlemden, falakasını, elektriğini gördüm. Bu adamlar 'işkence olması ayıptır' deyince emperyalistlik mi yapıyorlar? Ya da bizim dokunulmaz 'millî hükümranlığımız' memlekette istediğimize istediğimiz kadar işkence yapma hakkı mı? Bu memlekette işkencenin kalkması, bitmesi için sizin bir şey yaptığınızı görmedim. Herhalde ondan çok şikâyetiniz yok, ama ecnebiler 'olmasın' deyince millî hükümranlığımız zedeleniyor. 'Millî onur'a bu kadar düşkünseniz, önce işkence ve benzerlerinin kalkması için mücadele etmeniz gerekmez mi?" dedim.

Şaşırdı ve cevap veremedi. Daha sonra da bu konuyu açmadı. Herhalde işin bu yanını hiç düşünmemişti.

Ben o zamandan beri "Iç işlerimize müdahale ediyorlar" lakırdısını her işittiğimde, bunu hatırlarım. Zaten her seferinde konu üç aşağı beş yukarı aynıdır. Onun için, belli ki içişlerimizle işkence vb. arasında güçlü bir özdeşlik var.

29 Ekim 1996

İzolasyonizm

Türkiye, tarihi boyunca, ama özellikle Cumhuriyet döneminde, dünyadan epey kopuk yaşadı. İlginç... Çünkü Batılı olmayı hedef olarak seçmişti. Ama Batı'dan da kopuktu. Düpedüz izoleydi.

Bunun başlıca nedeni, Osmanlı Devleti'nin bile tam kolonize olmamasıdır. Cumhuriyet ise daha da iyi korunmuş bir bağımsızlık temeline oturdu. İkinci bir neden, ulaşılmak istenen medeniyetle daha baştan farklı olmamızdır. Ortadoğulu bir toplum olarak doğumuz ve güneyimizle daha kolay diyalog kurabilirdik, ama biz onlardan uzaklaşmak ve pek iyi anlamadığımız Batı'ya benzemek istiyorduk.

Birinci Dünya Savaşı'ndan, kaybeden tarafın parçası olarak çıktık. Batı ile gerçekten iyi politik ilişkiler kurmamız uzun zaman aldı. Bu arada ekonomik buhran dünyayı kasıp kavurdu ve Türkiye böyle tehlikelerden korunmak için ekonomik alanda da otarşik, yani kendine yeterli olmayı seçti; böylece dünya ekonomisinin de uzağında durdu. Evet, genel özlemimiz kapitalist Batı'ya doğruydu, ama fiilî durumda, devletçiliğimizle, izole bir ekonomi içinde millî burjuva yetiştirme çabamızla, daha çok Sovyetik sisteme yakındık.

Mustafa Kemal, çöken imparatorluk enkazından kurtarılan ve bin türlü sorunu olan yeni millî-devleti uluslararası serü-

venlerden korumaya kararlıydı. 'Türk ırkı' kavramına bütün sempatisine rağmen, özellikle SSCB karşısında Türkçülüğü bir politika haline getirmedi. 'Yurtta sulh, cihanda sulh' sloganı, 'sulh' gibi kibar terimlerle formüllendirilmiş bir izolasyonizm politikasının açıklamasıdır. Daha açık söylense, "Bizi bir şeye bulaştırmayın," denebilirdi.

İkinci Dünya Savaşı'nda bunu uyguladık.

Bütün bunlar aslında oldukça iyi politikalardı. Ülkenin ve toplumun gerçek durumuna ve koşullarına uygundu. Ama bu, başka hiçbir politikanın geçerli olmadığı anlamına gelmez; başka mümkün politikaların da, fiilen uygulanmış olanı geçersizleştirdiği söylenemez.

"Koşullar" dedim. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmayı akılcı kılan koşullar vardı. Ama bu, 'tarafsızlık' mutlaka iyidir, anlamına gelmez. Nazi-Faşist Mihveri'ne karşı tavır almış olabilmek de iyi olurdu.

"Kore Savaşı'na katılmak gibi, pek de olumlu sayılmayacak istisnalar dışında, izolasyonizm devam etti. Ellilerden sonra yeni oluşan Üçüncü Dünya'yı ihmal ettik (Batıcı hedeflerimiz nedeniyle) ve bu kapıyı da kendi elimizle kapattık. Ama bütün bunlar olurken, ulaşmaya çabaladığımız Batı'yı hâlâ yeterince tanımıyorduk; Batı da bizi tanımıyordu.

Dolayısıyla izolasyonizm var olan koşullarda kısa vadede zorunlu görünen ve belirli bir akılcılık içeren bir politikaydı, ama uzun vadeli etkileri olumsuz olmak zorundaydı. Böyle bir olumsuzluğu giderecek tedbirler alacak yerde, izolasyonizmi bir meziyet gibi benimsedik ve yücelttik.

İçine kapalı sistemler bir zaman sonra sağlıksızlık üretmeye başlar. Bizde, hele şu dönemde, tam da böyle oluyor. Sağımız, solumuz, varsa ortamız, dünyadan, dünyadaki benzerlerimizden kopuğuz.

AB bu izolasyonizme karşı olabilecek en iyi panzehir. Ama onun yaklaştığı aşamada, bizim içe dönük eğilimlerimiz de doruğa çıktı. Genel ikilemimizin belirginleştiği düzeylerden biri de bu.

1 Kasım 1996

İnsan Hakları Politikası

Bir süredir dilime doladığım bir şey var, çeşitli yerlerde konuşurken bunu vurgulamak gereğini duyuyorum.

Batı'nın kendi dışındakilerle kurduğu ilişkilerde, insan hakları kavramı ve pratiği, genellikle bir "politika" (policy) biçimine bürünüyor. "Batı" derken Amerika'dan çok Avrupa'yı kastediyorum. Yukarıda bizdeki "İzolasyonizm"den söz etmiştim; Avrupa da, kendi çıkarına doğrudan doğruya dokunmayan sorunlarda bir hayli izolasyonist davranabiliyor. Kendini çekiyor, yapabileceği müdahalelerden kaçınıyor; aynı zamanda uzaklaştırıyor, dışlıyor. İşte insan hakları da bir dışlama politikasına dönüşüyor böyle durumlarda.

Şu son Avrupa Parlamentosu kararında olduğu gibi: "İnsan Hakları koşullarınızı düzeltmediniz. Parayı kesiyoruz." O kadar.

Batı Avrupa, seksenlerin başından başlayarak, istikrarlı bir şekilde sağa kaydı. Bu dışlayıcı tutumun temel açıklaması bu. Sağ açısından insan hakları gerçekten bir politika - ilke ya da değer olmadan. Ama arkasında başka şeyler var. Örneğin Dahrendorf gibi etkili bir düşünür ve yazar, insan haklarını, demokrasiyi geçip Avrupa ya da Batı kültürü üstüne konuşmaya başlayabiliyor. Oysa bu "medeni" dünyada ırkçılığın aldığı yeni biçim. Artık kafatası, kan sayımı filan gibi şeylerle ırkçılık

yapmak "şık" olmadığı için, "kültür"e sarılıyorsunuz: "Bizim/sizin kültürümüz farklı". Dolayısıyla, "Ayrı dünyaların insanlarıyız" ve biraraya gelmememizde fayda var. Özellikle de, siz buraya gelmeyin.

Türkiye gibi, insan hakları sicili gerçekten fecaat olan bir toplum söz konusu olduğunda, bu "kültür" söylemine pek girilmiyor. Çünkü ne olsa bir hayli saydam bir söylem bu; sıkça kullanılması yakışıksız kaçabilir. Böylece, insan hakları uygulaması konusunda kaşlar kalkıyor ve "gidişiniz memnuniyet verici değil" deniyor. Ne var ki, o alanda başarılı olduğunuzda aradaki engelin devam edeceğini hissediyorsunuz o zaman büyük bir ihtimalle "kültür" söylemi devreye girecek.

Avrupa sağı böyle ve bununla yapacak fazla bir şey yok. Örneğin Yugoslavya'yı ne hale getirdiklerini görür ve sonuçlarını da yaşamaya başlarlar; o zaman belki başka türlü düşünmek gereğini anlarlar. Ama önemli olan, Avrupa'nın, sağ olmayan kesimleriyle, insan hakları *için* politika oluşturmayı öğrenmesidir. Yalnız Türkiye gibi, Fas gibi, Avrupa periferisinde bulunan ve içeriye girmeye çalışan ülkelerde değil, dünyanın her yerinde, insan haklarının yerleşmesi ve doğallaşması için neler yapılabilir? Bunun araçları nelerdir, özneleri kimlerdir, katkı yöntemleri nasıl zenginleştirilebilir? Bize ne düşer, size ne düşer, nasıl güç birliği yapabiliriz?

Parlamento'nun kararı, şu haliyle, bu açmazdan çıkmanın yolunu göstermiyor pek. Evet, bir yaptırımı var gibi, para kadar önemli bir şeyi esirgeyerek; ama çok kaba saba bir yöntem bu ve fazlasıyla "negatif". Bu belki zorunlu "negativite"yi dengeleyecek "pozitif" herhangi bir yaklaşım acaba var mı akıllarında? Sanmıyorum. Gerçi NGO'ları desteklemek gibi sözler geçti, ama arkasından ne gelir bilemiyorum.

Oysa Türkiye'de veya herhangi bir yerde insan hakları, herkesin, Avrupa'nın da sorunudur ve sorumluluğu altındadır.

2 Kasım 1996

Avrupalı Muhafazakârlar

Avrupa'nın muhafazakârları, Hıristiyan Demokratlar, Türkiye'yle ilgili olarak, kendilerinden bekleneni yaptılar. Batı'nın bu sağcılarına göre Avrupa bir 'medeniyettir' ve bunun içinde Avrupalı olmayanın yeri yoktur. Kim 'Avrupalı' diye sorarsanız, bunun cevabı biraz karışık olabilir: "Avrupalı işte... Avrupa kültürünü, değerlerini almış biri..." Daha fazla analitik olmaya çalışmanız onları sıkabilir. Bu genellemeyle, fazlasını açıklamak zorunda kalmadan yetinmeyi tercih ederler. Çünkü bu 'Avrupalılık' kavramını ögelerine indirseniz, örneğin 'demokrasi', 'insan hakları' gibi 'alt'-kavramlara gelinir. Türkiye ya da Avrupa dışındaki çeşitli ülkelerde Allah'a şükür bunlar da yok; ama maazallah ve eskaza, olacak olsa, bu da Avrupalı muhafazakâra yetmezdi. Böyle olunca da dışlayıcılığı açıklamak güçleşirdi. Demokrasiyi çözmüşsün, insan haklarını çözmüşsün, hattâ ekonomini bile rayına oturtmuşsun. Gene de 'Avrupalı' olamıyorsun. Niye?

İşte böyle olunca cevap büsbütün güçleşiyor. "Avrupalılık bir üstünlük; yalnız Avrupalı olanlara özgü bir üstünlük." Cevabı böyle verince insan eşitliğine inanmadıkları anlaşılır; eşitliğe imkân bırakmayan, biraz ırktır. Avrupalılar beyaz ırktan, hepsi öyle. Amerikalılar da bu ırkın uzantısı, yalnız güneyde,

işler biraz karışmış. İkincisi Hıristiyanlık. Bu da büyük ölçüde Avrupa'ya özgü bir şey. Gerçi başka kıtalarda da Hıristiyanlar var, ama onları da Avrupalı saymak mümkün değil.

Avrupalı muhafazakârların kıtadaki, ırkı, dini, kültürü uygunsuz milyonlarca dışarlıklıyla zaten yeterince başları dertte.

Politikacılarımızın bizi ikide bir eleştirdikleri için hiç sevmedikleri solcular, yeşiller (örneğin Ayvaz Gökdemir'in halisane duygularını dile getirmesine yol açan tipler) ise şimdi ve bu bağlamda Türkiye'nin savunucusu kesildiler. Çünkü onlar solcu ve ilkeleri var. Bu ilkeler, insanlara din, ırk, kültür gibi farklılıklardan ötürü hor bakmamayı, ayrımcılık yapmamayı içeriyor; daha ötesi, bu farklılıklar korunarak, insanlığın bir büyük aile olması gerektiği idealini ve olabileceği inancını içeriyor.

Gelgelelim, bu konjonktürde bu solcuların, yeşillerin, bir kısım liberallerin Türkiye'nin dışlanmasına itirazları yalnızca ilkesel bir düzeyde kalmaya mahkûm; "Medeniyeti farklı diye veya dini farklı diye dışlayamazsınız." Tamam, ama bunu dedikten sonra, kabul etmek için hiçbir gerekçe yok. Çünkü onların Avrupa Birliği'ne üyelik için şart koştukları demokrasi, insan hakları vb. Türkiye'de hak getire.

Dolayısıyla Türkiye'nin Birlik'e katılması bugünün somut koşullarında mümkün değil. Sanıyorum karşımıza çıkacak sonuç, süresi kadar içeriği, yani talepleri de belirsiz bir erteleme olacaktır. Bu belki bir 'hayır' olmayacak, ama 'hayır'dan başka ne anlama geldiği de pek belli olmayacaktır.

Resmen değilse de pratikte kesine yakın bir dışlanma durumunda 'Gümrük Birliği' koşullarının yeniden gözden geçirilmesini öneren bir yaklaşım var. Deniyor ki, "Bu anlaşma bize ekonomik yük getiriyor; üstelik karşılığında falanca zamanda üye olmamızın hiçbir garantisi yok. O halde buradan çıkalım, işimize bakalım."

Ben AB'den uzaklaşılmaması gerektiğini savunanlardanım. Sağdan ve soldan, oraya hiç girilmemesi gerektiğini savunanlar da var. Yukarıdaki mantık, böyle bir mantık. Gümrük Birliği'nden çıkma önerisi de ekonomik mantıkla donanmış bir ilk adım bu çerçevede.

İşi 'ekonomi'den ele alacaksak, Kürt sorununu çözeceğiz diye altına girdiğimiz ekonomik yük, GB'nin getirdiğinden çok daha ağır. Çözümün 'başarı'sı da ortada. Yani biz öncelikle bu savaşı bitirmenin yolunu bulalım. İster istemez demokratik bir yol olacaktır bu. O zaman ekonomik yükün en büyüğü ortadan kalkar; demokrasinin yolu açılır; Avrupa Birliği de şimdiye kadar görülmemiş ölçüde yaklaşır. Bu kadar zor mu bunu gerçekleştirmek?

14 Mart 1997

Asıl Engel...

AB söz konusu olduğunda, Türkiye'de o birlik içinde olmak istemeyen kesimler var. Bunların başında herhalde Refah Partisi gelir. Gerçi orada bile isteyeni, çok fazla karşı olmayanı vb. bulunabilir, ama herhalde kitlesinin geniş kesimiyle AB'nin fikrinden hoşlanmayan başlıca siyasî varlık Refah Partisi'dir. MHP'nin de bu ihtimale iyi gözle bakması pek akla yakın değil.

Bunlar, Türkiye'nin ürettiği sağın, görünüşte daha 'radikal' kümelenmelerini temsil ediyor. Türkiye'yi Avrupa içinde görmek istemeyen Avrupa sağıyla bir düzeyde, en yakın duygu birliği içinde olanlar da bu kesimler. Hani Türkiye başka ülkelerin girmek istediği bir birlik içinde olsa, o birliğe giriş koşulları hakkında söz sahibi olsa, ona buna ilk 'hayır' diyecekler de bu kesimler olurdu.

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği için çok uygun bir aday olmamasında onların bir payı var. Kolaylık olsun diye parti adlarını telaffuz etmiyorum. Aslında bunun böyle olmasında fiilî partinin rolü ikincil olabilir. Türkiye böyle bir ülke olduğu ve bu ideolojileri üretebildiği, ayrıca yaygınlaştırabildiği için o partiler de var, bu anlamda partiler aslında ikincil.

Ama Türkiye'nin AB'ye üye olma sürecinin önündeki en

ciddi engeller bence RP veya MHP gibi partiler ve onlarda temsil olunan ya da onları var etmiş olan yığınlar değil. Söylemesi tuhaf ve muhtemelen çok inandırıcı da olmayacak, en azından ilk söyleyişte, ama daha ciddi engel, politik düzeyde, AB üyeliğini ciddi olarak ve içtenlikle isteyenler.

Bir durum düşünün, herhangi bir işi yapmak üzere biraraya gelmiş bir grup insansınız: Balığa çıkacaksınız, falan işte uzmanlaşmış bir şirket kuracaksınız, dergi çıkaracaksınız, neyse ne. Siz bu 'neyse ne' işin nasıl yapılması gerektiği konusunda iyi kötü bir şeyler biliyorsunuz. Grupta bunu yapmak isteyenler var, pek öyle istemeyenler var, bir de çok isteyen biri (ya da birkaç kişi) var. O ya da onlar, grubu temsilen de konuşuyorlar üstelik. Dinliyorsunuz, diyelim ki konu "balığa çıkmak", "mutlaka çıkmalıyız" diyen ya da diyenler her laflarıyla belli ediyorlar ki, bu niyetlendikleri işin aslıyla hiçbir şekilde aşina değiller. Onları dinledikçe üstünüze kasvet basar ve "yok, bu iş olmaz" dersiniz. Lakırdı uzadıkça, en isteksiz olanlar size en aklı başında olanlar gibi görünmeye başlar.

Avrupalılar karşısında bizim Avrupacılar, bu varsayımsal durumdaki coşkun taraftarlar gibi. Balığa çıkmak istiyorlar, balığa çıkmanın raconundan bunların haberi yok, üstelik öğrenmeye istekli -ve yetenekli- görünmüyorlar. Siz iyi kötü anlıyorsunuz, onlar hiçbir şey bilmeden, "şöyle olur, böyle olur" diye olmayacak şeyler anlatıyorlar.

Şimdi birileri, 'Siyasal İslâmcılık' yapıyor; eh, tabiî, Avrupa'ya iyi gidecek bir şey değil. Tek sorun Avrupa'ya iyi gidip gitmemesi değil elbette, ama bundan hoşlanmayanların AB'de bulunmak gibi bir isteği de var. Derken bu isteği olanlar, olmayanlara, bir biçimde hadlerini bildirme girişiminde bulunuyor. Bildirip bildirmedikleri de pek belli değil, ama o bildirme tavrı, yöntemi, bu olayları izleyen 'Avrupalı' için 'Siyasal İslâm' taraftarlarının davranışından daha sevimli değil. Adam şart koşmuş, çeşitli gerekler arasında, 'demokrasi' olmalı, 'insan hakları' olmalı demiş. Siz kapıda beliriyorsunuz: "Mutlu birleşmemize engel olmak isteyenler vardı. Ama korkmayın, artık sorun değil. Bakın, kafasını kestim getirdim" diyorsunuz.

Avrupa kapılarında koşuşup "Teminat benim" diye haykıran biri (zaten her konuda teminat o ve bu dehşet verici bir durum) Susurluk'tan sonra "kurşun atan da kurşun yiyen de" konuşmaları yapıyor. AB'ye girme konusunda da herkesin önünde koştuğunu ilân eden o.

Sizinle beraber olmak isteyen buysa, siz ne yaparsınız? Sizden nefret eden çok daha dürüst ve sevimli değil mi?

15 Mart 1997

Avrupalı Olmak ya da Olmamak

17 Mart, Pazartesi günkü gazetelerde "Türkiye Avrupalı" diye bir başlık var - iki büyük gazete bu 'slogan'ı seçmiş.

Bu dil, bu davranış tarzı, Türkçe deyimiyle "bu ne perhiz, ne bu lahana turşusu" ruh hali, yani hiçbir mantık köprüsü kurmadan bir uçtan bir uca savrulma, bana, Avrupalı olmamanın kanıtı gibi görünüyor.

Ayrıca, ille de 'Avrupalı olmak' lakırdısından zaten sıkılıyorum. Sorun akılcı olmak, analitik ve eleştirel olmak, konulara serinkanlı, nesnel ve sağduyulu bakabilmek. Dünya tarihinin şu aşamasında bunları 'Avrupalı olmadan' yapmak da mümkün artık. Başka bir söyleyişle, yukarıda saydığım özellikler Avrupa'nın tekelinde değil ve olmamalı. Öyle olduğunu düşünmek, düşüneni, Hıristiyan Demokratlar'ın mantığına getirir; o zaman da o adamlara hak vermek gerekir.

Dışişleri bakanlarının sözcülerini de yukarıda saydığım ölçüler içinde değerlendirmek gerekiyor. Ne Muhafazakârlar'ın yargısından paniğe kapılmanın âlemi var ne de bakanların durumu idare eden sözleriyle bayram etmenin.

Avrupa'da Türkiye'ye karşı var olan, an sağdan en sola çeşitli yaklaşım, değerlendirme ve tavırdan, şimdilik şöyle bir ortalama politika çıkıyor: Bugün için Birlik kapsamına alınamaz,

ama varlığı önemli ve değerlidir (çeşitli nedenlerle), onun için büsbütün dışlanıp küstürülmemelidir. Bakanların söyledikleri de bundan öte bir anlam taşımıyor.

Bütün bunların ünlü Laz fıkrasındaki "O beni tanimayorsa ben onu hiç tanimayrum" tavrıyla benzerliği olmamalı. Oysa konuya bu çocukça duygusallık çerçevesinde bakmakta inat ediyoruz.

Bu değindiğim iki olayın, yani Hıristiyan Demokratlar toplantısının ve Bakanlar toplantısının olduğu süre içinde, Avrupa-Türkiye ilişkisinde, gerçek anlamda hiçbir yenilik olmadı. İki tavır da vardı, var; belliydi, bilinmiyorsa bilinmeliydi.

Ve bu çocukça-duygusallığın gerçekten ciddi onur kırıcı bir yanı var. Öyle bir şey ki bu, var oldukça ne AB ne başka şey, hiçbir yerde yerimiz olmamalı. Şunu demek istiyorum: Türkiye "Avrupalıdır, değildir" vb., buna Avrupalı dışişleri bakanları mı karar verecek?

Milliyet'ten kısa bir haber: "Pangalos, 'demokratik, ilerici, ekonomik gücü olan bir Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini desteklediklerini' ifade etti ve 'Bu, AB için bir kazanç olur' dedi."

Bunu söylemek Pangalos'a mı düşmeliydi?

18 Mart 1997

Gene 'İçişlerimiz'

Claudia Roth'un Tansu Çiller'e sorusunu ve Çiller'in verdiği ancak, usta dışişleri bakanlarının ağzına yakışan parlak cevabı basında izlemek hoştu. Tansu Çiller üstüne, derin hayranlığımı dile getiren yeterince yazı yazdığım için 'artık bu sefer ben karışmayayım' diyordum.

Ama bu sabah Roma'ya uçarken, uçakta bulabildiğim gazetelerde 'olayın devamı' mahiyetinde başka yazılar görünce, gene fikrimi değiştirmek zorunda kaldım.

Bazen içime kasvet çöküyor doğrusu. Aynı şeyleri tekrar tekrar yazmaktan sıkıntı basıyor. Örneğin şu mahut 'içişlerimize müdahale' konusu. Çiller, kendinden bekleneceği gibi sıkıya geldiği anda buna -ve yerine göre bunun gibi bir iki başka klişeye- cankurtaran simidi gibi sarılıyor. Onun böyle davranmasına alıştık, zaten tutarlı bir şey söylemesini beklemiyoruz. Ama 'içişlerimiz' teranesinin onunla bitmediği anlaşılıyor.

Örneğin Yıldırım Aktuna. *Daily News*'da okuduğum habere göre partisinin Refahlı koalisyondan bir süredir hayli tedirgin görünen Aktuna, tam da 'ecnebilere rezil olduk' diyerek üç eşli bakanın varlığından yakınırken, bu konuyu Roth'un gündeme getirmesinin doğru olmadığını söyleyerek genel başkanını tekrarlıyor. Ona göre de üç karılı bakan olgusu, bir Alman parla-

menterini ilgilendiren sorun değilmiş.

DSP'den Mümtaz Soysal, sözlerinin çok bulanık olduğunu söyleyerek Çiller'i eleştiriyor; ama gazetenin aktardığı biçimiyle onun sözü de hayli bulanık kaldığı için konuya getirmek istediği açıklık anlaşılmıyor. Aynı partiden Birgen Keleş ise üç karılı olmanın cumhuriyet yasalarına aykırı olduğunu belirttikten sonra, Aktuna (ve dolayısıyla Çiller) gibi, bunun Roth'un üstüne vazife olmadığını eklemekten geri kalmıyor. Bunu anlamak da bana biraz zor geldi. Yasaya aykırı bir durum olduğuna göre, bunu yapan da bir bakan olduğuna göre, nasıl Claudia Roth'un üstüne vazife olmaz?

Demek ki, Türkiye'de şu sıra siyasetle ilgilenen kadrolar, hangi 'çizgi'den gelirlerse gelsinler, milliyetçilikte birleşiyorlar. Eh, doğduğumuzdan bu yana beynimize şırıngalanan ideoloji, yabancıya karşı birlik olacağız. Kalıp aynı: Sıkılmış yumruk gibi olacağız, kükreyeceğiz ve sonra bunu başaracağız.

Sadece CHP'den Adnan Keskin (ki kendisini sıkı Kemalist ve milliyetçi bilirim) bunun bir insan hakları sorunu olduğunu, insan hakları konusunda da 'içişlerimiz' diye bir kavramın geçerli olmadığını söylemiş.

Evet, benim de tekrarlamaktan usandığım olgu bu. Hanımlar, beyler AB denen nesneye girme kararını verdiğinizde, birlik için zorunlu olarak bu ilkeyi de kabul etmiştiniz. Bunun gizlisi saklısı yok; düpedüz, geri zekâlı olmayan herkesin anlayacağı açıklıkla bu ilke belirtildiği gibi, gerekli kurumları da oluşturulmuş: Hani şu, görüşülen her davasında ceza yediğimiz mahkeme gibi.

Ama tabiî bu 'içişlerimiz' teranesinin zekâ varlığı ya da geriliğiyle ilgisi yok. Bu bir demogoji, bir düzeyde; bir düzeyde de derimizin adamakıllı içine işlemiş milliyetçilik.

Çiller ya da onun gibi tavır alanlar, 'içişlerimiz' diyeceklerine bari 'özel hayat' gibi bir gerekçeye sarılsalar, daha tutarlı bir şey söylemiş olurlardı. 'İç işleri' demek, belki 'içeride' sorunu geçiştirmeye yarar, ama uluslararası ilişki düzeyinde bunun bir geçerliliği yok.

20 Nisan 1997

Avrupa'nın Eşiğinde

AB üstüne konuşurken, bunun dünya tarihinde yeni bir siyasî biçimlenmeyi simgelediğini sık sık vurguluyoruz. Aşağı yukarı iki yüzyıldır 'millî devlet' dediğimiz bir siyasî birim çerçevesinde yaşamaya alıştık. Öylesine alıştık ki, tarihin tamamını bu birimin bize verdiği koşullanmalar içinde anlamlandırma eğilimindeyiz.

Dolayısıyla bazı millî devletlerin daha güçlü bir ekonomik ve siyasî birim oluşturmak üzere iki yüzyıllık alışkanlıklarını terk ederek Avrupa Birliği'ni kurmaya girişmeleri yepyeni bir durum. Her yeni durum gibi sürprizlerle dolu. Yol bir kere açıldı ve bu yol üzerinde ilerleniyor. Ama yürüyenlerin bile ayakları henüz bu yeni zemine alışmamış. Adımlar dikkatle, ürkekçe atılıyor; buna rağmen tökezleyen var, şimdilik düşen olmadı galiba, ama sendeleyen var.

İşin içinde olanları kastediyorum. Bunların arasında, Britanya gibi, 'hem ağlarım, hem giderim' tavrını sergileyenler görülüyor. Biraz durup soluklanmaya çalışan, dolayısıyla ötekilerin de hızını kesenler görülüyor. Ayrıca herkes, tartışa tartışa yürüyor: ne kadar hızlı gitmeliyiz, nerede mola vereceğiz vb?

Yolun başında ve dışında ise, yeni konjonktürde "Haydi, siz de bize katılın" çağrısını almış ülkeler duruyor ve bekliyor.

Onlar epey farklı bir ruh hali içindeler. Kendi özgül tarihleri bakış tarzlarını farklı bir biçimde belirlemiş. Yola çıkmış olanların ihtiyatlılığı, çekingenliği yok onlarda; kervana katılmanın heyecanı ağır basıyor. Belki onlar da ayaklarını bu alışılmadık zemine değdirince ürkecekler, ama şimdilik böyle bir tavırları yok; neredeyse eşiniyorlar durdukları yerde.

Oralarda bir yerde, hepsinden ayrı ve tek başına, Türkiye duruyor. Tavrı da bir tuhaf, çünkü kendi içinde çelişkili: Bir yandan o da bir an önce yola çıkmak için sabırsızlanıyor gibi; ama bir yandan da yola çıkmış ilk gruptakinden bile daha ağır bir kaygı duyuyor sanki.

Ancak Türkiye'nin bu kaygısı, yola çıktıktan sonra olabileceklerden çok, yola çıkmak için atılması gereken safralardan vazgeçmeme gibi bir etkene bağlanabilir.

İki yüzyıldır Batılılaşmakta olduğumuzu söylüyoruz. Bu doğru, elbette. Ama iki yüzyıldır bunu yaparken, kendimizden başka bir şey olmanın korkusu da hiç eksik kalmadı içimizde. "Değişeceğiz, ama öz benliğimizi kaybetmeyeceğiz." Bu, bir ilke olarak, bu soyutlukta söylendiğinde, çok itiraz edilecek bir söz değil. Ama girişim somutlaşmaya başlayınca, ilkenin içeriğini tanımlamak zorlaşıyor: ne değişecek, ne değişmeyecek? 'Öz benlik' denen kısım ne? Etimizden et koptuğunu hissetmeden vazgeçebileceklerimiz neler?

Bunun, sözgelişi Lale Devri'nde birtakım cevapları vardı. Tanzimat'ta birtakım cevapları vardı. Cumhuriyet'in erken döneminde ve sonraki dönemlerinde ciddi farklılık gösteren cevapları oldu. Ayrıca, bütün bu dönemlerde, farklı kesimlerin farklı cevapları vardı.

Şimdi bu hedef, bütün bu paradokslara uygun biçimde, hem uzak, hem yakın. Türkiye de yukarıda söylediğim gibi, çelişik bir durumda.

İşçi göçünün başlarında, falan ülkenin gümrük memurları Türkiyeli işçinin bavulunu açar, içindeki pastırmalara, patlıcanlara el koyarlardı. Şimdi toplum olarak benzer bir durumdayız. Bu bavulu bu gümrükten nasıl geçiririz?

21 Eylül 1997

Avrupa Birliği'ne Katılma İradesi

Türkiye'nin AB ile ilişkileri üstüne katıldığım bir toplantıdan sonra, hangi noktaya geldiğimizi -ya da gelmediğimizi- bir kere daha gözden geçirme ihtiyacı duyuyorum.

Bir kere, Birlik'e katılmayı isteyen kim, istemeyen kim, Türkiye'de? sanırım, kabaca bir ayrımla, katılma iradesi seçkinlerden geliyor. Merkez, merkez-sağ, merkez-sol ve sol partilerin tercihleri katılmaktan yana, çünkü temelde ekonomik gerekler bunu işaret ediyor. Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerinin önemli kısmı Avrupa'yla. Bu ilişkilerin kesilmesi durumunda, yerlerine nereden ne konacağına dair şimdiye kadar gerçekçi bir alternatif üretilebilmiş değil. Aslında var olan durumda, ilişkilerin kesilmesi bir yana, daha fazla geliştirilmemesi bile sorun yaratır. Sırf ekonomik düzeydeki kaygılardan bakıldığında, bunun böyle olmadığını ileri sürecek kimse olmadığını sanıyorum.

Başka bir söyleyişle, 'katılmama' argümanlarını sıralayanlar, bunu daha iyi bir ekonomik seçenek bildikleri ve planladıkları için değil, son analizde politik denebilecek tercihlerinden ötürü yapıyorlar.

İradenin seçkin kesimlerden geldiğini söyledim. Bunların bir kısmı doğrudan doğruya ekonominin içinde olanlar, yani burjuvazinin önemli bir kesimi (tabiî böyle bir gelecekten ürken

kesimler de var). Bir kısmı da öncelikle politik gerekçelerle Birlik'ten yana. Halkın ne istediğine dair, bir zamanlar yapılmış kamuoyu anketleri dışında, fazla bir bilgi yok elimizde. Ama çoğunluğun katılmaktan yana göründüğü biliniyor. Belirsizlik, işin 'neden'ine, 'niçin'ine gelince başlıyor, çünkü birkaç yıl önceki bazı soruşturmalarda, katılmaktan yana olan birçok kişinin, o zamanki adıyla AET'nin ne olduğuna dair fazla bir bilgisi olmadığının gene aynı anketlerden anlaşıldığını hatırlıyorum.

Böyle olduğu için "halkımız ne kadar cahil" diye dövünmek gerekmediği kanısındayım. Aslında Birlik içinde olan birçok Avrupa ülkesinde bile, halk katına inildiğinde, neyin ne olduğu karışıyor. Birçokları, Birlik sürecine egemen olan bürokrasi-teknokrasi-Avrokrasi tutumunun toplumları yeterince bilgilendirmediğini, Maastricht gibi teknik yanı ağır basan metinlerin anlaşılamadığını vb. söylüyor. Oralarda böyle bir durum varsa, bilgilendirmemenin kural olduğu Türkiye'de zihnî karışıklığa elbette şaşmamalıyız. "Sokaktaki adam" dediğimiz kişi, örneğin basının bu konuyu tartışma üslubuyla, açık seçik bir fikir oluşturmakta doğal olarak zorlanacaktır.

Ancak, sonuçta, halk arasında "Hayır, katılmamalıyız" diye bir irade olmadığı anlaşılıyor. "İyi olur" diyenlerden bazılarının gerekçelerini beğenmeyebilir ya da geçerli bulmayabiliriz. Örneğin, eminim ki birçokları kafalarındaki bulanık bilgilerle, bu takdirde "serbest dolaşım" yolunun açılacağını düşünüyordur. Ama bunlar da önemli değil; bütün toplumlarda genel irade böyle belirlenir, eğilimler böyle billurlaşır. Önemli olan, eğer bunu söyleyebilecek durumdaysak, toplumdan Avrupa Birliği'ne karşı ciddi bir direnç gelmemesi.

Dolayısıyla, AB'ye katılma yolundaki irade gibi katılmama yolundaki irade de büyük ölçüde seçkinler arasında oluşuyor. Bazı basit hesaplamalara vurduğumuzda, "Hayır" diyenler sayıca azınlıktalar. Ama böyle olması, toplumda katılıma doğru hızlı bir atılım yaratılmasına yol açmıyor. Çünkü asıl sorun "Hayır" diyenlerde değil, "Evet" diyenlerde.

23 Eylül 1997

Kaş Yaparken Göz Çıkarmak

Türkiye'nin AB'ye katılması yolundaki en büyük engeli, katılmaktan yana olanlar çıkarıyor.

Bu, paradoks içeren bir söz. Onun için açmak gerekiyor.

Önce, katılmak istemeyenler üstüne birkaç şey söyleyeyim. Bunu Islâm'a aykırı bulan bir kesim var, bir tarafta; Refah'a oy veren herkes bu kanıda olmayabilir, ama topak bir grubu bunlar oluşturuyor. Öbür tarafta Ülkücüler vb., yani daha çok Avrupa'yı Türkiye'ye katmaktan hoşlanacaklar var. Oralarda Avrupa-karşıtı politik tavır çok net olmayabilir, ama Avrupa'nın koşullarıyla 'Avrupalı' olmak istemeyecekleri belli. Bazı Marksist çizgiler de muhtemelen bu 'emperyalist' projeye karşıdır.

Ancak, bu gibi ideolojiler ve ideolojik hareketler dünyanın her yerinde var - Avrupa dahil... Onların varlığı, çoğunluk teşkil etmedikçe, ciddi bir engel değil.

Oysa 'katılalım, katılmalıyız' diyenler engel çıkarabiliyor. Örnek olarak, Tansu Çiller vakasını ele alalım. Çiller bana son derece uzun görünen bir süre başbakanlık ve dışişleri bakanlığı yaptı bu ülkede. Bu oldukça uzun süre içinde en belirgin politikalarından biri, AB ile entegrasyondu. Türkiye'nin tarihinde belirgin damgası olan merkez-sağ siyasî çizginin belli başlı partisinin önderiydi.

Ama Tansu Çiller'in bu mevkilerdeki performansını gözlemleyen biri, bu hanımın arz ettiği imkânsızlık manzarası karşısında şaşkınlıktan şaşkınlığa sürüklenmekten kendini alamazdı. En hafifinden, "Avrupa'ya gireceğiz, oraya camilerimizi dikeceğiz" mealinde lakırdılar eden bir kadın!..

Manzarayı izleyenler, en iyimser tavrı benimseyecek olsalar, harhalde "Kadın, entegrasyon istemeyen muhafazakâr kesimleri nötralize etmek için demagoji yapıyor olmalı" gibi bir gerekçeyle durumu mantık çerçevesine oturtabilirlerdi. İyi de insan niye bir demagogla yakın ittifaka girmek istesin?

Konuştuğu her insan karşısında başka bir kıyafete giren, türlü sözler veren, durmadan süre isteyip o süreler içinde vaad ettiği hiçbir şeyi yapmayan bir insan. Ayrıca, Gökdemir'in 'orospular' diye konuşmasına rağmen, her Çiller hükümetinde bakan olması gibi, ciddi bir eğilim temsil eden davranışlar. Bunları yapanın karşısındakiler de büsbütün budala değil. "AB ile bütünleşmenin şampiyonu buysa?.." diye düşünmezler mi? Düşünürler.

En büyük kozu Refah'tı: "Bizi reddederseniz Refah'ı güçlendirirsiniz" (Bu tür şantajları ayrıca ele almak gerekiyor). Sonrası malûm.

Bunun sonrasında Çatlı savunmaları ve başka incelikler birbirini izledi. Avrupa'da sağcı, solcu, herhangi bir siyasî önder, o kurşun atma edebiyatına saygı duyabilir mi?

Neredeyse şirretlik derecesinde dövünüp yırtınarak 'Bizi alın' demek, zaten aklı başında bir politika değildi. Kendi içinde ne inandırıcılık taşıyor, ne de saygı uyandırıyordu. Bu tuhaflığın yanına öbür daha ciddi tuhaflıklar da eklenince muhataplarının hiçbirinde Çiller'le iki lakırdı etme isteği kalmadı.

Bir eliyle yapar gibi göründüğünü başka bir yeriyle yıkan bu acaipliğe karşı şimdi İsmail Cem'in 'Avrupa saplantı olmamalı' demesi daha akılcı. Umulur ki, iş tam tersine döner ve saplantı sergilemesine gidilmezken, birliğe yaklaşacak somut adımlar da atılır.

Ne var ki Çiller, 'girelim' derken engel çıkarmanın bir örneği, ama tek örneği değil.

26 Eylül 1997

Şantajla Batılı

AB'yi şu ya da bu düzeyde temsil eden kişilerle konuşurken, Birlik'ten yana olanlarımız, kabaca iki tarz tutturuyor: Birincisi, Türkiye'nin talep edilen koşulları hiç değilse yeterince karşıladığı konusunda teminat vermek, muhatabı bu yoldan ikna etmeye çalışmak; koşulların karşılanmışlık derecesi oldukça saydam, gözle görülebilir ve ölçülebilir bir şey olduğu için, bu argüman ikna etmeye yeterli değil. İkinci yöntem ise koşulların pek iyi karşılanmadığını kabul etmek, ama buna karşılık, "Siz bizi kabul etmezseniz daha beter olur" demek. Bu ikincisi aslında genel olarak çok yanlış bir yaklaşım değil, ama bir çerçevenin dışına taşınca biraz 'şantaj' çağrışımı yaratmaya başlıyor. İki yöntemi mantık gereği ayırıyorum, ama somut hayatta, bu gibi tartışmalarda ikisinin karışımları gerekli oluyor.

Geçenlerde bir toplantıda, resmî olmayan bir ağızdan, bu ikinci yöntemin şöyle bir 'uygulama'sını dinledim: "Biz demokratikleşmeye çalışıyoruz, ama bu kolay bir iş değil, vakit alıyor. Siz bize kesin söz vermezseniz usanabilir ve kendimize başka bir yer aramaya başlayabiliriz."

Bu aslında yeni dışişleri politikasına uygun; belki onun daha senli benli ifade edilmiş biçimi. Çünkü bu politika da Avrupa'nın Türkiye için 'tek yol' olmadığı tezi üstüne kurulu. Pek

de örtük olmayan bir şekilde. "Siz bizi tanımazsanız, biz de sizi tanımayız" demeye geliyor.

Şimdi bunu sözgelişi Erbakan söylese tutarlı olur, çünkü o zaten bu bir çıkar yol olsun ya da olmasın, başka yere gitmek istiyor: İslâm dünyasına. Laik kesim bunu söyleyince, nereye gidileceği sorusunun cevabı çok net değil.

İkinci madde de şu: "Başka yere" gitmeden önce, asıl sorun, Türkiye'nin "Avrupa'ya doğru gitme" konusunda yeterli adım atmamasından kaynaklanıyor. Çünkü iş şöyle tuhaf bir noktaya varıyor gibi: Sanki biz diyoruz ki, "Bakın, Avrupalılar, bize kesin söz verin, tarih de bildirin, biz de ona göre demokratikleşelim; yoksa başka yere gideriz." Bu, Avrupa'dan önce, biz buradaki demokratlar için endişe verici bir tutum olmalı. Nedir bu 'demokratikleşme'? Kimin için gerekli? Şu Avrupa tartışması başladı başlayalı, netleştiremedik: Biz istediğimiz için mi demokratikleşeceğiz, yoksa Avrupa'ya kendimizi beğendirmek için mi?

Çiller tipi şantajın da çeşitleri var: "Reddederseniz Refah'ı güçlendirirsiniz" noktasını aştık. Bir kere, biz laiklerin onlara yapacakları karşısında Batı'nın bizimle saf tutmasını talep ediyoruz (ya da bunu dillendirenler de var.) Oysa ben kendi hesabıma Batı'dan böyle bir mesaj almıyorum. Tam tersine, "Aman, demokrasiden şaşmayın" diyorlar ve buradaki laikler gibi "Refah anti-demokratik yollarla tepelenmezse demokrasi büsbütün elden gider" ikilemini geçerli bulmuyorlar.

Az önce birtakım formüller bulup birkaç gazeteciyi hapisten çıkardık; bunlar öze ilişkin olmayan, makyaj mahiyetinde işlerdi, onun için de şimdi Eşber Yağmurdereli'yi içeri sokmaya hazılanıyoruz. Nereye baksanız, dünya standartlarıyla ilgisi olmayan politik ve hukuki uygulamalar. Bir barış trenine tahammül edemeyen bir ülke...

Ve bunlardan sorumlu olanlar Refah Partisi değil, Milliyetçi Hareket Partisi de değil. Sorumlular 'Batıcı' olanlar. Galiba 'Batıcı' olmakla 'Batılı' olmak arasında ciddi, türsel bir ayrım var. Onun için bir türlü ortak bir dil gelişmiyor, gelişmeyince de bu sefer "yoksa biz de..." gibi şantajlarla Batılı olmaya çalışıyoruz.

27 Eylül 1997

Avrupa ve Milliyetçilik

AB gibi yeni tip ve öncelikle ulus-aşırı bir sosyo-politik örgütlenmede en fazla yadırganacak ideoloji herhalde milliyetçiliktir; nitekim, Birlik'te şimdiye kadar geçen bütün aşamalarda en kesin muhalefet, milliyetçilerden geldi. Bildiğimiz, özellikle de Türkiye'de bildiğimiz eski miliyetçilik tarzı, burada amaçlanan siyasî kültüre hiç uymuyor. Onun için de AB ile bir dil ortaklığı kuramamamızın birinci nedeni, milliyetçiliğimiz.

Yaşım ilerledikçe, Türkiye'de milliyetçilikten başka hiçbir ideolojinin gerçekten yeşermediğini gözlemledim. Bunları yeşertmeyen faktör de milliyetçiliğin kendisi. Başka ideolojiler, hattâ komünizm bile, ancak buna eklemlenerek var olabiliyor, onun egemenliğinde yaşıyor. Dolayısıyla kendisi olamıyor.

Türkiye milliyetçiliğinin çok köklü bir özelliği de devletçiliği. Bu, 'ekonomik' devletçilik olmak zorunda değil, ama bir zamanlar Prusya'da da görülen devlet yüceltmesi, 'devlete tapınma' gibi eğilim, bizim gelereğimizin çok önemli bir parçası. Geçen yüzyıl sonlarından beri bütün dünya devrimcileri devleti nasıl yıkmak gerektiği üstüne söylem oluştururken, genç Türk terminolojisinin birinci maddesi 'devleti kurtarmak'tı.

Bu köklü gelenek Türkiye siyasetinde hâlâ hâkim. 'Batıcı' çizgi zaten milliyetçiydi, milliyetçiliğin bir yorumuyla 'Batıcı'

olmuştu. Dolayısıyla, bugün merkezi temsil eden partilerde milliyetçilik dışında bir söz veya davranışa pek rastlanmaz. İş bu noktaya gelince, falan konularda filan partinin kendini 'solcu' ya da 'sağcı' diye tanımlaması da bir şey değiştirmez. Avrupa Birliği ile aramızda tartışmaya yol açacak her durumda ve konuda, sağcı ve solcu politikacılarımız ve düşünürlerimiz, milliyetçi bir mantıkla devleti savunurlar.

Böylece, bir yığın önemli konuda frekans tutturamamanın başlıca nedeni bu ideolojik alışkanlıktır ve burada da bütünleşmenin birinci engeli, Batı'ya zaten baştan karşı olan Refah ya da MHP tipi milliyetçilik değil, söyleminde 'Batıcılığı' ihmal etmeyen merkez milliyetçiliktir.

Yakın dönemdeki siyasî olaylar zaten bu iki çizgiyi birbirine yaklaştırdı. Bunun sonucunda, eski MHP geleneğinden bireyler merkez-sağ partilerde yer almaya başladı. Bunlar da işin tuzu biberi olmaktan geri kalmıyorlar. Bir dönem önce Ayvaz Gökdemir'in Avrupalı kadın milletvekilleri, bugünlerde de Agah Oktay Güner'in Yunanistan başbakanı hakkında kullandığı dil, yalnız doğrudan ilgili oldukları alanda sorun çıkaracak nitelikte değil. Bu dilin doğal karşılandığı bir toplumun, AB gibi bir yerde işi olmadığının da (sonu hiç gelmeyen) kanıtı.

Tabiî o partiler o zevatın değerli katkılarından fedakârlık edemez. Ama bu dilin artık konuşulmadığı bir Türkiye daha medeni bir toplum olur.

28 Eylül 1997

Fransa Gezisi

Demirel'in Fransa gezisinde ve Chirac'la görüşmelerinde bayağı önemli bazı noktalara varıldığı gazetelerin aktardığı bilgilerden anlaşılıyor. Özellikle üç konuda sağlanan ilkesel anlaşmanın Türkiye için yararlı olduğu çok açık.

Aynı zamanda, Chirac'ın verdiği güvenceler çok yeni, çok beklenmedik şeyler değil. Fransa'nın öteden beri benimsediği tutumun dışında bir şeyler de değil. Fransa, AB kavramını hayli geniş tutmaktan yana (elbette, belirli koşullarla). Türkiye'nin değil, ta Orta Asya'daki cumhuriyetlerin Avrupa için 'hinterland' olacağı bir Birlik, Fransa'nın gelecek projeksiyonuna daha uygun.

Chirac'ın verdiği güvencelerin hepsinde Yunanistan bir biçimde söz konusu. Bu da aslında yalnız Fransa'nın kaygısı değil. Yunanistan'ın Türkiye saplantısı epey süreden beri AB'nin öteki üyelerini sıkmaya başlamıştı. Örneğin geçenlerde görüştüğüm Hollandalı bir parlamenter Yunanistan'ın yalnız kendine özgü nedenlerle, ama Türkiye'nin gösterdiği belirgin zaafları da gerekçe yaparak, bütün Avrupa politikasını ipotek altında tutmasından yakınmıştı.

Bir süre önce Yunanistan'ın beklenmedik (ama aslında beklenir ve anlaşılır) bir şekilde, din farkından ötürü Türkiye'nin

dışlanamayacağını söylemesi bile bu gelişmelere bağlanabilir. Yunanistan, böylece, kendi itirazlarının birtakım geri kafalı önyargılardan değil, hukuki ve siyasî ilkelerden kaynaklandığını kanıtlamak istemişti.

Her alanda olduğu gibi toplum, Türkiye ile Avrupa arasındaki ilişkileri basın yoluyla izliyor. Ve dünyanın her yerinde, her konuda olduğu gibi, bu konudaki bilgi 'yorum' ve 'değerlendirme' ile iç içe sunuluyor. "Dünyanın her yerinde olduğu gibi" ama Türkiye'de bu yorum ve değerlendirme biraz fazla duygusal, fazla feryat-figan bir üslûpla sunuluyor.

Lüksemburg'daki durum bu şekilde abartıldı - basın kadar hükümet tarafından da. Laz fıkrasındaki "Ben onu hiç tanımayrum" durumu yaratıldı. Şimdi Fransa'daki olumlu hava da aynı havada abartılabilir. Bu çok tatsız, sıkıcı bir gitgel, bir duygusal tahterevalli: Bir öfkelen, bağır, bir sevin, tezahürat yap. Oysa gerçekte değişen fazla bir şey yok. Çünkü asıl yapılması gerekenler yapılmamış. İnsanoğlunun bugüne kadar geliştirdiği organları, eli ayağı, ağzı burnunun yanı sıra bir de 'beyni' var. Bu gibi konuları değerlendirmekte o organa biraz daha sık başvurmak yararlı olacaktır. Özellikle AB (ve genel olarak 'dış dünya') konusundaki tribün amigoluğu havası buna fazla imkân tanımıyor.

Chirac'ın Yunanistan'ı içeren konularda verdiği güvenceler önemli. Ama Türkiye'nin Avrupa Birliği için asıl aşması gereken çıta onlar değil. Çıta ülke içinde, demokratik standartların orada duruyor. Paris görüşmelerinde bunlara değinilip değinilmediği okuduğum gazetelerden anlaşılmıyordu, ama herhalde Chirac'ın zihninde, Kıbrıs ve Yunanistan'ın yanı sıra 'Türkiye'de demokrasi' diye bir konu da bulunmalı.

Ama bu konuda, Lüksemburg öncesinde, sonrasında, şu zamanda, bu zamanda, kayda değer bir gelişme yok. Çünkü biz bir şey yapmıyoruz. Dolayısıyla bir süre sonra siyasetçiler ve basın önderliğinde yeniden 'Kahrolsun Avrupa' diye bağırtılmaya hazır olalım.

22 Şubat 1998

Avrupa'nın Açık Kapısı

Demirel'in, Türkiye'nin AB ile bütünleşme yolunda ileri adım atması açısından olumlu geçen Fransa gezisi ve görüşmelerinden sonra, bu sabahın gazetelerinde de İngiltere'den 'hayırlı' mesajlar yayımlandı: Tony Blair de (Mehmet Ali Birand'a) "Kapımız Türkiye'ye açık" diyor.

İngiltere bu dönem AB içinde önemli rol oynuyor, çünkü Blair Avrupa Bakanlar Konseyi Dönem Başkanı. İngiltere, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, Avrupa'da ABD'nin en yakın müttefiki. ABD, Türkiye'nin AB'den dışlanmaması için elinden geleni yapıyor.

Bunları yan yana getirip sıralayınca ortaya olumlu bir manzara çıkıyor.

Beni korkutan da bu olumluluk! Lüksemburg'daki soğuk duştan sonra ağzımıza gelen her şeyi söylemiştik de "Biz ne yaptık da böyle oldu?" sorusunu sormak aklımıza gelmemişti. Belki aklına gelen olmuştu, ama "Sorarsam vatan haini derler" korkusuyla ağzını açmamıştı. Şimdi, biz gene hiçbir şey yapmamışken Avrupa'dan olumlu mesajlar almaya başlayınca iyiden iyiye serip rehavete kapılırız diye korkuyorum.

Türkiye'de olup biten tatsızlıkları (ki bunların hiç sonu gelmiyor) her gün damba düdük yazıp çiziyor, bağıra bağıra tartı-

şıyoruz. Bir yabancı, "Bakın, sizin böyle böyle çözülmemiş sorunlarınız varken (ve bunları çözmek için kayda değer hiçbir şey yapmazken) AB'ye katılmanız söz konusu olamaz" deyince kıyameti koparabiliyoruz.

Ekonomiyi, TL denen şeyin ardına takılan sıfır katarının gittikçe uzamasını, ne anlama geldiği ve neye yaradığı pek anlaşılamayan 'özelleştirme'yi filan bir anlık unutalım - hiç unutulur nesneler olmasalar da.

Parti kapatmaları da şimdilik bırakalım (en çok oy alan parti kapatılıyorsa, ya anti-demokratik bir baskı vardır; ya da kapatılmaya layık bir parti en çok oyu aldığına göre toplumda bir bozukluk vardır ve ikisi de Avrupa açısından kuşku uyandıracak durumlardır).

Sadece 'Susurluk' başlığı altında anmaya alıştığımız işleri düşünelim. Bunların olduğunu, olduktan sonra bir kısmının ortaya çıktığını bile şimdilik unutalım, isterseniz. Sadece, bir kısmı ortaya çıktıktan sonra, bu işlerde yetkili olması gerekenlerin neler yaptığını gözümüzün önünden geçirelim.

Örneğin Hanefi Avcı'nın Genelkurmay'ın suç duyurusu ile Devlet Güvenlik Mahkemesi tarafından tutuklanmasını da unutmayalım ve böyle olayların gösterdiği kurumların, kurumlararası ilişkilerin demokrasi açısından ne anlama geldiğini düşünelim.

Bildiğim ve anladığım kadar Chirac ya da Blair ya da ABD politikasının yürütücüleri "Siz bunları yapadurun, bize de gelin" demiyorlar. "Bize katılın da Avrupa'nın çok düşük seyreden 'faili meçhul' ortalamasını yükseltin" demiyorlar, anladığım kadar.

Sonuçta dar kafalı Batılılar bunlar; bizim Mevlana'dan alışık olduğumuz derin ve engin hoşgörüden yoksunlar. "Ne yaparsanız yapın, gene de ille de gelin" değil, dedikleri.

24 Şubat 1998

Baskın Basanın

AB Türkiye'nin sivil toplum örgütlerinin temsilcilerini Ankara'ya çağırdı. Bir süreden beri AB bu gibi örgütlerin aşağıdan yukarı demokratikleşme çabalarını destekliyor ve kendi felsefesine uygun bulduğu projelere finansman sağlıyor. Ancak, Türkiye'nin Birlik'le ilişkileri sorunlu yürüdüğü için bu destek de sınırlı. Önümüzdeki yıl için, bu gibi etkinlere ayrılacak fonları artırmanın yolları bulundu. Sözünü ettiğim toplantının 'esbab-ı mucibesi' de bu. Ne gibi alanlarda ne gibi çalışmalar yeni fonlarla desteklenebilir, bunu açıklamak.

İşlerimin yoğunluğu nedeniyle gidemedim toplantıya. Ama giden tanıdıklarımın anlattıklarından, nasıl geçtiğini -ve nasıl bittiğini- öğrendim. Oldukça geniş bir katılım varmış ve oldukça ilginç, yararlı bir biçimde yürümüş toplantı. Bir noktaya kadar...

O nokta, şöyle bir nokta. Herhalde böyle bir sivil toplantıya davet edilmediği için alınganlık gösteren, Türkiye'nin en geniş sivil teşkilatı olan Emniyet'in sivilleri toplantıyı bir anlamda basmışlar. Onlar da toplantı salonuna girip oturmak, dinleyip yararlanmak istemişler.

Toplantıyı düzenleyenlerin 'sivillik' anlayışı farklı olduğundan herhalde, böyle bir şey olamayacağını söyleyip toplantıya

devam etmek istemişler. Ama ne mümkün! Her an fedakârca vazife başında bulunan Emniyet'in amirleri filan da gelmişler az sonra. 'Cenevre Konvansiyonu'na göre' toplantı yapılıyor olmasının kendilerini ilgilendirmediğini, burasının Türkiye olduğunu, tespit yapacaklarını kendilerine özgü üslûpla anlatmışlar. Hem orada PKK avukatları gibi adamlar da varmış. Kapıları kapatıp polis tarafından dinlenmeden ne konuşacak bu insanlar? Türkiye aleyhine ne komplolar kuracaklar? Böyle illegal AB denen ne idüğü belirsiz 'örgüt'ün şemsiyesi altında faaliyetlere izin verilmez elbette.

Nitekim verilmemiş. Toplantı böylece dağılmış ya da dağıtılmış, ama neyse ki katılanlar da videoya çekilmiş. Bunu duyunca gidemediğime özellikle üzüldüm - ne olursa olsun, her Türk vatandaşı bir filme, bir videoya çekilmek ister. Oraya çekildiği için sonraki aşamada ipe çekilse bile.

Neyse, konuyu dağıtmayalım - polis toplantıyı dağıtmış, bari konu dağılmasın. Bu polisler, tahmin ediyorum, Lüksemburg'da filan bize yapılan haksızlıkları izleyen vatansever kişilerdir. Örneğin Başsavcı Vural Savaş'ın gazetelere verdiği demeçleri okuyup Avrupa'nın hakkımızda Sevr hortlatması yaptığını öğreniyorlardır. Dolayısıyla, gerektiği ve yakıştığı gibi davranmış, Avrupa'nın haddini bildirmişler. Cenevre Konvansiyonu, Cenevre'de uygulanır, bizi ilgilendirmez. Umarım, Manisa polisleri, Göktepe polisleri gibi haksızlığa uğramaz, hükümet ve devleti oluşturanların akıllarından geçenleri uyguladıkları için terfi ederler.

Bunların hepsini anlıyorum bunca yıldır yaşadığımız şeyleri anlamamak mümkün değil. Anlamadığım bir şey var: biz bir yandan da AB'ye girmek ister gibi bir şeyler yapıyor ya da söylüyoruz. Onun gereği ne?

3 Nisan 1998

Viyana'nın Kuralları Kendine

Geçen sonbahar, AB Elçisi Michael Lake'in Büyükada'da düzenlediği toplantıda, Lake'in özel konuğu olarak gelen İsmail Cem'e bir soru sormuştum: 12 Eylül'den kalma hukukumuzla ilgili bir soruydu: Herhangi bir kuruluş, tabiî özellikle herhangi bir sivil kuruluş, bir toplantısında konuşmak üzere bir yabancı davet etse, bunun için özel izinler almak zorunda. Ada'daki o toplantıdan önce katıldığım bir yaz okulunda bu yüzden çıkan bir yığın anlamsız sorunu özetlemiş ve bu tür mevzuatın ilelebet sürüp sürmeyeceğini sormuştum. İsmail Cem mevzuatın gereksizliğine, saçmalığına katıldı (ya da öyle söyledi), ama değişeceğine, bu konuda bir çaba harcanacağına dair bir şey söylemedi.

Bu, 1997'nin Eylül'ündeydi ve elbette o zamandan bu zamana buna benzer hiçbir şey yapılmadı. Böyle bir şey yapılmadı ama Avrupa Birliği Temsilciliği'nin sivil toplum örgütleriyle toplantısına polis müdahale edebildi.

İnsanın aklına çeşitli sorular geliyor tabiî. Örneğin, bu girişimin kaynağı hangi mercidir, sorusu. Başka bir söyleyişle, İşişleri Bakanı'nın talimatı mıdır bu? Değilse, kimin girişimidir? Böyle bir olay, İçişleri Bakanlığı veya bakanı tarafından uygun ve yasal görülmüş ve onaylanmış mıdır?

Toplantı yerinde 'Viyana Konvansiyonu' üstüne bir tartışma geçtiği bana aktarılmıştı. Kendim 'vaka mahalli'nde olmadığım için bunları kendi kulağımla işitmedim, ama en azından olayı güvendiğim bir kaynaktan dinledim. Türkiye'de Viyana Konvansiyonu gibi bir şey sahiden geçerli değil midir? Türk polisi kendini bununla bağlı saymamak durumunda mıdır? Kanunlarımızı bu ölçüde millileştirmeyi gerçekten başardık mı?

Peki, öyle değilse, yani maalesef Viyana bizde de geçerliyse, İçişleri Bakanlığı ve bakanı, bunu ciddiye almayan görevlilerinin davranışlarını uygun ve yasal görüyor ve onaylıyorlar mı (Tabiî bu soruları, operasyon emrini onların vermediği varsayımına göre soruyorum)?

Tabiî İçişleri Bakanlığı ve bakanı ile bitmiyor. O ne de olsa bakanlıklar arasında bir tanesi. Bu olayı acaba Dışişleri Bakanlığı nasıl değerlendirdi? Bunu da, doğrusu, merak etmemek elde değil. Öteki bakanlar, koalisyonu oluşturan partilerin yetkili kurulları ve özellikle Başbakan böyle bir olayı nasıl değerlendiriyor, bunu gerçekten çok merak ediyorum. Hükümetin AB karşısında izlediği politikaya nasıl oturuyor bu olay?

Geçiştirilecek, susulup pusulacaksa, iyi oturuyor demektir. Avrupalı milletvekili kadınlara 'orospu' diyen adamın ısrarla bakan yapılması, Bayan Çiller'in Avrupa politikasındaki içtenliğinin iyi bir kanıtıydı. Bence bu da ondan aşağı kalır bir rezalet değil.

Ama bunun bireysel bir işgüzarlık örneği olduğunu da sanmıyorum. Bu AB'ye, sivil toplum örgütlerine ve AB ile sivil toplum örgütlerinin yakınlaşmasına karşı birilerinin söylediği bir söz. Zaten onun için hükümetin tavrını çok merak ediyorum.

4 Nisan 1998

Halkın Avrupa'sı

Birkaç gündür AB üstüne bir toplantıya katılmak üzere Londra'dayım. Bilindiği gibi Britanya'nın dönem başkanlığı önümüzdeki ay başında Avusturya'ya devrediliyor. Bundan önce Britanya, Galler'in Cardiff kentinde bir Avrupa zirvesi toplayarak başkanlık döneminin son eylemini gerçekleştirecek. Ama İşçi Partili hükümet, bu 'resmî' toplantıdan bir hafta önce, Helsinki Yurttaşlar Meclisi'nin önerisiyle 'gayriresmî' bir toplantı daha düzenledi. Londra'da katıldığım toplantı bu.

Bir yıldan fazla bir zamandır AB'nin Hükümetler -Arası- Konseyi şimdiye kadar yapılandan biraz farklı bir 'Nasıl bir Avrupa?' tartışması başlatmıştı. Sürekli hesap kitap ve 'gerçekçilik' üstünden yürüyen bir Avrupa oluşumuna, böylece, biraz ütopya katmak imkânı açılmıştı. Aynı zamanda, genel Avrupa tartışmasına sivil toplumun daha kolay katılabildiği kanal da bu olmuştu. İşçi Partili hükümetin bu jesti resmî ve sivil düzeylerde paralel olarak devam edegelen bu süreci biraz daha ileri taşımış oldu.

Londra'daki 'sivil' toplantı dört koldan yürüdü: 1) Demokrasi, Güvenlik ve Yurttaşlık, 2) Avrupa Ekonomisi ve İşsizlik, 3) Büyüme, Gelişme ve Dışa Yönelik Politikalar, 4) Çevreyle Bütünleşme. Bunların her birinde üçer panel ve birer saatlik

çok sayıda atölye çalışması yapıldı. Pazar öğleyin, Dışişleri Bakanı Robin Cook'un konuşmasıyla sona erdi.

Avrupa konusu ve oluşmakta olan Avrupa'nın sorunları beni ilgilendiriyor. Bunun bütün insanlık açısından ilginç ve önemli bir girişim ve deney olduğunu düşünüyorum. Dünya tarihinin ilk ve birçok bakımdan en klasikleşmiş 'millet-devlet'leri şimdi bu 'millet-aşırı' birleşmeyi başarabilecek, böyle bir yapılanmanın gerektirdiği yeni tip kurumları oluşturabilecekler mi? (Böyle toplantılarda konuyla ilgili her türlü kuruluş görüşlerini yansıtan yayınlarıyla birtakım tezgâhlar açar. Bunların arasında, AB'nin İngiltere'ye niçin iyi gelmeyeceğini açıklayan kitap ve broşürlerin bulunduğu bir stand da dikkat çekiyordu!) 'Halkın Avrupa'sı üstüne konuşanlar, siyasîlere ve Avrokratlara oranla, 'kapıları açık' bir Avrupa'ya daha fazla destek veriyorlar. Dolayısıyla daha fazla genişlemeyi savunduğunuzda, sizi destekleyen çok - ilkesel düzeyde desteklemeyen yok, denebilir. Bu toplantıda rastladığım 'resmî' kimlikli kişiler de, sözgelişi, Lüksemburg'daki Türkiye'yi dışlayan sonuç konusunda oldukça tedirgindiler.

Buradan edindiğim izlenimleri, bu yakınlarda başka yerlerde ve başka düzeylerde aldığım sinyallerle birleştirdiğimde, Avrupa'nın Türkiye'ye karşı tavrında küçük bir düzelme olacağını tahmin ediyorum: kapıda bekleyen öteki on bir ülkenin arasına katılmak gibi. Şüphesiz çok önemli bir düzelme sayılmaz bu ve bence zaten olması gerekenden başka bir şey de değil. Ama var olan koşullarda Avrupa'nın yapabileceği bu kadar. Gerisi Türkiye'ye kalıyor. Ama Türkiye, bu küçücük düzelmenin karşılığını gerçekleştirmek konusunda bile çok istekli görünmüyor.

9 Haziran 1998

Londra'dan Bakarken

AB'nin geleceğini, nasıl bir ulus-aşırı birlik olması gerektiğini sivil toplum düzeyinde tartışan bir toplantı, kısa vadede, o geleceğin çok kesin bir resmini çizmez. Çünkü sivil toplum örgütlerinin Avrupa'sı, bu kıtada yaşayan herkesin Avrupa'sını temsil etmiyor. Çıkacak resmin son rötuşlarını da yerine koymakla yükümlü olan resmî Avrupa kurumları, böyle toplantılarda temsil edilmeyen Avrupa'yı da kaale almak durumunda.

Gene de, toplantıda işitilen sivil seslerin Türkiye'nin birliğe dahil edilmesi yollarının bulunması gerektiğini söylemesi ve onlara cevap veren resmî seslerin hiç değilse ilkesel düzeyde bunu onaylaması olumlu bir göstergeydi. Sanırım bu konu öncelikle Avrupa Parlamentosu'ndaki sol partiler arasında benimsenecek.

Ama bu koşulsuz bir kabul değil elbette. Demokratikleşmiş bir Türkiye'den söz ediliyor. Bununsa sadece lafı kolay.

AB fikri ortaya atılalı beri, Türkiye kendi resmî düzeylerinde bu fikri benimsedi ve o zamanki adıyla 'Ortak Pazar'ın ortaklarından biri olmayı resmî politikası haline getirdi. O zamandan bu yana, fikrin kendisi birçok değişim geçirdi. 'Ortak Pazar' gibi bir addan 'Avrupa Birliği'ne gelinmesi bile bunun nasıl bir dönüşüm olduğunu anlatıyor: Pragmatik ve ekono-

mik çıkara yönelik bir ortaklıktan hayatın her alanını kapsayan, demokratik ilkeler ve insanî-sivil değerlerden beslenen, yerelliği korurken ulusallığın ötesine geçen bir birlik.

Türkiye bu dönüşümü ne kadar izledi, benimsedi, sindirdi? Bana öyle geliyor ki, işin başındaki, herhangi bir dönüşüm geçirmemiş Avrupa fikri, Türkiye için çok daha rahat benimsenebilir bir fikirdi. Ekonomik bir ortaklıktı o, insan hakkı, hukuk, şu bu, önemli değildi. Şu kadar aldık, şu kadar verdik, o kadar. Üstelik, bu ortaklığa katılmakla, dünyanın güçlü ülkeleri arasına girmiş olacaktık. Zaten asıl istenen de buydu. Politik kadrolar için de, ekonominin önde gelenleri için de, NATO'nun biraz başka türlüsü olacak bu Ortak Pazar, Türkiye'nin nihayet hedefe vardığının kanıtı olacaktı.

AB üyesi olmanın 'öbür' yanını hiç anlamadık, dolayısıyla; ya da çok yavaş ve ancak kısmen anladık. Ekonominin önde gelenleri, siyaset kadrolarından daha çabuk ve genişlemesine anladılar; ama 'sindirmek' onlar için de çok kolay değil.

Siyaset kadroları arasında anlayanlar belki var, ama anlamamış gibi görünmek ve konuşmak o alanda daha kazançlı. Basın bu konuda ikiye bölünmüş durumda ve bir kesim gündemde böyle bir konunun bulunmadığı bir dünyanın dilini konuşmayı ısrarla tercih ediyor. Bürokrasi içinde bu dili sevenlerin sayısı bir hayli fazla.

Ya toplum? Toplum ne kadar hazır Avrupa Birliği'ne katılmaya? Sadece Fazilet-MHP-BBP koalisyonunun oy oranını düşünmek epey ciddi bir cevap veriyor, aslında. Ama partilerimizin içinden yalnız bu üçünün adını vermek, öteki partilerimizi destekleyen vatanperver vatandaşlarımıza haksızlık olur.

Dolayısıyla, sonuç olarak, Avrupa'nın yapabilecekleri fazla değil. Bizim yapamayacaklarımız ise bayağı fazla.

12 Haziran 1998

Londra'dan Türkiye'ye, Türkiye'nin AB üyeliği ihtimaline bakarken, resmî kurumsal düzeyde olsun, entellektüel düzeyde olsun, hattâ sivil toplum düzeyinde olsun, böyle bir entegrasyona pek hazır görünmediğimizi düşünüyordum. Aynı günlerde - bunu dönüşte gördüm *Radikal* PlARGallup'un yaptığı bir anketin sonuçlarını manşetten vermiş: Her şeyin kaderle açıklanacağına inananlar yüzde kaç, dişini fırçalayanlar yüzde kaç, vb.

* * *

O anket sonuçları, 'sivil toplum' düzeyiyle ilgili düşündüğümü pekiştirir nitelikteydi. Gerçi bunları çok fazla büyütmemeli, aynı zamanda, bu gibi 'eksiklik'lerin yalnız bize özgü olmadığını da düşünmemeli. Avrupa'da yaşayan ve her anlamda 'Avrupalı' olduğundan hiç şüphesi olmayan yığınla insan, her konuyu çok mu 'bilimsel' düşünüyor? Gittikçe yayılan ırkçılığıyla ya da şu günlerde doğal olarak öne çıkan 'hooliganizm' türü akıldışı şiddet eğilimleriyle, Avrupa hangi medeniyet düzeyini temsil ediyor? Söz konusu olan 'Avrupalılık' olacaksa, bu bir masal: 'Biz Avrupalı'yız' diye kendini bir şey sananlar açısından da, 'Ah, Avrupalı olamıyoruz' diye ne idüğü belirsiz bir hayal kırıklığıyla hayıflananlar açısından da. Sorun, içinde

Avrupa'nın (bir kesiminin) ve dünyada herkesin payı ve yeri olan evrensel değerlere dayalı bir hayat tarzını hâkim kılmak.

Ama değindiğim anket sonuçlarının ortaya koyduğu toplumsal manzarayı özünde değiştirmiyor bu. İnsanların yemeklerini masada mı, yer sofrasında mı yediği (bu da sorulardan biri), kendi başına çok önemli olmayabilir, aynı şekilde, on erkekten altısının bıyıklı olması da ille belirli bir şeyi göstermeyebilir. Ama bütün bunların, bildiğimiz bazı ideolojik formasyonlarla birarada birbirlerine eklemlenmesi ortaya bir sonuç çıkarıyor ve o sonucun evrensel değerlerle ilgisi bir hayli zayıf. Buna rağmen, Türkiye hiçbir zaman tek bir şey değil. Bir tarafta öyle bir sonuç varsa, başka taraflarda da başka eğilimler, davranışlar, normlar var. Üstelik, 'başka taraflar' da söz konusu olmayabilir: Yemeğini yer sofrasında yemekten keyif alan bir 'bıyıklı', nice bıyıksıza nasip olmayan parlaklıkta bir analiz yapabiliyor ve bir yığın Batılılaşmış seçkinin bir türlü ulaşamadığı bir insancıllık düzeyinde de konuşabiliyor.

* * *

Sorun, doğal olan bu evrimsel süreçlerin, doğal olmayan baskı mekanizmalarıyla kuşatılmış olması ve hayatın, değerlerin, durmadan çatışma ortamlarına çekilmesi. Bu bağlamda, böyle bir saflaşmada, aslında evrenselliğe engel olmaması gereken yerellik, belirli iktidar odaklarının toplumun sahiden değişmesini durdurmak için kullandığı silâh haline geliyor.

16 Haziran 1998

Cardiff

Amerikalı bir arkadaşımla Türkiye hakkında konuşuyorduk. Bu arkadaşım da 'sivil toplum', 'insan hakları' gibi alanlarda çalışıyor. Asıl işi Amerika'da olmakla birlikte, uluslararası düzeyde olup bitenleri de yakından izliyor. İlginç bir değerlendirme yaptı.

"Avrupa'da ve Amerika'da, Türkiye'deki insan haklarının sık sık tartışma konusu olması, eleştiri konusu olması, Türkiye'nin bu bakımdan çok kötü olmasından değil, tersine, oldukça iyi olmasından kaynaklanıyor" dedi. "Çok kötü olsa zaten böyle bir ilgi doğmazdı, söz konusu edilmezdi."

* * *

Doğru bir tespit bu. Taklamakan Çölü'nde nasıl gül yetiştiririz diye kimse tartışmaz. Gülün pekâlâ çok iyi yetişebileceği, ama bazı nedenlerle iyi yetişmediği bir yerde ise bunun niçin böyle olduğunu, nasıl olması gerektiğini enine boyuna tartışmanın anlamı vardır.

Türkiye demokrasi bakımından, insanî değerler bakımından bir çöl değil. Ama sahip olduğu birikimi ve potansiyeli en verimli biçimde kullanmayı bilen bir ülke de değil. İçerideki bitmeyen kavgamız da bundan doğuyor, dışarısı ile ilişkilerimizde beliren pürüzler de.

Bu bağlamda, dışarıdan Türkiye'ye yönelen bütün eleştirilere karşı bazılarının kural haline getirdiği kolayından celallenme tavrı da yanlış. Her eleştiri karşısında, 'İşte, düşmanlarımız' diye ayaklanıyoruz; oysa bunların çoğu dostça eleştiriler ve amaçları da Türkiye'nin zaten sahip olduğu birikimi daha iyi kullanmasını sağlamak, bunun yolunu açmak.

* * *

Aynı nedenlerle, yani bu birikimden ve potansiyelden ötürü, gözümüzü yükseğe dikmiş durumdayız. Bu da, kendi başına, iyi bir şey. Ancak, hal-i hazırda, gözümüzü diktiğimiz yerle ayağımızın bastığı yer arasında epey uzun bir mesafe var. İş bununla da bitmiyor. Ayağımızın o yerden kesinlikle oynamaması için çaba gösterenler de var ve onlar da bu aynı karmaşık bünyenin ürünü.

Şimdi, Cardiff'te olanı değerlendirirken, sanırım bu arkaplanı akılda tutmak gerekiyor. Kâğıt üstünde bakıldığında, Cardiff'te 'yeni' bir şey olduğunu söylemek pek mümkün değil; ama gerçekte bir şeyler oldu. Bu da, Türkiye'nin olumlu potansiyeline iyimser gözle bakanların harekete geçmesi olarak özetlenebilir. Toplantının hemen ertesinde basına yansıyan 'demeç' serpintileri arasında İsmail Cem'inki bu nedenlerle bana en isabetli yorum gibi göründü.

Dolayısıyla, yapılması gerekenler ve yapılabilecekler var. "Bir şey yapılmasın" diyenlerin engelleyici tavırlarına rağmen.

19 Haziran 1998

İstemeyen Biz Olalım

Basında Türkiye-AB ilişkileri üstüne yayımlananları okudukça, doğrusu neyin ne olduğunu anlamakta zorlanıyorum. Birkaç kelimeyle özetlemek gerekirse, şöyle bir durum var: AB, Türkiye'nin üyeliğini köstekliyor, engelliyor. Türkiye basınından bazı yazarlar da, Avrupa'nın bu tutumunu eleştiriyor. Buraya kadar anlaşılmayacak bir şey yok. Benim zorlandığım nokta, burada Avrupa'yı eleştirenlerin, AB hakkında gerçekten ve nihai olarak ne düşündüklerini anlamak. Çünkü konuyu onların kelimelerinden okuduğumda, söyledikleri sözlere ikna olacak olsam, "Avrupa'nın da, Birliği'nin de, canı cehenneme! Türkiye'nin burada hiçbir işi yoktur ve olmamalıdır! Bunu derhal unutup kendimize başka bir rota çizmeliyiz" demem gerekir.

Kimisi üç yazıda bir Sevr'den söz ediyor. Anlıyorum ki Batı'da, yalnız buna kafa yoran ve o tarihte olamayan şeyi mutlaka gerçekleştirmeye kararlı birileri var. Bunlar kim? Bazı devlet veya hükümetler mi? Partiler mi, bireyler mi? Belli değil. Ama durmadan onları ve planlarını (herhangi bir somut kanıt gösterme gereği duyulmasa da) gündeme getirmek zorunda olduğumuza göre, öyle marjinal falan değil, çok önemli güçler olmalı bunlar. Batı'nın Türkiye politikasını belli ki bunlar be-

lirliyor. Böyleyse, bazen açık, bazen sinsi bu düşmanlık kesinse, derhal Batı'yla her türlü ilişkiyi kesmeli, AB elçisini kapı dışarı etmeli vb.

Örneğin, *Radikal*'de Mart ayında çıkmış bir haberde, "AB, siyasî diyaloğu kesen Türk Hükümeti'ni, Ankara'da insan hakları konferansı düzenleyerek bypass ediyor. Üstelik Rumlarla üyelik pazarlığına oturacağı tarihte" deniliyor. Bu, davetli olup da gidemediğim, AB'nin Türkiye'de sivil toplum örgütlerine yapacağı para yardımının ilkelerinin açıklandığı, o zaman yazdığım gibi polis bastığı için tamamlanamayan toplantı. *Radikal*'de toplantıdan önce çıkan (ama benim ancak daha sonra görüp okuduğum) habere bakınca, "Verilmiş sadakam varmış da gitmemişim. Yoksa vatan haini olacaktım" diye düşünüyorum. Hele son iki cümle: "AB, her ay verdiği yemeklerde, resmî kanallardan ulaşamadığı bilgilere sivil kuruluşlar aracılığıyla ulaşıyor. Bu yeni zeminin Türkiye açısından tehlikeli olacağı düşünülüyor." Bu 'örgütler' herhalde AB'ye insan haklarıyla ilgili bilgiler ulaştırıyor. Demek bizim haberimiz olmadan bunlar da 'devlet sırrı' olmuş.

Bu arada bir emekli büyükelçimiz Cardiff'in söz konusu durumu daha beter hale getirdiğini şöyle açıklıyor: "Türkiye'ye adaylığa kabulü için önkoşul olarak dayatılmış olan Kıbrıs ve Ege sorunlarının çözümlerine ilişkin yöntemlerle insan hakları, demokrasi ve Kürt sorunlarını içeren listeyi yeniden Türkiye-AB ilişkilerinin ana gündemi haline getiriyor. Böylece ilişkiler çıkmaza sürülüyor."

Bütün bu kötülükleri yapan Avrupa'ya karşı, "Onlar bizi istemiyor" diye sızlanacağımıza, açık açık, "Biz onları istemiyoruz" desek, kafa karışıklığından kurtulacağım. O zaman, 'insan hakları, demokrasi ve Kürt sorunlarını' çözmek gerekmeden ya da kendi bildiğimiz gibi çözerek, paşa paşa yaşarız.

23 Haziran 1998

Askerî Demokrasi

Bu sıralarda AB ile Türkiye ilişkileri üstüne bir şeyler yazıp çizdim, çünkü Haziran'da hem İngiltere'de, hem de Almanya'da bu konuyla ilgili toplantılara katıldım, çeşitli konuşmaları dinledim, çeşitli insanlarla konuştum. Bunlardan çıkardığım, ama şimdiye kadar bu netlikte yazmadığım birkaç sonucu aktarmak istiyorum şimdi.

AB'yi oluşturan toplumlarda ve birliğin resmî temsil düzeyinde, Türkiye'nin oraya dahil olması yolunda güçlü bir irade yok. Bizde bunun çeşitli yorumu yapılıyor, Avrupa'nın 'Sevres inadı'ndan Hıristiyan Kulübü'ne kadar. Ancak, sözüne güvendiğim insanlar başka bir şey söylüyor. Genel çizgileriyle 'yeni' bir şey değil bu söylenen. Ama galiba biraz daha özgülleşmiş, tanımlanmış.

"Ekonomi sorunu birinci sorun değil" diyorlar. Sorundur, şudur budur, elbette, ama aşılabilir. Bence de öyle. Avrupa, şu ya da bu nedenle Türkiye'nin Birlik içinde olmasının yararına inanmışsa, bunu göze alabilir. Kaldı ki, Türkiye'nin ekonomik potansiyel ve avantajlarının, şu aşamada sırada öne geçmiş olanlardan daha fazla olduğu da tartışılabilir.

"Din de mesele değil." 'Genişleme' demek, Avrupa'nın kendisi olmayanı tanıması ve onunla birlikte var olmayı öğrenme-

si demek. Avrupa'da dinî sekterlik yapacaklar vardır, kültürel nedenlerle dinî sekterlik yapacaklar daha çoktur. Ama 'akıllı' bir Avrupa perspektifinin, bünyesinde dünyanın üçüncü büyük monoteist Ortadoğu dinini de barındıran bir birliği tercih etmesinin nedenleri yeterince açıktır.

Böylece geliyoruz 'asıl' engele. 'Yeni' değil dediğim. Yani işte, demokrasi ve insan hakları durumu. Bu en eskiden bildiğimiz koşul ve aynı zamanda sorun. Ama 'biraz daha özgülleşmiş', dediğim gibi. "Askerin rolü ne olacak?" diyorlar. "Ordu siyasette aynı yerde durup, aynı rolü oynamaya devam edecek mi? Bu Avrupa'da olmayan bir şey ve asla olmayacak bir şey."

Yeni bir söz değil, çünkü 'demokrasi' denmişse, demokrasi bunu elbette içermek zorunda. Şimdi bizden birileri, 'Habire yeni zorluk, yeni koşul çıkarıyorsunuz' diye kızarsa, bu çok haklı bir tepki olmaz. Adamların 'demokrasi' demedikleri bir zaman olmadı. Dünyada 'askerî demokrasi' diye bir şey de yok. Bu, aramızda birçoklarını mutlu eden bir kavram -ya da kavramın anlattığı gerçeklik- olabilir, ama Türk Lirası'nın şimdiki hali gibi, TC sınırları dışında fazla cari değil.

Burada tarihî bir ironi var. Bu askerî demokrasinin yaratıcıları ya da bugün onu savunanlar, omuzlarında taşıyanlar, Türkiye'nin Batılılaşması'nın en yılmaz savunmacıları. Şu sırada, gene Türkiye'nin 'Batılı imgesi'ne leke düşüren başörtüsüyle mücadele eden, bütün bu örtülerin bilmem nelerin altında gizlenen irticayı silmek üzere seferberlik ilân eden bu kesim. Gelgelelim... Türkiye'nin 'Batılı' olduğunun, Avrupa Birliği'ne katılması kadar somut ve nihai bir kanıtı olamaz herhalde, ama AB'ye girmenin önündeki en büyük engel, 'askerî demokrasi.' Bu durumda bizim, yani halkın neyi seçeceğimiz şimdiden çok belli. 'Belli', çünkü biz hiçbir zaman hiçbir şeyi kendimiz seçmedik.

12 Temmuz 1998

Yunanistan'ın Symi Adası, yani, Datça'nın karşısındaki, bizim Sömbeki adıyla tanıdığımız adadaki toplantı için, bulunduğum en ilginç toplantılardan biri olduğunu söyleyebilirim. Fikir babası, yeni Pasok hükümetinin bakanlarından (Avrupa ilişkileri bakanı) George Papandreu (Andreas Papandreu'nun oğlu). Özgün yanı, toplantıyla tatili birleştirmesi. Dolayısıyla, günün birkaç saatini konuşarak ve tartışarak geçiriyoruz, geri kalan sürede adada -hattâ 'adalararası'- geziler oluyor, denize giriliyor. Akdeniz üslubunda yenip içiliyor. İşin tatil kısmının eksik kalmaması için, herkes ailesiyle, çoluğu çocuğuyla davet edilmiş.

Yani, bir hayli keyifli bir durum. Gene de, keyif ögesi, tartışma ve düşünce üretme ögesini bastırmıyor. İçtenlikle, çok şey öğrendiğim ve yararlandığım bir toplantı olduğunu ekleyebilirim.

Bu tarif ettiğim toplantı düzeni bence yeterince ilginç, ama belirtilmesi gereken bir önemli nokta daha var: George ve toplantıyı örgütleyen arkadaşları, başta Balkan bölgesi olmak üzere birçok ülkeden insan çağırmışlar. Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk ve Yugoslavya'dan birer kişi var. Ama Danimarka, İsveç, Polonya, Estonya ve Litvanya da temsil ediliyor. Çek Cumhuriyeti, ABD, Avusturya, İngiltere, Almanya, Fransa, İs-

panya da işin içinde, gelememiş olan birkaç kişi de katılabilse (Rusya, Portekiz vb.) aşağı yukarı bütün Avrupa ülkelerinden birer kişi toplantıda bulunacaktı.

Bu insanların çoğunluğu siyasette etkin. Eski başbakanlar, belediye başkanları, halen görevde bakanlar, ülkesinin veya Avrupa'nın parlamentosunda milletvekili olanlar var. Ama ortak özellik, bütün bu insanların siyasî yelpazenin solunda yer almaları.

Konumuz bir hayli geniş: Avrupa Birliği. Bu kocaman başlık altında tartışılabilecek her sorun gündeme gelebiliyor. Ama tabiî, belirlenmiş ana başlıklar var. Örneğin ilk gün, birliğin genişlemesi ekseninde konuştuk. Sonraki günlerde, Avrupa Para Birliği (EMU) ya da bölgesel barış ve işbirliği gibi konulara geçtik. Halen de devam ediyoruz.

İlginç olan şu: Şüphesiz resmiyet dışı bir toplantı bu. Ama benim bildiğim kadarıyla, ilk kez, sol bir düşünce yapısına sahip bir grup insan Avrupa'nın sorunlarını, ama özellikle geleceğini, bu görüş açısından tartışmak üzere biraraya geliyor. Tartışma elbette dostça yürüyor; gene de, birçok konuda önemli görüş farkları da var (bütün tartışma sürecinden sonra da ortak bir görüş oluşmayabiliyor).

'Resmiyet-dışı' düzey, çeşitli nedenlerle, böyle bir işi yapmak için daha elverişlidir (hele anlattığım bu keyifli koşullarda): Aynı zamanda üretken ve yararlıdır. Ama Symi'de tohumu atılan bu süreci resmî düzeylere de taşımak gerek. Çünkü 'etkili' olmanın başka yolu yok. Sol bu tür girişimleri biraz fazlaca ihmal etti. Epey vakit kaybından sonra, Avrupa'nın olduğu kadar dünyanın ve elbette solun kendisinin geleceğini birarada tartışmaya -bıraktığımız yerden- başlamalıyız.

31 Temmuz 1998

Gene Avrupa

İki yıl kadar önce, gene bu zamanlarda, AB'nin Avrupa'dan ve Türkiye'den gazetecilerle Büyükada'da yaptığı bir toplantıda bulunup, toplantı hakkında yazmıştım. Bu yılın toplantısı Antalya'da. Süleyman Demirel'in açış konuşması az önce bitti, ben de bununla ilgili ilk izlenimlerimi yazmak üzere odama çekildim.

Dördüncü katılışım bu, sekiz yıldır süren 'AB-Türkiye Gazeteciler Konferansı'na. İlkinde de toplantı Demirel'in konuşmasıyla başlamıştı. Dolayısıyla, bugün konuşulanlar üstüne düşünürken, ister istemez, geçmişteki toplantılar, konuşmalar, sözler zihnime doluşuyor.

Ve doğrusu değişen fazla bir şey göremiyorum. Aynı değilse de çok benzer şeyler soruluyor, aynı (burada 'çok benzer' bile diyemiyorum) cevaplar veriliyor. Genellikle, cevaplar, gerçekten sorulara verilen bir cevap da olmuyor. Ana konuşma ile bir 'resmî" görüş' sunulduktan sonra, bir soruya cevap verme, aslında soruyu vesile ederek 'bir resmî" açıklama daha' yapma kılığına bürünüyor.

Örneğin bu sabah, bir gazeteci, Suriye krizi de bir biçimde aşıldıktan sonra, Kürtlerle ilgili ekonomik ya da sosyal, 'reform' denebilecek bazı girişimler olup olmayacağını sordu. Sü-

leyman Bey, 'Türkiye'nin birliği' gibi bir konuyu hiç kimseyle tartışmayacağımızı, kimseyle böyle bir şeyi 'müzakere' (negotiation) etmeyeceğimizi söyledi. Gazeteci 'müzakere' sormadığı için, o anlamda bu söylenen sorunun cevabı da değildi. Ama doğrusu hiç iyi anlamadığım diplomasi dilinde, herhalde bu konuda herhangi bir politika olmadığını, dolayısıyla herhangi bir değişim olmayacağını imâ etti.

Sorular değişmiyor, cevaplar da değişmiyor, diyorum. Örneğin cevap veren kişi değişse de, cevaplar değişmiyor; daha doğrusu, cevap olarak art arda dizilen cümlelere hâkim olan genel ruh değişmiyor, sorularda da olduğu gibi.

Çünkü sorunlar değişmemiş. Biraz daha giriftleşme, çözümden biraz daha uzaklaşma, 'değişim' sayılırsa, ancak bu anlamda bir değişimden söz edilebilir. Ama sorunlar özünde aynı sorunlar.

Cevap verme konumunda olan kişi, Demirel veya İsmail Cem, siyasî rolü gereği, masadaki yerine bir avukat edasıyla oturuyor - müvekkili olan Türkiye'yi savunmak üzere. Bu atmosferde, sorulan soruların çoğu, sanki bir 'suçlama' oluyor. Savunma, ana çizgileriyle, zaten belli. Zaman zaman, 'En iyi müdafaa hücumdur' ilkesine de uyuluyor.

Bir şey var, elle tutulmaz, kolay tanımlanmaz bir şey. Bu 'şey', bu gibi toplantıların, birtakım insanların, birtakım sorunlara birtakım çözümler bulmak için yapılmış toplantılar olmasına engel oluyor. Bittiği anda, başladığımız noktadayız.

23 Ekim 1998

Avrupa'nın Ayıbı

AB'nin 'Gazeteciler Konferansı' devam ediyor. Konuşmaları dinlerken, bundan önceki toplantıları da hep hatırlıyorum. Yukarıdaki yazıma, Büyükada toplantısının 'iki yıl' önce olduğunu söyleyerek başlamıştım. Sonra düşününce, bunun geçen yıl olduğunu anladım. Bu da biraz şaşırtıcı, çünkü bir yıllık süre içinde, bu alanda, çarpıcı değişimler olmuş: Başta Lüksemburg.

Öte yandan, Büyükada'daki ruh halimi de hatırlıyorum. Lüksemburg o zaman henüz olmamıştı, ama olacağı belliydi.

Demirel, Türkiye'nin aday listesine bile konmamasının ne kadar büyük bir haksızlık olduğunu anlatırken, Türkiye'nin ta başından beri Avrupa'ya katılmak istediğine ve kendini sürecin bir parçası saydığına değindi. İlk anlaşma 1959'da. Arkadan 1963 ve 1964 geliyor.

Doğru. Ama bunların hatırlatılması bana, amaçlanandan farklı şeyler düşündürdü. O zamandan beri bu sürecin içinde olmasa da kıyısında, çok yakınında durduğumuz göre, böylesine hazırlıksız olmamız şaşırtıcı değil mi?

Bu yıllar içinde 'Avrupa Birliği' fikrinin kendisi değişti ('Ortak Pazar'dan başlayarak). Ama biz de bu değişimi izleyebilecek, değerlendirebilecek kadar yakındık. Fikir olgunlaştıkça

insan haklarının, demokratik değerlerin payı büyüdü. Kendini Soğuk Savaş'ın ileri karakolu olarak görmekten bir türlü kurtulamayan Türkiye, işin bu yanını bir türlü kavrayamadı. Takmaya alıştığımız gözlük, hayatın bu renklerini göstermiyor.

Lüksemburg sonrası 'gururlu' politika yapıyoruz, 'yukarıdan' konuşuyoruz. Demirel de öyle yaptı. Türkiye'nin Avrupa için ne kadar yararlı olduğunu anlattı ve yaptıkları yanlışı düzeltip Türkiye'ye bir takvim (time-table) vermelerini tavsiye etti.

'Bu takvim verilmiş olsa...' diye düşünüyorum şimdi. O zaman yanmıştık. 'Şu tarihten şu tarihe anayasa, anti-demokratik yasalar değişecek, insan hakları garanti altına alınacak vb.' Yani şu anda -ve öteden beri- yapmakta olduklarımızın tam tersini yapmak durumunda kalacağız.

Türkiye'nin yöneticiler kastı için en iyi Avrupa, 'hayal edilen Avrupa' olmalı. Lüksemburg'a da, bu hayale sert bir muşta vurduğu için kızıyoruz herhalde. Gelecekte, belirsiz bir tarihte AB'nin bir parçası olacağımızı hayal etmek, ama somut ve gerçek hayatta bildiğimizi okumak, zart zurta dayalı düzenimizi sürdürmek.

Lüksemburg bu bağlamda elimizi kolumuzu daha serbest bıraktı. Ama aynı zamanda hayalimizi yıktı. Hem asıp kesip, hem de medeniyet tiyatrosunun locasında 'rezerve' yerimiz olduğunu düşünmek, daha hoş bir duygu veriyordu. Bu duyguyu elimizden almakla ayıp ettiler.

24 Ekim 1998

Avrupalı Türkiye

AB'nin Türkiye'yle ilgili tavrında önemli bir revizyon yapmasının üstünden biraz zaman geçti. O sırada başka konularla uğraştığım için bununla ilgili bir şey yazmamıştım. Zaten acelesi de yoktu. Öte yandan, *Radikal*'de İsmet Berkan bu yeni durumu en iyi şekilde değerlendirmiş ve söylenmesi gerekenleri söylemişti. Bugün de onlara eklenecek çok şey yok.

Türkiye'de AB'ye katılmak istemeyenler var. Bunların bazıları inançları, ideolojileri gereği böyle bir şey istemiyor ve bunu da açıkça söylüyorlar. İçlerinde çeşitli nedenlerle aynı şiddetle muhalif olmayanlar, hattâ katılmayı benimseyenler olabilir, ama Fazilet Partisi ve MHP ya da İP gibi siyasî örgütler Türkiye'nin AB üyesi olmasından yana değil.

Bence bundan daha önemlisi, karşı olduğunu açıkça söylemeyen, ama bulunduğu yerde ve sahip olduğu yetkilerle, Avrupa ile yakınlaşmayı sabote edenler. 'Bunlar kim?' diye sorarsanız, vereceğim açık bir cevap yok. Çünkü ortaya çıkmıyorlar, düşüncelerini açıklamıyorlar ve en azından görünüşte, bir grup gibi davranmıyorlar. Onların Türkiye için düşündükleri gelecek, herhalde, AB üyeliği ile bağdaşmıyor ve bunun nedeni de, son analizde, benimsedikleri belirli milliyetçilik anlayışı olmalı. Kendi siyasî yapılanmaları yok, ama genel siyasî yapı-

lanmanın içindeler. Ayrı sesleri yok, ama etkileri belli oluyor.

Daha büyük kalabalığı oluşturanlar, AB üyeliğine taraftar, ama bunun ne anlama geldiğini gereği gibi kavramamış olanlar. Türkiye'nin genel ideolojik yapısı içinde yetişmiş ve onu belirli ölçüde benimsemiş insanlar bunlar. Bu ideolojinin Avrupa'nın yaklaşımlarıyla çeliştiği noktalarda savruluyor, şok geçiriyor, kendi içinde uyumlu bir tavır geliştiremiyorlar. Uluslararası ya da ulus-aşırı bir birliğe katılmanın eşiğinde ('teorik olarak eşiğinde' diyelim), 'ulus-aşırı' bir birliğin ne demek olduğunu kavrayamıyorlar.

Böyle bir saflaşma içinde, ne yaptığını bilerek AB'ye karşı olanların, ne yaptığını bilmeyerek AB'den yana olanları, sonuçta Türkiye'nin AB üyeliğine engel çıkaracak çizgilere, tutumlara çekmesi çok zor değil.

Lüksemburg'da AB, Türkiye ile ilgili politikasını yanlış kurmuştu. Bu karmaşık sorunu yakından ya da içinden izleyen herkes, Türkiye'nin bu 'hedef'e ilişkin takvimini La Fontaine'in ağustos böceği gibi kullandığını biliyor. Yeterli olan bir yana, asgari gerekli olan işler de yapılmamış, sürüncemede bırakılmış. Ama öyle bir karardan sonra, Türkiye gibi bir ülkede, tepkilerin bildiğimiz biçimde kanalize edilmesi de mümkün oldu ve Avrupa fikrinden hoşlanmayanlar rahat bir nefes aldı.

Avrupa şimdi bu taktik hatayı düzeltti: 'Türkiye adaydır'. Bu konu böylece netleşince, 'Onlar çifte-standartlı', 'Avrupa bir Hıristiyan kulübüdür', 'Bizi dışlıyorlar' diye feryat etmenin fazla anlamı kalmıyor. Ortada gösterilecek bir çaba varsa, bu çabayı gösterecek olan, 'aday' konumunda olandır.

Tam bu sırada İtalya ve Apo olayı patlak verdi. AB, şimdiye kadar, beklenen standartlara yaklaşılması ya da uzak kalınmasını hükümetle, devletle, yani resmî yapıyla tartışıyor, eksiklerden onu sorumlu tutuyordu. Halkımızın şu son günlerde sergilediği hava, bence, resmî yapının ne derece hazır olduğu sorusunu -şimdilik- geri plana itiyor ve toplumun buna ne kadar hazır olduğu sorusunu, şimdiye kadarki en ciddi biçimiyle, ön plana çıkarıyor.

28 Kasım 1998

Zorunlu Hareketler

Buz pateni yarışmalarından zihnime yerleşmiş bir kavram var: 'Zorunlu hareketler.' Bu işi iyi bildiğinizi ve ehil olduğunuzu kanıtlamak için yapmanız gereken bazı hareketler var: Saltolar, perendeler, dönüşler gibi. Bunları yerine getirdikten sonra artık kendi aklınıza estiği gibi kayabilir, buz dansı vb. yapabilirsiniz. Bunlara 'serbest hareketler' deniyor.

Buz pateninde bu kadar önemli olan bu 'zorunlu hareket/serbest hareket' ayrımı bana başka alanlarda da geçerli gibi görünmeye başladı. Örneğin bizim ülkede, siyasî sorumluluk almış kişilerin konuşmak üzere, açıklamak üzere kamunun önüne çıktıkları durumda, söylenmesi 'zorunlu' şeyler var. Kürsüde yerini almış bir bakanın bunları söylememesi düşünülemez. Tabiî her alışkanlık gibi o da, bu saygıdeğer düzeyin bir özelliği olmakla birlikte, daha alt düzeylere, bizlerin katına da yayılabiliyor.

Örneğin Kürt sorunu için bazı insanî yaklaşımlar olması gerektiğine inanan bir yazar -bu 'alt düzey'e ilişkin bir örnek- doğrudan doğruya bunu yazamıyor. Çünkü bu bir 'serbest hareket'; 'zorunlu hareket'inizi tamamlamadan buna başlamanıza izin verilmiyor. Onun için, 'hain ve kanlı terör' gibi bir temadan söze gireceksiniz, 'otuz bin masum vatandaşımızın kanından sorum-

lu olan kanlı katil' gibi bir cümle kuracaksınız. Bütün bu zorunlu hareketler sona erdikten sonra, öneriniz neyse, ona sıra gelmiş olur, söyleyeceğinizi söylersiniz.

AB, insan hakları, üyelik gibi sorunlarınız mı var? Olabilir tabiî. Ama o konuda konuşmanın da 'zorunlu hareketler'i var: Avrupa elbette çifte standartlıdır ve bu durum bütün davranışlarında görünüyor. Ama 'biz' söz konusu olduğumuzda Avrupa'nın ikiyüzlülüğü göklere fırlıyor. Biz insan haklarına saygılıyız. Ama bunun bizim üstümüzde bir baskı kurulması için kullanılmasına izin veremeyiz. Evet, bu çerçeve içinde 'üçlü dönüş' filan dedikleri hareketleri tamamladıktan sonra, sadede gelip derdiniz aslında neyse onu anlatabilirsiniz.

Daha resmî düzeyde sorumlu olanlarımız, herhalde sık sık konuşmak zorunda kalıp yorgun düştükleri için, genellikle, 'zorunlu hareketler'ini bitirdikten sonra yaratıcı 'serbest' figürlerini devreye sokma enerjisini bulamıyorlar. Belki bunları daha önemli müsabakalara saklıyorlar.

Bu 'zorunlu sözler' genellikle bir durumu, bir tutumu vb. açıklamak üzere söyleniyor. Ama söz konusu durum, tutum, her neyse, daha önce bin kere belirtilmiş olduğu için, aslında bu bir açıklama olmuyor. Daha çok bir 'iman tazelemesi'ne benziyor. Çocukların ilkokulda her sabah haykırdığı 'Türk'üm, doğruyum, çalışkanım' sözleri gibi bir işlevi var. Bu 'zorunlu' sözleri söylemekle, hem kendimizi tanımlamış oluyoruz, hem topluma söz konusu durumun vb. ne olduğunu değil, ama ne olursa olsun, bizim o durumda ne söylememizin doğru olduğunu açıklıyoruz, hem de ilgili herkese, durmamız gereken yerde durmaya devam ettiğimize, oradan bir milim kıpırdamadığımıza dair teminat veriyoruz. Yani bunun da bir işlevi var. Sadece biraz fazla 'tekrar' oluyor, sakıncası o kadar.

11 Aralık 1998

Tarihî Tercih

AB, Türkiye için, Avrupa Birliği olmanın ötesinde bir anlam taşımaya başladı. Hem yaşadığımız tarih, hem de bugünün dünya konjonktürü, son derece önemli ve belirleyici bir tercih yapmaya bizi zorluyor: Ekonomide olduğu kadar siyasî ve ideolojik düzeylerinde de uluslararası ilişkilere, etkilere açık, özgür bir toplum ya da içe kapalı bir ekonomisi olan, baskıcı/otoriter bir siyasî rejimle yönetilen ve monist bir ideolojik yapıyı benimsemeye zorlanan bir Üçüncü Dünya ülkesi olmak üzere bir tercih bu.

AB olsa da, olmasa da, Türkiye bu tercihi yapmak durumunda kalacaktı. Ve sorun tercihin yapılmasıyla bitmiş olmayacak, tercihin gereğini yerine getirme süreci başlayacaktı. Ayrıca, Soğuk Savaş koşulları devam ediyor olsa, geleneksel siyasî yapısıyla Türkiye, yukarıdaki tercihlerin birincisini seçmiş gibi görünüp aslında ikincinin kuralları içinde yaşama becerisini daha kolay götürebilecekti. Yakın tarihimiz zaten bütünüyle bu 'beceri' üstüne oturuyor. Ama Soğuk Savaş dönemi sona erdi ve yeni koşullarda yapılacak tercihin ögelerinin çok daha açık ve net olması gerekiyor.

Sözgelişi, 'kendimizi Avrupa'ya beğendirmek için değil, kendimiz için insan hakları' deyip duruyoruz - hiç değilse bazıla-

rımız. Doğrusu da bu. Ama biz bunu başarmış değiliz. Böyle olunca, somut konjonktürde, Türkiye'nin demokratikleşmesi ve bir açık toplum haline gelmesi ile Avrupa Birliği arasında nedensel, yapısal bağlantılar kuruluyor. Savaş sonrasında Birleşmiş Milletler üyeliği konusunda olduğu gibi, dış konjonktür iç dinamikten daha belirleyici bir rol oynamaya başlıyor: 'Gitmek'ten çok, 'çekilmek' durumu.

Böyle bir çekim var: Var olan toplumsal yapının belirli kertelerinde konumlanmış toplumsal tabakalar bu çekimi uzun süredir duyuyor ve ekonomik çekimin düşünsel üstyapısının gereklerine kendilerini iyi kötü hazırlamış durumdalar. Gene de, geleneksel ideolojik dalga kabarmaya başladığında ürkek davranıyor, dalgayı açıkça göğüslemekten çekiniyorlar. Bununla mücadele etmek, birinci yolu, dolayısıyla Avrupa ile bütünleşmeyi ekonomik olmaktan çok siyasî ve ideolojik nedenlerle seçen küçük entellektüel zümreye düşüyor.

Bütün bunların ne anlama geldiğini pek kestiremeyen büyük kitle var bir yanda. 'Demokratikleşelim', dediğinizde, 'Tabiî, hemen!' diye tezahürat yapabiliyorlar, ama bunun ne anlama geldiğini pek iyi bilmedikleri gibi varlık biçimleriyle böyle bir sürecin yürümesine de engel oluyorlar. 'Biz bize benzeriz. Olduğumuz gibi kalalım,' diye bağırdığınızda aynı kitle, aynı coşkuyla, 'Elbette! Kim bizi değiştirebilirmiş?' diye tempo tutuyor ve domates çiğnemeye başlıyor.

Öbür yanda da, demokratikleşmenin ne demek olduğunu, bu çerçevede Avrupa Birliği'nin ne anlama geldiğini gayet iyi bilen ve bunlardan hiç hoşlanmayanlar var. Bu grubun da -küfürbazlıklarıyla temayüz eden- kalemşörleri var ama asıl etkili olanları içinde yer aldıkları ilişkiler yoluyla sessiz sedasız demokratikleşmeyi sabote edenler.

Öteden beri, ama özellikle bu sıralarda, Avrupa'nın bizi anlamaması, önemli bir şikâyet konusu haline geldi. Biz iyi niyetliyiz de, adamlar bizi anlamıyor. Acaba biz Avrupa'yı ne kadar anlamış durumdayız? Biraz da şu konuyu kurcalasak.

12 Aralık 1998

Biz ve Onlar

Ankara'da TODAİE'nin İnsan Hakları Merkezi'nin, insan haklarının ellinci yılını anmak üzere düzenlediği toplantının başında, Tekin Akıllıoğlu 'biz ve onlar' söylemi üstüne çok doğru sözler söyledi. Akıllıoğlu'nun haklı olarak belirttiği gibi, AB bir 'biz' kavramı üstüne oturuyor. Birlik içinde herkesin paylaştığı bir kavram bu. Etnik-millî kimliklerin son derece güçlü olduğu Avrupa'da, herkes o eski kimliğini cebinde taşımaya devam ediyor. Ama bunun yanı sıra, bir Danimarkalı 'biz' derken artık yalnız 'Danimarkalılar'ı değil, AB içindeki herkesi kastediyor. Bu yeni kimlik Avrupa Birliği'nde yaşayan herkesi eşit derecede mutlu etmeyebilir; kimileri, belirli ekonomik-toplumsal kurallar getiren bu Birlik'ten fazla hazzetmiyor olabilirler ve öyle düşünenlerin var olduğunu biliyoruz. Ama, bu biçimde tanımlanmış bir Birlik olgusundan hazzetmeyenler de, aslında öteden beri 'Biz Avrupalılar' diye düşünmeye ve konuşmaya alışmışlar. 'Avrupalılık' konusunda bu ortaklık bilinci tartışılmaz biçimde var; Avrupa'nın 'Birlik' halinde yeniden örgütlenmesi süreci, muhalefet edenlere rağmen, bunu isteyenler çoğunluk olduğu için, devam ediyor.

Ama Türkiye'de biz, 'biz' diye konuşurken, hiç bu havada değiliz. Bizim 'biz'imiz çok daha kesin biçimde ayırıcı. Bizim

söylemimizde biz 'biz'iz, 'onlar da Avrupalı. Avrupa Birliği'ne katılmak istiyoruz; kamuoyu yoklamaları -bunlara ne kadar güvenilebilirse- bunu isteyenlerin çoğunlukta olduğunu gösteriyor. Avrupa katılmamıza zorluk çıkardıkça gösterdiğimiz şiddetli tepkiler de bu isteğin ciddi bir istek olduğunu kanıtlıyor. Ama hiçbir zaman, katılmak istediğimiz o topluluğun üyeleriyle birlikte kendimizi 'biz' olarak düşünmeye alışmadık. Alışmamaya o kadar alıştık ki, eskaza "Buyurun, gelin," deseler, katılsak, aradan yıllar geçse, bu 'biz' ve 'onlar' ayrımını zihnimizden silemeyeceğiz.

'Avrupa, Avrupa, duy sesimizi' diye bağıran tribünler dolusu insan bize nasıl bir hikâye anlatıyor? Bir 'Avrupalılık bilinci'nin tezahürü mü bu tezahürat? Avrupa Birliği ile bütünleşmeye hazır olmanın dışavurumu mu?

Biz bir 'Ortadoğu Birliği' kurmaya hazırlanıyor olsak, maçlarda Suriyeliler 'Türkiye, Türkiye, duy sesimizi' anlamına gelecek şeyler bağırsa, acaba neler hissederdik? Çok mutlu olup dostane duygularla mı dolardık, yoksa gene -zaten eksik etmediğimiz- 'Ne Şam'ın şekeri' tekerlemelerine mi sarılırdık?

Ya da başka bir açıdan bakalım: Bizim gibi Avrupa'ya kabulü söz konusu olan ülkelerde, sözgelişi Polanya'da, Çek Cumhuriyeti'nde veya Macaristan'da futbol seyircilerinin 'Avrupa, duy sesimizi' anlamına gelir bir slogan haykırması akıl alır bir şey midir?

Tribünlerde Avrupa'yı titreten sesler çıkaran bu insanlar eğitimli seçkinler değil. Avrupa Birliği felsefesini bilmemeleri normal. Ama aynı zamanda, üyelik gerçekleştiği zaman, açılan kapılardan çeşitli yönlerde Avrupa içine ilerleyecek olanlar da bu insanlar. Böyle bir bakış açısıyla nasıl Avrupalı olacaklar?

Öte yandan, 'seçkin'lik mertebesinin Türkiye'ye özgü icazetini almış olanların bakış açısı da nitelikçe bundan hiç farklı değil. Çünkü 'seçkin' olmak üzere alınan eğitim, baştan sona, 'biz' ve 'onlar' arasındaki ayrımın ne kadar aşılmaz olduğunu belletmeye dayanıyor.

13 Aralık 1998

Standartlar

Avrupalı toplumların 'Avrupa Birliği' olarak yaşamaya karar vermeleri, ulusal çerçeve içinde yapılmasına alışılmış pek çok şeyin şimdi ulusallık dışına taşacak biçimde yapılmasına karar vermek demektir. Bu da, yukarıda yazdığım tema bağlamında, 'biz' diye kabul edilenlerin, 'onlar' denilenlerin bazılarını da kapsayarak, genişlemesi anlamına geliyor. İşin en can alıcı yeri burası olabilir, çünkü bu gündelik hayat gibi en muhafazakâr olduğumuz bir alanda edindiğimiz alışkanlıkları değiştirmeyi gerektirecektir.

İngilizler bir zaman önce bütün ölçülerini değiştirip ondalık sisteme geçtiler. Düşünün, gündelik hayatta ne kadar zor bir şey! Neye ne kadar para ödeyeceğimin ölçüsü birdenbire şaşıyor. Şiling diye bir birim ortadan kalkıyor, bir paundun yirmide biri olan şilingin on ikide biri olan penilerin yüz tanesi şimdi bir paund etmeye başlıyor. Şu kadar yard kumaştan bir takım elbise diktirebilirdim; şimdi kaç 'metre' diyeceğim? Yemek kitabımda şu kadar libre kuşbaşına, bu kadar auns margarin koymamı yazıyordu; şimdi bu 'kilo' ve 'gram' ölçüsünü şaşırıp yemeğin tadını bozar mıyım?

Alışkanlıkların şaşması! Bir felaket! Ama planladılar ve yaptılar, şimdi yenisine alışmış sayılırlar. Şoku hafifletmek için

düşünülmüş bir yığın ayrıntı: 'Sixpence'le telefon edilirdi, yeni sistemde kaç para ile telefon edilecekse onu eski 'sixpence' boyunda ve ağırlığında yapmak vb.

Beni bile sarsmıştı bunlar. Obelix gibi, 'Deli bu İngilizler!' diye diye, o ipe sapa gelmez ölçülerine alışmıştım. Dünya bir türlü, bu memleket de bu türlü. Sonra onlar benim bildiğim ölçülere uymaya karar verince, onlar kadar ben de adaptasyon sıkıntısı çektim. Çünkü, alışkanlık bu!

Yazın gittiğim Simi'de Yunan balıkçı minicik gözlü ağıyla 'aterina' yakalamış. Kızartıp verdi. Fransız dostum, "Nefis," diyor, "ama bütün standartlara aykırı." Şimdi, kolay mı Yunan balıkçıya anlatmak ki, aterina tutmayacak, yemeyecek, büyüyüp gümüş olana kadar sabredecek.

İspanyol köylüye keçisinin sütünden yaptığı peynirin içine adını bile duymadığı falan filan maddeleri koyması gerektiğini, yoksa peynirinin 'standartlara uygun' olmayacağını anlatacaksınız.

Zor. Ama karar verilmiş. Kararın yürümesi için standartlara uyulacak.

Avrupa'nın çalışma saatleri belirlenmiş. Bu saatler Akdeniz'in güneşine pek de uymuyor. Öğleden sonra üç gibi bayıltıcı bir saatte Yunan ya da İspanyol esnaf -ya da devlet memuru- işinin başında değildir, siestaya yatmış, uyumuştur. Uyumayacak, o sıcakta çalışacak. Kolay mı bu? Yüzyıllardır böyle yapmış bir adamı nasıl vazgeçirirsin siestasından?

Zaten belki de vazgeçirmemeli. Hollanda'nın çalışma saatine Akdeniz'in güneşi kulak asmıyorsa, Akdeniz'in postacısı ya da tezgâhtarı ya da vinç operatörü uymak zorunda mı ve uyabilir mi?

Bakalım. Yaşayacak ve göreceğiz. Olamıyorsa, gene somut hayat içinde tedbirlerimizi alacağız. Bir şeyleri uzlaştıracağız. Çünkü düşünüp taşınıp karar vermişiz: Birlikte olmamız, hayatı birlikte yeniden kurmamız, 'bize' başka türlü elde edemeyeceğimiz pek çok şey kazandıracak. Öyleyse bunun gereğini, 'standard'ını yerine getirmek için zorlanmayı kabul edeceğiz.

Bu böyle bir yeni 'biz'. 'Avrupa, Avrupa, duy sesimizi' diye bağırmakla oluşan bir şey değil.

15 Aralık 1998

Avrupa Parlamentosu

Geçtiğimiz hafta sonu Avrupa Parlamentosu için yapılan seçimlerde sosyalistlerin epey net bir çoğunluk sağlaması bekleniyordu. Son parlamentoda az farkla da olsa en büyük grubu onlar oluşturuyordu, ama bu seçimlerde grubun daha da büyüyeceği tahmin ediliyordu.

Oysa gelen ilk sonuçlara bakıldığında tahminlerin tersinin gerçekleştiği anlaşılıyor. Batı'nın seçim-sayım teknikleri hayli gelişkin olduğuna 'göre, basına yansıyan bu ilk -kesinleşmemiş- sonuçların büyük ölçüde doğru çıkacağını tahmin edebiliriz. Buna göre, şimdi Avrupa Parlamentosu'ndaki en büyük grup Muhafazakâr/Hıristiyan Demokrat partilerden oluşuyor.

Gerçi bu, solun genel anlamda gerilemiş olduğunu göstermiyor; çünkü sosyalist grup küçülse de, komünist, yeşil ve liberallerin sandalye sayılarında artış var ve aşırı sağ gene bir hayli marjinal.

Avrupa Parlamentosu'ndaki sosyalist çoğunluğun; Türkiye'nin adaylığı çerçevesinde daha fazla zorluk yaratacağına inananlar vardı Türkiye'de Avrupa konusunu hâlâ ciddiye alıp üzerine kafa yoranlar arasında. Bu aslında doğru bir tespit değil. Evet, sosyalistler ve saydığım öteki gruplar -yeşiller, liberaller, komünistler- çağdaş demokratik ilke ve değerlerle çeli-

şen uygulamaları eleştirmekte çok daha titiz davranıyorlar. Ama Türkiye'nin 'Türkiye olduğu için' Avrupa Birliği'ne girmesine kategorik olarak karşı değiller. Oysa bu, öyle telaffuz edilmese de, sağdaki partilerde çok daha yaygın -ve derinlemesine sinmiş- bir tavır. Yalnızca demokratik değerlere aynı şiddetle bağlı olmadıkları için değil, Türkiye'nin Avrupa'ya katılmasını istemedikleri için -ve asıl bunun için- sağcılar eleştiri dozunu aşağıda tutuyorlar (tabiî bunun da istisnaları var, İskandinavya'nın sağ partileri gibi).

Türkiye'de de, aslında, bunları bilmesi gerekenler biliyor. Ama AB ile ilişkilerimizin malûm gergin gidişatında, bütün bu konularda bulanıklık yaratmak ya da var olan bulanıklığı sürdürmek, 'içerisi' açısından 'iyi politika' sayılıyor.

Ecevit, Schröder'e mektubunda, AB'nin Türkiye'den beklentilerini netleştirmesini talep etmişti. Bu aslında doğru bir talepti. Sosyalistlerin bu seçimden daha başarılı çıkması böyle durumlarda daha fazla kolaylık yaratabilirdi. Şimdi ne olacağını göreceğiz.

Türkiye'nin AB ile ilişkisinden öte, Avrupa'nın AB ile ilişkisinde bir 'tavsama' var gibi geliyor bana. Son seçim sonuçlarını da biraz böyle değerlendiriyorum. Bir kere katılım hep düşük oluyor. Bu seferki oran hakkında henüz bir bilgi edinmiş değilim, ama gene düşük olduğu söylendi. Brüksel bürokrasisi, Avrupa toplumlarıyla ilişki kuramıyor bir türlü - bütün bürokrasilerde olduğu gibi. Günlük hayatta insanların AB ile yüz yüze gelmeleri de genellikle 'yasaklar' yoluyla oluyor, yani olumsuz bir biçim alıyor. Bunları düşününce, burada AB konusunda süregiden kayıtsızlığı fazla yadırgamamalıyız belki de.

15 Haziran 1999

Uygun Adım, Sol, Sağ!

Türkiye'nin AB ile kötü giden ilişkilerinin, sadece Türkiye'ye özgü bir durum olmadığını Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde de görmek mümkün. Paris'te olduğum bugünlerde Fransa'da Avrupa Birliği'ne karşı oluşan cepheyi biraz daha yakından gözlerken, 'ulus' olgusundan uluslararasılaşmaya doğru atılan her adımın, alışık olduğumuz 'sağ/sol' ayrımlarını nasıl dönüşüme uğrattığını da görebiliyorum.

Burada bir kilit isim, eski Sosyalist Partili, şimdi 'Yurttaş Hareketi'nden İçişleri Bakanı Chevenment. Chevenment, en kestirme tanımıyla 'Jakoben' bir 'Cumhuriyetçi.' Fransa tarihine özgü bu iki özellik, bugün Avrupa Birliği olgusu karşısında 'milliyetçilik' sonucunu veriyor. Bu, Türkiye'nin bugünkü entellektüel ortamını düşündüğümüzde, herhalde hiç şaşırtıcı bir sonuç değil.

Yakınlarda AB 'yerel diller'in tanınması ve kullanımlarının önündeki yasal-yönetsel engellerin kaldırılması yönünde bir sözleşme imzalamıştı. Böyle konularda davranışları Türkiye'ye benzeyen Fransa (Bu da şaşırtıcı değil, çünkü öteden beri Fransa Türkiye'nin 'model'idir) bunu imzalamayı geciktirdi ve sonunda, şimdiki sol hükümetin başkanı Jospin sözleşmeyi imzaladı. Bunun üstüne Chevenment Anayasa Mahkemesi'ne

başvurarak aleyhte karar çıkarttı; çünkü Fransa Anayasası böyle konularda hiç de 'çoğulcu' değil. Zaten onun için, Türkiye'de benzer durumlar olduğunda, bazı yazarlar 'İşte! Demokratik Fransa da böyle yaptı!' diye aşk ve şevkle haykırırlar.

Zor durumda kalan Jospin, anayasanın ilgili maddelerini bir referandumla değiştirme yolunu denemeye kalkışınca, bu sefer Cumhurbaşkanı Chirac'ın durdurmasıyla karşılaştı ve işler büsbütün karıştı.

Şu arada Chevement hem hükümetin SP kanadı, hem de (Cohn-Bendit şahsında) Yeşiller'le savaş halinde. Komünistlerle arası o kadar açık değil. Bu ikincisi de doğal, çünkü komünistler, bütün 'enternasyonalizm' retoriklerine rağmen, çok uzun zamandan beri, 'tek-ülkede-sosyalizm' mantığına kendilerini uydurdular ve şimdiki koşullarda da bunun dışına çıkmakta zorlanıyorlar. Eski Komintern partileri böyle olduğu gibi, onlarla dövüşegelen Troçkist hareketler de bu sorun karşısında farklı tavır alamıyor.

Ama Fransa'da Avrupa Birliği karşısında klasik sağın durumu da benzer bir çizgi izliyor. Bu da elbette anlaşılır bir şey. 'Ulusdevlet' fikrinin doğduğu, büyüdüğü, dünyaya yayıldığı yer Fransa - Fransa sağı ve onun yavrusu Gaullist hareket şimdi ne yapsın? Nitekim, son Avrupa Parlamentosu seçimine Fransa sağı da bölünerek katıldı. Bunların arasında Pasqua, 'Uluslar Avrupası' dediği, entegrasyonun ekonomik ilişkilerin ötesine geçmeyeceği, dolayısıyla yüce Fransa'nın yüce hükümranlığının zedelenmeyeceği bir 'birlik' anlayışını savunuyordu. Bu, Chevenment'in çizgisiyle rahatça kesişiyor - ve birlikte ilerliyor.

Fransa'nın AB ile ilişkileri (hele Türkiye'ninkilere kıyasla) henüz çok rahat ve zaten bunlara rağmen Fransa AB fikrinin merkezinde yer alan bir ülke. Ama gerilim artınca, Pasqua ve hattâ Chevenment'in Le Pen'le daha fazla yaklaşmalarını tasavvur etmek çok zor değil.

Demek ki durum Türkiye'dekinden çok farklı bir görünüm arz etmiyor.

29 Haziran 1999

'Türk Gibi Kuvvetli'

Bülent Ecevit'in Amerika ziyareti, basınımızda alışık olduğumuz çeşitli 'sansasyon'larla sürmekte. Bense henüz yola çıkmadan önce söylediği ve Amerika'yla değil Avrupa'yla igili sözleri üstüne düşünüyorum.

Birkaç gün önceki gazeteyi bulup sözlerini aynen aktaramadığım için mealen tekrar edeceğim. Ecevit öncelikle AB üyeliğinin Türkiye için bir 'hak' olduğunu belirtiyordu. Bu, gerçekten böyle midir?

AB'nin genişleme politikasının Mevlana ilkelerinden esinlendiğini, 'kim olursan ol, gene gel, yeter ki gel' felsefesini yansıttığını sanmıyorum. Avrupa Birliği'nin, bu birliğe üye ülkelerin hepsini aşan ilkesel bir temeli var. Örneğin Birleşik Krallık gibi bir ülke de, o temele kendini uydurmakta zorlanıyor. Bu nedenle, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde en çok 'dava kaybeden' ülkelerden biri.

Ecevit'in 'hak' kavramını öne çıkarmak için değindiği anlaşmalar, bu değişim zorunluğunu içeriyor. Başka bir söyleyişle, bu değişimi gerçekleştiren ya da gerçekleştirme yolunda inandırıcı adımlar atan bir ülke için birlik üyeliği -ya da adaylığı- bir 'hak' oluyor. Bunları yerine getirmeden "üyelik bizim 'hakkımız'dır" demek, iç politikada birilerine şık gelecek bir söz

olabilir, ama bu işin belirleneceği geçerli platformlarda bunun bir anlamı yok.

Demecinin geri kalan kısmında, Ecevit, bizim için önemli olan şeyin 'güçlü olmak' olduğu anlamında sözler söyleyerek, bunun başarılması durumunda Avrupa'nın er geç yanlışını anlayıp bizim kapımızı çalacağını ekliyor.

Şimdi burada 'güçlü'lükten kasıt ne? Örneğin 'askerî güç' olmak mı? Bu bizi Soğuk Savaş yıllarında NATO üyesi yapmaya yetti; yeni dönemde bu mantık üstüne politika kurabilir misiniz? Medeniyetin ölçütleri başka yerlerde aranırken ve siyaset yapıları da böyle ölçüler üstüne oturtulmaya çalışılırken, demokrasiden kopuk bir 'güçlülük' üzerinden gelecek tasarlamak, ne kadar gerçekçi?

Bülent Ecevit Türkiye ölçülerinde demokratik birikime sahip bir siyasî kişiliktir. Bu konuda ciddi bir tartışmaya girse, güç uğruna demokrasiyi feda etmek gibi bir pozisyonu savunacağına inanmak istemiyorum. Ama Türkiye'nin genel siyasî ideolojisinde, demokrasi son kertede iyi bir şey olsa da, çok zaman bir 'zaaf' kaynağı olarak algılanır. 'Güçlü' olduğumuz için Avrupa'nın kapımızı çalması, bu kültürle yetişmiş birçok kişiye hâlâ çok sevimli gelen bir fikir. Oysa, kavramlara yapay kutsallıklar yüklemeden konuşacak olursak, bunun düz anlamı 'bekçi köpeği' olmaktan başka bir şey değil; bu da bana son derece onur kırıcı görünüyor. Dolayısıyla, gücü demokrasiden ayıran mantığı beslemek çok sakıncalı.

2 Ekim 1999

Irkçı Avrupa

Helsinki toplantısı yaklaşırken Başbakan Bülent Ecevit'in Avrupa'yı 'ırkçı' olmakla suçlaması, çok şaşırtıcı değil ama gene de ilginçti. Yüzyıl dönümünde, 'Jön Türk' karakterli intelicensiyamızın bir kesimi 'Düvel-i muazzama' sözünü işitti mi bunu derhal emperyalizmle özdeşlerdi. Cumhuriyet Halk Fırkası'nda böyle düşünenlerin sayısı bir hayli kabarıktı. Ecevit yaşça o kadrolardan çok daha genç olmakla birlikte düşünsel formasyonunda bu yaklaşımın büyük bir etkisi var. Bu nedenle Avrupa Birliği fikrine hiçbir zaman yakınlık duymadı ve elinde imkân olduğu zaman o imkânı bunu geciktirmek için kullandı.

Ecevit bu konuda Türkiye'de bir istisna değil; onun gibi düşünen ya da hisseden çok kişi var. Çünkü böyle bir fikir, yani Avrupa Birliği tasarımı, Türk milliyetçiliğinin ideolojik temellerine uymuyor. Avrupa'nın çeşitli 'millî' milliyetçiliklerinin çoğu böyle bir tasarımla uzlaşabiliyor (şu ya da bu nedenle 'Avrupalı' sayılmaması gereken ögeleri dışlamak kaydıyla), ama Türk milliyetçiliğini biçimlendiren ideolojik ögeler çerçevesinde bu fikri sindirmek çok daha zor. Ama sorun yalnız millî ideolojinin ögeleriyle sınırlı değil: Türkiye'nin halihazırdaki kurumsal yapısı da Avrupa Birliği gibi bir tasarımla uyuşmuyor. O tasarımın ütopya aşamasından 'gerçekleşebilir po-

tansiyel' aşamasına geçmesi bu kurumsal yapının hemen değiştirilmeye başlamasını gerektiriyor.

Bu da, orada yer almış, yerini perçinlemiş kurum ve kişiler için hiç sevimli bir durum değil. Dolayısıyla Türkiye'de bir kısmı açık, bir kısmı gizli, oldukça geniş (belki nicelikçe büyük olmaktan çok, etkili) bir konsensus cephesi var.

Hal böyle ise açıkça, 'Biz Avrupa Birliği'nin içinde olmak istemiyoruz' dense ve bu yanılsamalar komedyasından kurtulunsa, diye düşünüyorum. En azından, 'Onlar bizi kabul etmiyor' bahanesine sarılmaktan daha şerefli bir tutum.

Ecevit Avrupa'nın ırkçı olduğunu söyledi. O bunu söyleyinceye kadar Avrupa karşıtı konsensus cephesi söylenmedik bir kusur zaten bırakmamıştı: İkiyüzlülük, çifte standartlılık görece hafif kusurlar. Dinî önyargılarla körelmiş olmak var, kültürel ırkçılık var, ekonomik bencillik var (üstelik, belirli kesimlerde bunlar gerçekten var, ama Avrupa'nın tamamı bu değil ve Avrupa'nın Türkiye'yle ilişkisinde 'asıl sorun' bunlar değil). Hepsinden öte, sık sık belirtildiğine göre, düpedüz Türk ya da Türkiye düşmanlığı var. Bizi paramparça etmekte kararlılar.

Şimdi bütün bunlar gerçekten geçerliyse, biz niçin Avrupa Birliği'ne üye olmak istiyoruz ya da ister gibi görünüyoruz? Egemen söyleme göre bizim herhangi bir kusurumuz, eksiğimiz yok (olanlar da basit ve çabucak düzeltilebilecek şeyler). Ama böyle olmamıza rağmen, sayılan özelliklerinden ötürü Avrupa bizi reddetmekte kararlı. Hiç değilse Groucho Marx kadar kıvraklık gösterip, "Beni üye kabul edecek kadar niteliksiz bir örgüte asla üye olamam," diyebilmeliydik. Ama tabiî asıl hikâye bu değil ya da bu 'hikâye'.

12 Ekim 1999

'Yabancı'

Helsinki zirvesinden önce, AB Komisyonu'nun beklenen raporu, galiba beklendiğinden biraz daha iyi bir biçimde nihayet çıktı.

Radikal'de çoğumuz AB üyeliğinin çeşitli cepheleri üstünde durduk hep. Bu arada İsmet Berkan benim düşündüklerimle tam örtüşen yazılar yazdı. Şimdi önde gelen soru, onların mı istemediği, bizim mi istemediğimiz sorusu; bugüne kadar ağız birliğiyle onları suçladık, sonunda 'ırkçı' bile dedik. Yumurta kapıya gelince, bakalım ne yapacağız, ne söyleyeceğiz.

Üç yıl kadar önce, bir ilimizde 'Balkan Yaz Okulu' düzenlemiştik. Orada seminer verecekler arasında yurtdışından gelen birkaç kişi de vardı. Tabiî olay hemen 'polisiye olay' oldu. Bunu söylerken oradaki polisleri suçlamak gibi bir şey yok aklımda. Bir kere, müdahale etmelerini gerektiren şeyler, zaten devletimizin yazıp ellerine verdiği yasalarda yer alıyor. İkincisi, çok zaman 'talimat almış' polisin gösterdiği o paldır küldür telaştı sadece; 'suçlu yakalama' tavrıyla da davranmamışlardı.

AB'ye üye olmak için bekliyor ve her vesileyle birtakım 'sabırsızlıklar' sergiliyorsunuz. Ama yasalarınız 'yabancı' üstüne maddelerle dolu. Böyle bir seminerde 'yabancı' gelip konuşacaksa, bin yerden izin, yazışmalar, formaliteler, malûm hikâye.

Bu biraz tuhaf değil mi? Gürcistan ve Hırvatistan dahil, birçok yerde yapılmış yaz okullarında ben de seminer verdim. O ülkelerde kimse benim için devletten izin almadı. Böyle bir şey kimsenin aklına gelmedi. Ama tabiî bunlar yeni kurulmuş devletler, 'tecrübesiz'ler, bizim gibi engin bir devlet gelenekleri yok.

Örneğin polis Ankara'da AB'nin sivil toplum örgütleriyle yaptığı toplantıyı bastı. Temsilcilik bunu da büyütmedi. Son deprem bağlamında 'yabancı' konusunun nasıl ele alındığını bir kere daha gözlemlemekteyiz. Onun için, 'Ne kadar devam edecek?' sorusuna, ancak 'Falanca tarih itibariyle devam eder' cevabını verebiliyoruz.

Örneğin benim derneğim için bütün bu yasaklar halen devam ediyor. Daha önce yazdığım gibi, iki günde bir polisle muhatap olunuyor. Burada bir toplantıya 'yabancı' gelecekse izin alınacağı gibi, biz de 'yabancı' ülkede bir toplantıya gideceksek polise bildirmeliymişiz, örneğin. Yasa kendi yaratıcı, uygulayan da kendi yaratıcılık yeteneğini ekleyince, ortaya harikulade bir durum çıkıyor. Bu tabiî sadece bir düzeyde, bir alanda yaşanan durum. Daha neler var.

Ve Avrupa, 'ırkçı' olduğu için, bizi anlamamakta ısrar ediyor.

15 Ekim 1999

Bugün AB üyeliğine birkaç gün önce olduğundan daha yakınız. Böyle bir şey olsun ya da olmasın, iyidir ya da kötüdür gibi değer yargılarını karıştırmadan söylüyorum bunu. Ayrıca, bir şeyler oldu, bir şeyler değişti de onun için daha fazla yaklaştık demek istemiyorum. Aslında hiçbir şey olmadı. Avrupa kendi takvimi ve politikaları uyarınca, basmayı önceden planladığı ve voltajını önceden ayarladığı ışık düğmesine bastı. Böylece daha 'yaklaşmış gibi' olduysak, bu gerçeklik düzeyinde değil, resmî prosedür düzeyinde böyle oldu.

'Gerçeklik düzeyinde yaklaşmak' ne demek? Ekonomik, politik ve toplumsal yapıyı 'Avrupai' yönde değiştirmek demek. Yani, dile kolay! Ama çok daha 'pragmatik' bir anlamda bu, öyle bir büyük değişiklik yapmaya hazırlanma olduğunu gösteren bir işaret olarak, birtakım yasal ve kurumsal değişimleri başlatmak da demek oluyor. Biz henüz bunu da yapmadık, çünkü Avrupa ile itişmemizde kurduğumuz tuhaf mantığa göre, genel anlamda demokratikleşme yönünde atacağımız adımları adaylığımızın tesciline endekslemiş durumdayız - bana kalırsa en az inandırıcı pozisyon ve biraz da onur kırıcı.

Fakat bu kurumsal ve yasal adımların atılması bana hiç öyle önemli görünmüyor. Bunlar sonuçta 'iradi' şeyler: Birtakım he-

saplar yapar, kâr ve zarar hanelerine bakarak karar verir, sonra bilinen prosedürleri çalıştırarak, üzerinde zaten üç aşağı beş yukarı anlaşmaya varılmış değişiklikleri yürürlüğe koyarsınız. Gerisi niyet işidir ve zaman işidir ve tabiî sebat işidir.

Böyle 'iradi' bir müdahaleye en fazla direnç gösteren ve aslında onun yaptırım alanının dışında kalan - toplumsal kerte 'ideoloji'dir. Şüphesiz, 'eğitim' mekanizmasını şöyle ya da böyle çalıştırarak onu da etkileyebilirsiniz; ama insan zihni yalnız resmî eğitimden değil, dünya kadar başka şeyden etkileniyor - daha doğrusu, 'dünya kadar şey' de değil, düpedüz 'yaşadığı dünya'dan etkileniyor. Çağlar boyu bir biçimde belirlenmiş ve hattâ koşullanmış bir ideolojiyi değiştirmek hiç kolay değil.

'Yabancı'dan kuşku, Türkiye'nin -böyle bir metafor yapılabilirse- 'toplumsal kromozomları'na yerleşmiş ya da yerleştirilmiş. Aşağı yukarı bütün tarihini kültürel ve her türlü izolasyon içinde geçirmiş bir toplumda böyle bir duruma fazla şaşmamalı. Gerçi Türkiye son derece dinamik, dolayısıyla aynı ölçüde karmaşık bir toplum olduğu için burada her türlü insan var. Bu 'kuşku'yu bütünüyle veya kısmen aşmış insan çok ve onların çoğu da -yapımızın mantığı gereği- etkili olabilecek yerlerde. Ama onlar gene de azınlık ve çoğunlukta 'yabancı' kuşkusu, sık sık 'düşmanlık' haline gelerek sürüyor. Bu ayrıca toplumsal sınıf veya -bizde çok zaman olduğu gibi- eğitime de bağlı değil.

İdeoloji inatçıdır; mevzuat değişikliği yapmakla, hiç değilse kısa vadede, değişmez. Avrupa'ya 'resmen' daha yakın durduğumuz şu anda, kafamı en çok bu durum kurcalıyor.

16 Ekim 1999

'Kuzeybatı/Güneydoğu'

AB'nin Helsinki'deki toplantısını -Türkiye üstüne kararla ilgili olarak- kaçınılmaz bir merakla beklerken, AGİT'in Türkiye'deki toplantısı da başladı. Aslında bu da Helsinki'deki zirveden çok bağımsız sayılacak bir olay değil. Ülkelerin, resmî kurumların ve sivil örgütlerin temsilcilerinin AGİT çerçevesinde Türkiye'de toplanmasının tartışması bir yıldan fazla bir zamandır tartışılıyordu; bu tartışmanın odak noktası da toplantı ile Türkiye'nin AB'ye olan mesafesini biraz daha kısaltmayı sağlamaktı.

Bunları izlerken, iki olayın bundan on yıl önce yıkılan Berlin Duvarı'nın yıldönümü tarihine bu kadar yakın olduğu dikkatimi çekmemişti. Bir rastlantı, şüphesiz ama anlamlı bir rastlantı. Çünkü duvar bir bakıma her şeyin, yeni dönemin ve bizzat AGİT'in başlangıcı.

Bu dramatik olayı izleyen günlerde ve aylarda yazdıklarıma dönüp bakınca tahminlerimde pek yanılmadığımı görüyorum. Berlin Duvarı o yıla kadar zihnimizi ve dünyaya bakışımızı belirleyen temel ayrımın simgesiydi: Doğu ve Batı. Doğu sosyalizm, ama aynı zamanda yoksulluktu; Batı ise kapitalizm ve refah, ama aynı zamanda -egemen söyleme göre- 'demokrasi'. Bu 'yoksulluk/refah' ayrımı için 'Kuzey/Güney' demeye başlamış-

tık. Sanayileşmiş ve ötesine geçmiş zengin ülkelerle bunu başarmamış olanları böyle ayırdediyorduk. Ama politik içeriğinden ötürü, 'Doğu/Batı' ayrımı zihnimizde çok daha ön planda duruyordu. En azından, çoğumuz, belki bilinçaltımızda, zenginlik' ve 'yoksulluk' simgesi olan 'Kuzey/Güney' ayrımının kaderinin 'Doğu/Batı' arasında geçmekte olan mücadeleye bağlı olduğuna inanıyorduk. Duvar yıkılınca bütün bu kalıplar da çöktü.

Kısa bir süre sonra, Glasgow'da, 'Avrupa'da kültür ve sanatın geleceği'ni tartışan bir toplantıda buldum kendimi. Eski 'Batı' ile 'Doğu'nun 'Kuzey'de birleşmek üzere yeni bir sürece girmeye hazırlandıklarını ilk kez orada sezinledim. Sezinlememe yol açan şey de, öncelikle, 'Avrupa'nın Renklileri'nin tavrıydı. Aslında ortada şenlik vardı. Soğuk Savaş yıllarında görece 'şahin' konumunda olanlar şimdi 'komünizmin tabutu'nun başında bayram yapıyordu. Ama o yıllarını şahin olarak geçirmiş olan Avrupalılar da sevinçli, umutlu ve iyimserdi. Yalnız 'Renkliler', Afrika veya Güney Afrika'dan gelmiş siyahlar, Hintliler, öteki Asyalılar tedirgindi. Çünkü onlar bu şenlikte 'biraz fazla beyaz' bir zafer havası olduğunu hissediyorlardı.

Oysa bunlar, deyim yerindeyse, 'Avrupa'ya kapağı atmış' Renkliler'di. Oraya yerleşmiş, iş güç edinmiş, kimi tiyatrocu, kimi dansçı vb., ama kendine bir yer yapmış -ve gerekli kâğıtlarını ceplerine koymuş- kişilerdi. Kimse onlara 'gidin' demiyordu - en azından 'henüz'. Ama ister istemez, bu bayram sevincinde, kendilerini dolaylı biçimde de olsa 'dıştalayan' kuzeyliliği hissediyorlardı. Ve gerçekten 'hissetme' düzeyinde bir şeydi bu.

'Doğu/Batı' bugün de büsbütün kalkmış değil. Ama eksen büyük ölçüde 'Kuzey/Güney'e kaydı.

12 Kasım 1999

Batı'nın 'Dar Kapı'sı

Berlin Duvarı yıkılmadan önce dünyada ön planda 'Doğu/Batı' ayrımı vardı, ama Doğu'nun da doğusu ve batısı verdı. Bu kelimeyi bir siyasî rejim, yani sosyalizm anlamında kullandığımızda, Baltık'tan Çin Denizi'ne kadar bir alanı kastediyorduk. Bu 'Doğu'nun batısı zaten Batı'nın, yani Avrupa'nın doğusuydu. Buralarda olup biten olaylar söz gelişi Çin'i uzun boylu ilgilendirmedi.

Kızılca kıyamet, farklı batısı ve doğusu olan sosyalist ülkede, Yugoslavya'da koptu. Dünkü yazımda, eski "Doğu' ile 'Batı'nın 'Kuzey'de birleşme sürecini başlattığını söylüyordum. Bu süreçte 'Doğu', Polonya, Macaristan, Çekoslovakya demekse, 'Batı'nın buna fazla itirazı yoktu. Onlarla birleşmek, zaten kendinden olup da yapay nedenlerde ondan uzaklaşmış parçasıyla yeniden kavuşmak demekti ve bu kavuşmanın bedelini ödemeye değerdi. Ama daha doğuya geçince durum bu kadar net olmaktan çıkıyordu. Yugoslavya'da bunların ikisi de vardı (ya da var gibi görünüyordu).

Belirleyici kararı Refah Şovenizmi' verdi. Bunun Batı'daki önde gelen sözcüsü o sıralar Almanya'ydı: "Bize yakın olanı alalım. Ama geri kalanı istemeyiz." Yugoslavya içinde refah şovenizminin kalesi de Slovenya'ydı. Doğu-Batı çizgisini aşıp

Kuzey'e geçmek olabilir bir durum olarak görününce, Slovenya, Yugoslavya'nın gerisini ayağına bağlanmış taş gibi görmeye başladı. Hırvatistan da onu izledi.

Batı'nın bu ipini kesenlerden ne kadarını bağrına basacağı pek belli değildi, ama Sırbistan'ın yükünü taşımak istemediği belliydi. Bunu Sırplar da görebiliyordu. Sırbistan Doğu'da kalacaktı - belirsiz bir süre. Ama koşullar öylesine değişmişti ki, 'Doğu'da kalmak' artık 'sosyalist kalmak' anlamına gelmiyordu ve gelemezdi. "Faşist olmak gerekiyorsa onu da biz yaparız," diyen komünist önderler gününe uygun değişim icabını yerine getirdiler, çünkü başta kalmaları bu değişimi gerçekleştirmelerine bağlıydı.

Slovenya ile Hırvatistan'ın ardından Bosna da bağımsızlığa, yani Batı'ya doğru hamle etti ama Bosna'nın Batı'ya gelmesi, Batı'nın -ya da o sırada Batı adına davranan Almanya ve Kohl'un- gündeminde yazılı değildi. Slovenler ve Hırvatlarla birlikte Boşnaklar da bir süre Alman kültür alanı içinde bulunmuşlardı, ama onların orada bulunması daha çok reel-politik gereğiydi ve şimdiki Avrupa Birliği genişlemesi bu çeşit reel-politik gerektirmiyordu. Refah şovenizmine fazla aklı ermeyen Boşnaklar bunları anlayamayınca kendilerini kan banyosunun ortasında buldular.

Romanya ve Bulgaristan, Sırbistan gibi 'acul' davranmama basiretini gösterdiler. Beklemeyi göze alınca, beklerken Batı'nın talep ettiği yapısal reformları başlatmayı da kabul edince, faşizme savrulmadan reel-sosyalizmin kalıntılarını temizleyecek süreçleri başlatabildiler. Tito'nun aklı başında Yugoslavya'sı yeni dönemde bir tımarhaneye dönerken, Jivkov'un Sovyet piyonluğunu benimsemiş Bulgaristan'ının bölgedeki en sağduyulu ülke haline gelmesi ilginçtir.

Bu arada Slovakya, Meciar'ın armağanı olan bağımsızlığını, Meciar'ın kendisinden kurtulduktan sonra, Batı ile bütünleşme yönüne çevirdi. Bu da Slovakya'yı Meciar ve şürekâsının hazırladığı faşizan milliyetçilik yolunda ilerlemekten kurtardı.

Rusya ve Ukrayna, şimdiki koşullarda, AB'nin 'dar kapı-

sı'ndan geçemeyecek kadar iri cüsseli kalıyorlar. Bir anlamda 'çağırılmış' oldukları söylenebilir, ama 'seçilme'lerine -herhalde- çok var.

13 Kasım 1999

Rusya ve Avrupa

'Rusya Avrupa'nın ayrılmaz bir parçasıdır.'

Rusya garip bir ülke. Yukarıdaki yalın önerme gibi bir cümle söylediğimizde, ardından hemen karşıtını getirmezseniz, Rusya hakkında doğru, hiç değilse yeterince doğru bir şey söylemiş olmazsınız. Örneğin şöyle bir cümle: 'Rusya hiçbir zaman Avrupa'nın parçası olmamıştır.' İki cümle de kendi başına yetersiz. Ancak ikisini yan yana getirir ve mantık düzeyinde imkânsız bir çelişki yaratırsanız, Rusya hakkında doğruya yakın bir saptama yaparsınız. Çünkü Rusya, kendisi, bu çelişkidir. Tabiî yalnız bu konuda değil, daha pek çok konuda.

İçinde Çaykovski, Rahmaninov ve Stravinksi bulunmayan bir Avrupa müziği düşünebilir misiniz? Biraz zor. Peki, Borodin, Mussorgski ve Rimski-Korsakov olmayan bir Avrupa müziği? O da zor. Ama bu ikinci üçlü 'Rus Beşleri' grubundan geliyor. Yani, müziklerinde 'katışıksız Rus' karakterini kaybetmemek için formel müzik eğitimi görmeyi reddeden adamlar... Avrupa edebiyatını, Puşkin, Gogol, Dostoyevski ve Tolstoy'u dışlayarak düşünebilir misiniz? Hayır - ya da çok daha yoksul bir 'Avrupa edebiyatı' kavramıyla yetinmeye razı olmalısınız.

İstanbul'da satılmış ve alınmış Afrikalı bir prensesin Rusya'da doğmuş torunu Puşkin ne kadar 'Avrupalı' olabilirdi? Dostoyevski'nin hayatının büyük kısmı, Avrupalılaşmış ya da Avrupalılaşmaya çalışan Rus inteligentsiasına karşı mücadele etmekle geçti - başta Turgenyev'le.

Daha yığınla ad ve örnek sıralayabiliriz. Tamamlamak gerekmiyor, listenin ortalarına varıldığında, herkes, "Evet, evet, Rusya Avrupa'nın ayrılmaz bir parçasıdır," diyecektir. En başta da sanata ve kültüre değer veren Avrupalılar bunun böyle olduğunda ısrar edeceklerdir.

Ama Rusya'da serflik Çar II. Aleksandr zamanında, yani 1861'de, yasayla lağvedildi. Evet, bu tarihlerde Avrupa ve Amerika köleliğin yasaklanmasıyla uğraşıyordu (Osmanlılar da köle alım satımını 1847'de, Abdülmecid zamanında, resmen yasakladılar ama ilegal ticaret bu yüzyıla kadar sürdü); ama o kolonyalist (ve ırkçı) dönemde, zencilerin köleleştirilmesini yasaklamakla kendi halkının 'serf'likten çıkmasına izin vermek arasında dünya kadar fark var.

Ondan 150 yıl kadar önce Büyük Petro 'Avrupa'ya açılan pencere' olmak üzere, Neva Nehri'nin delta yaparak Finlandiya Körfezi'ne döküldüğü bataklık alanda, Petersburg kentini kurmaya karar vermiştir. Bataklığın kurutulması, kanallar açılması gibi işlerde 300 bin kadar insanın hayatını kaybettiği söylenir. 'Pencere'nin baktığı 'Avrupa'da, o tarihlerde, böyle bir şey düşünülemezdi.

Böyle olayları alt alta sıralamaya başladığımız zaman varacağımız sonuç da aşağı yukarı bellidir: 'Rusya hiçbir zaman Avrupalı olmamıştır'.

Rusya dünyada ilk 'Batılılaşma' örneğidir. İkincisi de biziz. Bu iki örnek üstüne biraz düşününce, 'Batılı' olmakla 'Batılılaşan' olmak arasındaki fark belki daha iyi anlaşılıyor. '-laşmak' bir eylem gösteriyor. Bu, benzer kullanımlarda, bir sonuca eriştiğini varsaydığımız bir eylem: 'Taşlaşmak' sonunda taş haline gelindiğini anlatıyor. 'Yoksullaşmak' öyle, 'zenginleşmek' öyle. Ama 'Batılılaşmak' galiba, 'sonunda Batılı olmak'tan çok, sonu bir türlü gelmeyen kendine özgü bir varo-

luş biçiminin adı.

Bu noktada Rusya ile Türkiye arasında ciddi benzerlikler ve ciddi benzemezlikler var.

14 Kasım 1999

Geçmişin Yükü

Türkiye (Osmanlı İmparatorluğu) her zaman Avrupa'nın parçasıydı, ama bazı dolaylı etkileri dışında, Avrupa kültürüne katkıda bulunmadı. Rusya'nın bu alandaki büyük yerinden söz ettim; Türkiye'nin böyle bir özelliği yoktur.

Buna rağmen, 'Avrupa Birliği' gibi öncelikle politik ve ekonomik bir birlik söz konusu olduğunda, Türkiye buna Rusya'nın olduğundan çok daha yakındır. Bunun temel nedeni Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra iki ülkenin kendilerine çizdiği roldür. Batı Avrupa Sovyetler Birliği'ni yıllar boyunca 'başlıca düşmanı olarak gördü. O 'baş düşman'ken Türkiye NATO üyesiydi.

Şimdi Rusya, Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da tehdit olarak görülen komünizmini terk etti. Bu da onu Batı'nın gözünde 'yakın bir tehlike' olmaktan çıkardı, ama bağra basılacak yakın bir dost haline de getirmedi; çünkü Rusya komünizmden vazgeçse de imparatorluktan vazgeçmiş gibi bir hali yok.

Rusya'nın gerek bu alışkanlıklardan, gerekse bu özlemlerden vazgeçmesi kolay değil. Bunların da içsel ve dışsal determinizmleri var. Sovyetler Birliği olarak yıllar yılı dünyanın iki kutbundan biri olmayı başardıysa, şimdi dişini sıkıp ekonomisini yeni koşullara göre toparlarsa, aynı rolü bir kere daha niye

oynamasın? Baltık'tan kolay vazgeçti; orada hatırı sayılır bir Rus azınlık olduğu halde. O yıllarda Batı'yı başına bela etmemesi gerekiyordu. Ama imparatorluğun geri kalanından vazgeçmeye hiç niyetli olmadığını belli etti: kısmen Moldova'da, sonra yoğun biçimde Güney Kafkasya'da, şimdi de Kuzey Kafkasya'da.

Sovyetler Birliği devrimle kurulmuştu ama, iş kurumlaşmaya gelince, kurumlar çarnaçar Çarlık'tan devralınmıştı. Yeni Rus İmparatorluğu da kurumlarını Sovyetler Birliği'nden devralıyor. Bu çerçevede bir süreklilik var yani, ne de olsa.

Rusya da, Türkiye de, imparatorluk kurmuş, yüzyıllarca bunu sürdürmüş toplumlardır. Böyle bir geçmiş bir toplumu gururlu kılar ki, bu bazen iyi, bazen de sakıncalıdır. Sakınca keyfiyeti, değişimin toplum için nesnel bir zorunluk haline geldiği durumlarda ortaya çıkar. Değişim zorunludur, ama toplum geçmişinin şanına sarılarak değişmeyi reddedebilir.

18. yüzyılın başında Osmanlı Devleti kendini tam bu durumda bulmuştu. İkinci Viyana bozgunu ve ardından Karlofça'ya kadar kovalayan yenilgiler, devlet için Batı'yı model almaktan başka yol bırakmıyordu. O zamana kadar Genç Osman'dan Koçi Bey'e, 'ıslahat' hep 'geçmişe dönük' olarak anlaşılmıştı. Lale Devri'nden geçmişe değil, Batı'ya dönmek gereği kabul edildi. Bu, 'düşünce' düzeyinde epey radikal bir dönüşümdü; ama uygulama düzeyinde aynı radikallik gerçekleşemedi, çünkü şanlı geçmiş en başta bu kararı verenlerin elini kolunu bağlıyordu.

Şimdi Rusya, bizim o çağdaki durumumuza benzer bir durumda; 'Dünya devi' konumunun şanından kopamıyor. Bu nedenle her önemli uluslarası durumda Batı'ya karşı bir tutum benimsiyor. Ne var ki, değişen dünya konjonktüründe bu eskiden olduğu gibi, 'kapitalizme karşı sosyalizm' tavrı değil, 'kapitalizme karşı faşizm' destekçiliği oluyor.

16 Kasım 1999

Avrupa Ne Der?

Yargıtay'ın Öcalan'ın idam kararında şaşılacak bir şey yok. Türkiye'de var olan hukuk düzeni bunu gerektiriyor ve böyle oldu. Süreç duracak ya da değişecekse, bu başka bir etkenden dolayı olacak, politik iradeden.

Ancak, görünen o ki, o düzeyde 'irade birliği' denebilir bir şey oluşmamış; basına yansıyanlar doğruysa -ki mantık da böyle gösteriyor- farklı iradeler var. Hükümet içinde MHP kanadı idamdan yana olduğunu telaffuz etmiş sayılabilir; ama onlar da bunu henüz resmî bir beyanat haline getirmediler.

Basında yazılıp çizilenlere baktığımda konunun AB bağlamında ele alındığını görüyorum. Bu, bence, olabilecek en kötü durum. Ama bunda da fazla şaşılacak bir şey yok, çünkü Türkiye AB'ye üyelik sürecinde başından beri böyle davrandı.

Binlerce kere ve pek çok kişi tarafından yazılıp çizilmiş bir şey var: Demokrasiyi kendimiz için istemeliyiz. Çünkü demokrasi iyi ve istenilir bir şeydir. Bunu biz kendimiz için yaptığımız, başardığımız zaman, AB gibi konular zaten sorun olmaktan çıkar. "Avrupa Birliği böyle istiyor" diye demokratikleşmek hem onur kırıcı bir durumdur, hem de bu, gerekli ölçüde demokratikleşmeyi sağlayacak bir 'motivasyon' biçimi olamaz.

Ama bu böyle olmadı. Çok kişi de söylese, çok kere de söylense, bu görüş azınlığın ve muhalefetin görüşü olarak kaldı. Ülkenin siyasî iktidarı olsun, medyanın ideolojik iktidarı olsun, demokrasiyi, kendimiz için isteyip kazanacağımız bir şey değil, Avrupa için uymamız gereken bir şey olarak görmekten vazgeçmedi.

Şimdi Öcalan'ın idam edilip edilmemesi konusu da aynı mantığa göre tartışılıyor. İşin tuhafı, en başta gene o, demokrasiyi hiçbir şekilde içine sindirememiş kesim, bu 'argüman'ı en fazla diline dolayan kesim.

İdam cezası, yani hangi nedenle olursa olsun, devletin bir insanı öldürerek cezalandırması demek olan bu uygulama, ilkesel bir tartışmanın neticesidir. 'İdam cezası kalkmalıdır' demenin -ya da 'kalmalıdır' demenin- Avrupa Birliği gibi bir şeyle ilgisi olmaması gerekir. Aynı zamanda ve aynı şekilde, Abdullah Öcalan adındaki bir şahsiyetle de ilgisi olmaması gerekir. 'Kişi'lerle ilgili bir sorun değildir bu. Soyut ve genel bir konudur.

Ayrıca, bütün bu tartışma, son derece komik. 'Asarsak bizi almazlar' diye bar bar bağırıyor birtakım insanlar. Bizi alması ya da almaması söz konusu olanlar da, bugünün iletişim araçları sayesinde bu tartışmaları izliyor. Avrupa'da olanlar, ağaçlara tırmanıp fotoğraf idam eden 'müstakbel Avrupalılar'ı seyrediyor herhalde. Daha önce İtalyan portakalı üstünde tepinenleri de seyrettiği gibi.

Avrupa Birliği süreci şudur, budur, birçok şeydir; ama öncelikle bizi kendimizle, gerçek ve özlenen kimliğimizle, tarihimizle yüz yüze getiren ve 'buyur, bunlarla hesaplaş,' diyen bir süreçtir. Şimdi bu yüzleşmenin 'idam' aşamasındayız. Hayırlısıyla bunu da atlatırız elbet.

27 Kasım 1999

Demokrat

Avrupa'da 'Hıristiyan Demokrat' partiler ile 'Sosyal Demokrat' partiler bayağı boldur. Hemen hemen her ülkede bu adları taşıyan partiler bulabilirsiniz. Üstelik bunlar genellikle ülkenin en büyük iki üç partisi arasında olurlar. Avrupa'da 'Liberal Demokrat' adı taşıyan partiler öbür ikisi kadar bol değildir, ama vardır. Bunları daha çok Avrupa dışında bulursunuz: Japonya'da, Latin Amerika'da vb.

Demek ki bu 'Demokrat' biraz 'sos' gibi bir şey - Hıristiyana gidiyor, sosyaliste gidiyor, onlara çeşni veriyor. Avrupalı liberalin kendini ayrıca bir de 'demokrat' sosuna bulaması gerekmiyor ama Avrupa dışına taşınca birtakım partiler, "Biz hem 'liberal'iz, hem de 'demokrat'ız" demek gereğini duyuyor.

Buna karşılık, bildiğim kadarıyla Avrupa'da 'Demokrat Parti' yok. Amerika'da var da, Avrupa'da yok. Niye acaba?

Tarihçi David Thomson geçen yüzyıl başında Avrupa'da toplumsal değişimden yana üç siyasî gruplaşma sayıyor: Liberaller, sosyalistler, demokratlar. 1815'te muhafazakâr ittifak Napoleon'u kesinlikle bertaraf etti. Viyana Kongresi'ni topladı ve orada o zamanın 'yeni dünya düzeni'ni kurdu. Thomson'a göre, bu cephenin yukarıda saydığım üçlü arasında en fazla ürktüğü, demokratlardı. Liberalizm daha o tarihlerde bile düzenle çok radi-

kal bir karşıtlık içine girmekten sakınıyor. Sosyalizm ise henüz pek genç ve tamamen ütopik. Ya Babeuf hareketi gibi iyice marjinalize edilmiş bir radikalizmi var ya da düzenin bam teline dokunmaktan çok uzak, yumuşak bir ütopizmi. Bunlara karşılık demokratlar herkesten daha radikal, herkesten daha uzlaşmaz. Ustelik herkesten daha somut hedefleri ve talepleri var.

Basit bir akıl yürütmeyle şu sonuca varabiliriz: demek ki Avrupa o zamandan bu zamana öyle bir siyasî gelişme gösterdi ki, adı yalnızca 'Demokrat' olan bir partiye gerek kalmadı. Başka bir söyleyişle, Avrupa'da demokrasiyi 'içselleştirmesi' ile ters orantılı olarak, bu işi yapma yükümlülüğünü üstlenecek 'Demokrat' partiler ihtiyacı 'dışlandı'. 'Demokrat' kendi başına ve kendine yeterli bir siyasî programın adı olmaktan çıktı. Buna karşılık, muhazafakâr ya da sol bazı partiler bu 'demokrat' lafını kendi sıfatları olarak benimsemek zorunda kaldılar. Bununla topluma bir çeşit teminat verdiler. "Bakın, ben 'muhafazakâr'ım, ama aynı zamanda vallahi billahi 'demokrat'ım. Bundan hiç şüpheniz olmasın... Bana güvenin..." vb.

Türkiye'de böyle bir gelişme olmadı. Yani 'demokrasi' var olan düzenin herkesi belirleyen temel işleyiş biçimi olmadı. Belki bunun için bizim yakın tarihimizin 'Demokrat Parti'si en popüler parti olmayı başardı, aynı zamanda, aynı nedenle, demokrasiye en büyük ihaneti işleyen parti oldu. Gene aynı nedenlerle, başka partiler de kendilerine 'demokrat' sıfatını yakıştırmak üzere fazla gayret göstermediler. Örneğin 'Müslüman Demokrat' diye bir ad, mümkün değil, ama mümkün olsa da 'makbûl' olmazdı. Milliyetçi Hareket hiç değilse dürüst davranarak bizleri 'Millyetçi Demokrat' gibi bir ikiyüzlülükten esirgiyor. 'Sosyal Demokrat' laf olarak hep var da, modelinden en uzak örnek olarak, o aynı esirgemeyi yerine getirmiyor.

Dolayısıyla Türkiye'de bir 'Demokrat Parti' olabilir. Programı yalnızca 'demokrasi' olan bir parti, üstelik 1815 Avrupası'ndaki kadar radikal bir kimlikle, mümkün ve gerekli olabilir. Tuhaf bir şekilde, 'makûl' ve 'radikal' olma koşullarını Türkiye'de en rahat yan yana getirebilecek siyasî akım, demokratizm.

28 Kasım 1999

Kaçan Fırsat

Dün bütün gün Helsinki fırtınasını yaşadık. Gece geç vakit 'mutlu son'a geldik.

Niye 'mutlu'? Başka hiçbir nedeni olmasa da, iki yüz yılı aşkın bir süredir kendini 'Batılılaşma' çabası içinde olmakla tanımlayan bir ülke için, 'Avrupa Birliği tam üyeliği' statüsü herhalde bir mutluluk vesilesi olmalıdır.

Bazılarımız için şüphesiz başka nedenleri de olmalı. Bu sabahın gazetelerinde yeni durumda Türkiye'den yapması beklenen bazı şeyler kısa spotlar halinde verilmiş: *Hürriyet*, 'Nelere Uyacağız' başlığı altında şunları sıralıyor: "İnsan haklarına saygılı olacağız, işkenceyi önleyeceğiz. Azınlıkların haklarını koruyacağız. Ekonomik rekabete dayanacağız." Bunlar için sevinenler de var, hiç sevinmeyenler olduğu gibi.

Ancak, gün öylesine fırtınalı bir biçimde yaşandı ki, söz konusu 'mutlu' sona ulaşıldığında benim kendi hesabıma mutlu olacak, sevinecek halim kalmamıştı. Birkaç kanal arasında gidip geliyordum ve *NTV*'deki panelistler dışında fazla 'mutlu' çehreye rastlamıyordum. Bunun Türkiye için 'büyük bir başarı' olduğunu ilân eden Ecevit'in halinde de sevinç yoktu. Amerika'da Mümtaz Soysal eni konu göçmüştü kederden.

Televizyonda veya bugünlerin gazetelerinde söylenen bazı

şeyler Avrupa Birliği'ne adaylığın ciddi bir badire olabileceğini gösteriyor. Örneğin, 'daha düne kadar bize kurşun sıkan PKK'lılar' bu durumdan memnunlarmış. Derin kuşkulara kapılmak için başlı başına neden. Gene bir tuzağa mı düştük? Avrupalıların 'ipe sapa gelmez' talepleriyle bunalacağımız kehanetinde bulunanlar var.

Bunca fırtınaya yol açan metindeki ilkeler zaten yeterince ürkütücü: Örneğin, Avrupa Birliği içinde sınır anlaşmazlıklarının 'barışçı' yöntemlerle çözülmesi ilkesi. Çözülemeyen sorunlarda uluslararası mahkeme kararlarına saygılı olma kuralı.

Bütün bunlar ve benzerlerinden duyduğumuz kaygılar, örneğin Solana'yı ta oralardan kaldırıp ayağımıza kadar getirmenin vermesi gereken gurur duygusunu bile ikinci plana itti. Çünkü bu ufak tefek sevindirici gelişmelere rağmen, büyük sorun, yani 'egemenlik kayıtsız şartsız devletindir' ilkesinin geçerliliğini kaybetmesi tehlikesi, insanı derin endişelere gark ediyor.

Onun için, düşünüyorum, acaba hükümet gerçekten gafil mi avlandı? Iki yüz yılı aşkın bir süredir Batılı olmaya çalışan bir ülkenin nihayet Avrupa Birliği üyeliğine aday olmasına 'evet' demek bu kadar kolay mı olmalıydı? Millî çıkarlarımızdan ve millî gururumuzdan taviz vermediğimizden emin miyiz? Gerçi öyle bir üslûpla 'evet' dedik ki, olayı seyreden dost düşman, "Bu millet kimbilir nasıl 'hayır' der?" diye düşünmüş olmalıdır.

Bir yandan, asık suratımızın etkisini azaltır diye, halkın sevinç tezahüratı yapmasının önlendiğini de kanallardan biri laf arasında söyledi.

Acaba tarihî bir fırsat mı kaçırdık diye düşünüyorum. Şimdi koca Avrupa Birliği toplanmış, bize 'Buyurun, gelin' diyor. 'Hayır, gelmiyorum' deseydik, şimdiye kadar kimsenin yapmadığı, bundan sonra da kimsenin yapmayacağı bir işi başarmış olurduk.

12 Aralık 1999

'Onlar Bizi Kabul Etmez'

Helsinki'de verilen kararla AB'ye adaylığımız kesinleştikten sonra, 'asıl şimdi', büyük güçlüğün başladığını söyleyen birçok yazar ve uzman var: Kopenhag ölçütleri, yüz bin sayfayı aşan uyum kuralları vb. Bu tespit ve bu değerlendirme doğru. Girilen sürecin kendine özgü, önemli güçlükleri var.

Soruna, AB'ye katılmanın olumlu bir şey olduğu perspektifinden bakanlar açısından bu konuda söylenecek ilk söz, öbür alternatifin, yani ister dışlanarak, ister kendimiz pürüz çıkararak, birlik dışında kalmamızın, bununla kıyaslanamayacak kadar kötü sonuçlar doğuracak bir durum olmasıdır. Adaylık kararı bunu önledi. Bu, şimdi girmek üzere olduğumuz yolun sorunsuz, kolay, pırıl pırıl olduğu anlamına gelmiyor. Ama yapılması gerekenler yerine getirildiğinde, ucunda ışık görünen bir yol bu. Zorluğu, kolaylığı da, bundan böyle, her şeyden ve herkesten çok bizim kendimizin o ışığa varma irademizin gücüne bağlı.

Avrupa Birliği'ne girmek ya da girmemek, Hamlet'in ünlü sorusu gibi, Türkiye'nin belirleyici sorusu haline gelmişti. Dolayısıyla, doğrudan onunla bağlantılı görünmeyen konular üstüne düşüncelerimizi belirttiğimiz zamanlarda bile, argümanın 'alt-metninde'ki göndermeler gene AB ile ilgili oluyordu. Bu

durum bundan sonra değişmeyecek, sanırım daha da belirleyici olacaktır. Yalnız, şimdi bir anlamdaki belirsizlik, eskisine oranla azaldı; 'olacak mı, olmayacak mı?' sorusunun her şeyin önüne geçtiği atmosferi geride bıraktık. Bundan sonra başka türlü belirsizliklerle mutlaka karşılaşacağız, ama en azından bu noktada yeterince netlik var ve bu da başlı başına olumlu bir durum.

Türkiye'de Avrupa Birliği'ne girmek istemeyenler, en çok Lüksemburg'dan sonra seslerini yükseltecek ortam bulmuşlardı. Başlıca tema, Avrupa'nın bize karşı 'önyargılı' olmasıydı. Kimine göre 'Müslüman', kimine göre 'Türk' düşmanlığı vb. Avrupa'nın ortak zihnini bize karşı koşullamıştı; hiçbir zaman bizi içlerinde görmek istemezlerdi. Lüksemburg'daki tavır da bütün bunları doğruluyordu.

O günlerde ben ve benim gibi düşünenler, kabaran bu dalgaya karşı, bunun böyle olmadığını söylüyorduk. Avrupa'da önyargı olmadığını iddia etmek mümkün değildir. Öyle olsa, hemen hemen her yerde sağcı/ırkçı hareketlerin aldıkları oy nasıl açıklanır? Ama yanlış olan önyargılı ya da önyargısız 'tek bir özne' olarak Avrupa'dan söz etmektir. Ironik olan durum da, Avrupa'da Türkiye'ye karşı önyargılı olanlarla, Türkiye'de Avrupa'ya karşı önyargılı olanların temeldeki sözsüz ittifakıydı.

Helsinki bu konuya yeterince açıklık getirmiş oldu. 'Onlar zaten bizi istemez' edebiyatının herhangi bir temeli kalmadı. Şimdi, Avrupa'ya direnen ciddi bir cephe olduğuna göre, bu retoriğin temelinin kalmaması, ortaya yeni retorikler sürülmeyeceği anlamına gelmiyor - nitekim var zaten böyle retorikler. Şu ya da bu biçimde bizi kullanmak istedikleri, örneğin. Olsun. Adım adım gidilecek ve gerçek durumun analizi hep yapılacak. Ama adım adım giderken, geçmiş adımlarda safiyetle ya da kasten söylenmiş yanlışların çetelesini tutmakta da yarar var. Dolayısıyla, hep söylediğimiz şey netleşti: Top bizde, sonuç bizim irademize bağlı.

14 Aralık 1999

Avrupa'ya Karşı Yeni Sağ

Türkiye'nin AB adaylığının onaylanmasıyla birlikte başlayan süreçte neler olabileceği konusu üstünde düşünmek ve bazı tahminlerde bulunmak istiyorum.

Herhalde en 'saydam' duran, 'tahmin' dediğimiz riskli işe en kolay kendini teslim eden gelişme, 'sağın yeniden-yapılanması ve güçlenmesi' sürecidir.

Yıllardan beri ulus-devlet çerçevesi içinde yaşamaya alışmış bir dünyanın insanlarıyız. Avrupa Birliği ise bu çerçeveyi aşmak ve yerine yenisini koymak üzere atılmış ilk ve şimdiye kadar en önemli adım. Bu kadar köklü alışkanlıkları terk etme yükümlülüğünün birtakım neredeyse içgüdüsel tepkileri harekete geçirmesine şaşmamalıyız. Bu temelden kaynaklanan tepkiler bize oranla Avrupa'nın ta içinde duran toplumlarda da yaşandığına göre, bizde haydi haydi yaşanacaktır.

Avusturya'da yükselen sağ, Avrupa'nın bütününde geçerli olan bir yönsemenin son göstergesi. Ama, örneğin birkaç yıl önce Danimarka'da, Avrupa ile entegrasyonla ilgili referandumda alınan sonuç, politik düzeyde benzer bir 'sağa kayma' alarmı yaratmaksızın, son analizde benzer bir kaygıyı dile getirmişti.

Avrupa ile Türkiye arasında bu noktada önemli bir fark, entegrasyon fobisinin Avrupa'daki siyasî (veya genel) elitler ara-

sında değil, kitleler arasında yaygın olması. Bazı durumlarda, kendi ideolojik yapılanması da bu tavra yatkın olan siyasetçiler, kitlelerdeki kaygıyı, korkuyu kendi siyasî çizgilerine taşıyarak partilerini daha büyütebiliyor, daha etkili kılabiliyor. Ama bu süreçlerin zemberegi daha çok toplum içinde ve elitler arasında hem yaygın, hem de şimdiye kadar daha belirleyici olan yaklaşım, entegrasyondan yana.

Türkiye'de ise kitleler bu konuda daha istekli görünüyor, ama bunun ne kadar bilinçli bir 'isteklilik' olduğu henüz pek belli değil. İtirazlar daha çok belirli elitlerden geliyor.

Birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de ılımlı sağ (ve olduğu kadar, 'liberaller') bu birleşmeye karşı değil; tersine, Avrupa Birliği fikrine angaje olmuş durumdalar. Dinci ve ırkçı sağda durum daha karışık. Avrupa Birliği üyeliği her şeye rağmen bir devlet politikası olduğu için kendini devletle özdeşleyen MHP açıktan bu fikre karşı çıkmıyor, hattâ çok 'açık etmeden' destekliyor gibi. Ama geçen gün Mehmet Gül'ün Öcalan'ı idam etme konusu üstüne önerdiği 'ince strateji' bu partinin ya da parti içindeki belirli kümelenmelerin Avrupa 'fikri' ile nasıl bir ilişki kurduğunun öğretici bir örneğiydi.

Dinci sağ ise kendi özel konumundan, yani Avrupa'ya ve demokrasiye karşı su geçirmez bir geleneksel 'devlet tavrı' önünde çaresiz kalışından ötürü, bir süredir, şaşırtıcı sayılacak bir 'Avrupa-perverlik' havasına girdi. Ama onlar da bütün siyasetçilerimizle aynı mayadan halk edilmiş oldukları için, bir yandan 'Kıbrıs'ı sattılar' demekten geri durmuyor.

Yukarıda sağın 'yeniden yapılanması' sürecinden söz etmiştim. Klasik sağın çeşitli içsel nedenlerle, doğal zenofobisini dile getiremediği bu koşullarda, sağı toparlamak, 'sol' bilinen bazı kesimlere düşüyor.

17 Aralık 1999

Yeni Dünyada Eski Sol

Bundan beş yıl kadar önce, Amerika'nın Princeton Üniversitesi'nde 'insan hakları' üstüne bir seminere davet edilmiştim. Tartışılan konu insan haklarının 'evrensel' mi, yoksa 'göreli' bir kavram mı olduğuydu. Burada yeni karşılaştığım bir olguyu, doğrusu biraz şaşarak gözlemledim.

'Eski' Marksistler 'postmodernist' olmuşlardı. Onlara göre insan hakları Batı'dan türemiş, dolayısıyla göreli bir kavramdı; 'Liberalizm'in ideolojik bir silahıydı; emperyalizm şu son aşamasında, onu Batı dışındaki dünyayı baskı altında tutacak bir araç olarak kullanılıyordu.

Berlin Duvarı sonrasında 'Üçüncü Dünya Marksizmi'nin aldığı yeni biçimlerden biriyle yüz yüze gelmiş oldum bu toplantıda. Toplantıyı düzenleyen profesör Faslı olduğu için, çağrılanların çoğu Islâm dünyasından gelmişlerdi. Bunların arasında, geçmişinde Marksizm gibi bir günah bulunmayan, devleti ve rejimiyle bütünleşmiş 'aydınlar' da vardı. Onlar da bu 'görelik' tezini savunuyor, ama bunu yaparken eski Marksistlerin sofistikasyon düzeyine çıkamıyorlardı. Dolayısıyla 'post-Marksist' söylemi yüzlerinde güller açarak dinliyorlardı.

Demek istediğim, 1989'dan sonra sol dünyada yeni koşullara kendini uyarlamaya çalışırken, milliyetçiliği ağır basanlar,

Marksizmi anti-emperyalizm olarak tanımlamayı ve her durumda önce 'emperyalizm'le mücadeleye devamı tercih ettiler. Bu, birçok durumda, kendi ülkelerindeki, çoğu faşizan, rejime daha fazla yaklaşmalarına yol açtı. Henüz tam bir bütünleşme olmadı, ama en azından, bu sol ve geleneksel sağ, aynı dili konuşmaya başladılar.

Bunun bir benzeri Türkiye'de de oluyor. Çeşitli nedenlerle burada 'insan hakları'na cepheden bir saldırı henüz yok. Milliyetçi-devletçiler 'insan hakları elbette iyidir, gereklidir,' diyerek söze başlıyor, sonra 'ama bizde bunu savunanlar şöyle alçak, böyle hain,' diye devam ediyorlar. 'İnsan hakları bizim kültürümüzden çıkmamıştır, onun için bizi bağlamaz' deme cesaretini onlara belki bazı eski solcularımız verecektir.

Bu fenomenlerde asıl sorun 'anti- emperyalizm' değil bence. Üçüncü Dünya solunun çeşitli 'iktidar stratejileri', derinde yatan asıl belirleyici neden. Avrupa Birliği gibi ulus-aşırı bir topluluk, bu Üçüncü Dünya stratejilerini tamamen geçersizleştiriyor, yaşanan gerçeklikle bağdaşmaz hale getiriyor. 'Cuntacılık' gibi bir eğilimi ya da stratejiyi düşünün: Avrupa Birliği çerçevesinde böyle bir şey mümkün mü? Ayrıca, gene Üçüncü Dünya solculuğunun iktidar sonrası için tasarladığı bildik programlar, devletleştirmeler vb. 'uygulanabilir' olmaktan çıkıyor. Bütün bu 'projeler', ulus-devlet dediğimiz birim temel alınarak tasarlandığı için, ulus-aşırı yapılanmada anlamsızlaşıyor. Küçük bir gölde gezmek için yapılmış kayıkla kendini açık denizde bulmak gibi bir şey bu.

Peki, Avrupa Birliği olmasaydı bu iktidar stratejileri geçerli olur muydu? Bence gene olmazdı. Olmazdı ama, yıllarını bunlara bağlamış, hayatının yatırımını buna yapmış insanlar var.

Türkiye bence 'Üçüncü Dünya' sayılmaz. Ama Türkiye'nin solu bir hayli 'Üçüncü Dünya'lıdır. Bu da bir başka paradoks.

18 Aralık 1999

Yeni Dönemde Yeni Sağ

Avrupa Birliği gibi çok yeni, çok büyük, çok farklı bir fikir ve bir varlık, insanların düşüncelerini elbette ki sarsacaktı. Birçok ülkede sol başlangıçta bu girişime karşı cephe aldı (o tarihlerde bunu teşvik edecek SSCB de vardı). Ama Avrupa solunun en güçlü yanı, gene de, 'enternasyonalizm'idir. Dolayısıyla cephe alma tavrı çok uzun sürmedi; tersine, sosyalistler birliğin genişleyerek oluşmasına ciddi katkıda bulundular. Böylece, işler oturması gereken yere oturdu: Avrupa Birliği fikriyle mücadele etme işi faşistlere, AB'ye birtakım hırpani adaylar çıkmasını önleme işi de sağ muhafazakârlara kaldı. Bu arada, iyice marjinalize olmuş, geçmişten kalma sol grupların da şiddetle muhalefet yaptığını -bilmiyorum ama- tahmin edebiliyorum.

Başlangıçta AB idealinin sınırları belliydi, çünkü Soğuk Savaş gerekleri tarafından çizilmişti. Ama Berlin Duvarı'ndan sonra bu koşullar tamamen değişti. Doğu Avrupalılar, rejimlerinden duydukları hoşnutsuzluğu 'Batı Avrupalı gibi olmak' özlemiyle zaten özdeşleştirmişlerdi. 1989'a geldiğimizde, buralarda eski rejimi temsil edenler de toplumdaki kredilerini bütünüyle kaybetmişlerdi. Dolayısıyla AB bütünleşmesine karşı muhalefetlerinin hiçbir etkisi olamazdı (bu durum Türkiye'dekinden epey farklı: Burada 'eski rejim'in kadroları belirli toplumsal kesim-

lerde hâlâ prestij sahibi.) Böylece, yaşadığımız son on yılda, 'geniş Avrupa Birliği' fikrinin en hararetli ve coşkulu taraftarları Doğu Avrupa'nın eski sosyalist toplumları oldu.

Yugoslavya, SSCB'nin doğrudan nüfuz alanı dışında kalmış bir 'sosyalist' ülke olarak bu özlemi aynı şiddetle yaşamamıştı, çünkü zaten bir Polonya ya da Macaristan kadar Batı'dan kopuk olmamıştı. Parçalanan cumhuriyetlerde demokratik güçler ağırlık oluşturamayınca, eski 'nomenklatura'dan arta kalan Tudjman ve Miloşeviç gibi önderler duruma hâkim olmayı başardılar. Ama sosyalizmi bırakıp faşist denebilecek bir milliyetçiliği benimseyerek başardılar bunu.

Bu durum, sosyalizmi halkla birlikte aşağıdan yukarıya kurulacak demokratik bir yaşama biçimi olarak anlamaktan kaçınmış bir 'komünizm'in faşizme kaymasının ne kadar kolay olduğunu gösteriyor.

Şimdi Türkiye'de Batı'dan, oranın demokratik değerlerinden vb. hoşlanmayan siyasî hareketler, ideolojik çizgiler var. Miloşeviç gibi komünizmden değil, ama 'Batılılaşmacı' özellikleriyle Kemalizm'den vazgeçip şoven-milliyetçi bir ideolojiyle 'izolasyonist' Türkiye'yi ve oradaki kendi iktidar aygıtını yaşatmayı tercih edecek devlet kadroları da olduğunu tahmin ediyorum. Böyle bir 'izole' Türkiye'de o kesime katılarak -ya da takılarak- böyle bir iktidara ortak olmaya ve bu işlemin bütün 'anti-emperyalist' retoriğini yerine getirmeye hazır, daha doğrusu 'amade' bir 'sol' da var.

Bunlardan başka bir de, 'zenofobi'ye yeterli aşı olacak bir eğitimi olmadığı için milliyetçi demagojilere kolayca kapılabilecek kesimler ve bir kitlesel ideoloji var. Onun için Türkiye'nin adaylığının tescili ne kadar önemli ve olumlu bir adım olsa da, bunu izleyecek sürecin selametini tehdit eden etkenler de azımsanacak gibi değil.

19 Aralık 1999

Kökü Mazide Bir Âtiyim

Etyen Mahçupyan, Türkiye'nin AB'ye girmeye hazırlanma üslubu ve diplomatların buradaki rolü üstüne çok doğru sözler söylüyordu yazısında. Böyle büyük bir ulus-aşırı proje içinde nasıl davranacağımıza dair bir 'vizyon' geliştirmek değil de, ulus olarak nelerimize el sürdürtmemeye çalışmak üstüne kurulu bir strateji... 'Başarı'nın buna göre kabulü ve değerlendirilmesi vb...

Ulus-aşırı bir birlik içinde var olmak, farklı bir kimyaya sahip olmak demektir. Böyle bir yerde bulunmanın bir numaralı amacı budur. Buraya katılan toplum da, o toplumun sorunları da, sorunlara bulunacak çözümler de, bu yeni kimyada farklılaşacaktır. Önemli olan, o kimyadan etkilenmemek değil, onun içinde mümkün olduğu kadar yaratıcı olabilmektir.

Böyle bir anlayış pek görünmüyor ortalıkta. Yıllardır kendi izole ideolojimize göre eğip büküp şekilsizleştirdiğimiz sorunlarımızla yaşamaya alışmışız. Bunlar karşısında, dünya standartlarına ve nesnelliğe hiçbir şekilde dayanmayan inançlar, dogmalar, tabular geliştirmeye alışmışız. 'Kimlik' gibi kavramları bu yapay ve daraltılmış dünyada arayıp bulmaya alışmışız. Şimdi bu dar dünyadan çıkmak müthiş bir korkuya yol açıyor.

Biri öneriyor: "Biz hemen Apo'yu asalım. İki üç yıl sonra Avrupalılar bunu unutur nasıl olsa. O zaman işimize bakarız."

Yani, 'kan davası' aşamasında saplanıp kalmış bir toplumsal bilinçle Avrupa Birliği'ne doğru adım atacağız - ama belki de sorun o adımı hiç atmamak. Belki de bunu söyleyen, böyle bir şeyi kimsenin unutmayacağını bilerek söylüyor, ona bel bağlıyor.

Avrupa Birliği'nde azınlıklarla ilgili çeşitli ilkeler geçerli. Birlik içinde bulunan ya da aday konumunda bekleyen bu ülkelerin hemen hemen hepsinde azınlık sorunları var aslında. Pek çoğunda, bulunmuş 'çözüm'ler büyük ölçüde ulus-devlet aşamasından kalma. Arada, İspanya gibi, birliğe katılma evresine gelebilmek için yeni formülasyonlar bulanlar da var. Ama Avrupa'nın bu yeni kimyasıyla yaşamaya başlamak, sorunun bu bütün içinde, önceleri akla gelmeyen yöntemlerle aşmaya başlamak demek.

Burada halen Kürtlerin azınlık olmadığını, çünkü Lozan'da böyle bir hüküm bulunmadığını savunmakla meşgülüz. Bu iddiaya Kürtleri de ikna etmekte yarar olduğu için, bunu bir 'iltifat' kıyafetine sokarak sunmaya çalışıyoruz: "Haşa! Siz aslansınız! Siz hiç azınlık olur musunuz? Sizi tenzih ederim' Estağfurullah!"

İçsel tutarlılığı olmayan bir görüşle iş düzeltmeye kalkıştığınızda, başka alanlarda çam devirmeye başlarsınız. 'Azınlık' denmesi, Kürtler için 'hakaret' oluyorsa, hep bir ağızdan 'azınlık' demekte sakınca görmediğimiz Rumlara, Yahudilere, Ermenilere, Süryanilere hakaret mi etmiş oluyoruz?

Bütün bu dâhiyane taktiklerin, birisiyle ortak iş kurmaya hazırlanan birinin, müstakbel ortağını nasıl dolandıracağına dair planlar kurmasından hiçbir farkı yok.

21 Aralık 1999

Zengin Sofrasının Kuralları

Avrupa Birliği'ne üye olma hazırlıkları yaptığımız şu yeni dönemde 'temel atma' ve 'kurdele kesme' gibi günlük hayatımızın temel ögeleri arasına girmiş törenlerin temel ögeleri sırasında olan kurban kesme âdetini terk etmişiz. Son birkaç gün içinde Süleyman Demirel üç ayrı yere gitmiş, üçünde de kurban kestirmemiş.

Akşam televizyonda konuşuyordu. Avrupa Birliği'ni 'zengin sofrası'na benzetiyor, 'zengin sofrasına oturmanın kuralları vardır,' diyor.

Farklı düzeylerde, ama özü pek değişmeksizin, habire karşımıza çıkan durum: birtakım alışkanlıklarımız, aslında iyidir de, şimdi böyle bir değişim geçirmeye karar verdiğimiz için mi onlardan vazgeçmek zorundayız? Yoksa, bunlar aslında pek iyi şeyler değildi de, 'fırsat bu fırsat' diyerek onları terk ediyoruz?

Kendimi bildim bileli, bu kurban kesme âdetinden, hiç değilse kurbanı bu şekilde kesme âdetinden sıkıntı duyanlar olduğunu hatırlarım. Dinle ilişkisi olan her şeyin derhal tabulaştığı bu toplumda böyle sıkıntılar yaygın biçimde tartışılmadı veya eleştirilmedi, ama hep vardı. Tabiî bu, işin bir yanı; sıkıntı hep vardı, çünkü bu iş hep yapılıyordu. Demek bunun için de Avrupa Birliği'ni beklemek gerekiyormuş.

Demirel'in 'zengin sofrası' benzetmesinden ben yukarıda saydığım iki şıktan birincisinin geçerli olduğu sonucunu çıkarıyorum: 'teselli' gibi ya da 'tazminat' gibi bir hava var bu sözde. Sınıf atlamışız, böylece istediğimiz bir yere gelmişiz; eh, şimdi bunun hatırı için bazı güzel alışkanlıklarımızdan feragat etmemiz isteniyor. Bu kadarcık fedakârlığa da katlanmalıyız artık, çünkü istikbalimiz parlak.

Bence doğru açıklama bu değil. Ortada feragat, fedakârlık yok; çünkü terk edilen âdet zaten güzel bir şey değil. Bundan vazgeçmek için 'zengin' masasına davet edilmiş olmak da gerekli değil.

Kurbanın kendisine -bu bağlamda- söyleyeceğim bir şey yok. Dünyanın bu yöresinde, 'Tevrat'tan bu yana süren bir gelenek söz konusu. İnsanlar kendileri bundan sıkılırlarsa ne âlâ. İnandıkları sürece de böyle bir şeye engel olunamaz. Ama bu işin böyle yapılmasına engel olunabilir, şimdiye kadar zaten çoktan olunmalıydı.

Avrupa yolunda büyüklerimiz ortalık yerde, kan revan içinde kurban kesmenin 'muasır medeniyet seviyesi'ne uygun düşmediğine karar vermişlerse, bizim gibilere ancak buna sevinmek düşer. Yalnız, gene o aynı yolda ilerlerken, yalnız kurbanın değil, 'temel atma' ve 'kurdele kesme' törenlerinin 'muasır medeniyet' içindeki yerini de bir düşünseler.

Zenginlerin kural olarak bayağılıktan uzak oldukları kanısında değilim, ama madem işin yöntemi bu, "Bakın, beyler, işte zengin sofrasına davet edildik. Oraya giderken böyle olur olmaz temel ve nutuk atma bayağılıkları yakışık almıyor," yutturmacasına girmekte sakınca yok.

İnsan düşünüyor da, şimdiye kadar normal, hattâ onsuz edilmez saydığımız ne çok şey var, 'zengin' değil ama, 'medeniyet' sofrasına yakışmayan.

24 Aralık 1999

Zinhar Tek Ülkede

1989 öncesinde, Berlin Duvarı'na kadar Doğu Avrupa'nın 'sosyalist' ülkeleri askerî Varşova Paktı'nın yanı sıra ekonomik Komekon'a üyeydiler. ('Komekon' tipik komünist dili, Orwell'in kitabındaki gibi, 'komünist ekonomi'den kısaltılmış). Bunun pek başarılı bir örgüt olduğu söylenemezdi. Ama kendilerine göre bir şeyler yapıyorlardı.

O zamanlar Komekon'u izlerken aklımın pek almadığı, bana garip gelen bir şey vardı: Bütün bu ülkeler tek bir modele uymaya çalışıyordu. Bu da, en baştan, SSCB'nin oluşturmuş olduğu modeldi. En fazla farklılık (ekonomik anlamda söylüyorum, aynı şey politik düzeyde daha başarılı biçimde çözülmüş gibi görünüyordu), sanayileşmesi geciken Romanya'da göze çarpıyordu. Ama bu, Romanya'nın çok şikâyetçi olduğu bir farklılıktı.

Bana garip gelen, bu tek-modele göre gelişme çabasıydı: Ağır sanayi kurulacak, tarım sektörü devletleşecek. Böylece toplum proleterleşecek (tabiî teknokratlarıyla birlikte) ve sosyalizmden komünizme geçilecekti. Hepsi bunu yapmaya çalışıyor, bunu yapmak üzere yardımlaşıyordu.

Iyi de, her toplumun kendine göre daha iyi yaptığı ve iyi yapamadığı işler vardır. İşbirliğini bu temele göre yürütmeyi ni-

çin düşünmediklerini ben çok düşünürdüm. Biri tarımı geliştirebilir, ürünleri zenginleştirebilir; öbürü doğal imkânlarıyla turizme yatırım yapılabilir vb. Bunlar hiç yapılmıyor değildi elbette. Yapılıyordu, çünkü hayatın kendinde böyle ayrımlar vardı. Ama ideal bu değildi; ideal başka yerdeydi; ideal sanayileşmiş toplumdu. Onun için, dediğim kaygıları gözeten bir işbölümü ve işbirliği hiçbir zaman geliştirilmedi.

Niye? Bunda iki tür güvensizlik olmalı. İçinde bulunduğunuz birliğin iyi ve adil işleyeceğine güvenmiyorsunuz. Onun için burada çeşitliliğe yol vermektense tek bir kalkınma yöntemine uymayı tercih ediyorsunuz. İkinci güvensizlik birlikten çok içindeki güçlere ya da açık söylenecek olursa belirleyici güce, SSCB'ye. "Bu adamlar bizim enerjimizi de kendi güçlenmelerine kanalize eder, bizi sömürür," kuşkusu. Hiç de temelsiz olmayan bir kuşku.

Böylece, Komekon, aynı yöntemle aynı modele doğru kalkınmak isteyen bir 'ulus-devletler camiası' olmanın ötesine hiç geçemedi. Bu modelin geçerliliğine içtenlikle inanıyorlardı. Hepsi de, ayrı kimlikleriyle, oraya varmak için can atıyordu.

Bunun 'enternasyonalizm'ini göremiyordum. Görememekte haklıydım, çünkü yoktu. Stalin 'tek-ülkede sosyalizm' mücadelesini kazandı, ona göre modelini kurdu; kervana daha sonra katılanların aynı mantığı benimsemelerini sağladı; Enternasyonal'i zaten kurum olarak da mahvetti. O zamandan beri biz solcular 'Enternasyonal' marşını arada bir söyleyip duygulanırız, ama dünyaya bakışımızın tamamı bir ulus-devlet kalıbına rahatça oturan 'tek ülkede sosyalizm'e göre biçimlenmiştir.

Bugün Avrupa Birliği konusunda milliyetçi, muhafazakâr, faşist tepkileri anlamak kolay. Sol tepkiyi anlamak zor. Ama onun açıklaması da bu, nihai olarak; 'tek ülkede sosyalizm.'

28 Aralık 1999

Muhalefet Dersleri

AB adaylığımızın geçerliliğinin devamı büyük ölçüde Öcalan'ın idamı konusunda verilecek karara bağlıymış.

Uzun zaman Türkiye'nin gecikmiş demokratik reformlarının yapılmasının PKK'nın yok edilmesine bağlı olduğunu dinlemiştik. Bazı yazarlar demokrasinin 'terör örgütü' olduğu ilân edilen, dolayısıyla sorumlu bir muhatap sayılması mantıken mümkün olmayan bir örgüte 'endekslenmesi'ne akıl erdirememişti. Demek ki şimdi 'demokrasi artı AB üyeliği' şahsen ve cismen Öcalan'a endekslenmiş durumda.

Bütün bunlar söz konusu bile değilken, siyasî elitimiz, iyi niyetli bir adalet bakanının idamı ortadan kaldıran yasa taslağını her zamanki üslûplarıyla savsaklamayı başardıkları için, şimdi böyle 'sorun'larla karşı karşıyayız.

12 Mart günlerini hatırlıyorum nedense: o zamanın idamlarını, ama daha çok da 'af' üstüne kopan gürültüyü. Demirel seçim kaybetmenin sinirini yaşarken Ecevit de kalkıp MSP ile koalisyon kurmuştu. Programında af vardı. Bu son durum Demirel'e aradığı manevra imkânını verdi. 'Komünistleri affedemezsiniz,' diye büyük bir gerilim yarattı. Böylece, bütün sağı bu negatif hedefin çevresinde toplamayı başardı; yoğun baskıyla, af oylaması sırasında MSP'yi ortasından çatlatmayı da

başararak, Ecevit'e, dinci sağı AP ekseninden ve yedeğinden koparmaya yeltenirse başına neler geleceğini gösterdi.

Demirel şimdi AB sürecinin gereklerini hatırlatarak idam ve Öcalan konusunda itidal tavsiye ediyor. İyi de ediyor. Öcalan'dan ve her somut kişiden bağımsız olarak, idam denen çağdışı uygulamanın kaldırılması medeniyete doğru atılmış bir adımdır. Ama düşünüyorum, 1970'lerde de aynı şeyler geçerliydi. O zaman Demirel böyle konuşmamıştı. Tabiî, o zaman AB adaylığı filan yoktu ve şimdi de, 'itidal' derken Demirel özel bir söylem kullanmaya dikkat gösteriyor. 'İdam'ın kendisi kötüdür,' demiyor; Öcalan'ın idamının her Türk vatandaşını sevindirmesi gereken bir fiil olduğunu da tartışmıyor. AB adaylığının koşullarını hatırlatarak 'devlet çıkarları'ndan dem vuruyor.

Türkiye aslında Demirel'den çok ders almış, çok şey öğrenmiştir. Bugünün muhalefeti, yani Fazilet ve Doğru Yol, Demirel'in yetmişlerde verdiği 'nasıl muhalefet yapılır' dersini belli ki iyi hatırlıyor. Bütün bu 'milenyum' nutukları, 'demokratikleşme' söylemleri arasında, onları her fırsatta anmayı da ihmal etmeksizin, bu idam konusunu hükümetin 'zayıf karnı' olarak değerlendirip, buradan gol atma üstüne hesap yapıyor. Doğru Yol açısından bunda şaşacak bir şey yok; anlaşılan Fazilet açısından da yok. Anlaşılan 'politika yapmak' deyince yalnız bunu öğrenmişler. Aynı kişiler bir zamanlar Özal bağlamında sıkça telaffuz edilen 'vizyon' kelimesini de ağızlarından düşürmezler. Anlaşılan 'vizyon'dan anladıkları da bundan ibaret -o zaman, bu politik elitler varken Özal'ın nasıl 'vizyon sahibi' olabildiği de anlaşılıyor.

Demirel, nasıl muhalefet yapılacağını öğretirken, aynı yöntemler bir gün kendisine uygulanırsa ne yapmak gerektiğini hiç düşünmüş müydü acaba? Sanmıyorum.

Neyse, bütün bunlar arasında bir de tutarlılık örneği var: Bülent Ecevit. O zaman da 'idam'a karşıydı, bugün de öyle.

4 Ocak 2000

Batılılaşmanın Hakemi

Hürriyet'te Helsinki Zirvesi ve Türkiye'nin Avrupa Birliği adayı olmasının bir miktar 'perde arkası' hikâyesi anlatılmış. Bunun ne kadar zor olduğu anlaşılıyor. Ama zor olan, AB'nin Türkiye'ye 'evet' demesi değil, Türkiye'nin AB'ye 'evet' demesi!

Hep tersi işlendiği (hâlâ işleniyor) ve 'aslında Avrupa bizi istemez' dendiği (hâlâ deniyor) için bunun böyle olmuş olması şaşırtıcı görünebilir, ama değil aslında. Güçlüğün büyük kısmını çıkaran hep bizdik. Ama böyle bir sözü telaffuz ettikten sonra, uzun ve ayrıntılı açıklamalar da gerekiyor. Türkiye'nin Avrupa'yla ilişkisi hep karmaşık oldu; bundan sonra da bu karmaşıklığın uzun süre devam edeceğini tahmin ediyorum.

Helsinki Zirvesi'ne yaklaştığımız günlerde Türkiye'nin 'Batılılaşma' sürecine değişik açılardan bakmaya çalışmıştım. Önümüzdeki günlerde, Helsinki'den başka herhangi bir sonuç değil de, bu sonucun çıktığı bilgisinin ışığında, bu tarihin çeşitli olgularını yeniden değerlendirmek istiyorum.

Bilindiği gibi Türkiye'nin tarihinde Batılılaşma yeni bir şey değil. 18. yüzyılın başında 'Lale Devri' diye adlandırdığımız dönemde başlayan, sonraki dönemeçlerde radikalleşerek devam eden bir süreçten söz ediyoruz. Dolayısıyla yaklaşık üç yüz yıllık tarihin belirleyici olgusu bu. O süre içinde olup bi-

tenleri değerlendirmek için kullandığımız başlıca ölçüt de gene o. Resmî tarihimiz 'ileri' ve 'geri' nitelemeleriyle dolu; neye göre 'ileri' veya 'geri' diye sorduğumuzda, bundan başka bir ölçüt olmadığını görüyoruz. Demek ki bu derece önemli.

Her toplumsal süreç gibi bu da karşıtlarını, muhalefetini yarattı. Toplumun bir kısmı Batılılaşma'ya çalışırken, daha doğrusu, yapmayı uygun gördüğü işleri böyle bir bayrak altında yaparken, toplumun bir kısmı da o işlere ve o bayrağa karşı direnç oluşturuyordu. Yakın dönem Türkiye tarihi her şeyden önce bu mücadelelere göre biçimlendi.

Ancak, bütün bu süreç boyunca, Türkiye'de Batılılaşma'ya karşı direnç, son yirmi yılda olduğu kadar yoğunlaşmadı diyebilirim. Belki gerçekten bir 'yoğunlaşma' değildi bu, çünkü aynı dönemde Batı ile entegrasyondan yana iradenin de güçlendiğini görüyoruz. Belki 'yoğunlaşma' izlenimi veren şey, toplumsal aktörlerin rollerini değiştirmeye başlamalarından ileri geliyor.

Bu konuyu işlemeye devam edeceğim. Bugün küçük bir noktayı vurgulamakla yetineyim.

Andığım bu süreç, son kertede, bir iradenin 'tek-taraflı' diyebileceğimiz bir biçimde verdiği bir kararın sonucudur. Yani Osmanlı devleti tarihin bir aşamasında 'Batılılaşma'ya karar vermiştir. Böylece bir süreç açılmıştır ve doğal olarak zaman içinde birtakım sonuçlar verecektir. Ancak, amaçlarla bu sonuçların birbirini ne kadar tuttuğuna karar verecek, bu değerlendirmeyi yapacak merci, ilk adımı atmış olan devletten başkası değildir. Bu çerçevede kararın 'tek-taraflı' olduğunu söylüyorum.

Oysa Avrupa Birliği gibi bir şeyin varlığı, birdenbire, bizden başka bir karar mercii yaratmış oluyor. Biz istediğimiz kadar "Evet, arkadaşlar, çalıştık çabaladık, onunda hedeflediğimiz yere vardık. Artık Batılı'yız" diyelim, orada AB olarak cisimleşmiş bir Batı var ve nihai sözü söyleme yetkisi onda.

Bunun, toplumun ortaklaşa bilinçaltında ciddi bir korku ve tepki yarattığını sanıyorum. Bu anlaşılır bir ruh hali ve büsbütün haksız da değil.

11 Ocak 2000

Lüksemburg'dan Helsinki'ye

Helsinki zirvesine kadar Türkiye'de görünüşte AB'ye karşı bir hava gitgide yoğunlaşıyordu. Ama bu aslında yalnızca AB'ye karşı değildi; izolasyonistti, yani Türkiye'nin herhangi, ama özellikle Batı ağırlıklı, bir uluslararası ilişkiler örgüsü içinde yer almasına karşıydı. Aynı zamanda, genellikle 'Batılı' diye anılan, ama artık dünyaya mal olmuş uluslararası demokratik değerlerin benimsenmesine zımnen muhalifti. Dolayısıyla, faşizan bir ideolojik ortam oluşuyordu.

Helsinki'de benimsenen yaklaşım bu ortamı büyük ölçüde değiştirdi. Şimdilerde başka türlü bir hava esiyor.

Esiyor da, o faşizan ideolojik ortamı var eden etkenler ne oldu? Uçup gitti mi bunlar?

Böyle bir şey mümkün olamaz elbette. Kararlı odaklar yerli yerinde duruyor; ancak, depremden Helsinki'ye birçok olay, onların bu kadar kararlı olmayan genel kamuoyunu etkileme imkânlarını azalttı. Aralık -ya da Ağustos- öncesinde oldukları kadar etkili olabilmek için bir yandan kendilerini toparlayıp yeni stratejiler oluşturmaları gerekiyor, bir yandan da gündemde, oluşturacakları söylemi güçlendirecek olayların bulunması.

Aralık-öncesindeki o ortamı analiz etmeye çalışırken, uzun,

orta ve kısa vadeli etkenlere değinmiştim: uzun vadede, üç yüz yıllık bir Batılılaşma sürecinin, bir 'başarısızlık' olarak değerlendirilebilecek sonucunun yarattığı derin hayal kırıklığı; orta vadede, özellikle 12 Eylül döneminde, geleneksel 'Batıcı' güçlerin 'Batı demokrasisinin değerleri' ile uzlaşamadıklarını anlayarak tavır değiştirmeleri; kısa vadede, Lüksemburg yaklaşımının 'soğuk duş' etkisi. Bütün bunlar, yeni milliyetçi cephenin kolaylıkla manipüle edebileceği bir ideolojik malzeme sağlıyordu.

Dolayısıyla, bütün bu etkenlerde değişen çok fazla bir şey yok. En önemli değişken, Lüksemburg'la Helsinki'nin farkı; bir de, depremin yarattığı oldukça karmaşık duygu ve düşünceler, 'sivil toplum' kavramının öne çıkması, yurtdışından gelen çeşitli yardımların 'yabancı' korkusunu yumuşatması vb. Ama uzun ve orta vadeli etkenler gene orada (Helsinki, en uzun vadeli sürecin 'başarısızlık' duygusunu yumuşatmış olsa da).

Şimdi şöyle ilginç bir noktaya geldik; Helsinki'ye kadar milliyetçi koro Avrupa'nın bize düşman olduğunu, bizi nasıl olsa reddedeceğini söylüyor ve çözümün kendi içimize kapanmak olduğunu anlatıyordu. Hükümet(ler) de bu kampanyadan yararlanıyor ve kendi yapması gereken işi savsaklıyor, suçu Batı'ya atıyordu. Helsinki'de, 'adaysınız, gerekeni yapın, gelin,' dediler. O zaman bu propagandanın maddi temeli ortadan kalkmış oldu. Milliyetçi öfkenin ortalığa yaydığı sisler dağılınca, çıplak gerçeklik daha iyi görünmeye başladı: o da, Avrupa Birliği ile aramızdaki gerçek mesafe; Türkiye'nin böyle bir birliğe katılmak çerçevesindeki gerçek hazırlıksızlığı; kara paramızdan sosyal sigorta perişanlığına, eğitim sistemimizden tarım politikamıza, enflasyonumuzdan medeni kanunumuza, bin türlü sorunumuz. Ama şimdi de yeni iyimser havanın yarattığı buğular ortalığı kaplıyor ve gene çıplak gerçekliği çıplak haliyle göremez duruma geliyoruz. Çünkü sonuçta aynı toplumun, iyimseri ya da kötümseriyle, aynı büyümemiş çocuklarıyız.

Öcalan'la ilgili varılan uzlaşma, uluslararası demokratik değerlere doğru yürünmesi gereken uzun yolda, gerçekten,

hangi noktada olduğumuzun epeyce 'sahih' bir göstergesi oldu. 'Bu koşullarda bu kadar olur,' diyebiliriz. Ama bu koşullar da, bu uzlaşma da, yeterli değil. En azından bir yön tutturmuş durumdayız, her şeye rağmen. Şimdi önemli olan mütevazı de olsa, bu yolu tasviye edecek taşları istikrar içinde döşemek.

14 Ocak 2000

Ödevini Yapanlar ve Yapmayanlar

Doğu Avrupa ülkeleri, hiçbir zaman sevemedikleri 'sosyalist' rejimlerinden kurtulunca, büyük bir aşk ve şevkle Avrupa Birliği'nin kapısını çaldılar. O günlerin bayram havasında AB de onları -en azından, daha Batı'da olanlarını- bağrına basmaya hazırdı.

Bu heyecan bizi de etkiledi. Bir kargaşalık anında kendinden önce sıraya girmiş olanların önüne geçiveren açıkgözler misali, bu Doğu Avrupalılar bizim beklediğimiz kuyruğa daldılar. O günlerde, ev sahipleri de buna göz yumdu. Burada doğrusu bir karambol oldu, ama bizim de o kuyrukta ne kadar kararlı beklediğimiz pek belli değildi.

Bugünlerin moda deyimi ile 'ev ödevi'ni alıp çalışmaya koyuldu Doğu Avrupalılar. AB'den ödev almaya itirazları yoktu, verilen ödevin mahiyetine itirazları da yoktu. Bunu yapmanın kendileri için zaten gerekli ve yararlı olduğuna inanıyorlardı. Dolayısıyla hiç vakit kaybetmeden hazırlanmaya başladılar. O zamandan beri harıl harıl çalışıyorlar. Çalıştıkça, ödevin ne kadarının ne kadar zamanda biteceğine dair daha gerçekçi tahminlerde bulunabiliyorlar. Örneğin Polonya -ki en erken katılması beklenenlerden biridir- tarım işlerini düzene sokmasının daha bir beş yıl alacağını hesaplayarak süre istedi.

Lüksemburg'dan sonra Türkiye tam tersi havaya girdi. O zamanki hükümetin bize anlattığına göre, aslında Türkiye adaylığa çoktan hazırdı, ama AB üyesi ülkeler anlaşılmaz kötü niyetlerle bize haksızlık etmiş ve adaylığımızı geciktirmişti. Oysa aslında bu 'ev ödevi' denen şey bize çoktan verilmişti, ama ödevi hazırlama, hattâ ödeve başlama konusunda herhangi bir şey yapılmamıştı. Bu savsaklamanın tek bir sorumlusu yoktu. Söz konusu dönemde gelen geçen bütün hükümetler aynı biçimde davranmıştı. Avrupa'da en ciddi hayal kırıklığı yaratan da, şimdi ileri geri konuşmakta hiçbir sakınca görmeyen Tansu Çiller'dir.

Bu böyleydi, ama Lüksemburg'dan sonra iyiden iyiye iş inada bindi. Hiçbir hazırlık yapılmadı (Gümrük Birliği çerçevesinde yürüyen işler dışında).

Doğu Avrupa ülkelerinin yönetimleri her şeyden önce yurttaşlarını bu konuda eğitmeye ve bilinçlendirmeye çalıştılar: "Önümüze şöyle bir hedef koyduk. Buraya erişmek bizim için iyi olacak, ama bu iş, özellikle başlangıçta, zor ve zahmetli bir iştir. Şunu yapmalıyız, buna katlanmalıyız" vb.

Burada ise, durmadan, nasıl hiçbir eksiğimizin olmadığı ve nasıl haksızlığa uğradığımız anlatıldı. 'AB üyeliği' denen şeyin ne menem bir şey olduğuna dair, zaten hiçbir ciddi bilgilendirme yapılmamışken, buna ayrıca inatlaşmanın hırçınlığı eklendi. Bu fikri zaten hiçbir zaman benimsememiş ve istememiş olanların propagandası en üst perdeye yükseldi. Böylece, hiçbir şeyin 'rasyonel' biçimde tartışılmadığı, düşünülmediği ve aslında bilinmediği bir ortama girdik.

Ve birdenbire 'aday' olduk. Var olan bilinçlilik düzeyi çerçevesinde bu yeni durum, Galatasaray'ın Bologna'yı yenmesi gibi bir durum; başka ne anlama gelebileceği pek belli değil. Üstelik, biz Bologna'yı yendiğimiz halde, onlar bizim Apo'muzu asmamıza engel oluyorlar. Şimdi, bu bilinç düzeyiyle, Avrupa'ya doğru yol alacağız. Kolay gelsin!

15 Ocak 2000

Süreçler ve Sonuçlar

AB adaylığının kabulü ile birlikte, Avrupa standartlarına uyum süreci de başlıyor. Bu uyum sağlama işinde, en çok hangi düzeyde zorlanacağız acaba? Ekonomi düzeyinde mi, siyaset ve dolayısıyla ideoloji düzeyinde mi? Hepsinin kendine göre güçlükleri var. Ancak, bu kabul süreciyle birlikte Türkiye'de 'Öcalan'ın idamı' en önemli konu haline geldi, yani politik-ideolojik düzey ön plana geçti.

Yurtiçinde ve dışında epey sevinç yarattığı anlaşılan bir 'partilerarası antlaşma' ile bu 'idam' konusunu erteledik. Bütün bu pazarlık ve bu uzlaşma, AB adaylığı perspektifi önünde gerçekleşti. Ama Avrupa üslubuyla gerçekleşmedi.

Geçen gün Türkiye'yi yakından izleyen bir dostumla bu olayı konuşuyordum.

O karardan memnundu, beni de ikna etmeye çalışıyordu. "Sen buradaki gelişmelerle ne kadar yakından ilgilensen de, ister istemez Türkiye'ye dışarıdan bakıyorsun," dedim. "Onun için 'sonuç'lar sana önemli görünüyor. Ama ben buralıyım, 'sonuç'tan çok sonuca götüren 'süreç'le ilgileniyorum."

Dediğim gibi, erteleme kararı özellikle dış dünyada memnuniyet yarattı. Ama öğreniyoruz ki, MHP bunu kabul etmek için bazı şartlar koşmuş; bunlardan biri de, söz konusu süre

içinde koalisyon ortaklarının ölüm cezasının kaldırılmasına yönelik bir yasa değişikliği girişiminde bulunmamasıymış.

Öcalan, kısa-vadeli, tekil bir olay. Ölüm cezasının kaldırılması uzun-vadeli, köklü, yapısal bir değişim. Şimdi, bu kısa-vadeli hedef için yapısal ve çok önemli bir reformdan 'vazgeçme' kararı bana hiç de sağlıklı görünmüyor. 'Süreç' ve 'sonuç'tan kastettiğim -kısmen- bu. Geçici bir rahatlama sağlayabilmek için, asıl ihtiyaç duyulan işi rafa kaldırabiliyoruz. Önemli olan, idam cezası gibi, dünya kamuoyunun gittikçe daha çok mahkûm ettiği bir olguya karşı etik-felsefi bir tutum geliştirmektense, pragmatik bir geçici çözümle yetiniyor olmamız.

Bunları söylerken, ünlü 'üçlü zirvede' Devlet Bahçeli'yi ikna etmeye çalışan ve ancak bu kadar ikna edebilen parti başkanlarını suçlamak istemiyorum. Aslında bu üçlü zirveyi bu dar bağlamda ele alınca, Bahçeli'yi suçlamak bile çok anlamlı değil. Çünkü bu sonuç, bir AB perspektifi dolayısıyla böyle çıkıyor, ama gerisinde de PKK ve Öcalan hakkında topluma verilmiş bunca mesaj, aşılanmış bunca tavır, körüklenmiş bunca nefret var.

Daha öncesini şimdilik bir yana bırakalım; Lüksemburg-Helsinki arası dönemi niteleyecek, 'büyük vakit kaybı' tamlamasından başka söz bulamıyorum. Hiç değilse bu süre içinde, Öcalan değil, en geniş bağlamda, ölüm cezası hakkında insancıl bir söylem başlatılamaz mıydı? O dönemde, tabiî gene 'Öcalan'ın iadesi' sorunu gibi pragmatik nedenlerle bir tartışma başlamış, böyle bir tasarı bile hazırlanmıştı. Örneğin Süleyman Demirel gibi, şimdiki konumu kadar geçmişteki varlığıyla da toplumda geniş kesimlerin sözüne önem verdiği bir kişi, "İdam cezasının kaldırılmasına Türkiye hazır değildir," diyecek yerde, bunun bütün dünyada tepki çeken, bir 'tedbir' olarak işe yaramadığı anlaşılmış ve aynı zamanda insancıl değerlerle uyuşmadığı belirtilen çağdışı bir ceza olduğunu söyleyemez miydi? O zaman bunları söylemiş olsa, şimdi bizzat kendisi daha rahat bir konumda olmaz mıydı?

16 Ocak 2000

Kişilikli Dış Politika

Türkiye'nin AB üyeliğine hazırlanması bakımından Gümrük Birliği anlaşmasının imzalanmasından bu yana geçen zamanı özünde bir 'kayıp zaman' olarak görüyorum. Gerçi Gümrük Birliği ekonomik düzeyde ciddi bir hazırlık sağlamıştır; ama bu anlaşmanın imzalanması, zamanın başbakanı Tansu Çiller'in cömertçe savurduğu reform vaatleri karşılığında gerçekleşmiş, ama hiçbir siyasî reform gerçekleşmemiştir.

Ama asıl 'büyük vakit kaybı' Lüksemburg sonrası, 'Türkiye'nin Avrupa'ya küsmesi' ertesidir. Peki, buna rağmen, Helsinki, 'nasıl oldu da oldu?' Aslında bu vakit kaybından ötürü oldu.

Şimdiye kadar hep korktuğum bir şey var ki henüz gerçekleşmedi: Birilerinin çıkıp "Lüksemburg'dan sonra AB'ye karşı 'kişilikli' politika uyguladık; Helsinki bunun sonucudur," demesi. Bu 'birileri'nin başında, doğal olarak, o zamandan beri Dışişleri Bakanı olan İsmail Cem geliyor (ama Yılmaz veya Ecevit de benzer bir iddiada bulunabilirdi). Neyse ki -belki 'Allah'tan' demeli- İsmail Cem Avrupa'ya 'evet' demiş olmanın üzüntüsünü hâlâ yaşıyor gibi görünüyor. Onun için de bundan bir övünme payı çıkarmak istemiyordur herhalde.

Evet, Lüksemburg'tan Helsinki'ye gerçekleşen tavır değişikliğinde, bu 'kişilikli' tutumun rol oynadığına ben de inanıyorum - ama 'kişilik' karşısında duyulan saygıdan ötürü değil, bu akıldışı inatlaşma tutumunun koca bir ülkeyi sürükleyebileceği badirenin yarattığı korkudan ötürü.

Lüksemburg kararından sonra, yetkililerimiz, kendilerine toz konduramayacaklarına göre, medyadaki yabancı düşmanlığı sözcüleriyle birlikte Avrupa'yı suçlamaya başladılar. Bu genel havadan en fazla yararlanması gereken taraf, yani 'Türk'ün Türk'ten başka dostu yok' sloganının sahipleri böylece seçimden ikinci parti olarak çıktı. Biz şimdi bu partiyi pek beğeniyor, değiştiğine ikna etmeye çalışıyor, çalıştıkça buna kendimiz ikna oluyoruz, ama Helsinki'den de olumsuz cevap almış bir Türkiye'de daha başka neler olurdu acaba?

Bir seçmen kitlesi ki, bir önceki seçimde Refah Partisi'ni birinci parti yapmış, ikincide MHP'yi onun yerine geçirmesine ramak kalmış. Sağ sol demeden herkesi sarmış bir milliyetçilik furyası. 'AB'ye üyelik' falan derken, 'Avrupa haklı olabilir' gibi konuşmayı vatan hainliği ilân etmiş faşist çığırtkanların herkesi etkilediği bir toplum.

Bu toplumun kendi içindeki sorunlar, çatışma konuları, bu yeni koşullarda ne olacak? Ya başka toplumlarla, en başında komşularıyla ilişkileri ne olacak?

Son dönemde, herhalde bu merakı kısmen gidermek için olsa gerek, 'Avrupa dışında bir ülke olarak mı çözelim Yunanistan'la sorunumuzu? Suç mu işleyelim? Böylesini mi istiyorsunuz?' gibi imâlar ve örtülü tehditlerle, neler yapabileceğimizi ihsas ediyorduk.

Bütün bunlar sanırım Avrupa'dan çok ABD'yi telaşlandırıyordu. Avrupa'da herkesin kayıtsız kalmadığı kesin, ama orada Türkiye için parmağını oynatmayacak bir grup insan hep vardır, başına dert almama eğilimi de herkeste ağır basar. Bu sefer, birçok Avrupa ülkesinde sol partilerin iktidarda olması dengeyi bizim lehimize değiştirdi. Basiretsiz yöneticileri yüzünden bir toplumu cezalandırmanın doğru olmadığını, oysa izolasyonizmiyle başbaşa bırakıldığında bu ülkenin faşist bir

girdaba hızla sürükleneceğini anlayan bu ABD-AB ittifakıyla, Helsinki'ye ulaştık. Bunu 'kişilikli politika' örneği sayıyorsanız, sizin bileceğiniz iş.

18 Ocak 2000

İki Derede, Birarada

Radikal'de İsmet Berkan yazısına 'Hangi Hukuk Devletiyle Avrupa'ya? başlığını koymuştu. Böyle bir başlık altında özetlenen genel durum son bir aydır benim de sürekli kafamı kurcalıyor, yazdıklarıma da yansıyor. Aslında pek çok şeyimizin 'Avrupa'ya uygun olmadığını zaten biliyoruz. Buradaki paradoks, 'aday' olarak kabul edildiğimiz anda, aramızdaki büyük mesafenin çok daha belirginleşmesi oldu. Evet, biliyoruz, bu mesafe var. Ama bundan daha vahim olan şey, onu kapatmak için herhangi bir ciddi çabanın başlatılmaması.

Berkan'a bu soruyu sorduran konulara girmek niyetinde değilim, ama son iki cümlesini alıntılamakta yarar var:

"Avrupa'nın kapısında duruyoruz ve içeri girmek için de umutlara sahibiz. Ama en basit konularda yaşanan böyle yanlışlarla, eski usûl davranışlarla oraya zor gireriz, haberiniz olsun."

Bir parantez açıp bin kere söylenmiş bir şeyi tekrarlayayım: Sorun Avrupa değil; sorun çağdaş dünyanın benimsediği değer ve ilkelere göre hayatını düzenleyen bir toplum olmak. Somut konjonktürde Avrupa Birliği bunun simgesi oldu.

Deyimi ne kadar iyi hatırladığımı bilemiyorum, ama 'kaşığıyla yedirirken sapıyla gözünü çıkarmak' diye aklımda ka-

lan bir söz. Şu aşamada Türkiye böyle bir durumda. Berkan'ın değindiği 'eski usûl davranışlar' doğal olarak yürürlükte; bir yandan da 'yeni usûl davranışlar'a geçme gerçeği bastırıyor. Onun için bir elimizle yaptığımızı öbür elimizle deviriyoruz.

Ulaştırma Bakanı Öksüz kardeşinin kendi adını kullanarak birilerinden para sızdırdığını haber almış. Hemen kardeşini ihbar, paraları iade etmiş. Ne kadar iyi! Ayrıca, 'insan kardeşini seçemiyor,' demiş. Bu da çok doğru. Kimse, erdemli tepki gösteren bakanı kardeşinden ötürü suçlayamaz. Ama bir ayrıntı daha: "... kardeşi Vahit Öksüz'ü önce ihbar etti, sonra hastanelik edinceye kadar dövdü." Hoppala! Okuduğum haberin yalancısıyım ama şöyle deniyor: "Vahit Öksüz'ün yediği dayak sırasında bir kolu kırıldı." Erdemli davranışla aynı anda gene bir şiddet 'güzelleme'si ki, buradan başlayarak bilumum 'linç' girişimlerine, 'illa idam!' feryatlarına yol açılır.

Öcalan'la ilgili sürecin ertelenme biçiminde de, 'Kaşık ve Sapı' dramının gerekli bütün perde ve sahneleri başarıyla temsil edilmişti.

Milliyet'te okuduğum bir haber daha da dehşetengizdi. İnsanın okurken rüyada olup olmadığından kuşkulandığı türden bir haber: AB kurulları zirve öncesi Türkiye konusunu tartışırken MİT, Mossad yardımıyla, konuşmaları dinlemiş. AB'den biri de "Türklerin nasıl bu kadar hazırlıklı olduğu şimdi anlaşılıyor" yollu bir yorumda bulunmuş. Doğru olduğuna ihtimal vermek istemiyorum, ama ya doğruysa! Böylesine uyanık ve tedbirli bir 'yeni' üyeye sahip olmaya Avrupa'da artık hiç kimse muhalefet etmez sanırım. Tam aranan yol arkadaşı!

Türkiye'nin AB üyeliği çerçevesinde en çetrefil, en zor çözülecek sorun bu ülkede silahlı kuvvetlerin siyasî yapıdaki yeri ve rolü. Hal böyle iken Fazilet ve Recai Kutan'ın aldığı tavır; arkasından Genelkurmay'ın açıklaması; arkasından medyanın bu açıklama karşısında takındığı 'zil takıp oynama' tavrı... Bu mu çağdaş dünyada uluslararası topluluğa -ya da onun simgesi olan AB'ye- katılmaya hazırlanan bir toplumun siyasî olgunluğunun kanıtı?

Resmî düzeyde en büyük idealimiz 'monizm'dir, ama fiilî düzeyde her yaptığımız 'düalizm'. Onun için başlıktaki deyimi tersine çevirdim.

28 Ocak 2000

Avusturya

AB'nin Avusturya'daki koalisyona karşı tutumunu, burada, şimdiye kadar sürdürdükleri polemiklere eklenecek yeni bir öge olarak kullanmak isteyenler var ('Avrupa-karşıtı' cepheyi kastediyorum). Bunda ilke olarak karşı çıkılacak bir şey yok, olabilir; olabilir ama, durum böyle bir kullanma biçimine ne kadar uygun, orası pek belli değil. Burada, bunun bizi ne kadar ve niçin ilgilendirdiği konusuna girmeden ya da bunu biraz erteleyerek, olayı bir 'Avrupa sorunu' olarak ele almak istiyorum.

Avrupa Birliği koskocaman, son derece karmaşık bir yapı; ayrıca, henüz oluşum sürecinde bir yapı. Dünyanın geçmişinde bu sürecin doğuracağı sorunların çözümüne örnek olabilecek benzer bir olgu yok. Çıkabilecek bütün sorunların, çözümü bir yana, 'neler' olacağını önceden kestirmenin de imkânı yok. İstanbul'dan arabaya bindik, Hatay'a doğru yola çıktık. Nelerle karşılaşabileceğimizi bilebilir miyiz? Ancak bazı çok genel tahminlerde bulunabiliriz. Örneğin, 'lastik patlayabilir'. Evet ama nerede, hangi koşullarda vb. birçok sorular. Kendimize gene genel olarak güveniyorsak, bunları zihnimizde çok fazla büyütmez, yola çıkarız. Avrupa Birliği oluşumu da böyle bir şey. Sorunlar çıktığı zaman çözümler üretilecek. Şu anda,

ne sorunlar, ne de çözümleri hakkında yeterli donanımımız ve ön-bilgilerimiz var.

AB gibi bir oluşum söz konusu olduğunda, sefere çıkarken yanımızda bulundurmamız gereken şey, zincir, takoz, çekme halatı veya ilkyardım çantası değil, iyi tanımlanmış ilke ve değerlerdir. Bir yandan yola çıkış nedenimizi, bir yandan da yolun sonunda nereye varmak istediğimizi bize hatırlatacak -ve sapmalarımızı düzeltmemize yardımcı olacak- en sağlam pusula budur.

Bu çerçevede, AB'nin Avusturya'da kurulan hükümet karşısında aldığı tavırdan güven duydum.

Avusturya görece küçük bir ülke sayılabilir, ama Avrupa'da 'küçük' olmak 'önemsiz' olmak anlamına gelmiyor. Burada dikkat çekici nokta Avusturya'nın 'Avrupalı' karakterinin tartışılmazlığı. Bulgaristan'ın, Litvanya'nın, elbette Türkiye'nin 'Avrupalılığı'na Avrupa'da her an birileri karşı çıkabilir; Avusturya için böyle bir şey söz konusu değil. Ama 'Avrupalılığı' tartışılamayan Avusturya'nın ırkçı koalisyon ortağı olan hükümetiyle Avrupa 'Birliği'nde bulunması hiç de tartışılmaz değil; bundan da öte, kabul edilir bir şey değil. Kimsenin, "Ben nasıl olsa 'Avrupalı'yım; istersem faşist de olurum," diyerek 'Birlik' ilke ve değerlerine aykırı davranmasına göz yumulmuyor. Bu bir kere 'değer'lerin, 'kafadan' 'Avrupalılık'tan daha üstün bir yerde durduğunun kanıtı ve bu bakımdan, evet, şu aşamada son derece güven verici.

8 Şubat 2000

AB, Avusturya ve Biz

AB'nin Avusturya'daki koalisyona karşı geliştirdiği tavır, şu andaki konjonktüre epeyce bağlıydı sanıyorum. Almanya, Fransa, İngiltere gibi büyüklerde -ya da genel olarak- sağ partilerin ağırlığı olsa bu tavır böyle gelişmeyebilirdi. Aynı şey şüphesiz Türkiye'ye gösterilen tutum için de söylenebilir. Bunlar, öteden beri kimbilir kaç kere tekrar ettiğimiz bir şeyi, bir tek Avrupa olmadığı olgusunu yeniden kanıtlıyor.

Avrupa'nın birçok sağ partisi bu muameleden memnun kalmadı. Ancak, gelecek bakımından bu kararın örnek oluşturacağını ve kural haline geleceğini tahmin ediyorum. Bu demokratik tepki şu anda bana olumlu görürüyor; ama önümüzdeki günlerde ve yıllarda epey tartışılacağı, bu dolayımda genel kabul göregelmiş başka şeylerin da tartışma kapsamına alınacağı anlaşılıyor.

Türkiye'de bu konuda yazılanların çoğuna baktığımda, olayın anlaşıldığını ve onaylandığını görüyorum. Helsinki zirvesi öncesinde Avrupa'ya her vesileyle saldıran cepheden, bu durum karşısında, şöyle bir tepki beklenebilirdi: "Bakın, adamlar faşizan bir gelişmeden ötürü Avusturya'yı bile iteliyorlar. Bizim millî özeliğimiz ve içişimiz ve ulusal egemenliğimizin timsali olan faşistliklerimize hiç göz yummazlar, iyisi mi buradan

bir an önce gidelim." Ama bu, o tavrın dürüst tanımı olacağı için kimse böyle bir şey söylemedi. Buna karşılık, o cepheden veya değil, birileri, kararda Avrupa'nın ikiyüzlülüğünün ve çifte standartlılığının son kanıtını görmekten geri kalmadı, ya da bir başka biçimde Türk-işi anti-demokratizm için pay çıkarmayı başardı.

Avrupa'nın kendi içinde ırkçılığa göz yummazken bizim PKK ırkçılığına karşı haklı mücadelemizi kınamasındaki ikiyüzlülük bile, yanılmıyorsam, söz konusu değil. Ama analojilerin daha fazlası, Kürt değil İslâmcılık sorunu üzerinde kuruldu - yani, Avrupa Birliği'nin bu davranışı '28 Şubat' adıyla anılan olayı ve süreci onaylamış oldu.

Böyle bir sonucun çıkarılmasının mantığı sağlam görünmüyor bana. Diplomasinin inceliklerini iyi bilmediğim için yanılıyor olabilirim, ama ben burada 'demokratik süreçler' diye bildiğimiz şeylere, hattâ mahut 'içişleri'ne bir müdahale görmüyorum. Bu belki de AB gibi bir toplumsal birimin yapısından geliyor. AB'nin burada yaptığı bir 'müdahale'den çok bir 'kendini çekme'. Malûm, AB'nin bir parçası olmanın en önemli koşulu belirli değerleri paylaşmak. Bunun 'laf' olduğunu söyleyenler hep vardı, ama bu olay böyle olduğunu yeniden kanıtladı. Bir kanadında ırkçı bir parti olan bir hükümetin bu değerleri paylaşmadığı da yeterince açık. Bu durumda AB, 'o partiyi kovun, kapatın', filan demiyor. İşin orası Avusturya'nın bileceği şey. Ama Avusturya'da genel oyun sonucu, ırkçı partinin iktidara gelmesi ise, Avusturya'nın da -en azından şu konjonktürde- Avrupa Birliği'ni oluşturan değerleri paylaşmadığı belli. Iyi, o halde fikrini değiştirene kadar Avrupa'nın dışında dursun. Buradan bu kararın 'Jakoben' vb. olduğu sonucu çıkmıyor bence. Avrupa ordusu Viyana'ya yürüyüp Avusturya Meclisi'ni tutuklamıyor, ırkçı partiyi kapatıp yöneticilerini yargılamıyor. Sadece, 'durum buysa bizden uzak durun,' diyor.

İlginç bir durum ve belli ki önemli sonuçları olacak. Yanılıyor olabilirim değerlendirmemde. Öyleyse, söyleyin tartışalım.

11 Şubat 2000

Avrupa Bakanı

Şu günlerde Türkiye'nin pek çok sorunu cumhurbaşkanlığı konusuna takılmış gibi görünüyor. Bu bizim köklü bir alışkanlığımızdır zaten: 'Hele falanca iş sonuca bağlansın, bunun da gereğini yaparız' deyip bekleyen sorunu münasip bir rafa kaldırırız.

Aklımda olan sorun AB adaylığımızla ilgili: Avrupa Birliği'yle ilişkilerimizin hepsinin koordine edileceği ve karara bağlanacağı, yürüyen işlerin denetleneceği bir 'Avrupa Bakanlığı' olacak mı?

Deniyor ki, cumhurbaşkanı seçiminden sonra var olan hükümetin istifa etmesi ve yeniden kurulması gerekiyor. Bu sırada bakanlıktan ayrılanlar ve yeni bakanlar olabilirmiş. Belki böyle bir bakanlığın olup olmayacağı da o zamana ertelenmiştir.

Değindiğim o eski alışkanlığımızdan ötürü o zamana kadar bir şey olmasını pek beklemiyorum da, aslında o zaman da olup olmayacağı belli değil. Oysa bence böyle bir bakanlığın kurulması çok yararlı olacağı için gereklidir ve 'o zaman' değil 'bir an önce' olması daha da iyi olur.

Ilkin kendi alışkanlıklarımız açısından yararlı. Ne de olsa, 'insan hakları' veya 'kadın hakları' denince konuyla ilgili ba-

kanlık kurmayı akıl eden bir toplumun üyeleriyiz. Öyleyse böyle bir işle ilgili bir bakanlık olması haydi haydi gereklidir.

Bu olmazsa, bakanlık bu bakanlığa şunu yazdı, bunu yolladı derken hiçbir koordinasyon kurulamaz ve hiçbir iş yürümez. 'Bize henüz ulaşmadı' lafını hepimiz ezberlemişizdir. Bu laf, söz konusu nesne sahiden ulaşmadığında değil, ilgili kişi henüz o konuda bir söz söylemeye hazır olmadığında kullanılmak üzere icat edilmiştir.

Yalnız bizim için değil, ilişkinin öbür ucu, yani AB'nin kendisi için de yararlı olacaktır böyle bir bakanlık. Çünkü bu sayede orası da neyi kimden soracağını bilecektir - bu tabiî, bizim onların bir şey bilmesini istememize bağlı.

Türkiye'de böyle bir bakanlığı önerirken, bize benzer konumda başka ülkelerde böyle bir uygulama yapıldığını ve olumlu sonuç alındığını da hatırlıyorum. Örneğin Yunanistan'da Yorgos Papandreu şimdiki görevine gelmeden önce Avrupa İşlerinden Sorumlu Bakan'dı. Yunanistan, üstelik üye olduktan sonra da, böyle bir bakanlığı yararlı gördü.

"Peki, dışişleri varken yeni bakanlığa ne gerek var?' sorusunu soranlar olacaktır. Bence tam da bu nedenle gerek var. Şu andaki bakanın kendisini kastetmiyorum (herhalde söz konusu hükümet değişikliğinden sonra da bu konumu devam etmeli); 'Bakanlık' denilen bünyeyi düşünüyorum. Bizim Hariciye yıllardır, dünyaca pek kabul görmeyen Türkiye dış politikalarını savunmayı iş edindiği için bunu bir refleks haline getirmiştir. Olanı savunmak ve 'muhafaza etmek' mantığıyla var olan bir yapının (o yapıda çok sayıda farklı birey olsa da) şimdi birdenbire 'olmayanı yaratmak' misyonunu üstlenip o misyonun gerektirdiği türden bir enerjiyi yaratacağını veya seferber edebileceğini doğrusu düşünemiyorum.

Ama o ocaktan yetişmiş ve konuları iyi bilen birçok birey var. Bakanın kendisi de, bakanlığın yetkilileri de, pekâlâ onlar olabilir. Hattâ olması çok iyi olur.

20 Şubat 2000

Çabalama Kaptan

Yeni Binyıl HADEP'li belediye başkanlarının gözaltına alınması haberini 'Avrupa Birliği yolunda yeni kaza' başlığıyla duyurmuştu. Evet! Tabii şimdi soruşturma, kovuşturma vb., bu konuda fikir beyan etmek mümkün değil. Ama bunun sonucunda ortaya çıkan iddia ve suçlamaların enti püften şeyler olduğunu görürsek herhalde söylenmesi gereken pek çok söz olacak.

Bu konuları AB bağlamında tartışmaktan ne kadar bıkmış olsak da, Avrupa konusu gerçekten önemli olduğu için, ister istemez bu hedefe ilişkin olanla olması gereken arasındaki mesafeye takılıyoruz. Hem sorun bu kadar da değil sanki. Sanki birileri de o mesafe daha fazla açılsın diye elinden geleni ardına komuyor.

İstanbul Üniversitesi'nde olanlara bakın. Başörtüsüne 'aman vermez' tavrıyla belirli çevrelerin desteğini hemen kazanan rektör, şimdi nelerle meşgûl. Bülent Tanör gbi hayatında leke olmayan bir insan hakkında soruşturma başlatmak ne demektir, nasıl bir zihniyetin ürünüdür! Gerekçe de TÜSİAD'a 'Demokrasi Raporu' hazırlamak! Tanör'e yapılanlar birçok cepheleriyle fazla mide bulandırıcı olduğu için özellikle dikkat çekiyor, ama zaten bu saygıdeğer rektörün üniversitede mücadele açmadığı kişi veya kurum yok.

Bir ülkede birçok kurumda bozulma olabilir. Bazı kurumlar zaten yapı ve konumları gereği bozulmaya daha yatkındır. Ama üniversite denen kurumun 'üniversite' kavramıyla bağdaşmaz hale gelmesi, başka kurumlardaki bozulmaya benzemez. Toplumda en bilgili, en kültürlü olması gereken kişilerin bu bilgi ve kültürü aktardıkları ve yaydıkları yer olan ünivesite, bilgeliğin, demokratik ve insancıl değerlerin beşiği olmalıdır.

Böyle bir rektör karşısında doğrusu insan söyleyecek söz bulamıyor; ama bu rektör İstanbul Üniversitesi'nin başına silah zoruyla getirilmedi. Her zaman bu üniversitede olduğu gibi tıp fakültelerinin ağırlığıyla Alemdaroğlu seçimi kazanarak rektör oldu. Bu da, işin tek-taraflı olmadığını gösteriyor.

Dolayısıyla, Avrupa Birliği'nin eşiğinde duran Türkiye'nin o eşikten girip giremeyeceğini tartışırken, üniversitelerimizin durumunu da sorgulamamız gerekir. Aysel Çelikel'lerle, Bülent Tanör'lerle bu düzeyde uğraşan, 'ilerici' ve 'çağdaş' rektörlerin seçildiği üniversitelerle (hem taşra falan da değil, İstanbul Üniversitesi) Türkiye bu hedefe ne kadar yakın? Ne kadar uzak?

Bu uzaklık ve yakınlığı belirlemek için Cumhurbaşkanı Demirel'e de bakabiliriz. Bugünlerde Öcalan'ın Mandela'laşması sorusu üstüne 'Apo zenci mi?' demesi kendine özgü büyük buluşlarından biriydi. Ama asıl şu 'rutin' hikâyesi bana ilginç geldi. Kendi açısından belki hayatının en kritik evresinde, onun için söylediği sözlerle kime ne mesaj verdiği, bir anlamda neye söz verdiği dikkatle izleniyor. Bu aşamada, Hizbullah olgusu çerçevesinde, 'Devlet rutin dışına da çıkabilir' diyor; ertesi gün, 'ama yasa dışına çıkmaz, dedim' diye ekliyor. Bu idare-i maslahat teknikleriyle Türkiye'nin 'ne o, ne öbürü' yapılanmasını olduğu gibi yeniden-üretiyor. Bu her şeyi, herkesi birlikte 'kollama' güdüsü, değişimin önünde en büyük engel çünkü.

En başta Ecevit, birçok insan, biraz da Avrupa Birliği sürecinde bulunması yararlı olur diye, Demirel için anayasa değiştirmeye hazırlanıyor.

22 Şubat 2000

'Duyarlılık'

HADEP'li belediye başkanlarının gözaltına alınmasıyla birlikte bir kere daha 'tarih tekerrür etti'. Uygulama Batı'yı alarma geçirdi. O zaman bizim yetkililer karşı-alarma geçti. Aynı anda medyadaki 'ecnebiler içişlerimize karışıyor' korosunda yer almaya kararlı olanlar da, zaten çok provasını yaptıkları ve çok iyi bildikleri bu şarkıya yeniden başladılar.

Böyle bir ortam doğunca, AB üyeliği gibi bir fikirle herhalde hiçbir kalbi ilişkisi olmayan Devlet Bahçeli "artık sıktılar! Biz bunlara mecbur muyuz?" türünden duygularını dile getirebiliyor. Çünkü zaten adeta herkes onun tam da bu duyguyu dile getirmesi için gerekeni yapmış oluyor. Bu tür konular ortaya çıktığında herkes MHP gibi bir partiye pasörlük yapmakla yükümlü.

Başbakan Bülent Ecevit, "Bu bizim içişlerimizi ilgilendiren bir konudur," diyor. AB'de 'içişleri'nin ne anlama geldiği kaç bin kere tartışıldı! İki gün önce Avusturya'daki koalisyon konusunda olanları tartışıyorduk. Bu herhalde bizdeki 'gözaltı'na göre çok daha fazla ağırlığı olan bir sorun. Adamlar, "o hükümeti kurarsanız bizim yanımızda durmayın" diyorlar; daha ne desinler? 'İçişleri'ne müdahalenin bundan fazlası olur mu?

Böylece dışlanan parti ırkçı parti olduğu ve bu parti o ülkede yaşayan Türkleri sevmeyip onlar tarafından da pek sevilmediği için biz resmen AB'nin bu tavrını onayladığımızı açıklıyoruz - en yetkili kurullardan. Ama bunun ardından belediye başkanları konusu gelince gene 'içişlerimize müdahale' teranesi başlıyor. Her an ve her durumda, her konuyu böylesine kendine yontmayı iş edinmiş bir toplum dünyada nasıl inandırıcı olabilir? Bu toplumun insanları başka birilerine ikide birde 'çifte standartlı' suçlaması yöneltme hakkını nereden bulabilir?

Bülent Ecevit, "toprak bütünlüğümüz konusunda ne kadar duyarlı olduğumuzu Avrupalılar anlamalı," diyor. Benim bildiğim Avrupalılar, 'toprak bütünlüğü' konusunda, başta kendi topraklarının bütünlüğü gelmek üzere, son derece duyarlıdırlar. Kimsenin de Türkiye'ye "Toprak bütünlüğünüz konusunda daha az duyarlı olun," dediği yok. Sorun 'daha az' ya da 'daha çok' duyarlı olmak değil, bu duyarlığın üslubu. Yani buna ilişkin yasalar, teamüller, uygulamalar vb.

Biri birine 'namussuz' demiş; o da onu öldürmüş. Gerekçe olarak, "Ben namusum konusunda çok duyarlıyımdır," diyor. Iyi de bu fiilin ('namussuz' demenin) karşılığı bu değil. Bunun denmesi bir 'hafifletici neden' olabilir, ama öldüren adamın cinayetini cinayet olmaktan çıkarmaz.

'Duyarlı'lığın dışavurumu kabul edilir, medeni bir çerçeve içinde olmalı. Nedir o çerçeve? Bu durumda, Kopenhag kuralları. Bu kurallar Avrupa içinde toprak bütünlüğü yok olsun diye konulmadı. Medeni biçimde ve kimseye zarar vermeden korunsun diye kondu. Bunların bir gizli saklısı da yok. Aday olmak için başvururken bunların ne olduğunu sen de biliyordun.

Kendi kurallarını Kopenhag'la uyumlu hale koyarsan, duyarlılığını dile getirmene kimse itiraz edecek değil. Neyin suç olduğunu Kopenhag'la uyum kurarak yeniden tanımlarsın. 'Ikide bir Avrupa'ya gitmek', 'Türk düşmanlarıyla konuşmak' gibi acayip suçlamaların burada yeri yoktur. Suçla mücadelenin yöntemini de medenileştirirsin. Hem yurtiçinde, hem

yurtdışında, bu kadar hassas durumlar varken, binlerce oy alarak seçilmiş insanlara, o oylara saygı duyulmadığı anlamı verecek muamelelere girişemezsin. Hepsi bu.

25 Şubat 2000

Şehit Yakınları

Avrupa Parlamentosu'nun sosyalist grubundan milletvekilleriyle iki kere görüştüm. İkincisi İsveç Konsolosluğu'ndaydı ve burada bizden (hükümetdışı örgütlerin temsilcileri) sonra şehit yakınlarıyla görüşmeleri söz konusuydu. Şehit yakınlarının bu görüşmeye gelmeyeceğini haber aldık. Gerekçe şuymuş: Kürt tarafından ölenlerin yakınlarına (onların da bir adı var, ama aklımda kalmadı) kendi yerlerinde ziyarete gitmişler, oysa şehit yakınlarını konsolosluğa çağırıyorlarmış; 'eşit muamele olmadığı için onlar da gelmeyecekmiş.

Ben çıktıktan sonra ne oldu, bilmiyorum; ama o sırada etrafta kimse yoktu.

Bu olay, Türkiye'de işler nasıl oluyor, buna ışık tutması bakımından ilginç.

Bizim basında, faşizan-milliyetçi ideolojisini bugünün koşullarında bir Avrupa ve Avrupalı düşmanlığı halinde son avazında bağıran birileri var. Hiçbir şeyin aslının esasının bilinmediği bu ülkede her konuyu demagojiye boğabiliyor, bununla etkili de oluyorlar. Avrupa'dan gelen kişi ya da gruplar sözgelişi buradaki insan hakları gruplarıyla, benzer kimselerle görüşüyor, ama şehit yakınlarını ziyaret etmiyor diye kıyamet koparanlar, öncelikle onlar.

Her devlet, kendisi için görev yaparken hayatını kaybeden insanları şereflendirmekle kendini yükümlü sayar. 'Şehit' statüsü de bununla ilgili bir şey. Ancak, bir devletin askeri veya polisi olarak görev almayı kabul eden birinin o görevde canından olması, tanımı gereği bir insan hakkı ihlali olmadığı gibi, AB ilişkisi gibi bir çerçevede Türkiye'ye gelenlerin, demokrasi ve insan hakları konusundaki gelişmeleri, asker ve polis yakınlarından öğrenmesi de söz konusu değildir.

Ama bu demagoji yayıldı ve bilgisizliğin egemen olduğu her yerde görüldüğü gibi etkili de oldu. Geçenlerde ilk kez AB adına birileri şehit yakınlarıyla görüştü. Bundan hemen sonra da, yazının başında anlattığım gelişme oldu.

Yapılan görüşmede bulunmadım, ama mahiyeti hakkında bir şeyler öğrendim. Tahmin edilebileceği gibi bu gündemin bir tek maddesi var: "Abdullah Öcalan'ın idam edilmesini istiyoruz!"

Bu bilinen bir şey. Gelen insanları öncelikle ilgilendiren, demokratikleşme yolunda Türkiye'nin ne kadar mesafe aldığı sorusuna da fazla cevap verdiği söylenemez. Aslında bir toplumda her insan grubuyla konuşmak, görüşmek öğretici ve yararlıdır; ama gerçekten 'konuşmak, görüşmek' olduğu zaman. Sonuna kadar, belletilmiş bir şeyi tekrarlamak, 'konuşmak' anlamına gelmiyor ve böyle bir ilişkide bir 'alışveriş' yok.

İkinci bir görüşmenin mümkün olduğu anda, 'protokol'e ilişkin bir gerekçeyle şehit yakınlarının kendilerinin bu görüşmeyi iptal etmeleri belki bu çerçevede anlamlı ve açıklayıcı. Avrupalı sosyalistlere, 'Peki, görüşelim,' demekle, amaçladığı zafere ulaşmış oluyor. Görüşme başladığında, görüşülecek bir şey kalmamış olacak. O zaman bunun kendine özgü diplomasisini yapmak daha yararlı olabilir: bugün, 'onların ayağına gittiniz' gerekçesi kullanılır; yarın 'ayağına' da gerek kalmaz, 'onlara gittiniz' yeter ve böylece 'onlara gitmek' suç olur; öbür gün sıra başka bir şeye gelir.

Bütün bunlar olur da, bunlardan kim, ne kazanır? Avrupalılar tamamen ikna olup, "Öcaalan'ı idam etmezseniz, adaylığınızı kabul etmeyiz" mi derler, ne olur?

31 Mart 2000

Medyanın AB'ye ilişkin konuları ele alışının kendine göre özellikleri var. Kimi organlar Avrupalı bir Türkiye düşündüğü için AB taraftarı bir politika izliyor. Belli başlı basın kuruluşları arasında kesinlikle 'AB karşıtı' denebilecek olanı yok, çoğunluk, ortada bir yerde durup gününe göre tavır belirliyor. Artık 'hükümet' mi diyeceğiz, 'devlet' mi diyeceğiz, 'yetki'yi temsil eden yapı neyse, bu ortadaki medya kendini ona uyarlıyor. Her gazetecinin ayrıca 'AB taraftarı' ve 'AB karşıtı' yazarları, malûm köşe yazarları var; ama onlar belirli bir denge içinde 'kendi adlarına' konuşur gibi görünüyor ve gazetenin tutumunu da seçilen manşetler, bildiğimiz bütün o gazetecilik tekniği yansıtıyor. AB Türkiye açısından önemli bir konu olduğu için, bu tartışma da her gün geniş yer kaplıyor.

Avrupa hakkındaki bütün bu yayının muhatabının Türkiye halkı olduğu kanısındayım. Avrupalılar hakkında yazıp söylediklerimizi, Avrupalılara hitaben söylemiyoruz. Örneğin, 'AB karşıtları'nın dilinden düşmeyen bir 'Sèvres' konusu var. Ama bunu yazıp çizenler herhalde 'Avrupalılar okusun da, ona göre davransın' diye bir düşünce geçirmiyorlar akıllarından, bunları yazarken. Çünkü 'muhatap' orası olacaksa, bu 'argüman'la nereye varacaksınız? Abes bir durum. Ama Türkiye'deki bilgi-

siz ve kararsız kitleye bunları söyleyerek etkili olabilirsiniz. Nitekim oluyorlar da, bir dereceye kadar.

Avrupa'ya ilişkin sorunlar ve konuların aslında bir iç propaganda malzemesi olması, bazen yetkililerin sözlerinde veya davranışlarında da kendini gösteriyor. Yukarıda özetlemeye çalıştığım 'yetkililer - medya' ortaklığı ve işbirliği içinde (bu ortaklık, 'ulusal çıkarlar'a duyarlı bir medyanın teminatı), gazeteler bazen 'Falanca dedi ki' diye manşetler atıyor, 'Avrupa'nın haddini bildirdik' diye yorumlar yapılıyor, örneğin.

Ama adı geçen yabancı heyet, elçilik vb. her neyse, oradan tanıdıklarıma sorduğumda, hiç böyle bir şey olmadığını öğrendiğim de oluyor. Demin anlatmaya çalıştığım gibi, gerçekten bir Avrupalıya söylediğinizde abes olacağını kendiniz de bildiğiniz için, bunu ona söylemiyorsunuz; ama medyaya söylediğinizi söyletiyorsunuz.

Bütün bunlardan herhalde bir yarar umuluyor ve kimilerine göre elde edilen bir yarar da var ki, bunlar sistematik olarak böyle yapılıyor. O yararın ne olduğu hakkında fazla fikrim yok - Avrupa'ya, nasıl yekvücut biçimde onlara karşı olduğumuzu kanıtlamak, desem... Iyi de, oraya katılmak isteyen biziz.

Bu Avrupalıların, Amerikalıların vb. burada adamları var. Onların işi her gün bu yazılıp çizilenleri okumak, çevirmek, daha üst düzeyde değerlendirecek mercilere ulaştırmak. Onlar medyayı böyle izlediği gibi, kapalı kapılar arkasında ne konuşulduğunu da biliyor, her şeyi yan yana getirip kıyaslayabiliyorlar.

Olup bitenlere onların baktığı yerden baktığınızda, bütün bu 'sıkılı yumruk' ulusal birlik ve beraberlik, AB'ye girmeye ve bunu yapmak için gerekli demokratik reformları gerçekleştirmeye olağanüstü inatla direnen bir elit ve onların manipüle ettiği bir halk manzarasından başka bir şey göstermiyor. Bu da gülünç ve çocukça bir manzara.

1 Nisan 2000

Avrupa Aslında Kolay

AB üyeliğinin Türkiye için ne kadar güç olduğunu söylemeyen yok. Özellikle adaylık statüsünün kabul edilmesinden, yani bu hedefe doğru önemli bir yaklaşma gerçekleştikten sonra, bu sözü söyleyenler çoğaldı. Böyle olması normal, çünkü hedef somutlaştı: Yapılması gerekenler daha iyi belli oldu; olanla olması gereken arasındaki mesafe netleşti.

AB içi konuşmalarda hep 'aki' adıyla anılan şeyler ilk ağızda akla geliyor: Yazılı halleriyle yüz bin sayfayı bulan ve geçen, Avrupalılık kazanımları ya da kuralları. Bütün bu gereklere uyarlanmak ne kadar zor olmalı, diye düşünüyoruz. Haklıyız elbette.

Bu noktada, hemen, bize benzer durumda olanların nasıl davrandığı sorusu akla geliyor. Daha önce birkaç kere değinmiştim: bu alanda söylenecekler de bizi fazla rahatlatacak nitelikte değil. Çoğumuz, toplum olarak, bizden önce adaylık statüsü kazanmış Doğulu toplumlara göre daha avantajlı olduğumuza inanma eğiliminde. Bu bazı uzun vadeli etkenler açısından doğru olabilir, ama şimdilik böyle bir durum yok. 'Ne yani? Litvanya mı bizden avantajlı? Slovakya mı bizden iyi durumda?' türünden sorular soruyoruz sık sık. Ama evet, onlar bizden iyi durumda.

Ekonomilerindeki birçok soruna, politik geçmişlerinden gelen birçok çarpıklığa rağmen bizden daha 'avantajlı' olmalarının temel nedeni, bu ülkelerde AB üyesi olmak konusunda biçimlenmiş olan ortak irade. Bu hedefi ve gerektirdiği koşulları kabul etmişler, kendilerine gerçekçi denebilecek bir program çıkarmışlar ve şimdi o hedefe doğru adım adım yürüyorlar.

Bir ekonomiyi dönüştürmek daha zordur, daha çok zaman alır. Ama bu bir büyücülük meselesi değil. On yıl sonra bir yere varmak istiyorsunuz, beş yıl sonra bir yerde olmak istiyorsunuz... Bunlar için bugün hangi adımları atmanız gerektiği bellidir.

Siyaset, kâğıt üstünde, ekonomiden daha kolay ve çok kısa bir zamanda değişir; ama siyasî bir reformdan beklenen olgunlaşma daha uzun zaman alabilir. Alsın. Bugün ne yapılması gerektiği bellidir; bugün yapılması gerekenleri erteledikçe, on yıl sonrasında da bir olumluluk olmayacağı gene bellidir.

"Türkiye'nin AB üyesi olması o kadar da zor değildir," diyebilirdim. Yüz bin sayfa 'aki'yi, şunu bunu, bir anda sorun olmaktan çıkaracak bir formül var çünkü. Bu, öteki aday ülkelere ilişkin söylediğim 'değişme iradesi'nden ibaret. Türkiye bunu toplum olarak gösterdiğinde, işin büyük kısmını çözmüş olacak.

Ama bunu gerçekten 'göstermek' gerek - somut eylemle. Bunun 'eylem'i olan antidemokratik yasaları değiştirmek, yeni yasa çıkartmaktır, örneğin. Böyle bir faaliyet var mı? Yok!

Türkiye'de 'AB üyesi olma iradesi' diye nitelenecek bir şeyin aslında olmadığının her türlü işareti var oysa. Bunun, toplumun gerçek eğilimini temsil ettiğini sanmıyorum. Ama sessiz duran toplum adına, gereğinde bağıra çağıra konuşma ayrıcalığına sahip olan kesim, bu işaretleri veriyor. Toplumu konular hakında bilgilendirmeyi değil, her konuda bilgiyi bulandırmayı amaçlayan bu şamatanın gerisinde, siyasî seçkinler, işlerini bildikleri gibi yapmaya devam ediyor, bu arada rastladıkları Avrupalı heyetlere de belki millî duyguları yatıştırmanın zorluğunu anlatıyorlardır.

2 Nisan 2000

Bir Yeniden Değerlendirme

Geçen yılın ortalarında, Türkiye'nin AB ile ilişkilerine ve bu ilişkiler yoluyla Batı dünyası ve Batılılaşma ile kurduğu ilişkilerine, 'uzun/orta/kısa' vadelerde bakan yazılar yazmıştım. İleri sürdüğüm şeylerden bazıları o zamandan beri değişti: Depremle başlayan bir değişim sürecinden söz etmek mümkün; ama konuya Avrupa Birliği karışıyorsa Helsinki Zirvesi'ni mutlaka hesaba katmak gerekiyor. Dolayısıyla bugün yeniden o yaklaşıma dönerek neyin değiştiğini, neyin değişmediğini bir kere daha ele almak ve değerlendirmek gereğini duyuyorum.

Batılılaşma süreci içinde 'uzun vade'den söz edildiğinde Tanzimat'tan da gerilere, Lale Devri'ne kadar gitmek gerekiyor. Ama ben bu analizde Batılılaşmak gibi fazlasıyla genel bir süreçten çok AB gibi daha yeni ve daha somut bir olguyla ilgili olduğum için başlangıç noktasını Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar yaklaştırıyorum. Cumhuriyet, daha önceki Batılılaşma çabasını derinleştirmiş ve yaygınlaştırmıştır. Cumhuriyet'le birlikte Tanzimat'a bakış bu nedenle olumsuzlaşmıştır: Tanzimat'ın, Batılılaşma yönünde atılan adımları yarım yamalak ve ürkek adımlar olarak değerlendirilmiştir.

'Orta vade'yi seksenlerin başından başlatmıştım. 'Kısa vade'

olarak da AB ile ilişkinin o zaman için son belirleyici anı olan Lüksemburg zirvesinde karar kılmıştım. Şimdi aynı konuya bakarken 'kısa vade' noktasını değiştirmek gerekiyor. Şu anda 'kısa vade' Lüksemburg değil, Helsinki'den başlıyor.

'Orta vade'yi seksenlerden başlatmamın nedeni, bunun öncekine 'ters' bir gidişi harekete geçirmiş olmasıydı. Batılılaşmanın muhalifleri Türkiye'de her zaman vardı. Buna rağmen, süreç kendisi yürümüştü. Seksenlerde ilginç olan, Batılılaşmanın 'motoru' diye bilinen güçlerin, Kenan Evren'de cisimleşmiş ve kişileşmiş olarak, Batı karşıtı bir söylemi başlatmasıydı. Bu da aslında yepyeni bir şey değildi (Evren'den 'yeni' bir şey beklenemez zaten). Aynı Batılılaşma ideolojisi içinde bulunup da daha geri planda kalan ve tutulan ögeler bu dönemin koşullarında ön plana çıkmaya başladı. Batılılaşma tanımı gereği ilk gününden beri bir kalkınma ve güçlenme programıydı.

Bizde başladığında halen Batı'da da böyleydi. Ama Batı'da demokrasi, gitgide, 'Batılı' kavramının temeli olmaya başlarken, burada böyle bir gelişme olmadı. Bu da, en çok seksenli yıllarda kendini gösteren bir olgu oldu. Düşünceler, belki gene eski ögeleriyle, ama yeniden biçimlenmeye başladı. En ilginç gelişme de, geçmişte en sorgusuz sualsiz Batılılaşmacı olarak bilinen Kemalist kesimin, bu dönemde Batı'ya karşı en tedirgin, en olumsuz tavırları alan kesim haline gelmesiydi.

Karmaşık bir toplumda bu yeni eğilimler ve yön değiştirmeler yeni dengeler yaratıyordu. Son analizde, 'değişim'den yana 'olmak veya olmamak' diye özetleyebiliriz bu kutuplaşmayı. İki tarafın da oldukça denk göründüğü bir kutuplaşma söz konusuydu. Durum böyle olunca, kendisi fazla önemli sayılmayacak etkenler, şaşırtıcı etkiler yaratabilir. İşte Lüksemburg da böyle önem kazandı ve bütün toplumda içedönük/muhafazakâr rüzgârlar esmesine yol açtı.

Yukarıda söylediğim gibi, Helsinki'nin Lüksemburg'un yerine geçmesiyle 'kısa vade' önemli bir şekilde değişti. Ama bu iki zirve arasında Türkiye'de konuşulan, hissedilen, düşünü-

len şeyler buharlaşıp ortadan kalkmadı. Bu 'yeni' bir kısa vade olabilir, ama eski 'kısa vade'nin getirdikleri şimdi 'orta vade'nin ögeleri olarak toplumun içinde bir yerlerde var olmaya devam ediyor.

5 Mayıs 2000

Avrupa Federalizmi

Bugünlerde AB üstüne tartışmalar, Avrupa Birliği içinde bulunanlar arasında birtakım huzursuzluklar yaratmaya başladı. Sorun gene bildiğimiz 'ulusallık'la ilgili: "Uluslararası hükümler, ulusallığın ne kadar önüne geçecek?" Geçmeli mi? Böyle bir eğilim gerçekten var mı? Bir süreden beri böyle bir gerilim hissediliyor.

AB içinde belki bu eski tartışmaların içeriği çok fazla değişmiyor. Örneğin bu epey zamandır bildiğimiz bir konu. Tartışmada taraf olanların da pek değişmediğini söyleyebiliriz. Sözgelişi muhafazakârlar her zaman ulusallığın mümkün olduğu kadar korunmasından yana. Ama her ülkenin geçirdiği seçimlere göre iktidardaki koalisyonu değişim gösterdiği için, 'ülke bazında', bir dönem bir noktada durmuş ülke bir başka pozisyona geçebiliyor. Şimdiki tartışmada, tartışmayı yaratan tavır Almanya'dan geliyor; oysa Kohl'un temsil ettiği Almanya'da bu mümkün olmazdı.

Bir süre önce, Almanya'nın Yeşiller'den gelen Dışişleri Bakanı Joschka Fischer, daha çok, gitgide bürokratikleşen Avrupa Birliği'nde bir heyecan yaratmak için, bir demeç verdi. Birlik işlerine daha sıkı sarılma gereğini vurguladı.

Ama onun bu konuşmasını 'Avrupa Federalizmi' adına ve-

rilmiş bir sinyal olarak yorumlayanlar çıktı: en başta, Fransa'da Chevenement. Chevenement sol-milliyetçiliğin bugün bulunabilecek en seçkin temsilcilerinden biridir. Bu özelliğiyle Türkiye'de hâlâ rastlanan bazı eğilimlerin de yetkili bir sözcüsüdür.

Adının geçtiği son vesile de Avrupa Birliği'nden kaynaklanan bir tartışma olmuştu. Birlik çerçevesinde, azınlık dillerinin korunması için öngörülen tedbirlerin Fransa'nın ulusal yapısına uymayacağını söylemişti.

Şimdiki çıkışı biraz daha tepkisel oldu veya öyle göründü. Fischer'in birlik üstüne söylediklerini eski Alman ırkçılığına, yayılma ve Avrupa'ya hükmetme özlemlerine, sonuç olarak Nazizm'e bağlaması epey insan üzerinde tatsız bir şok etkisi yarattı. Bu arada, Fransa'daki koalisyon arkadaşı Cohn-Bendit'in de itiraz ve eleştirileriyle karşılaştı. Sonunda bir çeşit özür dileyip düzeltme yapmak durumunda kaldı ama tam olarak neyi düzelttiği ve neden ötürü özür dilediği çok iyi anlaşılmadı.

Chevenement böylece tekrar arka-plana döndü, ama tartışma burada bitmedi. Çünkü şu sıralarda Brüksel'de bir temel haklar bildirgesi üstüne konuşuluyor. Burada hangi hakların 'temel' sayılacağı bir anlaşmazlık konusu değil; zaten sözü edilenlerin çoğu birlik içinde bulunan ülkelerin ayrı ayrı temel kabul ettikleri şeyler. Ama sorun galiba bu 'ayrı ayrı' durumunda... Bunların şimdi bütün üye ülkelerin birlikte onaylanacağı ortak bir 'charter' haline getirilmesi isteniyor. Bu sefer, bildiğim kadar, Chevenement'dan önce İngiliz muhafazakârları ayarlanmış durumda. "Ne oluyoruz? Millî egemenliğimizi tehdit eden bir Avrupa Federalizmi ile mi karşı karşıyayız?"

Önerinin arkasında da gene Almanlar. Bu sefer Almanya'nın eski cumhurbaşkanı Roman Herzog. 'Avrupalılık' Avrupa'da bile bu tartışmaları yaratıyorsa, bizdeki durumlara şaşmamalı.

9 Haziran 2000

Avrupa Anayasası?

AB'de bir süreden beri yorgun argın bir hava var. Bundan bir yıl önce, yolsuzluk söylentileri arasında, komisyonun topluca istifa etmek durumunda kalması da bu olumsuz atmosfere katkıda bulunan etkenler arasında. Tam da genişleme çalışmalarının başlaması gereken bir aşamada, bu atmosfer hiç hayra alamet değil.

Fischer bu bezgin havaya bir enerji getirmek için Avrupalılık yolunda ortak çaba çağrısında bulundu. Temel insan haklarıyla ilgili 'charter' da aynı ruh halinin ürünü. Bezginliğin doruğa vardığı Köln toplantısından sonra başlamış bir girişim. Birlik çalışmalarının gitgide dar uzman toplantıları çerçevesine sıkışıp kaldığı, sıradan insanların gitgide ilgi kaybına uğradığı düşünülüyor. 'Charter'ın amacı da ilgi tazelemek. 'Şu şu somut haklar bütün Avrupa'da tanınacak' diyerek sıradan insanların AB'ye yeniden birtakım beklentilerle bakmasını sağlamak istiyorlar.

Dediğim gibi bu özellikle milliyetçi-muhafazakâr çevrelerde tepki yarattı - ya da, Chevenement durumuda, 'milliyetçi-ilerici' (!) çevrelerde. Ama, Aralık'ta Nice'teki toplantıda karara bağlanması önerilecek olan taslakla ilgili, başka çevrelerden gelen bazı itirazlara da kulak vermek gerekiyor.

'Yasa dili'nin inceliklerini iyi bilen bir İngiliz, 'charter'ın başına konan 'İnsan kişiliğinin onuru sayılmalı ve korunmalıdır. Yasa önünde herkes eşittir' cümlelerinin, ileride Amerika'da olduğu gibi 'doğum kontrolü'ne karşı mücadele edenlere açık kapı bırakacağını söylüyor! Bu herhalde sadece böyle olacağına inandığından değil, metni, savunucularının gözünde de şüpheli hale getirmek için söylenen bir söz. Muhafazakâr kesim, ciddi bir şekilde, toplumun devlet tarafından korunması fikrine karşıdır. Bunun içtenlikli bir açıklaması da 'koruma' fiilinin zaafa yol açmasıdır. Örneğin devlet her sabah yoksul çocuklara bir şişe süt veriyorsa, aslında onlara yardım etmiyor, hayat mücadelesi için onlara gerekli enerjiyi çalıyordur!

Yani ideal devlet, güçlülüğünü zaten kanıtlamış olana biraz daha güçlenmesi için yardım edebilir (sözgelişi vergisini azaltarak), ama yurttaşlarına davranışı 'Darwin yasası' mahiyetinde olmalıdır. Ayrıca, bu 'hak hukuk' işlerinde 'Avrupa Birliği' gibi 'nev zuhur', 'ne idüğü belirsiz' bir öznenin kalkıp hak dağıtmasına göz yumulamaz. Almanlara Alman devleti, İspanyollara isponyol devleti yardım etmelidir vb.

Bu da bir görüş ve her görüş gibi bunun da bir mantığı var...

Tartışmalara rağmen Nice'teki toplantıda 'charter'ı kabul edecek bir çoğunluğun oluşacağını umuyor ve tahmin ediyorum. Böyle bağlayıcı metinlere AB'de de ihtiyaç duyuluyor. Tabiî şu anda buna itiraz edenlerin büyük korkusu, yani 'Avrupa federalizmi', benim gibi düşünenler açısından korkulacak bir şey değil, tersine, olumlu bir hedef.

Avrupa'nın bu alandaki hukuku, sadeleşme ve netleşme ihtiyacı gösteriyor, çünkü bu hukukun kuralları ve nirengi noktaları kimi resmen, kimi ilkesel olarak onaylanmış birçok farklı metne dağılmış durumda ve özellikle 'genişleme' gibi bir durum çerçevesinde 'Kopenhag Kriterleri' gibi ilkeler fazlasıyla belirsiz.

Ama bu 'charter'ı hazırlayanların öteki gerekçesi bana daha önemli geliyor: 'genişleme' öncesinde Birlik fikrinin kitle desteğini ve toplumsal katılımı yükseltmek. Hazırlık aşamaların-

da sivil toplum örgütlerinin görüşlerinin alınmış olması da iyi - ama yetersiz bir işaret. İşin içinde olanlar, demek ki, toplumsal desteğin hayatî değerini daha iyi görüyorlar. Klasik politikacılar, doğal olarak, bunların hâlâ çok uzağında.

10 Haziran 2000

Dünya Federalizmi

Bugün 'Avrupa Birliği' adıyla kurulan ülkeler topluluğu ('Ortak Pazar' adıyla başladıktan, 'Avrupa Ekonomik Topluluğu' olduktan sonra) 'federal' bir devlet haline gelebilir mi?

Bu, bana göre, uzun vadede olması gereken, ama kısa vadede olması bir hayli güç görünen bir şey. Hemen ekleyeyim: 'Uzun' süreceği gerekçesiyle uzak geleceğe havale ettiğimiz bu iş, dünyanın geleceğini düşündüğümde, çok 'ileri' bir hedef gibi görünmüyor. Tersine, bu çerçevede, bu soyutlama düzeyinde, epey mütevazı bir hedef; çünkü bu düzeyde asıl ciddi hedef, Avrupa filan değil, 'Dünya Federal Devleti'.

Ama bazılarımızın zihninde böyle daha büyük, daha da iddialı bir hedefin bugünden biçimlenmesi, Avrupa Birliği'nin bir 'federal devlet'e dönüşmesini ne çok çabuklaştırıyor ne de çok kolaylaştırıyor. Üstelik, 'Dünya Federal Devleti' gibi bir düşüncenin somut bir hedef olabilmesi için, Avrupa Birliği'nin federalleşmesi gibi birkaç aşamanın aşılması gerekli olabilir.

Bütün bunların hâlâ bir hayli 'uzak' olmasının başlıca nedeni, bence, düşünce alışkanlıklarımız. Aslında maddi dünyada olup bitenler, öncelikle ekonomi ve teknolojinin yakın geçmişte gösterdiği gelişme, bir süreden beri bu doğrultuyu işaret ediyor. O çerçevede geç kaldığımız, zaman kaybettiğimiz de

söylenebilir. Ama düşünce alışkanlığı da, 'düşünce alışkanlığı' deyip geçecek bir şey değil. Gene bütün dünya tarihi, düşüncesi yaygınlaşmamış ve olgunlaşmamış tasarıların insanların sorunlarına çözüm getirmediğini, tersine daha da ciddi sorunlar haline geldiğini gösteriyor. İnsanların hazır olmadığı projelerin gerçekleşme şansı yok.

'Federalizm' de, hangi çerçevede olursa olsun, şimdilik hâlâ böyle. Tarihte ABD gibi özel konjonktürlerin sonucu, bazı olumlu örnekler olduğu söylenebilir, ama bunlar yeterli değil: olması istenen şeylere çok fazla uygun da değil.

Ama tabiî, bir hedefin uzak ve dolayısıyla 'soyut' ya da 'zor' vb. görünmesi onu unutmamızı, düşüncemizden silmemizi gerektirmiyor. Tersine, belki daha sık hatırlatmalı, tartışmalı, hiç değilse düşüncesini somutlaştırmaya çalışmalıyız. Kaldı ki, artık kapandığını sandığım eski dünyanın bazı 'düşünce alışkanlıkları' devam ettiği ve daha bir süre devam edeceği için, bu 'federalist' geleceği karalamak isteyenler de eksik değil.

Bu çerçevede, halen var olan 'Birleşmiş Milletler' gibi, dünya kuruluşlarının kendi başlarına dünya federalizmine giden yolu açabileceklerini sanmıyorum. Birleşmiş Milletler tarihî bir zorunluluk sonucu kurulmuş, bütün zaaflarına rağmen önemli bir kurum. Ama özellikle şu andaki yapısıyla BM kendi içinden bir ortak irade üretebilen bir kurum değil - olsa olsa, çeşitli iradelerin yansıdığı ve etkilediği bir kurum. Sonuçta dünya federalizmi şu ya da bu biçimde BM yapısını benimsemek durumunda kalabilir, ama daha yakın dönemde, AB gibi gönüllü birliklerin göstereceği başarı, bu daha uzak hedefin yolunu açacaktır, sanıyorum.

11 Haziran 2000

Hükümranlık Kayıtsız Şartsız?..

'İçişleriyse, karışılmaz!' Epey uzun bir zamandır bu sözün içerdiği değere ve mantığa göre yaşıyoruz. Bu mantığın oluşması ve genelgeçer olması, ulus-devletin ve ulus-devletler düzeninin oluşmasının ve dünya çapında geçerlilik kazanmasının sonucu. Ulus-devlet sınırları içinde geçen, o çerçevede kalan olaylara hiç kimsenin müdahale hakkı olmadığını varsayıyoruz. Uluslararası hukukun bu eğilimlerine günlük hayattan paralellikler bulmak ilginç olabilir. Örneğin Ahmet Bey komşusuyla kavga etmiş. Derken komşusunun karısını sokakta görüyor, yakaladığı gibi pataklamaya başlıyor. Polisin bu duruma müdahale etmesini ve kadının dayak yemesine engel olmasını doğal sayıyor, bekliyoruz. Ertesi akşam Ahmet Bey kendi karısına fena halde kızmış, evire çevire dövüyor, mahallede feryat figan. Ama herkes diyor ki, "Kendi karısıdır, döver." Polis falan, hiç kimse karışamıyor.

Ulus-devlet olmak, bir başka yanıyla da, ergin (reşit) olmaya benziyor: on sekizini doldurmuş bir kere, özerk ve kendi davranışlarından sorumlu.

Türkçede tam karşılığını bulmakta zorlandığımız 'sovereignity' bu ulus-devletler düzeninin temel kavramı; buna 'hâkimiyet' veya 'hükümranlık', öz-Türkçeleştirince de 'egemenlik'

diyoruz. Ne kastettiğimiz çok belli olmuyor, bu kelime karışıklığı yüzünden. Ama başka dillerde de benzer bir karışıklığın izlerini görüyoruz, çünkü kavramı buraya getiren tarihî süreçler arasında benzerlikler var. Başlangıçta bu, otoritenin nihai sahibi kişi veya kurumu anlatıyor: 'Kral' ya da 'taht' gibi. 'Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir' diye bir söz söylediğimizde aynı düzeyde konuşuyoruz (gerçek söz sahibi kimdir). Ama tek ülke sınırlarından çıkıp kavramı uluslar düzeyinde kullandığımızda, birbiri karşısında bağımsız ve hukuken eşit ulusal birimleri ('hükümran devletler') kastediyoruz. Bu, kavramın (Frenkçesinin) 18. yüzyıldan itibaren kazanmaya başladığı anlam.

Peki, biraz karma biçimde 'ulus-devlet' diye tanımladığımız bu birimde 'hükümran' olan kim? 'Ulus' mu, 'devlet' mi? Bu yüzyılda, herkes, en azından kâğıt üstünde, 'ulus' diyecektir. Gene aynı mantık doğrultusunda, 'devlet' denen araç, aslında, 'hükümran' olan 'ulus'un iradesini tecelli ettiren araçtır. Kendi 'ulus'larının seçtiği ve iradesini temsil etmekle görevlendirdiği Churchill ya da Roosevelt Almanya'ya veya Japonya'ya savaş ilân ettiği zaman arkalarında bu 'ulusal' iradenin ezici çoğunluğunun onları desteklediğinden pek fazla şüphe etmiyoruz. Ama Irak, İran'a savaş açtığında, Saddam 'Irak ulusal iradesi'ni acaba aynı şekilde temsil ediyor mu?

Bütün Irak halkı, devletin düzenlediği mitinglerde savaş için sevinç çığlıkları attığında ve yüzyıllardır bu kararı beklediği yolunda bir izlenim verdiğinde, buna ne kadar inanıyoruz?

Ayrıca, böyle bir şüphemizin olmadığı durumlarda -örneğin İkinci Dünya Savaşı'nın en azından başında Alman halkının ezici çoğunluğunun 'führer'inden hararetle memnun olduğu, tartışılır bir konu değildi- tecelli eden 'ulus-devlet' iradesinin sonuçlarını nasıl değerlendireceğiz? Hitler başkalarına savaş açmayıp yalnız Alman uyruğu -vatandaşı- Yahudileri doğramakla yetinse, ne diyecektik?

Öyleyse, kim 'hükümran'? Ve 'hükümranlık' ne?

18 Haziran 2000

İç ve Dış Dinamikler

Türkiye demokrasi sorununu bir türlü tam çözememiş bir toplum. Demokrasi burada, gittikçe yerine oturan ve yerine oturdukça toplumun geniş kesimlerini rahatlatan bir sistem olmaktan çok, suistimalinden korkulduğu için kısıtlanması gereken, dolayısıyla ne idüğü ve ne olması gerektiği tam olarak anlaşılmamış, kimine göre özlem, kimine göre korku ve endişe kaynağı bir kavram. Bazılarımıza göre bu ülkede yok, bazılarımıza göre var ve gene bazılarımıza göre gereğinden fazla var.

Şimdiki konjonktürde, şu genel çizgilerle ezelden beri burada var olmuş bu sorun, AB entegrasyonu konusuyla iç içe geçti. Bu hem iyi (daha doğrusu kaçınılmaz), hem de bazı yeni sorunlar üreten bir durum. İyiliği daha çok böylece bir yükümlülüğe dönüşmesinde. Demokrasinin -başka birçok olumlu şey gibi- dış dinamikle yürümesi, hem ille kötü olması gereken bir olay değil, hem de Türkiye'nin alışık olmadığı bir durum değil. Demokratikleşme sürecinde çok belirleyici bir adım olan 'çok-partili düzen' kararı da bizde uluslararası konjonktürün gereği olarak verildi.

Ama ayrıca 'kaçınılmaz' diyorum, çünkü dünya tarihinin bu aşamasında demokrasi uluslararası boyutları olan bir konu. Bu çeşitli düzeylerde böyle: bir kere, uluslararası bir 'gerek' haline

geldi; vaktiyle, bizim de çokpartili düzene geçtiğimiz aşamada Birleşmiş Milletler'de bulunma hakkını kazanmaya benziyor, ama ondan da 'mücbir' bir durum olduğu söylenebilir. Ayrıca, 'içeriği'nin uluslararası ölçütlere uyması gerekiyor. Demokrasinin uyması gereken standartlar artık ulusal değil. Bu önemli küresel değişimlerin varlığı sonuçta herkesi etkiliyor. Britanya herhalde Türkiye'den çok daha demokratik bir toplum. Dünyada bu sürece ilk giren o ve elbette demokratik kurumlarını - ya da bunların çoğunu- alabildiğine geliştirmiş. Buna rağmen, eskimiş ve çağdışı kalmış kurumları, sorunlara kendine özgü çözümler bulmaktaki 'adalı' alışkanlıkları vb. ile sık sık AB hukuk kurumlarıyla başı derde girebiliyor.

Bu gibi 'standartlara uymak' herkes için ve her düzeyde sorun. Tarihin bu aşamasında yaşadığımıza göre, ulusüstü bir birimle entegrasyona girmek gibi bir hedefimiz olmasaydı bile, bu sorunla çeşitli biçimlerde karşılaşacaktık.

Ama demokratikleşme yükümlülüğünde dış konjonktürün varlığı, 'dışa direnme' ile 'demokrasiye direnme'nin birbirine karışmasına yol açabiliyor.

"Türkiye'de demokrasi öteden beri çözülememiş bir sorundur" demek, bu ülkede öteden beri bu düzende yaşamaktan huzursuz olacak etkili kesimlerin olduğunu söylemektir - öyle olmasa niye yıllardır çözülemesin? Bu çevrelerin bu çekişmede kamuya yönelik birinci sloganları da 'millî egemenlik'.

Bu slogana sarılacak pek çok kesim var bu ülkede ve kendilerine her türlü sıfatı yakıştırabilir, solcu, sosyalist vb. de olabilirler. Ama aslında -ılımlıdan 'ılımsız'a doğru sıralarsak- bunlar sadece demokratik kültürü olmayanlar, otoriter/Bonapartist eğilimleri olanlar, muhafazakâr zenofobistler, faşizan özlem duyan veya düpedüz faşist olanlardır. Yan yana gelince bayağı yekûn tutuyorlar.

23 Haziran 2000

Nürnberg

Demokrasi konusu üstüne yazarken değindiğim iki temayı biraraya getireceğim: bunlardan biri demokrasinin mücadele içeren bir süreçte ortaya çıkıp biçimlenmesi ve içsel mantığının ancak yaşandıkça olgunlaşması; ikincisi ise dünyada her alan ve her konuda görülen gelişmeye paralel olarak, demokrasinin de küreselleşmesi. Bu iki akışın üzerinde birleştiği ve bugün yaşadığımız dünyayı belirleyen bir tarihî olay üstünde duracağım: Nürnberg Uluslararası Divanı.

Böyle bir mahkeme olsun, bu mahkemenin üstlendiği ve yerine getirdiği iş olsun, daha önce benzeri görülmüş şeyler değildi. Savaş herhalde neredeyse insan kadar eski bir şey olmalı. Savaşı kazananın kaybeden üstünde sınırsız hak sahibi olduğu da malûm: soyar, yağmalar, öldürür, köle yapar vb. Ama tarih, aynı zamanda, bu mutlak iradeyi sınırlamaya ve dengelemeye çalışmış, bunda kısmen başarılı da olmuştur. Böyle böyle, bir dünya hukuku şekillenmiş ve yayılmıştır.

Ama Nürnberg'i bir savaştan sonra kazananların kaybedenleri cezalandırması olarak değerlendiremezsiniz. Önceden bilinen herhangi bir kategoriye sokamazsınız, çünkü savaşı çıkaran Nazilerin yaptıkları şeyler de bilinen herhangi bir kategoriye girmiyordu.

Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yılgınlık Cemiyet-i Akvam tüzüğüne yansımış ve savaş ilânını keyfe bağlı bir şey olmaktan çıkaracak tedbirler düşünülmüştü (aslında 1864 Cenevre Sözleşmesi'nden beri insanlar bu alanda kafa yoruyordu). Ama bu 'hüküm'lerin hükmü, Cemiyet-i Akvam'ın kendisinin hükmünden fazla olamadı ve dünya ikinci küresel savaşına girdi. Ama burada işlenen 'suç'un savaş çıkarmakla sınırlı kalmadığı kısa zamanda belli oldu. Uluslararası Divan bunun sonucudur.

Bu mahkemenin tarihî işlevinden başka, bugün bizler için hâlâ önemli olmasının 'esbab-ı mucibesi' nedir? Nürnberg'in olduğu bir dünyada yaşamak, olmadığı bir dünyada yaşamaktan niçin farklı? Çeşitli ulusal hukukların üstünde bir uluslararası hukuk olduğu anlayışı ilkin Nürnberg Divanı'nın kararlarında resmî geçerlilik kazandı ve dünya tarafından onaylandı. Önemi buradadır. Orada yargılanan, Goering ve Himmler gibi en tepede olanlar değil de, onların altında yer alanlar, kendilerini savunmak için en kestirme, "Bana verilen emri yerine getirdim" sözüne sığınabilirlerdi - nitekim onlar da bunu yaptılar.

O zaman mahkeme, "Hayır" dedi: "Sana amirin falanca Yahudileri bir odaya tıkıp üzerlerine gaz musluklarını açmak, cesetlerini fırınlara atıp yakmak yolunda emir veriyorsa, bu emri dinlememekle yükümlüsün. Uluslararası hukuk böyle emrediyor."

'Uluslararası hukuk...' Uzaklarda, yükseklerde, soyut bir şey... Ama o kadar da uzak değil, çünkü dünya var olalı her sıradan insanın yüreğinde duran basit bir insanlık anlayışını tekrarlıyor sadece... Hitler tipi adamların, kendi ulus-devletlerinde, üzerinde tepinmekte sakınca görmedikleri basit insanlık anlayışı...

Aslında, 'küreselleşme' denilen süreçte, hep olması gereken, ama çok zaman eksik kalan da bu: bu kavramın ve bu sürecin içerdiği bütün karmaşaya, bütün sofistikasyona katlanacağız, en içimizdeki, en temel, en katışıksız adalet duygusunu yeniden kazanmak için.

24 Haziran 2000

Olacağına Varır

Haber, görebildiğim kadarıyla, yalnız *Radikal*'de yayımlandı: AB ile bütünleşme sürecinde, İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu'nun bir 'taslak' raporda biraraya getirdiği demokratikleşme önerilerinin Millî Güvenlik Kurulu tarafından reddedilmesi ve bu önerilerden bazılarının taslak rapor metninden de çıkarılması.

Bu haber *Radikal* dışındaki gazetelerde yoktu. Oysa bu bütünleşme süreci Türkiye için en önemli olay; dolayısıyla o süreci etkileyen her türlü olay da son derece önemli. Ancak, 1980'den bu yana Türkiye'de medya halka ne olduğunu göstermeyi değil, yetkililerin, halkın ne düşünmesi gerektiğini düşündüğünü göstermeyi kendine görev edindi. Onun için bu haberin olmaması da herhalde yadırganmamalı.

Avrupa Birliği'ne girecek olan -ya da giremeyecek olan- son analizde bu toplum, bu halk. Ama bu tartışmanın içinde en az olan da bu toplum, bu halk. Toplum için neyin iyi olduğunu bilenler var, nasıl olsa. Onlar oturup düşünüyor, taşınıyor, karar veriyorlar. Birkaç kişi de 'İyi oldu/Kötü oldu' yollu birtakım düşünceler beyan ediyor bazen. Ama iş olacağına varıyor.

'Olacağına varmak' Türkiye'yi iyi özetleyen bir deyim. Örneğin şu son durumun ışığında, olayların gidişatını bir düşüne-

lim: Helsinki Zirvesi ile ortaya çıkan yeni ve olumlu ortamda, Türkiye AB'ye katılmak -ve yılan hikâyesine dönen 'demokratik reformlar'ı nihayet gerçekleştirmek- üzere bir şeyler yapmaya başladı. Bu 'bir şeyler' öyle kayda değer bir toplumsal katılıma açılmadı. Zaten öyle bir alışkanlığımız yoktur.

Onun için uzaktan seyrettik. Uzaktan da seyretsek, çok hummalı bir faaliyet olmadığı anlaşılıyordu. Olsun. Bir şeyler oluyor ya, onunla da yetinelim. İşte bu İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu da bu süreçte ortaya çıktı. Burada, Dışişleri dahil, çeşitli bakanlıklardan da insanlar var. Bu insanlar verili çerçeve içinde çalıştılar, o çerçeveyi fazla değiştirmeden, hedefin gereklerini de gözeterek, şu mahût taslak raporu yazdılar. Bir süredir bu raporla ilgili gelişmeleri -ama hep 'dedikodu' halinde, hep '-mişli geçmiş' kipinde- izliyorduk.

İzledik ve iş 'olacağına vardı'. Yani, başka bir söyleyişle, MGK 'böyle şey olmaz,' dedi.

Peki o zaman yazık değil mi bunca mesaiye, bunca toplantıya, boş lafa, kuru emeğe? Madem iş olacağına varacak, söyleyin baştan olacağını; insanlar hem boşa kürek sallamak zahmetinden kurtulsunlar, hem de sözlerini yalayıp yutma utancından.

O toplantıda tartışılanı toplum tartışmayacak. Basının genel tavrına bakılırsa, tartışmak bir yana, haberi bile olmayacak. Gelgelelim, haberi olsa ne olurdu, bu da ayrı bir konu. Pek bir şey olmayacağını tahmin edebiliriz.

Tartışma sonucunda, itiraz konusu sözler, taslak rapordan çıkarılmış. Yani, bu sözler, resmen yok, hiç olmadı.

'Kapsayıcı anayasal yurttaşlık' vb. Aslında kulağını tersinden gösteren bir terminoloji. Demokrasinin mutlak formülleri yoktur. Bu ibare metne kondu diye demokrasi olmaz, çıkarıldı diye demokrasi ölmez - hele Türkiye demokrasisi kuvöz koşullarında yaşamaya alışıktır. Ama şu olayın oluş biçimi, sözü edilen kurumların 'resmî' ve 'fiilî' belirleyicilikleri, her türlü terminolojiden bağımsız, bir demokraside *yaşamadığımızı* kanıtlıyor.

25 Haziran 2000

Var mı, Yok mu?

Cumhuriyet'te Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in bazı Ege kentlerinde konuştuğu haberi veriliyor. Şöyle bir alıntı var: "'Dışişleri Bakanlığı ile MGK birbirine mani oluyor' şeklindeki haberlerin hepsi boştur. 'Kopenhag Kriterleri' arasında yer alan Kapsayıcı Anayasal Vatandaşlık İlkesi ve Düşünceyi Açıklamada Dil Yasağı'nın Kaldırılması konularında, MGK ile hükümet arasında sorun yok." Oysa ben bu konuda, özellikle *Radikal*'de çıkan haber ve yazılardan sonra (ama başka gazetelerde başka yazılar da yayımlandı, örneğin *Hürriyet*'te Oktay Ekşi'nin MGK'yı onaylayan ve Gülay Göktürk'ün *Sabah*'ta sivil politikacıları suçlayan yazıları) bu konuda bir sorun olduğu izlenimine kapılmıştım. Cem'in gazetede alıntı olarak verilmiş sözlerinde bu tür 'haberlerin hepsi boştur' deniyor. Bu durumda, büsbütün boş konuşmamak için, oturup neyin ne olduğunun anlaşılmasını beklemek gerek belki.

Tabiî, ne olduğunu nasıl anlayacağımızı şu anda bilemiyorum. Dışişleri Bakanı böyle dediğine göre, normali, MGK'nın da bir açıklama yaparak görüş ayrılığı olmadığını doğrulaması. Ama bu kadarı da pek yeterli sayılmaz: hele Türkiye'nin yapısı ve teamülleri göz önüne alındığında, Cem'in olduğunu söylediği bu görüş birliğinin temelinde MGK'nın hükümete katılması-

nın mı, yoksa hükümetin MGK'ya katılmasının mı belirleyici olduğunun iyice açıklanması gerekiyor (zaten Cem de 'MGK ile hükümetin iki ayrı birim olarak algılanmasını' istemiş).

Tabiî MGK bu ülkenin en önemli kurumlarından biri. Bir bakan kalkıp Ege'ye gitmiş, oralı 'tüccardan' birileriyle sohbet ederken bir şeyler söylemiş. Bu durumda koskoca MGK'nın doğrulayıcı ya da yanlışlayıcı demeç vermesi kendi konumuna yakışmaz, diye düşünebilir. Öyle olursa neyin doğru, neyin boş ya da dolu olduğunu daha bir süre anlayamayacağız demektir.

Aslında işin bu yanı beni fazlasıyla ilgilendiriyor. Tartışılan - ya da, son iddiaya göre, 'tartışılmayan'- bu konu, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılmasıyla ilgili. Ülke için bundan önemli konu olamaz, o halde bu ülkenin yurttaşları açısından da bundan önemli konu olamaz. Şu anda yurttaşların bu konunun karara bağlanmasında bir inisyatifi görünmüyor - işin hükümet yanını bir zamanlar bir seçimde seçmiş olmak dışında. Neyse, bunun da sırası gelecektir elbette, diyelim. Ama 'karara bağlanmak' falan bir yana, olandan haberdar olmak herhalde bizim de hakkımız. Olan ya da olmayan bu tartışmanın (çünkü böyle bir şey yoksa bile çıkan 'yanlış bilgi'nin düzeltilmesi gerekir) ne olduğunu, kimin ne dediğini, ne savunduğunu lütfedip bize de açıklayan olur mu acaba?

Böyle bir tartışma varsa (ki akıl, mantık, olmamasını tasavvur edemiyor), tartışmayı da, tartışan kurumları da bilmek ve biz de tartışmak isteriz.

Belirleyici nokta bu: tartışabilecek ve yanlış bulduğumuz şeyi eleştirebilecek miyiz? Pek iyi tanıdığımız otoriter ağızlarla susturulmadan? Bu olabiliyorsa, bu toplum için hiç değilse 'bir umut var' demektir. Olmuyorsa, o da yok.

Ama öznel iradelerin yapmayı başaracaklarından bağımsız olarak, nesnel olarak, tarihî zorunluk olarak, bu toplumun kendisini, isteğini, yapısını, kurumlarını enine boyuna tartışmasının zamanı geldi.

27 Haziran 2000

Türkiye'nin, Cumhuriyet öncesinden başlayan 'ulus-devlet'leşme çabalarının bir 'yan-sonuç' olarak dahi, demokrasi adına fazla bir zenginlik üretmediği, yeniden tartışılmayı gerektirmeyecek kadar açık bir olgu. Böye olmasa, kendini bu 'ulus-devlet'e adamış olanlar, elimizde ne kadar güzel bir demokrasi olduğunu anlatırlardı. Oysa kimse böyle bir iddiada bulunmuyor. Yapılan, 'verili koşullarda' ancak bu kadarının olabileceğini, bundan ötürü kimsenin suçlanamayacağını anlatmak. Kimileri, 'ama eksiklikler de giderilmeli' diye bir şey ekliyor (kimi onu da eklemiyor). Son günlerde, 'en yetkili' kurulların dahi bu eksikleri bir biçimde kabul ettiğini görüyoruz. 'Kopenhag Siyasî Kriterleri ile İlgili Olarak Hazırlanan Raporlara İlişkin MGK Genel Sekreterliği Görüş ve Önerileri'nde şöyle bir cümle var: "Türkiye'deki demokrasi ve insan hakları ile ilgili çeşitli AB raporlarında yer alan eksikliklerin önemli bir bölümünün gerçek olduğu ve vakit geçirilmeden giderilmesi gerektiği açıktır."

Tabiî, bu söylemin uygulandığı her yerde olduğu gibi, 'hangi eksiklikler'in gerçek olduğu ve gerçek olmayan 'bir bölümünün' ne olduğu açıklanmıyor. Bunu 'takdir' etmek genellikle 'söylem sahibi'ne bırakılır.

Demokratikleşmenin bütün dünyadaki 'ulus-devlet'lerin başından beri benimsedikleri ana amaç olduğu söylenmez. Bu bir 'yan-ürün' olarak doğduktan sonra 'ana amaç' haline geldi ve gittikçe daha fazla ciddiye alındıktan sonra bugün dünyanın belirleyici 'norm'u haline geldi.

Türkiye'de ise bütün süreci, 'ulus-devlet' projesinin mimarı olan devletin ve onun askerî kanadının 'ataerkil' kimliği belirledi, hataları ve sevaplarıyla. Böyle bir süreçte 'yan-ürün' demokrasinin kalkıp başköşeye oturması mümkün değildi.

Şu yazdığımız anda bunlar, bu ana nasıl geldiğimizi açıklamak bakımından önemli. Tarihin bir determinizmi vardır, ama determinizm her an geleceği belirlemeye devam etmeli midir? Daha farklı bir dille sormak gerekirse, bir toplum bir noktaya kadar, sözgelişi x ve y yöntemleriyle gelmiş olabilir. Ama o noktada, o konjonktürde, imkânları değerlendirerek, bundan böyle z yöntemini benimseyemez mi?

Aslında x ve y yöntemlerini iyi kullanmışsa, bu mümkün olmalıdır. Örneğin, modernleşme yolunda, koşullar elvermediği için, yeterince 'modern' olmayan bir yöntemle çalıştık, ama bununla iyi kötü bir yerlere geldik. Geldiğimiz o noktada, "tamam, her şey çok parlak olmasa da, artık bu yöntemi değiştirebilir durumdayız," diyor muyuz? Diyebiliyorsak, her şeye rağmen, çaba başarılı olmuştur.

Diyemiyorsak, kullanılan yöntem bizi çeşitli alternatifler seçebileceğimiz bir noktaya getirmemiş, tersine bizi kendine tutsak etmiştir. Bu da iyi bir şey değildir.

Türkiye şu anda tam böyle bir durumda. Gelecekle ilgili bu kararı verirken, geçmiş bir tutsaklık mı, yoksa bazı imkânlar mı hazırlamış? Bence ikincisi, ama herkes aynı fikirde değil.

7 Temmuz 2000

100 Sivil Girsin

Ne yazık ki, 'demokratikleşme' sorunu Avrupa ile birleşme sorunuyla tamamen sarmaş dolaş oldu. İkisini birbirinden 'çözme'ye imkân kalmadı. Bu da otomatikman ikincisini belirleyici hale getiriyor; 'demokratikleşme', Avrupa ile birleşmenin zorunlu uğraklarından biri olduğu için önemli hale geldi. Böylece, aksi yöndeki bütün beyanatlara rağmen, 'kendi için' demokratikleşme çabasına girmiş bir toplum olamadık.

Avrupa projesine, anlaşılan, her şeye rağmen, 'millî hedef' olarak bakabiliyoruz. 'Demokratikleşme' böyle değil. 'Millî hedef' olunca da, bu özgül örneğin içerdiği bütün 'gayri milliliğe' rağmen, iyi kötü bir çaba gösterilebiliyor.

Ama tanımı gereği paradokslarla dolu bir süreç bu. İlk paradoks, demin andığım 'millî hedef'le başlıyor. Çünkü bu hedef, bizim için 'millî' hale gelse de, başından sonuna bir yığın 'millî-olmayan' özellikle dolu ('millî-olmayan' diye bir deyim kullandım; çünkü bu bağlamda 'beynelmilel' ile 'gayri millî' arasındaki nüans da anlamını kaybediyor - hepsi kötü). Elin adamlarıyla aynı birlik içinde olacağız, üstelik onların koyduğu kurallara uyacağız. Olacak iş değil! Zaten bu bağlamda daha ileri bir 'demokratikleşme'yle ilgili ne söylense, 'bize uymaz', 'bizde olmaz', 'bizim özelliklerimiz' gibi cevaplar verili-

yor. Belli ki demokrasinin kendisi de 'gayri millî'.

Paradoks, mizaha kapı açan bir potansiyeldir - açması zorunlu değildir, ama açabilir. Bizim bu paradoksal sürecimiz de yer yer, zaman zaman, 'mizahi' de denebilecek bir özellik kazanıyor.

Genel olarak herkesi (Slovenya'yı da, Slovakya'yı da vb.) ilgilendirdiği ölçüde 'Avrupa ile birleşme projesi'nin temel taşı, biz onu böyle görelim ya da görmeyelim, son analizde demokrasidir. Bizim için AB üyeliği 'millî hedef', 'demokratikleşme' de onun bir gereği olarak algılandıkça, gene tuhaf ve dolayısıyla mizah potansiyeliyle dolu durumlar kaçınılmazlaşıyor. Demokrasiyi ciddiye alıp onu gerçekleştirmek üzere ne yapmamız gerektiğini düşünmüyoruz - bu arada bazı kısmi düzelmeler de, aslında pek adı konmadan, biraz 'oldu da bitti maşallah' şamatası içinde halledilyor.

Bunu sindirip kabullenmek gerekiyor herhalde. Şu güçler dengesi, şu geçmiş ve gelenekler, şu kültür ve şu toplumsal yapı ile bu ülke, bunu ancak böyle yapabilecek.

Örneğin Genelkurmay Başkanı, en dikenli konu olan MGK için, "isterseniz 100 sivil girsin, fark etmez, nasıl olsa orada karar parmak hesabıyla verilmiyor," diyor. Bu sözlerin söylenmiş olduğunu bütün gazetelerde okuyorum. "İşte, askerî kesim demokratikleşme konusunda hiç sorun çıkarmıyor!" "İşte, askerî kesim MGK'nın sivilleştirilmesine karşı değil!" Haber bu alt-metinlerle veriliyor.

Oysa bu çok başka türlü de anlamlandırılabilir. Örneğin, "Bizim oradaki ağırlığımız herhangi bir kelle sayısıyla değişmez. 100 kişi de gelse, o kuruldan çıkacak karar bizim irademizi yansıtır" anlamına da gelir bu sözler.

Ama bu bizi ilgilendirmiyor. Şu anda kimse radikal bir değişim beklemediğine göre, genel görünüşte bir değişiklik, örneğin MGK'daki sivillerin sayısının artması, hem yeterli hem de önemli. Bu, en azından, hedefin ciddiye alındığını ve ona yönelik adım atıldığını gösteriyor. "Bakın, bu da oldu da bitti, maşallah!" diyebiliriz. Tabiî bir de, "dostlar demokratikleşmede görsün," diyebiliriz.

30 Temmuz 2000

Dilde İtidal

AB ile 'Katılım Ortaklığı Belgesi' üzerinde mutabakat için toplanmaya az kaldı. Burada, Türkiye'nin yapısını birdenbire değiştirecek radikal demokratik dönüşümler olması beklenmeyeceği gibi, olması çok anlamlı da değil. Çünkü önemli olan, gerçekleşebilir hedeflerin önce yer alması, sonra da gerçekleşmesi. Türkiye bu toplantı öncesinde, bu hedefin gereklerini yerine getirmekte ciddi ve kararlı mı? Geçerli bütün kurumlarıyla mı bu tavırda?

Şu günlerde, malûm, bir 'Andıç' konusu tartışmaktayız. Bu 'Andıç'ın varlığını doğrulayan Genelkurmay açıklaması da bu tartışmanın parçası ve zaten tamamen polemikçi bir dille yazılmış. Çevik Bir, 3 Kasım'ın *Hürriyet*'inde bu açıklama için, "Aynen katılıyorum. Bir buçuk sayfalık bu açıklamada, yapılan çalışmaların normal ve uygun olduğunu söylüyor," diye demeç verdi. Bu açıklamanın onu, umduğu kadar koruduğunu sanmıyorum, ama yalnız açıklamayı okuduğunuzda, gerçekten, 'normal ve uygun olmadığına' dair bir söz de görmüyoruz.

Eğer böyleyse, 'çalışmalar' normal ve uygun, 'Andıç'ın toplumda yarattığı sonuçlar da gene olması gereken cinstense, Türkiye AB ile hangi 'katılım ortaklığı'nı konuşacak? Nerede, hangi

değerde, hangi ilkede, hangi prosedürde ortağız?

Bu açıklamadan şu cümleyi alalım: "Tüm gayretlerini, meş'um emellerini gerçekleştirmelerinde en büyük engel olarak gördükleri TSK'yi yıpratmak yönünde yoğunlaştıran bazı karanlık düşünce sahibi kişi ve kuruluşların beyhude çabaları, dün olduğu gibi bugün, bugün olduğu gibi yarınlarda da sonuçsuz kalacaktır."

Şimdi, katılmak üzere toplantı yaptığımız AB'yi oluşturan ülkelerin herhangi birinde, Fransa'da, İtalya'da, Hollanda'da, genelkurmayın böyle bir bildirisinin gazetelerde yayımlandığını tasavvur edelim. Bir ülke ki, genelkurmayı 'bazı karanlık düşünce sahibi kişi'lerle eni konu savaş halinde! Bu kişiler kaç kişi olsa gerek? Öyle birkaç kişi olsalar, metindeki bu sert tona gerek olmaz. Hem bunlar zaten metindeki bu sözleri hak eden insanlarsa, suç işlemiş ya da halen işliyor olmalılar. O zaman toplumun ilgili kurumları zaten gereğini yapmalı. Kötülüğü, karanlığı belli bu adamlara karşı, Genelkurmay'ın 'dün ve bugün ve yarınlarda', yani neredeyse 'ebediyen'le eşanlamlı bir zaman boyunca mücadeleyi hedeflemesine niçin ihtiyaç var? Yoksa öyle bir avuç değil, çok kalabalık mı bunlar? O halde iç savaş mı çıkar?

Açıklamada, tespit edilen bu durum doğru ve geçerliyse, Türkiye'nin AB ile 'katılım ortaklığı' filan düşünecek hali yok demektir. Bu toplum önce kendi sorunlarını temizlemeli. 'Yarınlarda' dendiğine göre, bu epey zaman alacağa benziyor.

Yok, eğer AB'ye girmek her şeye rağmen mümkünse, o zaman da oradaki 'çözüm' yöntemleri bu açıklama metninin düşündürdüğü şeye benzemiyor.

Galiba işin doğrusu, demokratikleşmeye karar vermiş bir toplumda, sorunların böyle bir dil ve kavramlarla tartışılmayacağını anlamaktır. Bu açıklamanın çıkardığı ses, başka her sesi susturmayı hedefliyor. Öyleyse, demokrasi lafını anmaktan vazgeçelim; ne olduğumuzu, ne istediğimizi bilip ona göre yaşayalım. Demokrasiden vazgeçmiyorsak, her sesi boğacak tek bir ses çıkmayacağını bilelim. Sesimiz ne kadar güçlü olsa, so-

nunda şu ya da bu düşünceyi söylüyor -bu açıklamanın yaptığı gibi. O halde, "Ben bu düşünceyi doğru bulmuyorum," diyen de çıkacaktır ve bu 'meş'um emel' değildir.

7 Kasım 2000

Son Mohikan

Bir süredir sık sık söylediğim bir şey var; "Doğu Avrupa komünizmi göçtükten sonra, dünyada son Sovyetik toplum olarak Türkiye kaldı." Biz 'kapitalizmi seçtiğimiz' için bu özelliğimiz çok belli olmuyordu. Ama şimdi epey belirgin.

Öncelikle olağanüstü devletçiliğimizle öyleyiz - ve bu, 'kapitalizmi' seçmemize rağmen, ekonomik devletçiliğimiz olarak hep vardı, şimdi de ondan vazgeçmekte fazlasıyla zorlanıyoruz. Ama 'devlet' deyince ilkin ekonomi gibi ne de olsa banal bir etkinliği değil, hayatta 'yüce' ve 'ebedi' ne varsa onu anlarız.

İzolasyonizmimizle öyleyiz. Emperyalistleri affetmedik, etmeyeceğiz. Dünya, uzak ve yakın çevremiz, yani her yer, bizi yıkmak isteyen düşmanlarla dolu. Onlar rejimimiz, geçmişimiz, her şeyimiz hakkında yalan ve iftiralar üreterek bizi yıkmaya çalışıyorlar. 'İç düşmanlar' edebiyatımızla öyleyiz. Her şeyi doğru yapan bu mükemmel ülke eleştirilemez - SSCB'nin de eleştirilemediği gibi. Bunu yapmaya kalkan ya delidir, ya bilinmeyen nedenlerle düşman ya da emperyalizmin ajanı, hain. Resmî ideolojimizle öyleyiz - dünyada pek fazla 'resmî ideoloji' sahibi ülkenin kalmadığı şu yıllarda. İkonlarımız ve törenlerimiz, göç yolları haritalarımız ve 'Bir Türk dünyaya be-

del' türü sloganlarımızla. Öbür yanda da 'Biz adam olmayız' bilgeliğine dayanan gerçek ideolojimiz ve bunun yarattığı şizofreniyle.

Bu gibi benzerliklere son birkaç gündür 'siyasî doğruları görebilme ve söyleyebilme' özelliğinin, istihbarat örgütlerinin başındakilere özgü bir özellik olması eklendi.

Sovyetler Birliği kendi ürettiği ideolojiyle, resmî doğrular ve resmî yanlışlarla, kendisini kıskıvrak bağlamıştı. Toplumda bunlar dışında bir şey söylemek mümkün değildi. En çok tartışması gerekenler, bu resmî ideolojiye göre en tartışmaması gerekenlerdi. Örneğin siyaset yapan aygıtların içindeyseniz, toplumun sorunları olduğunu telaffuz etmemeniz gerekiyor. Toplumsal inceleme yapması gereken kurumlar içinde çalışıyorsanız, iyi gitmeyen bir iş olduğunu söylemeniz yasak.

Kenarda köşede birileri yakayı ele vermeden bunları konuşabilir, eleştirebilir de. Ama o konumlarda olanların zinhar bunları ağızlarına almamaları, aldıkları anda o konumlardan uzaklaştırılmaları gerekti.

Bunlar büyük ölçüde yasakla oluyordu. Bizde, hele şu günlerde, o tip yasak çok belirleyici değil. Sansür dışsal ve yasak olmaktan çok içsel ve manevi. Toplum içi uygun ideolojiyi körüklemek ve seferber etmek, asıl baskı ögesini oluşturuyor. Arada bir, 'andıç' desteği gerekebiliyor.

O zaman resmî ideolojinin ördüğü, son cümledeki işlevi görmekle yükümlü çığırtkanların da pekiştirdiği tabuları tartışmak, eleştirmek, onlara herhangi bir şekilde ilişmek, değme babayiğidin harcı olmaktan çıkıyor.

Bir kaptan düşünün ki, teknenin herhangi bir şekilde su alabileceği ihtimalinin düşünülmesini yasak etmiş, ama tekne su almakta. Çığırtkanlar bağrışıyor, 'Su alıyor diyen haindir!' diye. Kimi gözünü yumup unutmaya çalışıyor, kimi ter döküp 'Ya sabır!' diyor...

SSCB'de Andropov 'Su alıyoruz' demişti. Çünkü sansürsüz bilgi bir tek KGB'nin elinde toplanıyordu. Onun ömrü yetmeyince muhafazakârlar Çernenko'yu buldu. Aslında o, hayatın-

da ilk kez SSCB için bir iyilik ederek erken öldü, ama toplumun vakti gene de geçmişti. İkinci KGB'li Gorbaçov akışın yönünü değiştiremedi.

1 Aralık 2000

Gecikme Eylemi

'Demokratikleşme/leşmeme' mücadelesi olanca şiddetiyle, kıran kırana sürüyor. Ekonomi şu günlerde mücadelenin önde gelen alanı, ama sonuçta sadece bir alanı. Alanlar çok ve nihai belirleyici doğal olarak politika.

İki haftalık kriz sonunda koalisyon liderleri özel bir toplantı yapıp Bakanlar Kurulu öncesinde bazı kararlara vardılar. Bunların, örneğin Telekom kararının açıklanmasının, eknomideki krizi gidereceği umuluyor. Ama bu konuda bir şey yazma gereğini duyan herkesin değinmeden edemediği bir olgu var: GECİKME! Herkes, haklı olarak, 'Şunu vaktinde yapsanız olmaz mıydı?' sorusunu soruyor.

Burada nedenin, yani kısa vadeli nedenin ne olduğu herkesin malûmu: Ulaştırma Bakanı! Ama o elbette kendi başına önemli olamaz. Başka bir bütünün parçası olduğu ölçüde bir önemi var. 'Başka bütün', Türkiye'nin değişmesini istemeyen güçler ittifakıdır. O bakanın bağlı olduğu parti de kendi başına bunun tamamını temsil etmiyor; o da, bu 'büyük koalisyon' içinde kendine düşen işlevi yerine getiriyor. Hükümetin, görece veya tamamen farklı düşünen ögelerinin elini kolunu bağlayıp yapılması gereken işleri hiç değilse geciktirmek de bu işlevin bir kısmı.

Zaten bu 'gecikme' konusu ekonomideki krizle, Telekom'un özelleştirileceğinin vaktinde açıklanması veya açıklanmaması ile sınırlı bir şey değil. Ekonomide veya politikada, hukukta ve her yerde, reform delindiği anda, 'gecikme' Türkiye'nin varoluş biçimi haline geldi. 'Reform' kelimesi telaffuz edildiği anda, resmen bir refleks olarak, 'Bunu nasıl geciktirebilirim' ve 'Bunu ne kadar geciktirebilirim' tavırları devreye giriyor.

Birkaç gün sonra Helsinki'de AB'nin kapılarını Türkiye'ye aralayan ve 'Bu kapıları daha fazla açmak artık sizin elinizde' diyen kararın yıldönümüne geleceğiz. Bu bir yıl içinde Türkiye yapısını AB koşullarına uyarlamak üzere ne yaptı? 'Ne yapmak gerektiği?' bilinmeyen bir şey, bir sır mıydı? Yoksa genel çizgileriyle hepimiz biliyor muyduk bunları?

Lüksemburg'la Helsinki arasını küskünlükle tevil ederek geçiştirmiştik. Helsinki sonrasının böyle bir özürü de yok. Onun yok, ama Lüksemburg öncesinin de tevili, açıklaması yok. Ondan önceki Gümrük Birliği pazarlıklarında verdiği hiçbir sözü tutmayan Tansu Çiller anısı şimdi zamanla silikleşiyor. Ama bütün bu sorunlar o zaman da vardı ve o zamandan beri Türkiye'nin AB karşısında en büyük istikrarla yerine getirdiği tek fiil, GECİKMEK!

Dolayısıyla bu şimdiki hükümetin hatası, dalgınlığı, ihmali filan gibi basit bir şey değil. Bu, Türkiye'nin olduğundan daha fazla demokratik olmasını istemediği için AB ile itişen 'büyük koalisyon'dan ötürü böyle. Daha demokratik bir Türkiye'de kendi ekonomik, politik iktidar tekelleri yaşayamayacağı için bunu istemiyor ve bunu baltalamak için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlar.

Böylece gecikiyoruz. 'Gecikme' kelimesi aslında aldatıcı. Nesnelerin değişmediği bir ortamda, herhangi bir şey olmadan biraz fazlaca zaman geçtiğini imâ ediyor sanki. Oysa, nesneler o süre içinde değişiyor; sözgelişi, çürümeye başlamışsa iyice çürüyor ve kokma aşamasına geliyor. Yani, bu uzayan 'gecikme', aslında 'büyük koalisyon'un amacını gerçekleştirmesine yetiyor.

2 Aralık 2000

Kendim İçin Demokrasi

AB, Türkiye'de 'demokrasi'yi tartışmamızın aracı oldu. Bu gerçekten çok can sıkıcı bir durum. Sözgelişi MGK, AB'nin pek demokratik bulmadığı ve dolayısıyla düzeltilmesini talep ettiği bir kurum...muş gibi davranıyoruz. Yani biz bize kalsak, üstüne düşünme gereğini bile duymayacağımız bir şey de, üye olmak istediğimiz kulüp böyle talep ediyor diye şimdi dikkat etmek zorunda kaldığımız bir konu.

Zaten AB ile Türkiye arasındaki manevi mesafeyi yaratan da bu. MGK'nın veya benzer kurumların varlığı bizi demokrasi açısından tedirgin etmiyorsa, bunların demokrasiyle bağdaşıp bağdaşmadığı sorusunu sorma gereğini bile duymamışsak, demokrasi bizim çok öncelikli bir talebimiz olmasa gerek. O halde, AB gibi bir oluşumu ortaya çıkaran gerekçelerin şöyle böyle yarısı bizim için önemli, hayatî, olmazsa olmaz vb. değil.

Hattâ, tam tersine, tamamen farklı bir şeyler birinci dereceden önemli (bunlar ancak maddi refahla, zenginleşmeyle ilgili olabilir) ve onlar uğruna biz bu sıkıcı demokratikleşmeyi bile göze alıyoruz.

Sahiden böyle mi acaba?

Sanmıyorum. Türkiye'de demokratikleşme ihtiyacının bu kadar yüzeysel, bu kadar kolay vazgeçilir bir şey olduğunu

sanmıyorum. İhtiyaç var, ama korku da var. Bu, özellikle 'tartışma'nın modern toplumdaki normal yeri, platformu olan medyada böyle: "MGK demokrasiye uygun bir kurum mudur, değil midir?" diye başlayan bir tartışma açmak, açmayı düşünen açısından, korkutucu bir şey. Ama "Hay Allah, bu çok can sıkıcı bir şey, ama biliyor musunuz, hani biz şimdi AB'ye girmek istiyorduk ya... Adamlar, MGK varsa almayız, demişler. Şimdi şunu değiştirelim... Yani, aslında kalsın da, değiştirmiş gibi yapalım... Girene kadar..." diye bir ağız tutturursanız, zülfüyâre dokunmadan konuyu tartışıyor ya da tartıştığınıza kendinizi inandırıyorsunuz. Politikacılar açısından da bazen aynı 'tavşana kaç, tazıya tut' kişiliksizliği, 'akılcı' bir politika gibi görünüyor. Bizim özellikle şu masa, sandalye yumruklayan tipten politikacılarımız, dışarıdakilere göz kırpıp, "Merak etmeyin, yavaş yavaş işi pişiriyorum, ama direnç de var. Şimdi Ankara'ya dönünce size hakaret edersem sakın şaşırmayın," demeyi öğrenmişlerdir, 'siyasî zekâ' olarak.

Bu tavırlar karşısında dış dünyadaki ve elbette Avrupa'daki insanların Türkiye hakkında ne düşündüğünü de düşünmeli.

Başta dediğim gibi (aslında 'yıllardır' dediğim gibi) bunlar, bu 'demokrasi/Avrupa Birliği' özdeşliği son derece can sıkıcı. Ama bir olgu. İkincisi de olmasa, birincisini ancak çok daha cılız bir biçimde tartışabileceğimizi gösteriyor; AB gibi bir konu olduğu için demokratikleşme konusunun sürekli gündemde durabileceğini gösteriyor; o olmasa öbürünü tartışmaya değer bulmayacak kesimlerin AB sayesinde demokrasiyi konuşmak zorunda kaldığını gösteriyor vb. İyi, madem nesnel durum bu, beğensek de beğenmesek de, mutlu olsak da olmasak da, bu somut koşullarda tartışmaya buradan başlayacağız. İster istemez, konuları burada oluşan stoktan seçecek, güncel olan tartışmayı izleyeceğiz.

Ama sırf ruhumu rahatlatmak için bir kere daha söyleyeyim: Demokrasiyi Avrupa için istiyorsam namerdim. Doğrudan doğruya kendim için istiyorum.

12 Aralık 2000

Acelemiz Yoktur

Geçen akşam televizyondaki haber kanallarımızdan birinde dinledim: Hükümetimizi meydana getiren koalisyonun ortakları, KOB ertesi Ulusal Rapor hazırlanmasında acele etmemeye karar vermişler. Bunun sebebi, AB'nin de bizi aralarında görmek üzere acele etmiyor olması. Liderlerimiz, "AB ağırdan alıyorsa, biz de ağırdan alalım. Acele edip toplumda kutuplar yaratmayalım," demişler.

Bu kadar isabetli bir karar olabilir. Gerçekten hiç acelemiz yok. Hattâ şu AB'ye açıkça söylesek, ikide bir, 'Hazır mısınız?' diye bizi rahatsız etmeseler; elli yıl sonra mı olur, yetmiş yıl sonra mı olur, 'dış müdahale'ye uğramadan, içişlerimize kimseyi karıştırtmadan, kendi tempomuzu kendimiz belirlesek.

Evet, ancak bu kadar isabetli bir karar olabilir. Kararın verildiği gün polisler izinsiz gösteri ve yürüyüş yapmıştı. Devletin polisleri böyle gösteri yaparken, hükümet isterse Ulusal Program (UP) hazırlamayı hızlandırsın.

Asıl sorunun Türkiye'nin demokratikleşmesi olduğunu, AB'nin buna yapay bir kılıf gibi giydirildiğini yazıyordum. Anlaşılan hükümet de bu görüşe katılıyor. AB konusunda acelemiz yoksa, demokratikleşme konusunda hiç acelemiz yok.

Polis gücü, yaptığı izinsiz yürüyüşte tabancalarını çekip sal-

larsa, gazetelerin bildiği ya da bulduğu deyimle 'kabza kaldırır'sa, doğrudur, ne AB konusunda, ne de Türkiye'nin demokratikleşmesi konusunda acelemiz yok.

'Liderler'in KOB ve UP üstüne toplantısında, AB sürecini, AB'nin uzattığı söylenmiş (TV kanalındaki habere göre bunu Şükrü Gürel söylemiş). Bu da çok doğru. Tepemizde dolaşan ne olumsuzluk, ne uğursuzluk varsa, bunu AB yaratıyor. Ona katılmamız zaten olabilecek en büyük uğursuzluk, ama katılmamızı geciktirme uğursuzluğunu da gene AB yapıyor.

Allah bilir, salı günü Çevik Kuvvet'in izinsiz yürüyüş yapması da AB'nin provokasyonuyla olmuştur. Olmadıysa bile, onlar gene yarın öbür gün kalkar, "Sizin ülkenizde polisler açık açık, silah kullanmak, yani sanığı yakalamadan vurmak için eylem yapıyor. Bunların olduğu bir ülke AB gibi bir topluluğa katılacak siyasî olgunluğa varmış sayılamaz," derler. Bunları der ve hiç istemediğimiz, ama aslında bizim hakkımız olan AB üyeliğimizi bir kere daha geciktirirler.

Hükümet bu gibi ihtimaller karşısında da en doğrusunu yapmıştır. Onlar geciktireceğine biz geciktiririz ve böylece yiğitlik bizde kalır. Yiğitliğin bizde kalmasından daha önemli bir hedef olamaz.

Gerçi izinsiz gösteri yapan polisler (Ankara'da izinsiz gösteri yapanları dövmekle meşgûl olmayanları) amirlerini tartaklamış, tehdit etmiş ve hükümete de 'Affını başına çal' diye bağırmışlardır; ama anlayışlı hükümet onları toplumda geri kalan herkesten ayırarak bağrına basmakla alicenaplığını gösterecektir. Zaten 'acele etmeyelim' kararı sembolik olarak bu bağrına basmayla eşdeğerdir.

İzinsiz gösteri yapan polisler, 'Kana kan, intikam' diye bağırmış, 'Bu vatanı sevmeyen s... gitsin' demeyi de ihmal etmemişlerdir. Duygularını içtenlikle, oto-sansür uygulamaksızın dile getirmekle güvenliğimizi sağlayan devlet memurlarımızın düşünce yapısını bizlere halisane sergilemişlerdir (bu arada, 'Ya sev, ya terk et' gibi kibarlık yapanları da utandırmış olmalılar).

Evet, hükümetin 'UP' falan düşünmesinin hiç acelesi yok. Polis, 'Çevik burada!' diye haykırıp, '... nerede'nin boşluklarını

dolduruyor. Adresi sorulanlar arasında 'aydınlar' da var. Hele adresi de bulsunlar, iş olacağına varsın, 'UP'yi düşünme zamanı da gelir.

15 Aralık 2000

Fırtına, Ama Hep Aynı Bardakta

Türkiye'de bazen olaylar başını alıp gider. Her gün yepyeni, çarpıcı, sarsıcı, ilginç bir şeyler olur. Bunları düşünerek, "Bu memlekette pek çok şeyden şikâyetçi olabilirsiniz; ama monoton ve sıkıcı olmasından şikâyet edemezsiniz," derim hep. Bize kıyasla bir İsviçre veya Norveç ne kadar heyecansız olmalı. Beklenmedik hiçbir şeyin olmadığı toplumlar...

Ne var ki, bu dediğim 'kısa vadeli' bir değerlendirmeye dayanıyor. 'Uzun vadeli' bakınca, bütün bu çarpıcı olaylara rağmen, her şeyin aslında yerli yerinde durduğunu görüyoruz.

Şu günlerde gene böyle hızlı bir tempoya girdik gibi. Birçok olay üst üste yığılmış, son olanı tartışırken öncekileri mecburen atlıyoruz. Oysa onları da yeterince tartışmış, hattâ düşünmüş olmuyoruz. Ama galiba zaten en az ihtiyaç duyduğumuz şey 'düşünmek'; onun için bir sakıncası olmuyor.

Öte yandan, bütün bu olayların, yüzeydeki farklarına rağmen, birbirleriyle içsel ve nedensel bağlantıları var. Türkiye'nin şu sıra içinden geçtiği -ya da geçemediği- badirenin özellikleri yüzünden bu bağlantılar kimi zaman ironik ve çelişik biçimler alıyor; kimi zaman çelişmeyip birbirine paralel akıyor vb.

Oruç derken, polis yürüyüşü derken, şimdiye kadar olmuş-

lardan epey farklı ve ilginç bir TÜSİAD toplantısı da yapıldı. "Bunun polis yürüyüşüyle ne ilgisi var?" diyebilirsiniz. Ama aslında var, çünkü hepsi 'Avrupa Birliği' ya da 'demokratikleşme' adlarıyla anmak durumunda olduğumuz konuyla yakından bağlantılı. Bir yanda değişme gereği, bir yanda Türkiye'nin siyasî seçkinlerinin, bastıkları taban olduğu için değiştirmeye yanaşamadıkları geleneksel yapısı, yapısallaşmış sorunları. Dolayısıyla bu 'heterojen' görünüşlü olaylar yalnız birbirleriyle değil, belki daha da fazla, Genelkurmay'ın kısa süre önce AB süreci üstüne açığa vurduğu tavırlarıyla da bağlantılı.

TÜSİAD'da, ekonomik konular, ister istemez, politik konularla iç içe geçiyor. Türkiye'de ekonominin kaderi bu: Siyasetin ekonomi üstündeki sultası. Son 'kriz' olayında açıkça gördüğümüz gibi, ekonominin krizini yaratan da siyasî karar mekanizması. O mekanizmanın Enis Öksüz gibi adamlara verdiği inisyatifi, Enis Öksüz gibi adamların kullanma üslûpları bu krizin doğmasında bayağı ciddi rol oynadı - hükümetin AB konusundaki genel ve sürekli tavrının yanı sıra. Şimdi işadamları bunu söylüyor ve Bakan Şükrü Gürel sinirli tepkiler gösteriyor.

İşadamları faizden -faaliyet dışı- kazanıyormuş, rantiye olmuşlar. Bunun bir ölçüde doğru olduğunu biliyoruz. Peki, bu yüksek faiz 'politika'sını demeyeyim, ama 'ortam'ını yaratmaktan kim sorumlu? İşadamları, hele hele öncelikle 'sanayici' diye tanımlanan adamlar mı faizleri orada tutuyor?

Cebimde şu kadar milyar para olsa, yıllardır Türkiye'de hüküm süren bu ortamda, bununla yatırım mı yaparım, faize mi yatırırım? Bu paradan bir şeyler kazanmanın garantisini arıyorsam, hangisini yaparım?

Bunun kabahati işadamında mı, bunca yıldır dünya mantığına uygun hiçbir ekonomik reformu gerçekleştirmemiş (çünkü dünya mantığına uygun hiçbir siyasî değişim yaratamamış) siyaset 'seçkinler'inde mi?

Ayrıca, 'Kıbrıs'tan haberiniz yok,' diye çatmış işadamlarına. Bunun düzeyini biraz farklılaştırarak, Kıbrıs'tan hiçbirimizin haberi yok, diyeyim. Gazeteci öldürülen, kuvvet komutanının casus ihbarı fos çıkan, halkın ne istediği es geçilen Kıbrıs'tan

ve yeni açıklanan üç yıllık yardımın hangi parayla yapılacağından hiçbirimizin doğru dürüst haberi yok.

Hükümetin, milliyetçi mugalatadan sorumlu Devlet Bakanı Şükrü Gürel dışında pek kimsenin bunlardan ve benzerlerinden haberi olduğunu sanmıyorum.

17 Aralık 2000

'Türk Usûlü Demokrasi'

Radikal'de yayımlanan anket sonuçları ilginç ve anlamlıydı. Bu tip anketlerde ilk olarak AB'ye 'Hayır' diyenlerin 'Evet' diyenlerden fazla olduğunu görüyorum. İlgili soruda, 'ön şarta itiraz' anlamında bir şeyler var, ama bence bu önemli değil. Bütün soru-cevaplarla öyle nüans falan ayırt edemediği besbelli olan sevgili vatandaşlarımızın kendilerini AB'de görme isteğinin gitgide azaldığı besbelli.

Önceki yıllarda benzer sorular sorulur ve AB'ye 'Evet' diyenlerin yüzdesi bir hayli yüksek çıkardı. O zaman bu, çok şey ifade eder miydi? Bence, hayır, etmezdi. Seksenlerde yayımlanan bir anket hatırlıyorum: o zaman 'AET' denen bu topluluğa 'Katılmalıyız' diyenlerin oranları yüzde 69, istemeyenlerinki yüzde 18 çıkmış, yüzde 13'ün de fikri olmadığı anlaşılmıştı. Ancak, aynı insanlara AET'nin ne olduğu ve neye yaradığı sorulduğunda, yüzde 63'ü doğru dürüst bir cevap veremiyordu. Bu durumda, 'Biz de katılmalıyız' diyenlerin bu cevabının bir sağlamlığı olabilir mi?

Evet ve hayır. Eğitim düzeyi bu olan bir toplumda o ikinci soruya tutarlı cevap veren sayısı elbette az olacaktır. Ama bu, katılma isteğinin uydurma olduğunu göstermez. Nitekim, 'İmkânın olsa en çok nerede yaşamak istersin' sorusuna, yüzde 23

'Almanya', yüzde 22 ise 'Amerika' cevabı vermişti; Türkiye ise yüzde 31'de kalıyordu.

Ama ankete cevap verenlerin yüzde 95'inden azının 'milliyetçi' olacağını hiç sanmam.

Zaten milletimizin başlıca özelliği birtakım çelişik fikirleri birarada benimsemek, biri öbürünü kovan hedefleri birarada özlemek değil mi?

Avrupa Birliği'nin ekonomi deyince başlıca özelliği 'serbest piyasa' değil mi? Bu ankette, yüzde 69'u 'AET'ye katılmalıyız' diyen vatandaşlarımızın yüzde 47'si, tercih ettiği ekonomi politikasının 'devletçilik' olduğunu belirtmişti!

Gene de, o anketten bu ankete, görülen bu değişimin bir anlamı yok mu? Var tabiî. Ama nasıl?

İlkin bir ihtiyat payı parantezi daha açalım: O zamandan bu zamana halkımız daha çok yayın okur, daha rasyonel analiz yapar falan filan olmadı. Kitap, dergi, ciddi yayın bir yana, günlük basını izleme, gazete okuma oranı bile değişmedi. Buna rağmen, basın bu toplumda bir şeyleri dolaylı olarak etkiliyor. Basının yazılısı da, görseli de aynı tekellerin elinde, dolayısıyla sundukları içerik aynı. Bunun görsel-işitseli de halkımıza daha çabuk ve daha yaygın ulaşıyor.

Dolayısıyla seksenlerin sonundaki anketin sonuçlarıyla dün yayımlanan arasındaki fark, şu on küsur yılda basının AB karşısında sürdürdüğü yoğun olumsuz propagandanın topluma yansıyışını gösteriyor. Bu olumsuz propagandanın yanında, gerisinde vb. yükseltilen milliyetçilik, PKK konusu, daha birçok konu var.

Radikal'de yayımlanan cevaplara ve cevapların eğitim düzeyine göre dağılımına baktığınızda, düzey düştükçe milliyetçi reflekslerin (aynı zamanda 'koşullandırma' demek gerekiyor) ve AB aleyhtarlığının arttığını görüyorsunuz. Bu da son derece normal. Nicedir gördüğüm, anlatmaya çalıştığım, tehlikeli bir gidişin açık kanıtı.

Bu ülkede, AB konusu çarpıtılıp bahane edilerek demokratikleşmenin önü tıkandıkça, hangi tarihten başlatırsanız başlatın, şöyle böyle iki yüz yıldan az bir süreyi kapsamayan bir mo-

dernleşmenin bütün kazanımları heba edilecek ve buhar olup gidecektir. Bu 'Türk usûlü demokrasi' ile toplumun en az eğitim görmüş, zihni yetenekleri en az uyarılmış, en kaba saba manipülasyona, en kolay cevap veren kesiminin sağladığı kitle desteğinin altında, en iyi eğitim görmüş ve dünya vatandaşı olarak her yerde başarıyla yaşayabilecek kesiminin değerleri, özlemleri vb. boğulacaktır. Oraya doğru, güle oynaya, gidiyoruz.

31 Aralık 2000

Yeniden, Demokratikleşme

2001'e başlarken Genelkurmay, Türkiye'nin AB'ye katılmasına karşı olmadığını açıklayan bir bildiri yayımlamak gereğini duydu. Böyle bir şeye gerek duymasının nedeni, sanırım, 'anti-Avrupa lobi'nin 'Aslında buna Silahlı Kuvvetler karşı' havasını vermekte bir hayli ileri gitmesiydi. Kendi başına ele aldığınızda Genelkurmay'ın bu bildirisi de yeterince net bir şey söylemiş olmuyor, çünkü üyeliğe karşı olmadığını, ancak üyelik koşullarından bazılarıyla ilgili kaygıları olduğunu belirtiyor ve burada bırakıyor. Bundan ne anlamalıyız? Bu kaygıların giderilebileceğini mi, yoksa kaygılar ağır bastığı için başka bakımlardan istense de bu projenin sonuçta imkânsız olduğunu mu? Metnin kendi sözlerinden çok bağlamı 'üyeliğe karşı' değil, 'üyelikten yana' bir mesaj izlenimi veriyor. Ama konuyla ilgili her şey gibi bu bildiri de sorunu dalgalanmaya bırakıyor, erteliyor.

Bu iş böyle gidecek herhalde. Türkiye'nin, bütün kurumlarıyla, 'demokratikleşme' kararını içtenlikle vermesi kolay olmayacak. 'Bize göre bu yeterince demokratik' diyeceğimiz bir şeyi de Avrupa'ya (Avrupa kendi demokrasisini ciddiye alıyorsa) kabul ettirmek mümkün değil. Onun için, sonuçta, vakit kaybetmeye devam edeceğiz. Biz oyalanırken belki demokrasi kendi kendine büyür, güçlenir.

Bu kararı vermedeki en büyük güçlük, bütün bu 'kapalı kapılar' ortamında sezilebildiği kadar, karşıt kararı vermiş olanların direnci. AB'ye katılma adı altında zorunlu olarak başlayacak demokratikleşmenin her halükârda zararlı olduğu ve mutlaka durdurulması gerektiğine inanan, sayıca belki az, ama son derece etkili bir grup var bu ülkede. Onların Avrupa Birliği'ni dışlama konusundaki kararlılıkları (ve bazılarının 'gözükara'lığı), AB üyeliğinin Türkiye için iyi olacağını söyleyenlerin bu konudaki iradesinden kat kat güçlü. Bu ikinci cephenin sesi hayli pısırık bir biçimde çıkıyor. Böyle olması, kısmen, bu kesimin zaten daha demokrat ve rasyonel olduğu için, dogmatik iddialarla, kestirip atan genellemelerle konuşmamasına bağlanabilir. Ama ancak 'kısmen' böyle. Şüphe payı bırakarak düşünmek, varılmış sonuçları yarım ağızla savunmak anlamına gelmez. Yıllardır ve yıllardır topluma şırınga edilen kaba milliyetçi ideoloji bir tarafın 'dediğim dedik' tafrasını olduğu gibi, bu tarafın kem küm etme havasını da yaratıyor.

Öyle veya böyle, sonuçta, bu konuyu yeniden ve yeniden tartışmak gerekiyor herhalde. Ama sahiden 'tartışmak': eğitimsiz kitlelerden puan toplayacağı garanti sayılan kaba saba demagojilerle sorunları manevi şantaj alanlarına çekmek değil, ciddi ve kapsamlı bir şekilde tartışmak.

Türkiye bu 'tartışma' fiilinin gereğini yerine getirebilirse, yani tartışılması gereken soruları tabu haline getirmekten vazgeçip tabuları yeniden tartışılır sorulara dönüştürmeyi başarırsa; böyle bir tartışmada herhangi bir kurumun üstünlük veya 'tek seçicilik' konumuna sahip olamayacağını anlarsa, o zaman zaten demokratikleşme yolunda çok önemli bazı adımlar atmış olacaktır. O zaman 'Biz oyalanırken demokrasi büyüsün' demiş olmaz, büyüyen o fidana su vermiş oluruz.

9 Ocak 2001

Üstünü Çizme

'Demokratikleşme' gibi bir kavram elbette 'sivilleşme' gibi bir altkavramı içerir. İkincisi olmadan birincinin gerçekleşmesi düşünülemez. Dolayısıyla bugün Türkiye'de 'AB üyeliği' adı altında 'demokratikleşme'yi tartışıyoruz; ama 'demokratikleşme' üstüne her ağzımızı açışımızda 'sivilleşme' konusunu gündeme getiriyoruz.

Son birkaç yıl içinde bu konuda az çok netleşir gibi olan iki tavır var sanıyorum. Oldukça yaygın biçimde rastladığımız birincisi, 'Tabiî, sivilleşmek gerekir' diyerek bu alfabenin 'a'sına karşı çıkmadığı yolunda teminat verdikten sonra, 'Ama bu işin gereğini siviller yapsın' diyor ve sorunu burada bağlıyor. Ondan sonra, sivil siyasetçilerin 'kalitesizliği' üstüne birçok nutuk dinliyoruz. Üstelik, bu konuda ikna olmak için fazla nutuk zaten gerekmiyor.

Daha az -ve doğal olarak epey üstü örtülü- dile gelen ikinci görüşe göre, 'devlet' deyin, daha açıkçası 'asker' deyin, o kesimin toplumda ve siyasette kapladığı yer, 'sivilleşme'ye imkân tanımıyor. On yılda bir darbe olan ve olması yadırganmayan bir ülkede sivil politikacılardan 'yüksek kalite' beklemek ne kadar anlamlı? (Son yirmi yıldır olmaması da zaten MGK gibi kurumların yönetimin başında bulunmasına bağlı.)

Tabiî böyle bir süreç olacak ve bu ülkede bir demokratikleşme yaşanacaksa, bu birinci veya ikinci şıkkın tek başına gerçekleşmesini beklemek demek değildir. İkisinin birarada olması gerekir ve zaten ancak o zaman sürecin başarılı yürümesi mümkün olur.

Bunları enine boyuna ve açıkça, korkusuzca tartışmamız gerekir, onun için de o 'korkusuz tartışma' platformunun kurulması gerekir, diyorken, son yolsuzluğu sivillerin mi, askerlerin mi çözdüğü patırtısı koptu. Bu gibi olaylar hem şaşırtıcı, hem değil. Dediğim gibi sorun ve sorunun tartışması buraya gelip kilitlendiği için, ortaya çıkan durum da doğal olarak burada patlayacak: 'Sivillerin bir başarısı yoktur, bunu da biz yapıyoruz.' Dolayısıyla: 'İyi bir hayat istiyorsanız, askere güvenin, iyiliği ondan bekleyin.'

Ama görülüyor ki, bu kurum olarak Silahlı Kuvvetler'den gelmiyor ve bu seferinde Silahlı Kuvvetler 'Bu görüşü biz dile getirmedik' anlamında bir tavır alıyor.

İsmet Berkan'ın hatırlattığı gibi, kendisi Avrupa'da, AB ile bütünleşme konusunda resmî temas halindeyken Genelkurmay'ın bu konuda aykırı bir bildiri yayımlamasını yadırgamayan Başbakan, bu seferki 'meçhul asker'in açıklamasını yadırgadı. Birinci tavrı Başbakan'ın kendisinin Avrupa'yı bir türlü 'sindirememesine' verelim; bu, ikinci olay karşısında da illa sessiz kalmasını gerektirmezdi ve kalmaması iyi oldu.

'Meçhul yetkili'nin kurumu temsilen konuştuğuna ben de inanmıyorum (belki inanmak istemiyorum). Ama bu gibi olaylar kurumla ilgili bir yığın şüphe yaratıyor. Dünyada olan, burada daha aşırı olan, 'kurumun üyelerine kol kanat germesi' alışkanlığı devam ederse, şimdiye kadar epey örneğini gördüğümüz bu davranış biçimi de devam eder. Bir zaman önce birileri kurum adına 'andıç' çıkardı diye öğrenmiştik. (Yanlış mı öğrendik? Yoksa kurum mu çıkardı?). Kurum, 'Biz yapmadık' dedi, yapanları bir biçimde savundu. Kurum, 'AB'ye karşı değiliz' diye bildiri yayımlıyor, çünkü sanırım birçok 'birey' bunu gerektirecek şekilde, 'acaba kurum böyle mi düşünüyor?' kuşkusu yaratacak şekilde konuşmak ve davranmaktan geri dur-

muyor. Şimdi emekli oldular, ama Susurluk bağlamında adı geçen general ya da Kıbrıs'ta dediklerinin tersi çıkan general hakkında kurum kamuya herhangi bir mesaj vermedi.

Bütün bunlar -reddedilmediği için- kuruma mal edilirse, herhalde en çok kurum zarar görür.

12 Ocak 2001

Son 'Açıklama'

Son bildirinin bir kere daha gösterdiği, göstermekten öte pekiştirdiği gibi, Silahlı Kuvvetler bir süreden beri ülkede yapılan bazı önemli tartışmalar içinde yer almakta ve kendi açısından açıklamalarını yapmaktadır. Bu son açıklamadan sonra bazı yayın organlarında 'Noktayı koydu' türünden başlıklar görüyorum, ama umarım bunlar basınımızın dilinde söz sanatlarından mümkün olduğu kadar fazla yararlanmak gibi bir estetik kaygısının ürünüdür. Çünkü gerçekten Silahlı Kuvvetler bir açıklama (tabiî 'sert') yapacak ve nokta konacak, yani bu 'açıklama' üstüne bir şey söylenemeyecekse, 'askerî diktatörlük' kurulmuş demektir. Böyle bir şey olmadığına göre, o halde bu 'açıklamalar' da tartışılacaktır.

Bu 'açıklama'ya yol açan gerginlik *Hürriyet* gazetesinin 'adı açıklanmayan' bir 'üst düzey' askerî yetkili ağzından, "Siviller bir şey yapmıyor, biz yapıyoruz," diye bir demeci manşetten yayımlamasıyla başladı. Bunun üstüne Başbakan ve yardımcıları tepki gösterdiler, ama bu tepkileri -ben işittiğim Türkçe'yi anlıyorsam- Silahlı Kuvvetler'e yönelik değildi! Başbakan, "Bunun arkasında Genelkurmay yok, jandarma Komutanlığı da yok," diyerek bunu özellikle vurguladı. Mesut Yılmaz'ın asıl muhatabı, asker değil, askerî yönetimi özlemiş gibi davranan medya mensuplarıydı.

En önemlisi, hükümet bu olayda 'özne' değil, 'tepki gösteren kişi' idi. "Silahlı Kuvvetler üzerinden siyaset yapmak" gibi bir durum varsa, bunu en son hükümet yapmış olabilir. Andıçından bilmem nesine, 'bu askerin tavrı' dedirten davranışlarda bulunan çeşitli kişiler (tuhaf bir rastlantıyla bunlar da asker oluyor) varsa, bu kişilerin yarattığı olay karşısında TSK onlar hakkında suskun kalıp, bu son durumda olduğu gibi, hükümetten gene belirsiz bir 'karanlığı özleyenler'e uzanan birilerine suçlamalarda bulunursa, bu sorunun sonu gelmez.

Bakan için 'onun üstünü çizin' diyen bir 'üst düzey' askerî yetkili olduğu haberini hükümet vermedi. Kim olduğunu hükümet de -anladığım kadarıyla- merak ediyor. 'Böyle birini bulamadık' diye hükümeti suçlamadan önce, böyle birinin olduğu konusunda teminat verenlere gidip sorulabilir.

Açıklamada, 'Bunu AB karşıtları yaptı' denilerek TSK'ya iftira edildiği ve TSK'nın AB'ye karşı olmadığı söylenmiş. Daha iki gün önce ben de TSK'nın AB'ye karşı olmadığının açıklanmasının iyi olduğunu yazıyordum. Ancak dün, bu 'Genelkurmay açıklaması' haberlerinin yanında (*Milliyet*'te) 'İki Komutandan Avrupa'ya Sert Çıkış' başlığı vardı. Bundan önce de bu konuda birkaç kere AB'ye girmenin Türkiye için kötü olacağı yolundaki görüşünü kamuya açıklayan Harp Akademileri Komutanı Orgeneral Şenoğul, Ermeni konusundaki kararların "Türkiye'deki AB yandaşlarını hayal kırıklığına uğratacağını, AB karşıtlarını da haklı kılacağını" söylüyor. "Türkiye yeni politika üretmek zorunda," diye ekliyor. Öteki komutan, Tuğgeneral Şimşek, "Kürtçe eğitim bölücülüktür," diyor.

Açıklamada, yolsuzluk konusunda haklı olarak, 'Doğrudan Silahlı Kuvvetler'le bir ilgisi olmadığı gibi, TSK'nın sorumluluk sahası içindeki bir konu da değildir' denildiğini görüyoruz. *Radikal*'de, açıklama ile aynı sayfada verilmiş haberde, Tuğgeneral Şimşek, "Toplumun değer yargılarını bozan rüşvet ve yolsuzluk, Türkiye'de çağımızın iç tehdidi niteliği haline gelmiştir," diyor.

Sonuç olarak, 'açıklama'nın açıklayamadığı pek çok şey var.

13 Ocak 2001

Avrupa ve Bölünme

Türkiye'nin AB'ye üye olmak için kendisinden talep edilenleri yapması durumunda bölüneceği, çeşitli kişi ve çevreler tarafından dile getiriliyor. Bu, Türkiye'de yaşayan Kürt kökenli yurttaşlar üstüne süregiden bir tartışma. Tabiî, ayrıca Kıbrıs ve başka konularda da söylenenler var ve bunların da enine boyuna tartışılması gerekiyor. Önce bu 'Kürtler' konusu ve 'bölünme' korkusundan başlayalım.

Avrupa'yla ilgili tartışmalarda egemen olan bir üslûp var: AB fikrinden hoşlanmayanlar, imalârla konuşmayı özellikle tercih eder gibiler. Örneğin ben bu 'bölünme' konusunda asıl neyin söylenmek istendiğini hâlâ tam anlayabilmiş değilim: Avrupa ülkelerinin ve dolayısıyla AB'nin Türkiye'yi bölmek istediği mi söyleniyor? Yani bu konuda bir karar ve bilinçli bir politika mı var?

Eğer böyleyse, 'Üye olalım' ya da 'Olmayalım' diye tartışmanın bir âlemi kalmazdı. Açıkça bizim kötülüğümüzü isteyen ve bize karşı sinsi bir komplo yürüten böyle bir ülkeler topluluğuna üye olmak bir yana, ortada böyle bir niyete ait bir kanıt varsa, hemen diplomatik ilişkilerimizi filan kesmemiz, en azından yeniden gözden geçirmemiz gerekir.

Yoksa bu 'bölünme' tehlikesi Avrupa'nın bir politikasının so-

nucu değil de, Türkiye'nin yapısının Avrupa'da 'demokrasi' sayılan uygulamalara dayanamama ihtimalinden mi ileri geliyor? "Türkiye şu tanımlanan türden ilkelerle yaşayamaz. Hemen bölünür." Söylenmek istenen bu mu?

Birincisi kötüydü: koca bir Avrupa, bizim kötülüğümüzü istiyor ve kuyumuzu kazıyor; biz sevinçle, 'Artık üye oluyoruz,' diye oraya doğru yürüyüşe geçmişken, birdenbire ayağımızın altında bir kapak açılıyor ve kendimizi bölünme tuzağında buluyoruz.

Ama ikinci ihtimal, sanki daha da kötü. Buna göre biz demokratik bir biçimde yaşamamaya mahkûm bir toplumuz. AB'nin 'bölünme' anlamına geldiğini son dönemde sık sık ve her fırsatta savunan Harp Akademileri Komutanı, daha önceki bir seferde, bu 'jeopolitik'in daha fazla demokrasiye izin vermediğini de söylemişti.

Kavramları daha iyi tanımlayarak anlama çabamıza devam edelim: Sorun 'jeopolitik'se, en azından Türkiye toplumunda yaşayan insanların genetik yapısında demokrasiyi engelleyen bir özellik yok, demektir. İçimizden bazıları sanki genetik olarak demokrasiye karşı programlanmış gibi bir görüntü olmasına rağmen, bu durum gene de iyi, çünkü jeopolitiğin bile, örneğin yaklaşan dördüncü binyılda, değişmesi ihtimali var.

Gene de bu dediklerim, demokrasinin iyi bir şey olduğu varsayımına dayanıyor: Yani o aslında iyi bir şey, ama biz jeopolitikten ötürü oraya gitmemeliyiz ve oraya gitmeme fikrine kendimizi alıştırmalıyız. Ama belki de bu varsayım yanlıştır: demokrasinin 'iyi bir şey' olduğundan emin miyiz?

Birçoklarımızın dediklerine ve davranışlarına bakılırsa, hayır! Hattâ, epey kötü bir şey olduğundan emin olanlar epey kalabalık. O zaman zaten jeopolitiğin bize böyle bir geleceği uygun görmesine üzülmemeli, bizi demokrasiden koruyan böyle bir jeopolitiğe zeval gelmemesi için duacı olmalıyız.

Aksi takdirde, 'Madem demokrasi iyi bir şeydir, o halde biz bu jeopolitiğe rağmen oraya yönelmenin yollarını aramalıyız' demek zorunda kalırdık. 'Demek'ten ibaret olsa, gene neyse.

Ama düşünün, bir de bunu gerçekten yapmaya çalışmak ne kadar zahmetli bir iş!

İmalı üslûplar, 'bölünme' denen olgunun, Avrupa'nın gizli bir isteği olduğu ihtimaline ağırlık kazandırıyor. Onun için Avrupa'nın böyle bir şeyi niçin istediğini ve bu konuda nasıl davrandığını anlamaya çalışalım.

14 Ocak 2001

Önce Bölünen, Sonra Bölünen

Genelkurmay'ın 'sert' açıklamasından sonra ilginç olaylar ve açıklamalar birbirini izliyor. Söz konusu 'açıklama', TSK'nın AB üyeliğine karşı olmadığını da açıklamıştı. Bunun böyle olduğuna ben de inanıyorum, ama TSK'da önemli bir görevin başında bulunan Orgeneral Şenoğul kendi inisyatif alanında -ve bence demokratik bir şekilde- düzenlediği toplantı ile, orada kendisinin ve bazıları emekli çeşitli TSK mensuplarının yaptıkları konuşmalarla, AB fikrine şiddetle karşı oldukları konusunda herhangi bir şüpheye yer bırakmıyor. Tam da bu 'onun üstünü çizin' tartışması ve Genelkurmay'ın 'sert' bildirisi üstüne.

Bu arada emekli Özkasnak da harekete geçerek '28 Şubat'ın bir 'postmodern darbe' olduğunu belirtiyor. Bu sözler herhalde çok tartışılacak - demokrasi, olduğu kadarıyla, devam edecekse. Ama Genelkurmay 'açıklaması'nda, o malûm azarlar tonla, TSK'nın anayasal görevlerini yerine getirdiğine dair sözler söylenirken, 28 Şubat'ta başrolde birinin kendi yaptığı işi böyle tanımlaması, en azından ilginç. Özkasnak ve benzerlerinin akıllarında olanı ortaya dökmeleri bence çok iyi oluyor; ama Genelkurmay, hiç değilse kendi mensuplarının bazı davranışlarıyla kontrpiyede kalabileceğini düşünerek, açıklamalarının 'sertlik' dozunu ayarlasa.

Bölünme konusunda medyanın Avrupa-sevmez kalemleri 'Sevrès' diyerek, birtakım imâlı sözler söylemekle yetiniyor. Anlaşılır bir şey: sırtlarında herhangi bir sorumluluk yok, akıllarındaki hedefe göre 'kamuoyu yaratmak' için en uygunu da bu. Ama bir orgeneral 'Avrupa Birliği bizi böler' diye bir beyanatta bulunuyorsa, bu sözün üzerinde konuşulabilir bir zemine oturuyor olmasını bekleriz.

Ama Orgeneral Şenoğul'un sözlerinde de böyle bir zemin görülmüyor. Soruyordum: Avrupa'nın bizi bölmek gibi bir kastı mı var? Yoksa bizim yapımızın o demokrasi düzeyine dayanıklı olmadığı düşünüldüğü için mi 'bölünürüz' deniliyor? Bunu sorarken, Şenoğul dahil, böyle diyenlerin çoğunun Avrupa'nın böyle bir kastı olduğunu imâ ettiğini biliyordum.

Nitekim Şenoğul, bu konuda söyleneceği -ve zaten söylenmekte olanı- bildiği için sözünü tadil etti ve AB'ye girdikten sonra kimse 'bölünmemiş' olsa da bazı ülkelerin ancak bölündükten sonra aday olarak kabul edildiğini bildirdi.

Kim bunlar? Bir Çekoslovakya var, bir de parçalanan Yugoslavya'dan çıkan yeni ülkeler. Bizim 'bölünme tehlikemiz'le aynı bağlamda bunlar imâ ediliyor. Mantık düzeyinde, Avrupa'nın bazı ülkeleri ancak bölerek üyeliğe kabul etmesi zaten akıl alır bir şey değil, ama söz konusu ülkelerde yaşanan süreçlerin Türkiye'de olanlarla hiçbir benzerliği yok. AB'nin bölünmemiş bir Çekoslovakya'yı üyeliğe kabul etmemesi için hiçbir neden yoktu. Meciar gibi demagog bir milliyetçi politikacı çıkıp Slovakları ayrılmaya ikna etmese, dünyada, Avrupa dahil kimsenin, Çekoslovakya'yı 'iki parça' olarak düşünmesi için de sebep yoktu. Bu bölünme, Avrupa'da kimseyi mutlu etmedi, kimse bunu gerekli veya yararlı bulmadı.

Yugoslavya belki bunun tam karşıtı noktadan başlar. Avrupa'nın, o tarihte, bu sorunlu ülkenin yükünü kaldırmaya hiç niyeti yoktu. Bölünme büyük ölçüde bu nedenle başladı. İlkin Slovenler, yoksul Yugoslavya'dan kurtulmak ve bir an önce kapağı Avrupa'ya atmak için ayrıldılar. Hırvat ve Boşnaklar aynı niyetle ayrıldı. Sırpların da, Miloseviç önderliğindeyken, AB diye dertleri yoktu (bizdeki milliyetçiler gibi, tıpkı). Onlar

üstünde Sırp yaşayan toprakları Sırbistan'a katmak 'ülkü'süyle hareket ediyorlardı. Avrupa, burada bir bölünme yaratmış olduysa, Yugoslavya'yı dışlayarak yarattı. Başta Slovenya, gelenler, 'Tamam, Yugoslavya'yı alma, bak biz ayrı geldik, bizi al' diye geldiler. Avrupa'nın bundan ne kadar mutlu olduğu da ortada.

Aslında konu bu kadarla bitmiyor, tabiî. 'Avrupa kasten bizi bölmek istiyor' iddiasında bulunanların cevap vermesi gereken bazı soruları var.

16 Ocak 2001

Biz de Öğrensek

Birkaç general "AB'ye katılırsak bölünürüz, zaten Avrupa'nın amacı bizi bölmektir" diyorsa, bu, başkasının söylemesine benzemez. Ciddiye alınmalıdır.

Tabiî ciddiye alınması için ciddi söylenmesi gerekiyor. Kimse, böyle bir laf edip, sonra da, "Canım, aklıma öyle geldi, söyleyiverdim" diyemez. Ama, "Bu konuda öyle uluorta açıklama yapılmaz; bunlar gizli bilgilerdir" filan da diyemez. Çünkü, bu laflar zaten söylendi. Şüpheye yer bırakmayacak şekilde. Bundan sonra, 'gizli bilgi' filan lafının hükmü yok. İkinci ve çok daha önemli neden, koskoca bir toplumun böyle bir uluslararası birlik içinde yer alması diye bir durum varsa, o toplum bunun her ayrıntısını bilmek ve tartışmak hakkına sahip olmalı. Biri, general de olsa, "Açıklayamayacağım duyumlardan ötürü bunun ülkemize zararlı olacağını biliyorum ve bunu engelliyorum" diyemez. Bunu deme hakkına kimse sahip değildir. O halde, "Avrupa bizi bölmeyi planlıyor" laflarını ortaya atanlar, bunu neye dayanarak söylediklerini açıklamak zorundadırlar.

Bu açıklama da, "Kürtçe serbest olsun diyorlar. Bu bölmek demektir" tarzında karakuşi bir yargı olamaz. Buradan varılacak nokta, AB'ye girmek veya girmemekten ibaret değil. Eğer

AB bu tür niyetlere sahipse, sorun sadece oraya katılmamak sorunu olamaz. Hakkımızda bu derece kötü şeyler düşünen bir siyasî birlikle siyasî ilişkilerimiz çok daha ciddi bir biçimde kopmalıdır.

Şu 'AB' dediğimiz nesneyi oluşturanların önemli kısmıyla yıllardır beraberiz: NATO içinde vb. O halde olmayalım. Bu ülkede bunu radikal bir şekilde savunanlar oldu. 'Emperyalizm' dediler, 'NATO emperyalisttir' dediler. ABD'ye, Avrupa'ya karşı çıktılar. Bu solcu gençlerin önemli bir kısmı 'kapitalizme karşı olalım' derken, 'Sovyetler Birliği'nin uydusu olalım' demiyordu. O yılların dünya konjonktüründe bir 'millî bağımsızlıkçılık' pozisyonu vardı, mümkündü. O zaman böyle düşünen gençler vuruldu, asıldı vb.

Soğuk Savaş bitince, uluslararası bir demokratikleşmenin sözü edilmeye başlandı. NATO-'Hür Dünya'-'Batı Bloku' dışında hayat hakkımızın olmadığını, bunun dışına çıkılmasını savunanların sinsice yok olmamızı sağlamak isteyen vatan hainleri olduğunu söyleyenler, bir 'Sevres' edebiyatı başlattı. Soğuk Savaş yıllarında 'Liberalizm soygundur, kapitalist sömürünün gülümseyen maskesidir' diyenlerin karşısında 'Komünistler Moskova'ya!' diye bağıranlar, şimdi liberalizme nasıl küfür edeceklerini bilemiyorlar. O dönemin müttefikleri olan Avrupa ülkeleri, birdenbire yeniden 'Sevres'e dönmek isteyen, bizi bölmek isteyen düşmanlar oldular. Demek ki, bizden bu derece nefret eden Avrupalılar ile onlardan nefret eden, yaptıkları numaraları yutmayan (ama inandırıcı biçimde yutmuş görünen) biz, şu Sovyet heyulasının korkunçluğundan ötürü bu rolleri oynamışız. Neyse yıkıldı da, asıl gerçeklikle yüz yüze kaldık: Ezeli düşmanımız Avrupa. Öyle ki, bir başka düşmanın sloganı olan 'Hıristiyan Kulubü' gibi bir sözü de hiç tereddüt etmeden kullanabiliriz onlar için.

Yalnız bu arada Silahlı Kuvvetler, Avrupa'nın kuracağı askerî birlikte yer almak istiyor. Bizi bölmek istediklerini bildiğimize, 'Acele etmeyelim! Taviz vermeyelim!' diye haykırdığımıza göre, AB'ye üye olmak için istenenleri yapıp yapmayacağımız, böyle bir karar verip vermeyeceğimiz henüz belli değil. Ama o

askerî birlik içinde olmak istiyoruz ve bu isteğimiz AB'de kabul görmediği için ayrıca sinirleniyoruz. (Bu konuda NATO yoluyla yürüttüğümüz politikanın da son derece sakıncalı olduğu kanısındayım.) Peki bu ne demek? AB denen yere toplum girmeyecek ('girmesi sakıncalı'), TSK mı girecek? 'Bizi bölmek istiyorlar' diyen generaller bu konuda ne diyor?

19 Ocak 2001

Demokrasi Dışarıdan Gelir

Türkiye'de 'demokratikleşme' karakteri gösteren herhangi bir programın, bir 'Avrupalılık' dozu içermesi kaçınılmaz bir şeydir, çünkü bugün bütün dünya için geçerli olan demokrasi, Avrupa'nın ve Batı dünyasının biçimlendirdiği bir rejimdir. Türkiye'de veya başka yerde, demokratik olmayan Batılılaşma programları yapılabilir (ve yapılmıştır), ama Avrupa'dan bir şey içermeyen bir 'demokratikleşme programı' oluşturmak, bana pek mümkünmüş gibi görünmüyor.

Gene de, tarihin bu aşamasında, Türkiye'de veya başka yerde, demokrasiyi kendi başına ele almak, Avrupa'yı çok fazla düşünmeden demokrasi için gerekeni yapmak mümkündür. Çünkü bunun bilgisi artık herkesin elindedir, hazırdır. Biz böyle yapamadık ve 'demokratikleşme' ile Avrupa'yı içinden çıkılamaz şekilde birbirine bağladık. Anlaşılan Türkiye'nin özelliği bu; 1940'larda da, atılan önemli demokratikleşme adımları, çokpartili düzene geçiş vb. 'dış dinamik'le mümkün olmuştu.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda faşist diktatörlükler, otoriter rejimler yıkılırken, Nazizm'le mücadelelerini zaferle tamamlamış demokratik dünya önderliğinde BM kuruldu. Buraya üye olmak, belirli kurallara uymayı gerektiriyordu. İsmet

İnönü gibi bir devlet adamı bunların önemini bildiği için Türkiye de bu ilkelere uyduğunu gösterecek iç düzenlemeleri yaptı ve böylece BM'ye girdik. Bu iyiydi elbette, ama Türkiye, çokpartili rejime kendi insanları böylesini istediği için değil de, uluslararası konjonktür öyle gerektirdiği için geçmiş bir ülke görüntüsüne razı oldu.

Şimdi dünyada benzer bir değişim aşaması yaşanıyor. Ama Türkiye'de bu sefer İsmet İnönü yok. Bu aşamanın gerektirdiği demokratikleşmeyi, Türkiye için de zorunlu gören bir siyaset kültürüyle yetişmiş siyaset kadroları, pek yok. Sonunda, 'Haydi, olsun' denecekse, demokratikleşme için değil, Avrupa için denecek; ama bugünkü manzara, onun için de bu kararı verme iradesinin kolay kolay oluşamayacağını gösteriyor.

Dolayısıyla, sözgelişi 'idam cezası' gibi bir şey kalkacaksa, Avrupa böyle istediği için kalkmış olacak. Türkiye'de insanlar böyle çirkin ve insanlık dışı bir uygulamayı görmeyi artık istemedikleri için değil.

Ayrıca, sorunlar gündeme böyle gelip böyle kavrandıkça, yapılan ya da yapılmak istenen şeyin sistematiği de kalmıyor. İdam cezasının kalkması doğrudan demokratikleşmeye bağlı ya da o başlık altında tanımlanır bir şey değil. Ama 'demokratikleşme'nin dayanması gereken insanî ilkelerden biri. Böyle olunca, o ilkelerin iç bağıntıları anlamadan, niçin birinin öbürünü de gerektirdiğini görmeden, 'Avrupa öyle istiyormuş,' diye idamı kaldırmak, taşıması gereken ağırlığı taşımıyor, içermesi gereken tutarlılığı içermiyor.

Demokrasi için 'tıkaç' rolü oynadığını yazdığımda pek bir alınganlık gösteren Demirel, Hasan Denizkurdu'nun hazırladığı tasarıda idam cezasının kaldırılması gündeme geldiğinde, "Türk milleti henüz buna hazır değil," diyerek, dediğim o rolünü bir kere daha yerine getirmişti. Evet, belki o zaman gerçekten toplum hazır değildi (Hazır olması için kim ne yapmıştı ki!); ama sonra Öcalan ortaya çıktı, 'iş inada bindi,' bu konuyu tartışılması gereken zeminde tartışmak büsbütün güçleşti. Ama o aşamada aynı Demirel idamın yerine getirilmemesinden yana tavır aldı - 'dış dünya' öyle dediği için.

Tabiî, bu koşullarda, 'neyse ki aldı' dememiz gerekiyor, 'buna da şükür'den başkasını görmediğimiz için; ayrıca, neyse ki siyasetçilerimiz tutarlı olmak zorunda değil.

21 Ocak 2001

Kimyasal Bireşim

Türkiye'de 'demokratikleşme' ile 'AB üyeliği konularının nasıl onulmaz biçimde iç içe geçtiğine sık sık değiniyorum, çünkü değinmek zorunda kalıyorum. Bu durumda AB'ye karşı çıkanların aynı zamanda 'demokrasi' fikrinden ya da değerlerinden hoşlanmayanlar olduğu açıkça görülüyor.

İşin bu kısmı oldukça net: AB veya 'küreselleşme', dış dünya, 'yabancılar', 'Ermeni sorunu' derken, bir tür faşist ve faşizan cephe oluşuyor. Dünyadaki değişimlere, ortaya çıkan oldukça yeni durumlara uygun biçimde, bu da yenice bir 'faşizm' - biraz sulandırılmış, biraz 'pop'laştırılmış bir şey. Bazı 'eski sol' bilinen zihniyetler orada yer buluyor - hem de bayağı parlak bir yer buluyor. Öte yandan, cephe, kolyesi ve küpesiyle gelenlere de kapalı değil. Yeterki, "düşman"a karşı yırtıcı olsun.

Ama karşı tarafta durum daha karışık. Bu anlaşılır bir şey, çünkü bu toplumun tarihinde anti-demokratik düşünce ve tavır her zaman daha güçlü olmuş, geleneklerini, düşünce tarzını, değer sistemini yaratabilmiştir. Buna karşılık, demokrasi, iyi olup olmadığı belirsiz, iyiyse niçin iyi olduğu pek açıklanmamış, en fazla başımız sıkıştığında 'Nereye koymuştuk?' diye aradığımız ve güçlü olduğumuzu hissettiğimizde hemen unuttuğumuz bir şeydir. Dolayısıyla şu evrede de, demokrasi iste-

yenler, AB'de üyelik isteyenler, ne istediklerini de, niçin istediklerini de çok iyi anlatamıyorlar, çünkü kendileri de çok iyi bilmiyorlar. Bazılarımız, ekonomik çıkarların bunu niçin zorunlu kıldığını çok da ikna edici bir biçimde açıklayabiliyorlar. Ama 'demokrasi' isteğini anlatabilmek ve toplumu bu talepte buluşturmak bir hayli zor.

Örneğin biri kalkıyor, Avrupa'nın bize, üyelik için, Kıbrıs anlaşmazlığını gidermeyi şart koştuğundan başlayarak, Kıbrıs'ın bizim için stratejik önemini uzun uzun anlatıyor. Ne demek istediği gayet açık: Kıbrıs'taki statüyü değiştirmek, askerî avantajımızı elimizden alacaktır.

Bu mantığı, 'jeopolitik'ten kaynaklanan bu 'analiz'leri hayatımız boyunca, hem de 'tartışılmaz doğrular' olarak dinledik. Sanırım bu ülkenin yurttaşlarının çoğunluğu, bu sözleri duyar duymaz, 'Haa, öyleyse doğru' diyecek şekilde yetiştirilmiştir; onun için de bu analizi yapanın istediği şekilde. Avrupa bütünleşmesini istemekten ve dolayısıyla daha fazla demokrasi talep etmekten hemen vazgeçmektedir.

Oysa, AB'nin temelinde yatan felsefenin önemli bir kısmı, bu birlik içinde bulunan ülkelerin aralarındaki sorunlar ne olursa olsun, bunları savaşla çözmeme konusundaki kararlılıklarıdır. Bu, savaşkan Avrupa'nın kendi tarihinden çıkardığı derstir: geçmişinin bu acı olumsuzluğunu, geleceğinin barışını garanti altına alacak bir ilkeye dönüştürmek.

Dolayısıyla, bu 'analiz'in hemen akla getirdiği, başta tabiî ki Yunanistan, birilerinin bize 'Kıbrıs üstünden' saldırması, bu temele göre söz konusu değildir. Kaldı ki, Avrupa Birliği'nin bir üyesi olduğumuzda, artık bu saldırıyı Libya mı, Lübnan mı, hangi ciddi düşman gerçekleştirecekse, savunma da bütün Avrupa'nın işidir.

Ama AB'ye katılmanın iyi bir şey olduğunu savunanlar da, sözgelişi bunu söylemiyorlar. Çünkü onların çoğu da, alışık oldukları 'ulus-devlet' mantığına göre, o çerçevenin 'çıkar', 'strateji', 'ittifak' vb. kavramları ile belirlenmiş bir gözle bakıyorlar bu konulara. Onun için de, İsmet Berkan'ın değindiği, 'Ağırdan alırsak pazarlık gücümüz artar' mantığını geliştirebiliyorlar.

Hangi pazarlık? Bu pazarlıkla daha az demokratikleşme ayrıcalığını mı kazanacağız? Daha az medeni olma hakkımızı mı tescil ettireceğiz? Kim, ne kazanmış olacak bu pazarlık sonucunda? Klasik deyimle, 'fiziksel' değil, 'kimyasal' bir beraberlik, bunun sonucu: değişecek olan, herkesin kimyasal bireşimi.

Bu Kıbrıs konusunda, tarihî bir sembolizme de değinerek, biraz daha konuşmak istiyorum. Yalnız AB ve demokratikleşme değil, pek çok bakımdan ciddi bir sorun ve burada da neyin ne olduğunu bilmeye ihtiyacımız var.

23 Ocak 2001

Niçin Kıbrıs?

Epey bir zaman önce bir TV kanalında bir panel izledim. Konu gene AB, demokrasi, Türkiye'nin demokrasisinde TSK'nın yeri, Kıbrıs vb. idi. AB'nin bize dayattığı konulardan biri de Kıbrıs ya.

Panele katılan bir emekli general, Kıbrıs sorununu değerlendirme sırası ona gelince, söze Haçlı Seferleri'nden başladı: adanın Doğu Akdeniz'de stratejik önemini anlattı ve oranın bizim 'nefes borumuz' olduğunu söyledi. Şu 'jeo' ile başlayan, verileri değiştirilmedikçe ('burada biz, şurada düşman - düşman şimdi nereden gelir?' vb.) her 'problem'de aynı sonuçlara vardığımız yöntem.

Emekli general biri gelip bu boruyu sıkarsa boğulacağımızı böylece anlatmış oldu ve kimse buna itiraz etmedi. Dolayısıyla, bu programı seyredenler, konu hakkında kendilerini fikir sahibi görmüyor ve bu konuşmaları 'aydınlanmak' için dinliyorlarsa, bizim boğulmamamız için KKTC'nin böyle devam etmesi gerektiği ve bunun AB üyeliğinden daha önemli olduğu sonucunu çıkarmışlardır.

Enderunda jeopolitik okunmadığı için herhalde, Osmanlı atalarımız Kıbrıs'ın önemini epey geç kavramışlardı. Asıl fetihler çağı kapandıktan sonra, Sarı Selim'in saltanatında, 1570'de alınmıştı ada.

Bu yazıda ilkin başka bir soru sormak istiyorum: biz şu anda niçin Kıbrıs'tayız? Değişmesini şimdi pek istemediğimiz bu statüko hangi nedenlerle hangi açıklamalarla yaratıldı? Kıbrıs bizim nefes borumuz olduğu için mi oradayız?

Benim bildiğim, hayır! Kıbrıs'ta yaşayan Türk azınlığa Rum çoğunluk kötü muamele ediyordu. Yunanistan'daki Albaylar Cuntası'nın bir tezgâhıyla, EOKA'cılar bir faşist darbe yaptı ve Rum kesimde şakır şukur solcu öldürmeye girişti. 'Kendi soyundan solculara böyle davranıyorsa Türklere kimbilir ne yapar?' düşüncesi ile 'garantör devlet' olarak Türkiye müdahale etti ve söz konusu statükonun ilk adımları atıldı. Bunun herhangi bir aşamasında 'nefes borusu' terminolojisi telaffuz edilmedi.

Ve herhalde edilemezdi. Çünkü böyle bir açıklama, 'adada kötü muamele gören Türk azınlık' falan gerektirmiyor. Ada tekmil Rum da olsa, 'Burası bizim nefes borumuz' dedik mi, gidip almamız gerekir. Bu durumda, dünyanın her ordusunda aynı 'jeopolitik' derslerini görüp aynı problemleri çözen generaller, kendi ülkelerinin 'savunması' açısından önemli görünüp de kendi ellerinde olmayan adaları ve yarımadaları, dağları ve tepeleri ele geçirmeye karar verebilirler. Bu da, dünya barışı açısından mutlu sonuçlar doğurmaz.

Ama belli ki emekli general, Kıbrıs'ın şu durumda bile dünyayı ikna edemediğimiz statüsünü, adadaki Türklerin değil, Türkiye'deki Türklerin selameti için gerekli görüyor. Bu koşullarda, eskaza 'adadaki Türkler' kendileri için başka bir gelecek planı yapıp bize de yardımlarımızdan ötürü teşekkür etseler, statüyü değiştirmememiz gerekiyor. Çünkü nefes borumuz.

Oysa, AB'nin asıl vaat ettiği üyeleri arasında mutlak ve sürekli barış. Yani, bu jeopolitik egzersizinin artık gereksiz kalması, isteyene...

26 Ocak 2001

Bir İl Daha

Hasan Cemal'in Davos'tan aktardığına göre, Kıbrıs, Türkiye ile AB arasındaki 'tam üyelik' görüşmelerinde (Davos'takiler 'resmî görüşme' olmasa da) 'pürüz' özellikleri ağır basan bir konu olmaya devam ediyor. Mesut Yılmaz, Türkiye'nin tutumunu yansıtacak şekilde, "Kıbrıs'ı nihai çözüm olmadan AB'ye alırsanız, Türkiye'nin AB ile ilişkileri felaketle sonuçlanır," demiş. Ama Verheugen'in cevabı, gidişin bu yönde olduğunu gösteriyor.

Yılmaz'ın 'nihai çözüm' dediği şey ne zaman ortaya çıkar? Kıbrıs sorununun 'son' diyebileceğimiz şekli 1974'ten beri devam ettiğine göre, bu çözümün parçası olan Denktaş, 'çözüm' bir yana, kimsenin fazla bir şey beklemediği görüşmelere bile katılmak istemediğini kesin bir şekilde belirttikten sonra, Avrupa, bu 'nihai çözüm'ün erişilebilir bir şey olduğuna nasıl inansın?

Bu durumda Avrupa herhalde tanınan sürenin sonunda Güney Kıbrıs'ı 'Birlik' üyeliğine kabul edecek ve Yılmaz'ın dediği 'felaket' ortaya çıkacak. Bu 'felaket' ne olabilir? Belki Avrupa fikrinden tamamen vazgeçeriz - muhtemelen Yılmaz'ın 'felaket' dediği, bu değil; çünkü hatırı sayılır bir kesim için bu durum -hiç değilse görünüş böyle- zaten bir nimet!

Peki, bu durumda Kuzey Kıbrıs'taki Türklerin tavrı ne olacak?

Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan Kıbrıslı Türklerin sayısı ve oranı bütün bu uzun süre içinde adamakıllı düştü. Lenin'in dünya savaşındaki Rus askerleri için söylediği gibi, 'ayaklarıyla cevap verdiler', yani Kıbrıs'ı bırakıp gittiler. Bilinen nedenlerle, en kolay gidebilecekleri ülke İngiltere'ydi; onlar da oraya gittiler. Bu aslında, AB'ye üye olmak ve Avrupalı olarak yaşamak konusunda yapılmış bir referandumda verdikleri cevap olarak da yorumlanabilir.

Bugün 'Kıbrıs'taki Türkler' dediğimizde, Kıbrıslı Türklerin yanında Türkiye'den gitmiş Türkler yarıya yakın bir orandalar. Bu da, durumu biraz daha karışık hale getiren bir etken. Türkiye'nin geleceklerini güven altına almak amacıyla adaya çıkartma yaptığı insanların birçoğu bugün orada yok; ama bu çıkartma sonucunda oraya gelmiş ve doğal olarak, mantıken, çıkartma koşullarının devamından yana olan 'yeni' insanlar var.

Öyle ya da böyle, Kuzey'deki bu Türkler, AB'nin muhtemel davranışından sonra, 'Aslında biz de AB'ye katılmak istiyoruz,' derse ne olacak? Bir kere böyle deme hakları var mı? Yani, hakları kabul edilecek mi? Yoksa, 'Böyle konuşan adam zaten Türk değildir. Onun lafını ciddiye almayız,' mı diyeceğiz?

TV panelinde konuşan emekli orgeneralin sözleri bu bağlamda önem kazanıyor: Kıbrıs, Türkiye'nin nefes borusu; dolayısıyla bizim için çok önemli; dolayısıyla bırakılmamalı.

Bu mantık çizgisi Türkiye'de pek çok kimseyi ikna eder. Dünyada kimseyi ikna etmez. Ama biz o duruma da artık iyice alıştık. Kaç konu var, Türkiye'nin dünya ile aynı yaklaşım ya da değerlendirmeyi paylaştığı? Açıklama bugünden belli: 'Bunlar hepsi Türk düşmanı' ve 'bizim güçlü olmamızı istemiyorlar.' Düşmanların çok olması da bir tuhaf 'gurur vesilesi' olabiliyor anlaşılan. En azından, ne kadar önemli olduğumuza inanıyoruz.

AB'nin bu yanlış tavrını sürdürmekte ısrar etmesi üstüne belki biz de 'yavru vatan'la birleşir ve bu tamlamanın yıllardır bize tavsiye etmekte olduğu şeyi nihayet gerçekleştiririz. Kurulan yeni dünyaya karşı, bir il daha...

28 Ocak 2001

AGSK

AB'nin oluşturmaya hazırlandığı askerî birlik üstüne kopan kavgadan pek bir şey anlamadığımı itiraf edeyim. Türkiye'nin AB'ye üye olması, Türkiye'nin her şeyi olabildiğince ağırdan alması ve bu konuda yıllardır tek bir adım atmaması nedeniyle, bilinmeyen ve bilinemez bir tarihe ertelenmiş durumda. Kendisi AB üyesi olmayan, olacağı da belli olmayan (siz Türkiye'nin AB'ye kesinlikle üye olmayı düşündüğünü gösteren bir davranış ya da bu yolda oluşmuş güçlü bir irade olduğunu söyleyebilir misiniz?) bir ülkenin ordusunun AB silahlı gücü içinde yer alması pek mantıklı görünmüyor. 'Üye olun, o zaman konuşuruz,' diyorlar.

Biz buna çok sinirleniyoruz ve NATO üyesi olmamızın verdiği bir imkânı kullanarak Avrupa'nın askerî güç girişimini (Clinton'ın uyarısını da dinlemeyerek) tökezletiyoruz. Az sonra anlatmaya çalışacağım nedenlerle bana göre çok yanlış bir politika bu. Ama hemen hemen kimsenin bu yolda bir uyarı ya da eleştiri belirtmediğini görüyorum (umarım vardır da, ben atlamışımdır). Bu da ayrıca endişe verici.

AB ile bütünleşme perspektifinin somutluk kazanmasından bu yana, Avrupa'da olan her şeye karşı yüksek sesle bağırmak, küsmek, tehdit etmek vb. bir kalıp haline geldi. Ayrıca, Avru-

palılara karşı, medyamızın başına 'sert' sıfatını takacağı türden bir jest önerildi mi, hele bu jest belirli kurumlardan, sözgelişi Millî Güvenlik Kurulu'ndan geldi veya hüsnükabul gördü mü, memlekette bu konuda bir eleştirel ses işitilmesi iyice zorlaşıyor. AB yolunda demokratik kurumlarımızı güçlendirme üslubumuz anlaşılan bu.

Gelelim asıl konuya: AB'nin böyle bir askerî güç oluşturması gerekiyor. Dolayısıyla bu, şöyle ya da böyle, gerçekleştirilecek. Buna gerçekten karşı olan kimse yok. ABD'de Bush gibi birileri, 'Vay, NATO'ya rakip mi? Bize mi?' türünden laflar söyleyerek politikanın gereğini yaptığını sansa bile, Avrupa'nın bu ihtiyacını gidermesi aslında ABD'nin de işine geliyor. Onun için bu iş olacak.

Bu durumda Türkiye'nin tek başına buna muhalefet etmesi -ve fırsat bulunca çomak sokması- Türkiye'ye prestij falan sağlamaz, tersine, epey sevimsizleşmiş imgesini daha sevimsiz hale getirmesine yarar. Bu askerî gücün kurulması yönünde ortak irade varsa, inat etmemiz durumunda, şimdi kullanabildiğimiz çomağı kullanılamaz hale getirecek formalite değişikliğini yapmak da o kadar zor bir şey değildir. Elimizde çomağımızla kalırız.

Türkiye'nin itirazında ilkelerle ilgili bir öz olsa, böyle düşünmezdim - böyle düşünülmeyebilirdi. Ama itirazın bu tip bir özelliği yok. Sadece, bizim oraya alınmamızı talep ediyoruz. Polonya, AB üyesi olmadan bu askerî güç içinde Polonya askerlerinin bulunması söz konusu değil. Ama Türkiye'ye 'Sizin adaylığınızı kabul ediyoruz; üstelik, daha adayken gelin Avrupa askerî gücü içinde yer alın,' diyecekler. Niye? Türkiye'de toplum daha Avrupa standartlarına gelemedi; Türkiye toplumu demokrasi içinde yaşamayı sindiremez; ama TSK her türlü standarda uygundur, onun için de daha bugünden oraya girebilir ve girmelidir, bunu mu söylüyoruz?

Türkiye'nin bir aday olarak, AB'yle ilgili her konuyu, konunun gerektirdiği platformlarda konuşmaya, tartışmaya, bu arada kendini hazırlamaya hakkı var. Bu hakkını kullanması gerekiyor. Silahlı Kuvvetler de böylece tartışılır. Ama öncelikle

yapılacak olan, demokratikleşmeyi durduran engelleri kaldırmak ve toplumun adaptasyonunu sağlayacak reformları gündeme getirmektir. Her durumda, bunun tersini yaratacak bir kriz icat ediyorsak, demek ki yüzümüz AB'ye dönük değil. O halde bunu açıkça söyleyelim.

30 Ocak 2001

Emperyalizm ve Biz

1982 Anayasası, yürürlüğe girdiğinden beri, bir 'kriz' olarak yaşanıyor. Daha doğrusu, Soğuk Savaş döneminde görmeye alışık olduğumuz tipten bir sağ diktatörlüğün 'Kullanma Kılavuzu' niteliğinde bir metin olduğu için, durmadan toplumsal krizlere yol açıyor, buna karşılık, siyasî elitlerimiz arasında fazla bir huzursuzluk yaratmıyordu. Çünkü o Anayasa ile o 'elitler' aynı havsalanın ürünü; aralarında hısımlık ilişkisi var.

Vakta ki, bu Anayasa'yı bir Millî Güvenlik Kurulu toplantısında Cumhurbaşkanı ile bir bakan birbirlerine attılar, nihayet ülkede bir 'Anayasa krizi' baş gösterdi. Bu sefer, 'elitler' de dahil, hep birlikte 'kriz sath-ı mailine' girdik. Buna 'ekonomik' adını verdik ve şüphesiz son derece ciddi ekonomik boyutları var; ama kökeninde o da, Türkiye'de olan her şey gibi, politik. Siyasî önderler ne kadar 'karizmatik' bilemeyeceğim, ama siyasî sistem 'krizmatik' - hem dokunduğunu krize dönüştürmesi hem de kendisi krizle çalışması anlamlarında.

Bu 'ekonomik kriz' münasebetiyle şimdi tartıştığımız şeyler de, ondan önce tartıştıklarımızdan hiç farklı değil. Ama belki adının 'kriz' olması tartışma biçimimizi bir nebze değiştiriyordur. Sözgelişi, şimdi konuşulanların -ve alınan tavırların- Avrupa Birliği'yle bütünleşme sürecinde gördüklerimizden ne farkı var?

Başımıza gelen bütün kötülükleri 'ecnebiler' yaratır. Bu da, kimilerine göre, öyle değil mi? 'IMF yaptı!' Kimilerine göre de pek böyle değil: 'Biz kendimiz yaptık.'

Ama sonuçta, bütün bunların uluslararası ekonomik sistemle iç içe girmemizden ötürü olduğunu savunmak mümkün; nitekim savunanlar da var. Bunu gerekli bilgi ve bilinçle yapanlara şu aşamada fazla sözüm yok. Bu bir görüş ve bir tutum. Bazı nedenlerle, ekonomik, politik, ideolojik izolasyonu doğru bulanlar, böyle yaşamak isteyenler olabilir. Bu ayrıca tartışılır.

Ben, 'Haydi, kapitalizmi reddederek yaşayalım,' deyince buna aslında hiç taraftar olmayan, 'Öyleyse sistemin gereği neyse onu yapalım,' deyince buna da yanaşmayan kesimi tahammülfersa buluyorum. Uluslararası sistem, bizim ondan istediğimizi almamız için faydalı ve gerekli. 'Çok aldın' veya 'çok oldun' deyince kabahatli. Aynı şekilde Avrupa'ya da gireceğiz, bu bizim hakkımız, ama Avrupa, 'Şu kılığını değiştir de gel' deme hakkına sahip değil.

Amerika'nın elçisi Bülent Ecevit'e gelip Kemal Derviş'i destekleyip desteklemediğini sordu mu? Bu konu alevlendi, ama sonra elbirliğiyle söndürüldü. İzolasyonizmi savunanlar hemen bunun üstüne atıldılar: Elçi hükümete böyle bir desteğin olup olmadığını soruyorsa bu içişlerimize müdahaledir, dolayısıyla küstahlıktır ve emperyalizmdir. Ecevit ise böyle bir konuşma olmadığını söyledi. Ortada kriz olması, durumu bir nebze değiştiriyor olabilir, demiştim. Kriz olmasa, Ecevit'in daha fazla üstüne gidilir, 'emperyalizmin maskesini düşürme' gayreti yoğunlaşırdı. Kriz olduğu için, 'müesses basın' buna fazla prim vermedi.

Tartışma, daha elçi yokken IMF ile gene aynı tartışmaydı. Şimdi "15 yasa krizi' olarak biçimlenen son durumda da aynı şey. Bize müdahale edip duruyor, emperyalistler, 'şart koşuyorlar', tıpkı AB'nin bir yığın siyasî konuda yaptığı gibi.

Karşımıza kimi zaman 'IMF' kılığında, kimi zaman 'ABD elçisi' veya 'AB' kılığında çıkan, ama asıl kimliğinin 'emperyalizm' olduğunu çok iyi bildiğimiz bu öznenin bu küstah dav-

ranışları eleştiriliyor. Şunu merak ediyorum: eleştirenler, şu anda uluslararası düzeyde giden bu olayın bireysel, günübirlik hayattaki benzeriyle kendileri karşılaşsalar nasıl davranırlardı? Sözgelişi ailenin sicilli haylazı, paraları batırmış, hasta karısına ilaç alsın diye verdiğin paraları da barda ezmiş, gene para istiyor... Teminat istemeden, aldığını gene çarçur etmesini nesnel biçimde önleyecek garantiler talep etmeden, verirler miydi acaba, o istenen yekûnu? Doğrusu, hiç sanmıyorum. Niçin veremeyeceklerinin en iyi açıklamalarını da zaten kendileri bulur söylerlerdi.

31 Mart 2001

Üçüncü Dünya

Gazetelerde Rahmi Koç'un uyarısı yer almıştı; Kemal Derviş'le ekonomiyi toparlama yolundaki bu fırsatı kaçırırsak, 'bir Üçüncü Dünya ülkesi' olacağımızı söylüyordu.

Rahmi Koç uyarıda bulunuyor da, o uyarının asıl muhatabı olanlar açısından 'bir Üçüncü Dünya ülkesi' olmak bu kadar korkutucu mu? Ayrıca Koç, Derviş'in 'misyon'unu öyle bir formüllendirmiş ki, IMF'iyle ve bütün ayrıntılarıyla, dünyanın bütün Üçüncü Dünyacılarını onun aleyhine dolduruşa getirmek için gerekli her şey var. Türkiye'nin bir Üçüncü Dünya ülkesi olmasının, korkulacak bir şey değil, olması gereken şey olduğunu solun bir kısmı zaten açıkça savunuyor. Buna göre 'küreselleşme' emperyalizmin 'son oyunu' anlamına geliyor ve dolayısıyla biz bunun ve bunun başlıca aracı olan AB'nin dışında kalmalıyız. Tabiî bu görüşü sağ-siyasî motiflerle dile getirip söyleyenler de var. Böylece, dindar milliyetçilik, az dindar milliyetçilik, laik ya da sol milliyetçilik, bu noktada gelip buluşuyor.

Bu görüş doğrultusunda davranmanın Türkiye için 'iyi' bir yana, 'çıkar' bir yol olduğuna inananlardan değilim. Ama bunu savunanların büyük çoğunluğu için yararlı olduğunu görebiliyorum. 'Küçük olsun, benim olsun' mantığı çerçevesinde

bir şey bu. Türkiye, bu dünyada nereye gitse yaptığı işi iyi yapabilecek birkaç yüz bin kişiyi yetiştirmeyi başardı. Ama sanırım rakam ortalarda bir yerdedir. Geri kalanların çoğu, 'gümrük duvarları' sayesinde 'rekabet gücü' bulur.

'Sosyalist sistem' zamanında Bulgar devletçiliği sayesinde bir Bulgar Levası, Romen devletçiliği sayesinde bir Romen Leyi vb. sözgelişi bir dolarla eşdeğer oluyordu. Bu 'resmî' kur ve 'gerçek' kur ayrımı, uzun süre, bizde de geçerli olmuştu. Mekanizmayı biz de iyi biliriz.

Ama Bulgar, Romen vb. ulusal sınırları dışına çıkıldığı anda o levalar, kronlar, zlotiler sapır sapır dökülüyordu.

Yalnız *para* için mi geçerlidir bu durum? Bir toplumu entellektüel ve kültürel anlamda dışarıya kapatırsanız, bir çeşit 'kültürel gümrük' politikası uygularsanız, entelicensiya arasında da benzer bir durum yaratmış olursunuz. Ulusal sınırlar dışına çıkıp kendi 'devletçiliği'nin koruyucu şemsiyesinden uzaklaştığı anda konvertibilitesini kaybedecek kişiler, entellektüel globalizasyonun dışında kalmayı başardıkları sürece geçer akça olmayı da başarırlar.

'Üçüncü Dünya'da birinci sınıf olmanın alternatifi birinci dünyada 'üçüncü sınıf' olmak.

Bu durumda bu ülkenin özellikle entelicensiyası arasında 'küresel' denen her şeye karşı bu kadar şiddetli bir 'milliyetçi' tepki doğması anlaşılır bir şey haline geliyor. Sabah akşam 'En büyük biziz' diye bağırarak dolaşmak ve böyle yaparak (Çetin Altan'ın söylediği anlamda) 'önemli' olmak mümkün ve kolay. 'Milliyetçi' olmak dünyanın her yerinde, dünyanın en kolay işi sayılabilir, ama popüler deyimle 'lig değiştirme' durumunda o bile güçleşebilir, o bile biraz daha nitelikli çaba gerektirebilir.

'Lig değiştirme' durumu aslında bu toplumun bütün kesimlerine iyi gelecektir. Koşulların değişmesi, çıtaların yükselmesi, rekabetin çetinleşmesi başlangıçta insanları zorlayabilir; ama sonuçta bu tarz bir değişim herkesin yeteneğini daha iyi geliştirmesine yol açacaktır. Türkiye'de yaşayan insanların *yeteneği* herhangi bir yerdekinden düşük değil. Ama yeteneği geliştirmenin araçları çok kötü.

Ama 'lig değiştirme' durumu, şu anda 'var mı bana yan bakan' diye gerilenlere yaramayacaktır; hangi alanda olursa olsun, basında, sanat ve edebiyatta, akademyada, siyasette, serbest mesleklerde vb. konvertibilitesi olduğunu kanıtlamadan, kanıtlamasını gerektirecek bir durumla karşılaşmadan kendine yer etmiş çok kişi var. Üçüncü Dünya onlar için zül değil, kurtuluş!

25 Mayıs 2001

Ulus-devlet mantığının dünyaya egemen olduğu bir çağda Kıbrıs Rumlarının -ve Yunanistan'ın- *'enosis'* demesi, buna karşılık Türk tarafının da 'taksim' tezini öne sürmesi anlaşılır tavırlardı. AB gibi yeni bir siyasî bir birimin ortaya çıktığı bir dönemde bunlar o kadar 'anlaşılır' olmuyor.

Çünkü AB tarzında bir birimin olması gereken ve istenen şey, bir 'ulus-devletler toplamı' değil. Böyle bir birimi oluşturacak ulus-devletlerin ulus-devletler olarak yan yana dizilmesi değil beklenen. Ortak para, ortak güvenlik, ortak şu, ortak bu olacaksa, bu ulusların da 'kimyasal', denilen türden bir ilişkiye geçmesi isteniyor. Böyle olacaksa, uzun vadede, Girneli Mehmet beyin kimlik kartını Kıbrıs'ın ortak otoritesinin mi, KKTC otoritesinin mi, TC otoritesinin mi vereceği sorusu önemli olmaktan çıkacaktır.

'Uzun vadede' diyorum, çünkü bu anlattığım durum, bugünkü AB projesinde böyle tasarlanmış olsa da, henüz herkesin zihninde böyle biçimlenmiş değil. Ulus-devlete özgü, oradan kaynaklanan birçok alışkanlığın daha uzun zaman yaşayacağını tahmin edebiliriz. Ama uzun vadede bunların aşılmasını sağlamamız gerekiyor. Bu eski alışkanlıkla AB'yi oluşturan alt birimlerin hepsinde belirli ölçülerde devam ediyor

olabilir, ama Türkiye'deki gibi güçlü ve yaygın biçimde devam edeni ve *devam ettirileni* yok - bize en çok benzeyen Yunanistan'da bile.

Tarihte görülen örnekler arasında AB'ye en çok benzeyeni ABD'dir. Orada *ulus*-devletler birleşmedi, dolayısıyla o çeşit güçlükler yaşanmadı. Ama sonuçta 'birleşme'yi kabul etmesi gereken 'devletler' vardı ve birçok nedenle bu iş kolay olmadı. Bir iç savaş da yaşandı. Sonunda federal devletin kendisi de, felsefesi de yerleşti. Birlik'ten vaktiyle ayrılmak isteyen, sözgelişi Georgia'nın, orasındaki veya burasındaki bir yörenin (county), bazı yerel konular dışında, nereye bağlı olduğu hayatî bir sorun değil.

Alabama devletinde yaşayanlar, "Pentagon'daki yüksek komuta kademesinde bizi temsil edecek Alabamalı bir general olmazsa biz bu birlikten ayrılırız,' demeyi akıllarından geçirmiyorlar artık. Yaşadıkları somut tarih böyle düşünmenin saçma olduğunu, gerçeklikle hiçbir ilgisi bulunmadığını onlara göstermiş. Tabiî bu arada, 'ille de başka türlü anlayacağım' diye tutturanların sayısı çok fazla olmamış.

Eski ulus-devlet alışkanlıklarının yaygın ve güçlü bir biçimde devam ettiği, devam ettirildiği Türkiye'de, bu eski tarzda düşünmek bir ulusal haslet sayıldığı için, Avrupa Birliği'ne girdik, giriyoruz, girelim, girmeyelim konuşması, Avrupa Birliği ile *savaşa* girme konuşmasına dönüştürülebiliyor ve bir an içinde, bu keskin ve garip virajı döndüğümüzün farkına bile varmadan, aynı ciddiyetle bu 'ihtimal' üstünde konuşmaya başlayabiliyoruz.

AB'ye üye olmanın koşulları üstüne hepimiz bir şeyler söyleyip duruyoruz: 'Kopenhag kriterleri', ekonomide Avrupa standartlarını tutturmak, siyasette ve demokratik yapılanmada Avrupa standartlarına yetişmek vb. Bunlar, evet, gerekli; ama hepsinden önce AB türünden yeni siyasî birleşmenin felsefesi ve içerdiği değerler gerekli ve önemli. Bunları benimsemiyorsanız, benimsemek bir yana bunlara saygı bile duymuyorsanız, bunların iyi olduğunu söyleyenleri susturmak için elinizden geleni yapıyorsanız, bütün o tartışılan koşulların bir anlamı

kalmıyor. Anlamından başka, o zihni yapıyla, zaten bunları gerçekleştirmenin imkânı da kalmıyor. İspanyolca öğrenmemek konusunda kararlı bir adamın İspanyolca kursuna yazılması gibi absürd bir durum, bu düşünce tarzında ısrar ederek AB üyesi olmaya çalışmak.

Ama bu zihniyetin asıl sahiplerinin bunun için çalıştığını da hiç sanmıyorum. Yanılan onlar değil, ne ondan, ne öbüründen vazgeçemeyen çoğunluk.

5 Haziran 2001

Üslûp Uyuşmazlığı

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinde ciddi bir uyumsuzluk olduğu, karşı karşıya gelinen her durumda yeniden ortaya çıkan bir olgu. Bunun kaynağı nedir diye araştırmaya başlayınca akla gelebilecek ve zaten sağdan soldan telaffuz edilen birçok etken tespit edilebilir.

Ama galiba bunların hepsinden önce üslûp sorunu var. 'Üslûp' kavramını en geniş anlamda kullanıyorum: yalnız bir sözü söylemenin değil, o sözün düşüncesini oluşturmanın, o düşünceyi oluşturmak için bilgiyi değerlendirmenin genel tarzını kastediyorum. 'İleri' dediğimiz dünya bu işi *nesnellik* ve *nedensellik* ilkelerine bağlı kalarak yapmaktan yana (her zaman öyle 'yapıyor' diyemeyeceğim, ama yapmaya 'çalışıyor' ve bu bir üslûp oluşturuyor). Bizim bu ilkelerle fazla ilgimiz ve saygımız da yok. Dolayısıyla, bu *nesnellik* ve *nedensellik* bir olgunluk belirtisiyse, belirti bizde fazla görünmüyor. Bu da her temasta, daha temas başlamadan, peşin ve ciddi bir üslûp farklılığı yaratıyor.

Örneğin: Bush 'Yeni ekonomik programı delmeyin,' diyecek (*Radikal*'in haberine göre); Ecevit'in buna (hazır) cevabı, 'Türkiye Batı için önemlidir,' olacak. Bu cevap, söylenen sözün cevabı değil; bir başka nedenselliğin ürettiği bir sonuç. 'Bugün

kendime ayakkabı aldım,' diyorum; karşımdaki 'Zaten kasap dükkânları kapalı," diyor. Böyle bir şey!

ABD mahût Ermeni deklarasyonunu geçiriyor; Irak'a elçi göndereceğimizi bildirip hazırlığa girişiyoruz. Gene farklı nedensellik. Tamam, protesto anlaşılır şey, ama niye Irak? Niye bu şekilde? Saddam'ı aslında seviyorduk da, ABD yüzünden mi onunla arkadaşlık etmeyi kesmiştik? Vah vah! Yoksa ABD'ye kızdık ve ona inat yapmak için Saddam gibi bir diktatörtle dost olmaya mı karar verdik?

İsveç polisi globalizasyon aleyhine gösteri yapanlara mermi sıkmış, adam yaralamış. Bunu manşet yapıyoruz. Yapılır elbette, çünkü İsveç polisinin davranışı çok kötü. Avrupa Birliği'nin *içinde* olmak zaten bu. Bu gibi yanlışları, zorbalıkları, çizilen meşrûiyet sınırlarından taşan her türlü davranışı *içinden* eleştireceğiz.

Ama bu üslûpla değil. Her durumda *'biz'* diye ayaklanıp yalnız kendimize pay çıkarmak için değil. 'Siz 250 gram faşistlik yaptınız; ben de 150 gramlık yapacağım,' demek için değil. Bilmem kaç tane miting ve malûm polis müdahalesinin olduğu, daha iki gün önçe AİHM'nin Lice için malûm kararı bir ülkede, 'Onlar da yapıyor!" diye haykırmak (buradaki gazeteyi İsveç halkı okuyup bilinçlenmeyeceğine göre), 'Demek bizde olanlar normalmiş' dedirtmekten başka neye yarar?

John-Bendit ve başka Avrupalılar, açlık grevi hakkında bilgi edinmeye geliyor. Dedikleri (mantıkları ve üslûpları) son derece net: "Burada insan canı söz konusu. İnsan canı değerlidir. Elinizden geleni yapmaya çalışamaz mısınız?" Açık açık söylüyorlar: grevin gerekçelerini haklı bulmuyorlar, grev yapanların taleplerinin önemli kısmını meşrû bulmuyorlar, grev yapanlardan bir kısmının baştan oraya gelmesine yol açan ideolojiyi onaylamıyorlar; yapılan hapishanelerin ille de kötü olduğunu söylemiyorlar. Buna karşılık, 'Onlar açlıktan ölerek bu toplumu bölmeye ve bu devleti yıkmaya çalışıyorlar. Bunu yapma emrini de sizin ülkenizden alıyorlar. Sorumlu zaten sizsiniz,' demek, onlar için anlaşılır bir şey değil.

İnternete yasak getirmeye çalışmak da öyle.

'Krizin aşılması çalışmalarının yapıldığı sırada demokratikleşme adına millî değer ve hassasiyetlerin tartışılmaya açılması anlamsız' sözünün mantığını da kolay çözemezler.

Vaktiyle bir Amerikalı, başkan adayı Ford için 'Çiklet çiğnerken yürüyemez,' demişti. O bakımdan belki Amerikalılar şu son sözün mantığını daha iyi anlarlar, ama onların da anlayamayacağı çok şey var. Gazetenin dediğine göre, her yıl erozyondan Kıbrıs kadar toprak kaybı önlenemezken, Kıbrıs'taki statükoyu korumak için Türkiye'nin geleceğini kaybetmenin mantığını ise herhalde hiç kimse anlayamaz.

19 Haziran 2001

Gene Bir Sempozyumdan

G. Papandreu'nun artık gelenek haline gelen yıllık düşünce üretme toplantılarının dördüncüsü, dünyada ilk olimpiyat oyunlarının düzenlendiği Olympia yakınında yapılıyor.

Andreas Papandreu Vakfı bu toplantılara dünyanın çeşitli ülkelerinden, solun çeşitli renklerinden insanlar çağırıyor. Bu insanların arasında, Yorgos Papandreu'nun kendi işi gereği, 'hariciyeciler' bayağı çok oluyor. Eski bakanlar, halihazırdaki bakanlar, kimbilir, ayrıca 'müstakbel' bakanlar da var herhalde. Sırp arkadaşım Ivan'la bu toplantılarda kendi konumumuza güleriz. Bunca muktedir arasında, ülkesindeki 'iktidar'la ilişkisi sadece 'muhalefet' olan yalnız ikimiz varız.

Bu seferki toplantının başında, ilk konuşmaları dinlerken, bir şeye dikkat ettim. Solla ilgili birtakım konuları düşünmek için sanki Türkiye dışına çıkmam gerekiyor. Bu gazetede yazdıklarımı şöyle bir gözümün önünden geçirince, karşıma gene aynı sonuç çıkıyor. Sözgelişi İngiltere'de birkaç ay kalınca, pek çok konuya sol açıdan bakmyı yoğunlaştırabiliyorum; memlekete dönünce, böyle konular kısa zamanda soluyor, silikleşiyor, külleniyor.

Niye böyle?

Birkaç nedeni olduğunu sanıyorum. Türkiye'nin yapısından

kaynaklanan, dolayısıyla açıklanması o kadar güç olmayan birkaç neden.

Türkiye gırtlağına kadar kendi sorunlarına boğulmuş, gözü, bunlardan başka bir şey görmüyor. Ayrıca, gözüne herhangi bir şey çarpacak olursa, onu da olduğu gibi değil, görmek istediği gibi görüyor. Bu atmosferde solumaya alışık olduğunuz ölçüde, siz de duruma intibak ediyorsunuz.

Sözünü ettiğim bu 'Türkiye sorunları'nın mahiyeti de, sola ilişkin konuları, sola özgü yöntemlerle düşünmek için çok elverişli değil doğrusu.

Örneğin burada dün, sempozyumun ilk gününde, AB içinde 'sosyal politikalar' üstüne konuşuldu. Böyle bir konunun Türkiye'de bir anlamı var mı? Frenklerin 'policy' dediği anlamda 'politika' için zaten Türk dilinde üretilmiş bir kelime yok - 'poliçe'yi saymazsak. Bizim 'politika' dediğimiz, 'policy' ile aynı şey değil. Ama zaten Frenkçeden 'politika'yı alıp beminsemeden önce kullandığımız 'siyaset' de aslında 'idam etmek' anlamına gelirdi.

'Politika' bir yana, AB'nin 'sosyal politikaları' bizi niçin ilgilendirsin. AB sesli azınlık için, boksörlerin yumruk attığı kum torbaları gibi bir şey; sessiz çoğunluk içinse serap gibi bir şey. İşsizlikle mücadele nasıl yapılmalı? AB gibi 'çokuluslu' bir toplulukta ortak politikalar ve tedbirler üretilebilir mi? İstihdamın düşmemesi için ne gibi vergi politikaları uygulamak gerekir? Yoksulluk çizgisinin (bu da çok keyfi bir ölçü tabiî) altına düşmüş kesimler için ne gibi 'yeniden-bölüşüm' mekanizmaları oluşturulabilir? Bütün bu konular ve benzeri alanlarda Amerika kendi modeliyle nasıl sonuçlar alıyor? Avrupa buna karşı nasıl alternatifler üretti ve üretecek? Hangi yöntem nerede iyi sonuç veriyor, nerede başarısız kalıyor?

Bunları Türkiye'de düşünmeye kalkışınca, insan kendini biraz komik hissediyor.

10 Temmuz 2001

'Yönetişim'

Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler'e göre, çok daha yeni bir yapı. Buna rağmen, geleceğin Birleşmiş Milletler yapılanmasına öncülük etme şansı daha fazla. Çünkü şu sırada BM'de böyle bir hedef ve ona yönelik bir kıpırtı görünmüyor. Oysa AB'de bir süreden beri böyle bir gidiş var.

Aslında Avrupa Birliği şimdiye kadar fazla bir 'yönetim' organı çıkarmış ve model oluşturmuş sayılmaz. Avrupa Parlamentosu var, ama AB'nin çeşitli organları arasında en etkisiz olanlardan biri. AB'deki mantık da bence hâlâ ulus-devletler üstünden çalışıyor. Asıl karar mercileri onlar ve onların bildik temsilcilerinin biraraya geldiği toplantılar. Ama bu bir süreç ve süreç ilerledikçe Avrupa Parlamentosu'nun yetki alanı da genişleyecektir. Dolayısıyla, dünyanın bu ilk ulus-aşırı topluluğunun geliştireceği yönetim kurumları, Birleşmiş Milletler'in bir dünya hükümeti olmaya yönelmesi yol gösterebilir.

Şu anda Birleşmiş Milletler'in genel kurulu bütün üye ülkelerin buraya gönderdiği temsilcilerden oluşuyor. Dolayısıyla, Güvenlik Konseyi gibi, dünyanın beş 'devi'nin bulunduğu asıl önemli organ hesaba katılmazsa, BM mantığında her ülke eşit temsil imkânına sahip. Bu acaba çok doğru mu ya da daha etkili bir çalışma için yeterli mi? Bu noktada belki bir başka 'Bir-

leşmiş Devletler' modelinden yararlanılabilir: ABD'den. Yani, çift-meclisli bir yapı kurulabilir: Senato gibi, her ülkenin aynı sayıda temsilci gönderdiği bir meclis ve Temsilciler Meclisi gibi her ülkenin aynı sayıda temsilci gönderdiği ikinci bir meclis. Tabiî bunların işlevlerini ve yetkilerini ayrıştırmak ve ayrıca birbirlerinin üzerinde bir denetim yapmalarının mekanizmalarını oluşturmak gerekiyor.

İngilizcede zaten var olan 'governance' kelimesi, anlamı farklılaştırılarak 'government' yerine kullanılıyor bir süredir. Türkçede de bu yeni kavram için 'yönetişim' demeye başladık. Yönetenin hep yöneten, yönetilenin hep ve sadece yönetilen olduğu 'yönetim' ilişkisinden çıkmaya çalışıyor dünya. Karar kanalları, danışma kanalları yalnız yukarıdan aşağıya değil, olabildiği durumlarda aşağıdan yukarıya da işleyebilmeli.

Bu daha çok demokrasi demek. Ama dünya çelişkili gelişmesi içinde daha çok demokrasi ile aynı zamanda daha çok bürokrasiye veya teknokrasiye de ihtiyaç duyuyor. 'Yönetişim' gibi bir yeni kavramla dile getirilen yönetim işlevinin iyi becermesi gereken şey de bu farklı ve çok zaman karşıt olabilen, ama hepsi de gerekli '-krasi'ler arasında uygun dengeyi bulmaktır. Uzmanca bilgi, teknolojinin her gün biraz daha zorunlu kıldığı bir şey. Dünya bunsuz yaşayamaz. Ama uzman yönetimi, dünyanın en korkunç diktatoryasına da dönüşebilir. Dolayısıyla hem bu olacak, hem de bunun üzerinde demokratik bir denetimin yolu açılacak.

Birleşmiş Milletler'in şu anda yığınla uluslararası kurumu var. GATT'tan UNICEF'e, UNESCO'dan WHO'ya, ILO'dan HABITAT'a. Ama BMÖ bir dünya hükümeti olmaya doğru evrilecekse, bu kurumların da yetkileri arttırılmalıdır. Yetkilerinin arttırılmasıyla eşzamanlı olarak, şeffaflaştırılmaları gerekir. Bu arada, Bretton Woods konferansıyla dünyaya gelmiş bulunan kurumların, yani IMF ile Dünya Bankası'nın yeniden yapılandırılması için bir hayli tartışmaya gerek duyulacağını söylemek herhalde kehanet olmaz.

Uluslararası kurum dediğimiz yapılar, kendi içlerine kapanmaya ve sıradan insanlardan soyutlanmaya pek bir eğilimli

olurlar. Bunu dengelemek için o kuruluşların içsel mekanizmaları düzeyinde tedbir almak bir yere kadar sonuç verebilir. Ama bundan daha etkili çare, NGO'ları, yani hükümet-dışı gönüllü kuruluşları teşvik etmektir. Ulusal, yöresel ve uluslararası sivil toplum kuruluşları, uluslararası teknokratik kuruluşların her fırsatta kapattığı kapıları her fırsatta açacaktır.

Bu gelişmelerle birlikte, dünyanın ilk uluslararası siyasî partilerinin de kurulmaya başlayacağını tahmin ediyorum. Şu anda Batı dünyasında bulunan Sosyalist Enternasyonal gibi yapılar, gene Avrupa Parlamentosu'nda oluşan Liberaller Birliği, Muhafazakârlar Birliği gibi yapıların da bu gelişmede rol oynayacağını sanıyorum.

Bunları düşünmek için erken olduğu kanısında değilim - aslında geç bile. Ayrıca, bütün dertlerimize rağmen, bunları Türkiye'de düşünmenin de lüks olduğunu sanmıyorum.

31 Temmuz 2001

AİHM Kararı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Refah Partisi üstüne kararına bakışımızda, genellikle 'Refahlı' ve 'sevinçli' olmak üzere ikiye ayrılıyoruz. 'Sevinçli' olanlarımız, 'Refahlı' olanlarımıza, beklediklerinin gerçekleşmediğini hatırlatmaktan da özel bir sevinç duyuyor. Ama bu sevincin gerisinde, onların da en az Refahlılar kadar şaşırdıklarını pekâlâ sezebiliyorsunuz. Karar bir kere çıktıktan sonra, 'Biz evrensel değerler tarafındayız' rolü yapmak görece kolay tabiî.

Şimdi Refah, 'Karar önyargılıdır, politiktir, diplomatiktir...' türünden açıklamalar bulmak durumunda. O cenahtan bazıları, örneğin Şevket Kazan gibi şahsiyetler, 'Memnun olmuşlardır' demeyeyim ama, sanırım hayatlarının doğrulandığını hissetmişlerdir. 'Avrupa iyidir' diyerek yaşamak zorunda kalmaktan daha tanıdık, dolayısıyla daha fazla mutluluk verici bir zeminde bulmuşlardır kendilerini.

Kararın 'diplomatik' olup olmadığına karar verecek durumda değilim, ama politik olduğu kesin. AİHM gibi bir kurum, Türkiye'nin AB'yle bu ilişkisi olmasa, böyle bir konuda karar vermek zorunda kalmayabilirdi, çünkü Avrupa'da dinci 'fundamentalistler' olsa da bunların parti kurarak Avrupa demokrasisini, demokrasinin temel ilkelerini tehdit etmeleri, en azın-

dan görünebilir gelecek çerçevesinde, pek düşünülecek şeyler değil. 21. yüzyılın başında, Türkiye kadar dinle alışverişi olan (olumlu ve olumsuz olmak üzere) başka bir toplum yok. Ama bu konuyla ilgili karar vermek durumunda kalınca, AİHM'nin vereceği başka karar yoktu. Burada temel ilke konulacak, belirleyici çizgi çizilecekti.

Bu çerçevede, AİHM kararının dinle ilişkisini makül ve ılımlı bir biçimde kuran bir parti için sorun olacağını sanmıyorum. Refah'ın var olduğu süre içinde, bir din devleti kurma fikriyatı bir yana, kurmak üzere ne kadar şiddet gerekiyorsa onu da uygulamaya hazır gibi görünen veya konuşan, yetkili ve sorumlular da dahil, birçok kişi vardı. Ama sözgelişi Fazilet Partisi bu gibi tavırlardan kaçınmıştı. Dolayısıyla AİHM'nin FP için benzer bir karar vereceğini sanmıyorum.

Türkiye AİHM gibi bir kuruma duyduğu derin saygıyla maruf bir ülke değil. Son karardan sonra, İsmet Berkan, Hadi Uluengin (benim görebildiklerim) bunu yazdılar, onun için o konunun ayrıntısına yeniden girmek istemiyorum. Ama Avrupa'yla birlikte demokrasiye de karşı olan kesim açısından, mahkemenin bu kararı herhalde çok sevinilecek bir karar değildir. Onlara göre AB gibi bir şeyin kurulmasının başlıca amacı bizi bölmek ve yıkmak olduğuna göre, bu son durumda da Türkiye'nin 'savunma konsepti'nde birinci sıraya tırmanan irtica tehdidini koruyan bir karar çıkması çok daha iyi olurdu. Böylece, bize nasıl düşman olduklarını ve bizi içimizden yıkmak üzere nasıl çalıştıklarını bir kere daha sergileme fırsatını yakalardık.

AB, anti-demokratik tehditlere karşı uluslararası düzeyde kabul edilir tedbirlerin alındığı bir yerdir. Demokrasiyi, demokrasiye düşman güçlerden koruyacak tedbirleri yalnız bizim bildiğimizi düşünmüyoruzdur umarım. Dolayısıyla AB bizim için de bu anlamda en sağlam, en güvenilir savunma seddi, duvarı olur. Ama maksud bu olmayınca, Vural Savaş'ın dediği gibi, Avrupa'ya tebessüm etmekten kaçınmamız gerek. Bir daha sefere, işimize gelmeyen demokrasi için de karar verirler maazallah.

3 Ağustos 2001

'Ulusal Güvenlik'

Son tartışmamızın adı, kâğıt üstünde, 'ulusal güvenlik'... Ama gerçekte, bu konuyu tartışıyor değiliz. En azından, şimdilik, o konunun kendisini tartışma aşamasına henüz varamadık. Tartışabilir miyiz? Tartışacak olsak nasıl tartışırdık? Henüz sadece bunları tartışıyoruz - birkaç gündür izlediğimiz bu olaya 'tartışma' denebilirse... 'Ulusal güvenlik' Türkiye'de sonuçta her şeyin gelip takıldığı konudur. Mesut Yılmaz bu gerginliğe yol açan konuşmasında, haklı olarak bu olguya işaret etmişti. 'Ulusal güvenlik'in ne olacağına da, Türkiye'de, öncelikle ordu karar verir. Bu, sistemin sivil siyasetçilere bıraktığı bir konu değildir.

Dolayısıyla biz bu aşamada, 'ulusal güvenlik şöyle olsun, böyle anlaşılsın' çeşidinden bir konu konuşmuyoruz. Somut olarak bir başbakan yardımcısının bu konuda ağzını açıp açamayacağını konuşuyoruz. Açtığı zaman ne olduğunu da seyretmekteyiz. Ve gördüğümüz gibi, adama 'onursuz' deyiveriyorlar. Bunu herhalde Çevik Bir'in her yere yazdırdığı 'Orduya sadakat şerefimizdir' sloganıyla birlikte ele alıp değerlendirmek gerekiyor.

Yalnız bu son seferde, medyanın tavrı önceki durumlardan biraz farklı görünüyor- 'şimdilik' diyelim. Herkes Mesut Yıl-

maz'la ilgili ihtiyat payını koyuyor, bu da son derece normal. İşin o tarafını yeniden belirtmeye gerek yok. Ama ondan sonra, hemen hemen herkes (Türkiye'deki medyaya göre bayağı yüksek bir oran) Genelkurmay bildirisinin aşırıya vardığı kanısını dile getiriyor.

Hürriyet, bildiride de sözü geçen 'Millî Siyaset Belgesi'ni yeniden yayımlamış. Ertuğrul Özkök'ün de belirttiği gibi bu 'belge' aslında çok önemli değil, çünkü sonuçta o da bir kâğıdın üstünde yazılanlardan meydana geliyor. Türkiye'de bir şey kâğıda yazılıyorsa, hiç değilse kendi standartlarımız çerçevesinde 'kâğıt üstüne yazılabilir hale' getiririz. Ama asıl önemli olanlar, hiçbir zaman kâğıt üstüne yazılmayan, çünkü 'kâğıt' üstüne yazılabilir hale' gelemeyen şeylerdir.

Örneğin, Türkiye'de Silahlı Kuvvetler'in canını sıkan bazı konularda birileri ileri geri laf ederse Genelkurmay bir bildiri yayımlar, o konuşanların haddini bildirir, herkes dilini yutup susar, diye bir şey, herhangi bir 'kâğıdın üstünde' yazmıyor. Yazmıyor ama iki günde bir olan bu.

Biz gene de 'kâğıt üstünde yazılı' olandan gidelim. 'Millî Siyaset Belgesi' adını taşıyan kâğıdın üstünde yazılı iki şeye bakalım: bunlardan birinde, "Türkiye'nin AB'ye tam üyelik hedefi korunmalıdır," deniyor. Bir başkasında, "Dünya ile bütünleşmeye yönelik, özelleştirme dahil çabalar artmalıdır," denmiş. 'Özelleştirme' terimi geçtiğine göre (bunun bir 'güvenlik' konusu olması ve MGK çerçevesinde karara bağlanması ayrıca ilginç), kasıt daha çok ekonomik olabilir, ama 'dünya ile bütünleşme' herhalde biraz daha geniş kapsamlı bir kavram.

Bildiride ise şöyle bir şey yazılı:

"... sorumlu bir makamda olunmasına rağmen, meşrû zeminlerde tartışmak yerine, dünyaya şikâyet etme şeklinde gündeme getirilmesinin onurlu bir yaklaşım olarak kabul edilmesi mümkün değildir."

Genelkurmay'ın, basında bu 'dünyaya şikâyet' konusunun çığırtkanlığını yapan kalem erbabıyla aynı görüşü paylaşır gibi olması yeterince üzücü. Ama Yılmaz herhangi bir parti önderi olarak görüşünü Türkiye toplumuna aktarmıştı. Türkiye'nin

ulusal güvenliğini tartışmanın meşrû zemini Türkiye toplumu değil midir (bildiride MGK'nın bu 'meşrû zemin' olduğu imâ edilmiş. Orası tartışma değil, karar zemini)?

AB'ye tam üyelik hedefi korunacaksa, siz İngiliz Genelkurmayı'nın, 'ulusal güvenlik konusunu sivil halkla tartışmaya kalkışan şerefsizler' diye bildiri yayımlayacağını tahayyül ve tasavvur edebilir misiniz? Hangi AB, hangi üyelik?

10 Ağustos 2001

'İstemek' ve 'Yapmak'

Epey bir yıldır, Genelkurmay'ın 30 Ağustos kutlamaları vesilesiyle verdiği davetlerde, davetli gazeteciler, en üst komuta düzeyindeki generallerin çevresinde dolaşıp ağızlarından laf almaya çalışıyorlar. Bu artık herkesin bildiği bir durum haline geldi ve söz konusu gazetecilerin de anlattığına göre, topluma açıklama yapmanın gayriresmî bir kanalı olarak kullanılmaya başlandı.

Her toplum kendine göre (başka yerde yadırganabilecek) kurumlar yaratıyor. Bu da bizim yapılanmamıza uygun bir kurum olsa gerek.

Son resepsiyonda, Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Yaşar Büyükanıt, ordunun Avrupa Birliği'ne karşı yaklaşımı üstüne, anlattığım bu teamüle uygun biçimde, bir mesaj vermiş. General, ordunun AB'ye katılmamız konusunda herhangi bir itirazı olmadığını belirtmiş ve "Atatürk'ün laik, demokratik ordusu çağdaşlaşmaya nasıl karşı olabilir?" demiş. Bu, bana da oldukça doğru bir soru gibi görünüyor, çünkü Atatürk'ün oldukça kesin ve tartışmasız bir 'Batılılaşma/çağdaşlaşma' hedefi vardı. Bu genel perspektifin bugünkü en somut ve dolaysız biçimi de Avrupa Birliği. Atatürk'ten sonra İnönü de, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde kurulan Birleşmiş Milletler Örgü-

tü'nün üyelik için şart koştuğu biçimsel demokrasi kurallarını görünce bunlara uymakta tereddüt etmemişti. Bugün, 2000'li yıllarda, AB'yi bahane ederek aslında demokratikleşme konusunda ayak sürüyen bir yığın insan, 'Türkiye'nin koşulları henüz bu kadar demokrasiyi kaldırmaz. Henüz bu kadar olgunlaşmadı toplum' mealinde, bir yığın laf söylemekte - bunun inandırıcı, akla yakın bir gerekçe olduğu inancıyla. Düşünün 1945'te bunları İnönü'nün söylemesi ne kadar daha fazla inandırıcı olurdu. Ama İnönü de aynı Batılılaşma perspektifini paylaştığı için bu gerekçelerle hiç vakit kaybetmedi; çokpartili düzene geçti. Bunu yaparken, benzer yapılarda ülkelerin icat ettiği düzmece-demokratik kurumlarla iktidarını sağlama almaya da çalışmadı.

Tabiî birileri çıkıp, 'Ama, işte, iyi mi oldu? Bunun sonrasında 27 Mayıs geldi,' diyebilirler. Bu tamamen ayrı bir tartışma. Bence çok da önemli bir konu ve mutlaka aklı başında bir biçimde tartışılmalıdır.

Medyanın, ordudan topluma mesajlar taşımak üzere beklediği 30 Ağustos resepsiyonlarının sonuncusundan, böylece, AB konusunda olumlu bir mesaj gelmiş oldu. AB'den yana biri olarak, bu benim açımdan da sevindirici bir haber. Yalnız, dikkat çekmek istediğim birkaç nokta var.

Orgeneral Büyükanıt, belli ki bu konuda özellikle duyarlı ve sözünü vurgulu biçimde söyleme gereğini duymuş - ya da konuşurken heyecanlanmış: "Bu yönde (yani ordunun 'karşı' olduğu) değerlendirmeleri okuduğumda tansiyonum yükseliyor." Bunun yanı sıra, orgeneral, "Bunu söyleyeni Allah çarpar" demiş. Bütün gazetelerde sözü böyle okudum. Hangisi (NTV mi, CNN mi) olduğunu unuttuğum haber kanalındaki smokinli haberci, 'Biz çarpmazsak, Allah çarpar' dediğini söylemişti. Bu ilk iki kelimeyi o habercinin kendi kendine eklemesinden, yazılı basının çıkarması daha akla yakın geldi. Ayrıca, 'Atatürk'ün laik ordusu'nun 'Allah çarpar' demesi de ne kadar iyi bir buluş, emin değilim.

Bu AB konusunda, bizim, toplumun ve kurumların, oraya katılmaya istekli olması, o yönde bir iradeye sahip olması,

bence en önemli şey. En önemli şey, çünkü bir kere bir şeyi isteyince, gerçekleştirmesi kolaylaşır. Ama gene de, istemek tek başına yeterli olamaz; istenen o şeyi yapmaya başlamak ve burada başarılı olmak gerekir. Şimdi istenen şey demokratikleşmek ise 'Biz çarpmazsak, Allah çarpar' gibi bir söz, bu amaca en uygun üslûp değildir. Sorunun özü de budur.

4 Eylül 2001

Çalışan Saat

Türkiye'nin AB ile ilişkileri, olabilecek en lagar tempoda yürüyor. Kendiliğinden veya tembellikten, beceriksizlikten filan değil, o hızda yürümesi istendiği için o hızda yürüyor. Helsinki ile adaylık yolu açıldığından beri, herkes, 'Artık top bizde' demişti. Topun bizde olması durumunda, tempo da buraya kadar yavaşlıyor demek ki. Şimdi, 'Anayasa değişikliği' aşamasındayız. 'Şu kadar madde değişecek' dendi; Meclis'in bir çırpıda bu kadar maddeyi değiştiremeyeceği söylendi. Derken madde sayısı otuz küsurlardan -'ilk aşamada' olmak üzere- 11'e indi. Tamam, acelesi yok. Bizim acelemiz yok; Avrupa'nın da acelesi yok. Yavaş yavaş değiştiririz. Hem, her türlü değişim, aslında bayağı yorucu bir şeydir; değişime alışmak zaman alır. Onun için değişimden değişime uzun uzun dinleniriz.

Söz konusu edilen bu değişikliklerin amacı 'demokrasi', değil mi? Bir an önce daha 'demokratik' olacağız diye bir derdimiz yok, nasıl olsa.

Ama acelesi olan bir şey var. Biz böyle yasa değiştirmekte, Anayasa değiştirmekte, tutum değiştirmekte, zihniyet değiştirmekte, zamandan yana her türlü cömertliği yaparken, Kıbrıs konusu acele ediyor. Orada uluslararası tempoda çalışan bir

saat var: 'tik tak tik tak' ilerliyor. O saatin kollarını yavaşlatmak bizim elimizde değil. Kollar çalışıp bir noktaya geldikten sonra 'sınırsız tepki' gösterebiliriz.

İcabında kırıp atabiliriz de o kolları. Ama o dakika ve o saatin gelmesini önlemek galiba artık bizim elimizde değil.

Bunun böyle olduğunun bir gizlisi saklısı yok zaten. Ama iki-üç gün önce Avrupa Parlamentosu'nda oylanıp büyük bir çoğunlukla kabul edilen (571 oydan 504'ü 'kabul') rapor bu saatin bütün saatler gibi durmaksızın ve yavaşlamaksızın çalışmaya devam ettiğini bir kere daha gösterdi.

Görünen o ki, parlamentoda Anayasa'nın 37 maddesinin mi, yoksa ilk aşamada 11 maddesinin mi değişeceği sorunu Türkiye'nin AB ile ilişkilerinin geleceğini öncelikle etkilemeyecek. Orada AB her zaman 'Sizin aceleniz yoksa, benim hiç acelem yok,' diyebilir ve diyecektir. Ama Kıbrıs bu mehter yürüyüşünü beklemeyeceği için, kopacak bir kuyruk varsa, kuyruk burada kopacaktır.

Türkiye'nin şu anda çıplak gözle görünen verilerini öylece kabul edersek, kuyruk, bu ilişkinin bitmesi veya gözle görülemez bir tarihe ertelenmesi şeklinde kopar. Dışişleri Bakanı bir zaman önce, Kıbrıs'ın AB'ye kabul edilmesi durumunda 'sınırsız tepki' göstereceğimizi söylemişti. Avrupa Parlamentosu'na bu raporu veren Türk düşmanı Lüksemburg sosyalisti (eski bakan) Poos, 'Kuzey Kıbrıs'ı ilhak etmeye kalkışırsanız, Avrupa Birliği üyeliğini unutun' anlamında sözler söylemiş. Biz bu bilgiyi, bu zatın zaten Türk düşmanı olduğu vb. değerlendirmelerle topluma sunuyorsak, 'sınırsız tepki göstermek'ten acaba biz ne anlıyoruz?

Denktaş, oylamanın üstüne, De Soto ile birtakım prosedür ihtilafları öne sürerek Annan'ın görüşme çağrısını reddetmekle (tabiî, 'soyut' bir 'görüşme' kavramını reddetmeden) Türk tarafının bundan sonraki davranış biçiminin nasıl olacağına dair bir ipucu verdi. Şimdiye kadar iki taraf da her yeni durumda işte tam böyle davranarak sorunu, dünyanın en uzun zamandır çözülmemiş sorunu haline getirmeyi başarmışlardı. "Denktaş'ın taleplerini göz ardı ederek, yaptığı açıklamayla

dolaylı olarak müzakerelerin yeniden başlamamasının sorumlusu olarak Türk tarafını göstermiş oldu." *Milliyet*'ten alınma bu cümle, bu diplomasinin şimdiye kadar nasıl yürüdüğünü anlatıyor. Nasıl yürüyeceğini de imâ ediyor. Biz bundan, 'Vay hainler! Bize numara çeviriyorlar'ı anlayacağız. Dünya epey başka bir şey anlayacak. Ebediyen, Türkiye ile dünya bir şeyden aynı şeyi anlamayacak.

8 Eylül 2001

Kıbrıs Geldi Çattı

İsmail Cem TBMM'de, bakanlığının bütçesini sunarken, Kıbrıs konusunda Avrupa Birliği'ne ve bütün dünyaya ültimatomunu da birlikte sunmuş. Bunun, Dışişleri Bakanı'nın kişisel görüşü olmasına imkân yok. Belli ki hükümetin görüşü. Ama bu durumlarda herhangi bir hükümetin 'Bu benim görüşüm' diyemeyeceğini de biliyoruz. Demek ki bu aynı zamanda devletin görüşü ve devletin politikası.

Gazetelerden, böyle bir olayın önemini daha iyi kavramış görünenleri bunun ilk anda akla gelecek yorumlarını da hemen koymuşlar: AB ile bütünleşme askıya alınır. Ama bunu zaten İsmail Cem kendisi de söylüyor ve "... Türkiye çok kesin bir karar almak zorunda kalabilir. Alınacak kesin kararın Türkiye'ye bedel ödettireceğini bilmeliyiz, ama böyle bir kararı almak zorundayız" diyor.

Kıbrıs'ın saati durmaksızın çalışıyor, diye yazmıştım. İsmail Cem, 'kişilikli dış politika'dan yanadır: Avrupa bize 'Vakit geldi, kararınızı verin' demeden, o Avrupa'ya, 'Biz kararımızı verdik, Kıbrıs'ı alıyor, AB'yi veriyoruz' demiş oldu.

Türkiye'nin bu tutumunun AB'nin Kıbrıs konusundaki yaklaşımını ve şimdiye kadarki kararlarını değiştirmesine yol açıp açmayacağı konusunda bir şey söyleyecek durumda de-

gilim. ABD bu konuda, Türkiye'nin istediği gibi (bu da gazetede var) AB'ye Kıbrıs konusunda baskı yapar mı, onu da bilmiyorum. Dünyanın o tarafı, son saldırıdan sonra epey şaşkın ve dağılmış durumda. Zaten Türkiye'nin de bu çıkışını zamanlamakta, Dünya Ticaret Merkezi saldırısı sonrasının konjonktürünü kendi lehinde bir fırsat olarak değerlendirmeye çalıştığını gösteriyor. Afganistan'a asker gönderilmesi de bu genel planın bir parçası olmalı. Dolayısıyla, bu gelişmelere böyle uzak bir mesafeden bakarak, bunun Türkiye açısından gerçekçi bir politika olup olmadığını kestirebilecek bir durumda değilim.

Ama Türkiye'nin AB'ye girmekten kesinlikle veya uzun süre için veya şu bu biçimde vazgeçiyor olmasının kısa, orta ve uzun vadeli sonuçları hakkında çoktan beri oluşmuş kanılarım var. Bunun Türkiye için çok karanlık bir gelecek anlamına geldiğini görebiliyorum. Bu ayrıca orta ve uzun vadelerde Türkiye ve dünya gerçekliğiyle de bağdaşmayacak bir gidiştir. (Üçüncü Dünya'nın kalmadığı bir anda 'Üçüncü Dünyacılık' yapmaya kalkışmak, doğrusu, tam Türkiye'ye yaraşır bir hareket.) Ama bu bağlar bir kere bu biçimde kopartılacak olursa, sonunda 'yanlıştan dönme' noktasına gelinse de, çok fazla zaman kaybedilmiş, çok fazla değer harcanmış olacaktır. Özellikle iç politikada bunun gerektirdiği, zorunlu kıldığı izolasyonist ve faşizan milliyetçilik toplumun her düzeyinde, onarılması hiç de kolay olmayan ağır bir tahribat yapacaktır.

Bu adım adım geliyordu ve geldi. Buna muhalefet etmesi gereken ve etkili bir muhalefetin mümkün olduğu yerlerde duran insanlar öyle bir şey yapmadıkları gibi, zaman zaman gidişi alkışladılar da. Demek ki toplum memnunmuş -ama böyle durumlarda 'toplum' fazla genel ve heterojen bir kavram; toplumun ne istediğini, ne istemediğini çok iyi bilmiyoruz. Türkiye'nin 'tayinli elitleri' diyelim, onlar bu gidişten memnunmuş.

Sadece kendi adıma konuşabilirim: ben memnun değilim; sonuçları çok karanlık görüyorum; elimde hangi imkân varsa -ki bu, düşündüğünü söylemek ve söyleyebilecek bir yerde

durmaktan başka bir şeyi kapsamıyor- o imkânlarla muhalefet ve git gide koyulduğunu sezdiğim faşizmle mücadele edeceğim.

4 Kasım 2001

Kıbrıs ve Gelecek

Neşe Düzel haftalık konuşmasını emekli amiral Atilla Kıyat'la yapmış. Konudan konuya atlayarak konuşuyorlar, ama başlangıçta Kıyat, Kıbrıs'la ilgili bazı önemli sözler söylüyor. Kısa bir süre önce de Atilla Kıyat'ın bir televizyon kanalında (galiba *NTV* idi) gene Kıbrıs üstüne konuştuğu bir programa rastlamış ve ilgiyle dinlemiştim. Bu konuda bildik hamasi sözleri söylemeden konuşan ender kişilerden biri Kıyat. Söyledikleri şahsen bana çok doğru geliyor.

Gazetedeki konuşmasında Kıbrıs'taki Türklerin güvenliğinin AB'nin kendisi olduğunu belirtmiş; 'soykırım olur' uyarılarında bulunan Başbakan'ımıza cevaben. Evet, Avrupa'nın neresinde soykırım oluyor da, Kıbrıs'ın AB'ye katılması bu sonucu yaratacak, böyle düşünmek bayağı ilginç bir düşünce tarzı gösteriyor. Kaldı ki, AB'nin Kıbrıs'ı genişleme içine alırkenki koşulları, 1959 anlaşmasından beri var olan üç garantör (Birleşik Krallık, Yunanistan ve Türkiye) devlet kuralını değiştirmiyor. Yani Türkiye kendisi burada gene birinci derecede söz sahibi.

Ama emekli amiral Kıyat'ın söylediği gibi, asıl korku herhalde Kıbrıslı Rumların ellerine tüfek-tabanca alıp orada buldukları Türkleri kurşunlaması değil; ellerine cüzdanlarını alıp, adanın iki bölgesi arasında oluşmuş muazzam ekonomik

kontrastın yarattığı elverişli koşullarda, kuzeyi satın almaya başlaması.

Yetmişlerde, Kıbrıs Türklerini korumak üzere adaya çıkarma yapmıştık. Korumak üzere gittiğimiz bu Kıbrıs Türklerinin çoğu şimdi orada değil. Pek çoğu İngiltere'de, Londra'da korunuyor. Bugün Kıbrıs'ta olan Türk nüfusun yarısına yakın kısmı o askerî çıkarmadan sonra gidip oraya yerleşen Türkiye Türkleri. Ancak Kıyat'ın gene isabetle değindiği gibi, şu ana kadar Kıbrıslı ve Türkiyeli Türklerden 7 bin kadarı Güney Kıbrıs pasaportu almış durumda.

Ayrıca, gördüğüm bazı yayınlara göre, Kıbrıs'taki bu ikili Türk nüfusun yüzde 90'ından fazlası AB'ye katılmaktan yana.

Ama biz burada, herhalde onların iyiliğini onlardan iyi bildiğimiz için, onların çıkarlarını korumak amacıyla, Avrupa Birliği üyeliğinden vazgeçebileceğimizi ilân ediyoruz.

Atilla Kıyat, rastladığım o televizyon programında konuşurken, Kıbrıs konusunun Türkiye'de Avrupa düşmanı kesimin elinde bir duygusal propaganda ve şantaj aracı haline gelmesinden duyduğu endişeyi dile getirmişti.

Bu çok doğru ve yerinde bir endişe ve çok önemli bir konu. Bunlar hepsi hiç şüphe yok ki olacak. Olmaya başladı bile.

Bu ülkenin genel ideolojisi ta yüzyıl başından beri bir hamaset retoriğinin egemenliğine göre ayarlanmış. O bildik, tanıdık ses tonu, heceleri uzata uzata, gramerden yoksun, bitmemiş cümlelerini çınlatmaya başlayınca, o bildik, tanıdık hamasi klişeler, 'vatan', 'kan', 'şehit', 'ebediyet' ve benzerleri bir sel gibi akmaya başlayınca, aklın, mantığın sesi kısılır. Bu retorik seliyle empoze edilmek istenen çizgiyi benimseyen, istemeyen, ona karşı olanlar da, itiraz etmekten korkarlar. Böylece kısa zamanda o ses, tek başına kalır, temsil ettiği irade, 'millî irade' haline gelir.

Türkiye, yeni oluşmakta olan dünyada, ne olmak istediğine şu günlerde karar vermek zorunda. Ve bugünlerde verilecek karar, bu toplumun önümüzdeki 30-40 yıl (yarım insan ömrü) nerelerde seyredeceğini belirleyecek. Demokrasi düşmanı kesim, etkili azınlık. Kıbrıs da etkili propaganda malzemesi...

20 Kasım 2001

Can Havliyle

Bugünlerin 'flaş' olayı, AB elçiliğinin e-mail haberleşmesinin Doğu Perinçek ve grubu tarafından yayımlanması. Bununla ilgili çeşitli yazılar yazıldı ve söylenmesi gereken birçok şey söylendi. Gene de, bu olayın olduğu günlerde, başka bir konu üstüne yazmak mümkün değil.

Çünkü gerçekten korkunç bir olay. Avrupa fikrini sevmediği için bundan hoşlananlar mutlaka var aramızda - hem de çok sayıda. Türkiye'nin bütün diplomatik kurumlarının haberleşmeleri, bulundukları ülkelerde, aynı yöntemlerle ele geçirilse, bunu onaylarlar mı, diye sorsam, acaba nasıl bir cevap verirler.

Hukuk, çok zaman, 'biçim' demektir. Biçim de biraz soyutlama yeteneğiyle kavranabilecek bir şey. Bizim 'sıradan faşist kendiliğinden ideoloji'mize uygun değil. Onun için şimdi, 'Canım, bunları ele geçirmek suç olabilir. Ama önemli olan bu kadının söyledikleri...' argümanına sarılanlar çıkacaktır-çıkıyor da. Perinçek çevresi zaten bunu yapıyor. Fer'i failleri de vardır, olacaktır.

Böylesine çirkin -ve vahim- bir olayda acaba şöyle bir sevindirici öge var mı? Birilerinin bunu göze alması, işlerin onların hiç istemediği bir biçimde geliştiğinin işareti olarak yorumlanabilir mi? Türkiye'de her şey gibi AB konusu da belirli ve ta-

nımlı bir politikayla yürümüyor. Çeşitli ve çoğu çatışan irade, bu sürecin ilerlediği zemini fırtınalı bir denize döndürüyor. Bu kargaşalıkta, benim gibi AB'den yana biri manzaraya baktığında, gözüne pek az olumlu gelişme ilişiyor. Ama ola ki karşı kamptan biri bakınca, o istemediği yöne doğru durdurulamaz bir ilerleme gözlemliyordur.

Belki de bu nedenle böyle bir çareye başvuruyorlar. Çünkü bu yapılan iş, akıl kârı bir iş değil; ancak can havliyle yapılacak bir şey. Bizim popüler medya gibi, sapın samana değil de, faşizmin ilkeye karıştığı bir ortamda 'O kadın bizim Cumhurbaşkanımıza hakaret etmiş' falan diye daha çok tartışılır da, sorumlu insanların, birlik sorumlularının, bakanların oturup konuştuğu bir ortamda e-mail hırsızlığını savunmanın imkânı yok. Bunu yapmak, çok şeyi göze alan birilerinin varlığını gösteriyor. Bu da, Avrupa Birliği sürecinin hiç öyle kolay bir süreç olmadığının kanıtı. Varlığını, demokrasinin yokluğuna bağlayan kesim, belli ki sonuna kadar vuruşmaya kararlı.

Burada haberleşmeleri yayımlayan grup kendi başına çok önemli değil. Konuyla ilgili söz söyleyen herkes zaten bu bilginin onlara nereden geldiği sorusunu soruyor. Bu soru sorulunca da, MİT, 'Biz yapmadık' açıklamasını sunmak gereğini duyuyor. Bu arada, 'MİT içinden bir grup' ihtimalini de, böyle bir şey olamayacağı gerekçesiyle, yalanlıyor.

Biz 'Susurluk' adı altında, bu gibi ilişkilerin bir kısmını, üstü yeniden örtülünceye kadarki o şaşkınlık anında görebilmiş bir toplumun üyeleriyiz. Hep birlikte o olayın nasıl kapatıldığını seyrettik. Dolayısıyla kuşkucu ve sinik Türkiye kamuoyu, böyle açıklamaları inandırıcı bulmaz (ancak inandırıcı olmayı başarmış siyasî rejimlerin açıklamaları inandırıcıdır). Ayrıca, buradaki tetikçi grubun bu istihbarat ilişkisi, yıllardır bildiğimiz bir şey.

Susurluk, 'derin devlet' vb... Perinçek'in sözleri bunun mahiyetini gerçekten en iyi biçimde anlatıyor: "Bu kişiler her kademede olabilir. Askeriyede, devlet içinde, sendikalarda, demokratik kurumlarda. Millî Kuvvetler'in olmadığı yer yok.

Türkiye'nin bağımsızlık ve güvenliği ile ilgili, Avrupa ve ABD'yi zor duruma düşüren bilgiler, Türkiyeci kuvvetler tarafından açıklanır ve yayımlanır."

15 Şubat 2002

İdam

Şu günlerde idam cezasının kaldırılması gündemde üst sıralara tırmandı. Ama bu konuda söylenen herhangi bir içerik görülmüyor. Artık alıştığımız biçimde bu da AB projesinin bir parçası.

MHP idamın kaldırılmasına karşı olduğunu ve herhangi bir biçimde ikna edilmeyeceğini açıkça ortaya koydu.

Böyle bir konu AB çerçevesinde tartışılıyorsa, buna karşı çıkmayı aklım bir nebze alıyor. Ben kendim AB'den hararetle yanayım, ama bireylerin ya da partilerin buna karşı olmak için birçok gerekçesi olabilir elbette. O zaman da bunun gerçekleşmesini baltalamalarına, en azından, şaşmamak gerek.

AB konusunu bir yana bırakarak olaya baktığımda, belki tuhaf ama, daha çok şaşırıyorum. Çünkü o zaman görülüyor ki, bu parti, idam cezasını idam cezası olarak ve öyle olduğu için beğeniyor, yararlı buluyor, olmasını istiyor ve savunuyor. Bu yalın haliyle, böyle bir şeyin nasıl olabildiğini anlamakta zorlanıyorum.

Şimdiki durumda bu pozisyonu savunanın MHP olması, duruma bir miktar 'anlaşılırlık' kazandırıyor. Bu partinin geçmişte 'öldürme' fiiliyle düşünsel ilişkisini biliyoruz. Dünyanın ve Türkiye'nin yeni koşullarında bu ilişkide de değişiklikler oldu tabiî. Ama MHP hiç değilse devletin adam öldürme hakkına sahip olmasını sonuna kadar savunacak demek ki.

Gelgelelim, 'MHP zaten böyle bir partidir. Bu durumda böyle yapması normaldir' demek sorunun bir kısmını açıklasa da, tamamını açıklamıyor. Çünkü bu konuda bu tavrı alan yalnız MHP değil.

Her zamanki gibi Tansu Çiller, bu toplumun ne yazık ki üstünden atamadığı bazı çirkin eğilimleri, olabilecek en çirkin biçimine sokarak dile getirmeyi başardı. Onun parlak fikri, Öcalan'ı idam edip sonra idam cezasını kaldırmak. Bunu bir 'fikir' olarak tartışmaya gerek olmadığı gibi, galiba imkân da yok! Nesini tartışabilirsiniz ki?

Ama Türkiye sağı her zaman idamdan yana bir tavır almıştır. Bir konjonktürde 'Kan davası olan toplumda başka türlü yapamayız' diye, apolitik görünen bir gerekçeyle savunurlar bunu; başka bir konjonktürde 'Ayrılıkçı terör varken kaldıramayız' derler. Sonuç olarak her durumda ve her zaman idamdan yanadırlar, hoşnutturlar.

'Caydırıcılık!' Anahtar kavram budur. Ama yakın tarihe ve bugün yaşananlara baktığımda, idamın varlığı sayesinde kimin neden caydığını göremiyorum.

Kimse bir şeyden caymamıştır; ama toplum olarak Menderes'lerin, Deniz Gezmiş'lerin ayıbını sırtımızda taşımak zorunda kalmışızdır. Kenan Evren zamanında sağdan soldan asılanların ne sayısı kaldı aklımızda, ne de adları sanları. Bir toplumun bilincinde ve belleğinde bu olayların yatması aslında ne kadar acı bir şey.

Gene klasik savunmalardan biri, 'Amerika'da da var!' demek. Amerika'nın tamamında değil, belirli devletlerinde var: Bush'un Teksas'ı gibi. Oradaki rakamlara bakınca da insana, caydırıcı değil teşvik edici olduğu kanaati geliyor, çünkü sayılar arttıkça artıyor. Caydıracaksa bu nasıl olur? Ama önemli olan bu değil. Amerikan toplumunun böyle bir kamburu var. Bunun yanında demokrasi ve insan hakları alanında bir yığın başarısı, parlak özellikleri de var. Bunu tartıştığımızda 'onlar bize göre fazla, lüks!' İş idama gelince, 'Hah, bak o iyi işte. O bile lazım.'

26 Şubat 2002

Savaş Hali

Anti-Avrupa cephe şu sıralarda dişini tırnağına takmış savaş veriyor; Karen Fogg'un haberleşmesini korsanlamak da bu savaşın bir parçası. Korsanladıkları o mesajlarla ne kazandıklarına, rasyonel olarak karar vermek zor. Karen Fogg'un görev süresi zaten bitmişti. Her an buradan ayrılabilirdi. Dolayısıyla 'istenmeyen bir elçiyi uzaklaştırmak' gibi bir 'zafer' söz konusu değil. Bütün abartmalarına rağmen, Fogg'un gönderdiği mesajlardan vahim bir şey çıkarmış değiller. Herhangi bir ülkede, herhangi bir elçi bulunduğu ülkedeki insanlar hakkında -kendi yakınlarıyla- konuşurken böyle sözler söyler.

Herhalde Karen Fogg'la merhabası, Türkiye'nin AB ile entegrasyonu sürecinde AB elçisiyle bir alışverişi olanlar üstünde bir baskı kurmak için gerek gördüler bu mesajları yayımlamaya - nitekim bunu yapmaya da başladılar. Ama burada da ciddi bir sorun olabilecek bir şey görmedim.

Bu lakırdıları etkili hale getirmek için özel bir hava yaratmak gerekiyor. Bu oyunun aktörleri Goebbels'ten şahsen ders almamış olmasalar da propaganda ve ajitasyonun bu çeşidini yeterince 'tahsil' etmişler. Öyle bir tonla "Fogg'un e-mail'lerini ele geçirdik! Açıklıyoruz!" diye haykıracaksınız ki, işiten, bu e-mail'lerde müthiş şeyler olduğu izlenimini edinecek. Anti-

Avrupa cephe zaten bunu büyük ölçüde sağlamış durumda, sürekli yayın sonucu. Böyle olunca,

Devlet Bahçeli'den 'State Garden' diye söz ediliyor olması, Türk milletine hakaret, bölücülük, şu bu, ne isterseniz o olabiliyor. Önemli olan, 'suçüstü yakaladık' atmosferini gevşetmeden sürdürmek. Bu suç, 'ihanet' atmosferini abartılmış laflar, yüksek şarj yüklenmiş kavramlarla son perdeden götürünce, her şeyi bir 'suç' haline getirmek kolaylaşıyor. Yok, gazeteci elçiye 'sweetheart' demiş' Vay alçak vay! Nasıl dermiş! İşte görüyorsunuz, neler oluyor! Ardından, buyurun ihanete. Ne olmuş, neymiş ihanet, nasıl gerçekleşmiş, hiç önemli değil. Olgu önemli değil, fikir önemli değil; önemli olan, o bildik ses tonuyla bağırmak, bağırtının tonunu mantığın ölçüsü haline getirmek.

Böylece yıldırıp susturacak. Susturdukça o kerih sesten başka bir ses işitilmez olacak. Kendi sesinin refakatinde ya da kamuflajı altında her türlü suçu da işleyebilecek. Hani, ateşli silahlarla çarpışmada 'beni koru' diye bir durum vardır. Herkes hep birlikte karşı tarafa ateş açar; biri veya birileri de bundan yararlanarak ilerideki mevzilere koşar.

E-mail'leri böyle korsanlamak, herhangi bir kılıfı olmayan bir suç. Ama bu eylemi yapmış olan, takım arkadaşlarına, 'beni koruyun' diyor. Onlar hemen başlatıyorlar yaylım ateşini. Onların yapması gereken, dikkati hırsızlık eyleminin üstünden dağıtıp hırsızlanan mesajların içeriğine yöneltmek. Bu alanda mümkün olduğu kadar yaygara ederken, aynı kişiler ya da başkaları yeni ileri mevzilere koşup yeni kazançlar elde edecektir.

Kuvayi Milliye, millî kuvvetler ve buna benzer yüksek şarjlı kelimelerle gerilim yaratılacak. Durum olağan değil, buna inandırmak gerek. Durum olağandışı olduğuna göre, davranışlarımız da olağanın dışına çıkabilir, çıkmalıdır. Memleketin şu ölüm kalım halinde ('Niye o halde? Ne olmuş da öyle olmuş?' bu soruları sordurtmamak lazım) e-mail de hırsızlarız, her suçu da işleriz.

Ve suç işliyorlar. Ortaklık derecelerine göre, suç işleyenin

arkasından koruma ateşi açıyorlar. 'O suç sayılmaz' diyorlar. Ama sonuçta iş kendi ellerinde kalırsa, nasıl bir üslûpla hegemonyalarını sürdüreceklerini de açık açık gösteriyorlar.

1 Mart 2002

Değişen de Var

AB ile ne gerektiği gibi yürüyen ne de bazılarının istediği gibi kesin şekilde kopan ilişkimiz çerçevesinde, bir süreden beri, 'Kürtçede eğitim' ve 'Kürtçede yayın' gibi konular üstüne tartışıyoruz. Daha doğrusu, tartışma denemez buna da, ne olduğu çok da anlaşılmayan bir şeyler söyleniyor, belki pazarlıklar yapılıyor ve konu durduğu yerde duruyor.

Türkiye'de yaşayan insanlar bu ülkede hiçbir şeyin değişmediğinden sık sık yakınırlar; haksız da değildirler. Ama değişen bazı şeyler de olabiliyor. Değindiğim Kürtçe konusu da bunun bir örneğidir aslında. 'Kürtçe yayın yapılsın' diye bir öneri var; mutlaka 'Kürtçe yayın yapılmasın' diye de bir öneri vardır. Ama şu anda tartışması ya da pazarlığı süren asıl konu yayın yapılıp yapılmamasından çok, nasıl, nerede, hangi sınırlar içinde yapılmasıyla ilgili.

Şimdi 2002'deyiz. Çok değil (yani, bir toplum için çok değil), 20 yıl önce, bu tartışma olamazdı, çünkü bu ülkede yaşayan 'Kürt' diye kimse yoktu. Enis Öksüz gibi bilimadamları, Kürtçenin henüz bütün sistematiği çözülmemiş Türk lehçelerinden olduğunu anlatır, 'Buna itiraz ederseniz, bölücülük yapmış olursunuz. Sizin kapınızı çalarlar' diye konuşur, Enis Öksüz'lerin çalıştığı vakıflarda Kürt ve Kürtçe olmadığına dair 'bilimsel' ki-

taplar yayımlanır, bu kitaplar bedava herkese yollanırdı.

Evet, 20 yıl önce askerî yönetim vardı. O yönetim bu konuda, bu eğilimi, yani 'Kürt yoktur, aslında onlar Türk'tür' tezini (bunun, karda yürümekle ilgili o inandırıcı açıklamasını vb.) resmen benimsemenin daha iyi olacağına karar vermişti. Askerî yönetim buna karar verdikten sonra zaten söyleyecek, yapacak bir şey yok. Neyin gerçekten doğru olduğu önemli değil; başımızdaki yönetimin bize neye inanmamızı emrettiği önemli. Buna aslında 'inanmak' da dememeli belki, çünkü sonuçta gerçekten inanmıyoruz -çünkü gerçekten inanmak mümkün değil- 'inanmış gibi' yapıyoruz.

Ama şu da var: bilenler bildiğini biliyor, bilmeyenlerse söylenene inanabiliyor. Kürt sorunu, karda ayakkabının 'kart kurt' etmesi, artık herkese hakaret etme derecesinde, tam bir zırva olduğu için, elbette kimseyi de inandırmıyor. Ama Ermeni kıyımı gibi, iyice uzakta kalmış ve bilgisinin yeniden üretimi ciddi kesintiye uğramış bir olayda bu 'bilmeyen', dolayısıyla 'inanan' kesim hayli kalabalık olabiliyor.

Evet, 2002 yılında, 'Kürt yoktur' diyenler, daha doğrusu, "Bizim için en iyi politika, ne olursa olsun, ısrarla 'Kürt yoktur' demektir" diyenler, bugün de varlar. Ama ülkenin başında Kenan Evren cuntası bulunmuyor, dolayısıyla resmî tez bu değil. Öyle olunca, 'Kürtçe yayın' konusunda yasağımızı ne kadar geniş tutabiliriz diye, 'Kürtçe eğitimi' ne kadar kısıtlayabiliriz diye tartışıyor veya pazarlık ediyoruz.

Bu 'negatif' yaklaşım üstüne söylenecek çok şey var, ama ben konunun öbür yanıyla ilgili birkaç sözle bitireyim şimdi. Resmî politikasını 'Kürt yoktur' tezi üstüne kurabilmiş bir yönetim (bu, bir 'cunta' ile sınırlı değil, bir üslûp ve sürekli bir gelenek) içeride olsun, dışarıda olsun, ne kadar inandırıcı, dolayısıyla ne kadar saygıdeğer olabilir? Özellikle doğru olmadığını bildiği bir şeyi savunurken takındığı o tehditkâr, 'dediğim dedik' tavrın, karşısındaki herkese, 'İşte, gene uydurmaya başladı' dedirten -ve kimseyi kandırmayan- en açık ipucu olduğunun bile farkında değil.

2 Mart 2002

Yasa Ne İçin?

Kürtçe eğitimi olsun mu, olmasın mı? Kürtçede yayın yapılsın mı, yapılmasın mı? Daha doğrusu, bunlara ne ölçülerde izin verilmelidir? Bu pazarlıklar devam ediyor ve bir kesim, serbestleşmenin mümkün olduğu kadar sınırlı tutulmasından yana. Gelgelelim, sınırlı tutulmasından yana olan bu kişiler de şimdi ileri sürdükleri argümanları yirmi yıl önce, yani 1982'de dile getirmiş olsalar, sıkıyönetim savcıları önünde suçlu duruma düşecekler, haklarında dava açılacaktı.

Çünkü o zamanın yasalarına göre, daha doğrusu yasaların o zamanki uygulanma biçimine göre, memlekette Kürt yoktu, 'vardır' demek de suçtu.

Gerçekliği inkâr ettiğinizde, gerçeklik sizi ha bire komik durumlara düşürür. O sıralarda bizim sınırlarımız içinde 'Kürt' denilen birileri olmadığı gibi, sınırlarımız dışında bunlardan bulunması da çok sevimli bir durum değildi. Onun için, dünyanın başka yerlerinde ayrı bir etnisite olarak bilinmeyen, 'Kuzey Iraklı' adında birilerinin varlığını biz keşfetmiştik. Zaman zaman bizim sınırlarımızdan içeriye geçen bu 'Kuzey Iraklı' insan türüne, bugün dahi, dünyanın gerçeklik düzeyinde değil, ama Türk medyasının sayfalarında, zaman zaman rastlanıyor.

Neyse, konu o değil. Bugün Türk milliyetçiliği adına, 'bu serbestleşme sınırlı tutulsun' diyenler, o gün ne yaparlardı, diye düşünüyorum. Aslında soruyu 'ne yaparlardı?' diye sormak zaten çok anlamlı değil, çünkü o gün varlardı ve bir şey yapmamışlardı. Belki içlerinden bir çeşit muhalefet geçirmişlerdi. "Canım, bu da isabetli bir politika değil şimdi. Göz göre göre 'Kürt yoktur' demekle ne olacak, buna kim inanacak? Kürtler mi inanacak? Mümkün değil! Kürtler bir yana, Türkler mi inanacak? O da mümkün değil. 'Dış dünya' desek, inandırmak filan söz konusu olmadığı gibi, iyice gülünç duruma düşeriz" diye düşünenleri belki olmuştu. Ama bunları yüksek sesle söyleyeni çıkmamıştı. Bu da yadırganacak bir durum değil. Onlar, bazılarımız gibi, 'devletiyle sorunu olan, marjinal kişiler' olmadıkları için, nesnel gerçeklik ve bunun devlet iradesiyle yasaklanması onların sorunu değildir, devlet hangi anda hangi kararı vermişse, onun savunulması ve desteklenmesi önemlidir. Bunu yaparak 'kişilik' sahibi olurlar.

Ancak bu durum, birkaç gün önce işlemeye çalıştığım yakın bir temaya kendiliğinden bağlanıyor. Türkiye'de İttihatçı siyaset geleneğini ve İttihatçı üslûpta 'vatanperverliği' benimseyenlerin yasallıkla bağdaşmaz davranışlarını söylemek istiyorum. 1908'den beri bu ülkede olup biten her şeyin içinde bu kesim bulunduğuna ve ülkenin her türlü yapılanmasında belirleyici rol oynadığına göre, yasalara çok fazla saygılı olmamalarının baş nedeni de ortaya çıkıyor. Yasaları bozuyorlar, ama zaten bozdukları yasaları yapan da kendileri.

O yasaların herhangi bir hukuk veya adalet felsefesinden türemediğini, onlara bu memleketi en rahat biçimde yönetmelerini sağlamak için yazıldığını en iyi onlar biliyor. Yasayı, hiçbir zaman, iktidarını kötüye kullanılmasını engelleyen bir şey olarak görmemişler, kendi iktidarlarını engelsiz kullanmanın aracı olarak görmüşler. Buna rağmen, yasa, tanımı gereği, engel çıkarabiliyor. O zaman da çete kurup yasadışı davranıyorlar. 'Vatan kurtarma' adına - şimdi de olduğu gibi.

3 Mart 2002

Onurlu ve Kişilikli

Türkiye'de AB'ye katılma isteğinin ne kadar yaygın olduğunu araştıran kamuoyu yoklamalarının sonuçları son günlerde gene yayımlandı ve üzerine değerlendirme yapıldı. Yüzde yetmişe çok yakın bir oranda insan, katılmaktan yana görünüyor ki, bunun adamakıllı yüksek bir oran olduğu ortada. Herkes ne bilerek, ne varsayarak, ne isteyerek katılmak istiyor, bu ayrı bir konu. Bu toplumsal olgunun bir yanı üstünde durmak istiyorum. Bu konuda yazıp çizen insanların, böyle net bir istatistiksel olgu karşısında, 'Kim ne derse desin, Türkiye kesinlikle AB'nin dışında durmalıdır' diye tavır almaları güçleşiyor. Bu mücadele içinde 'Avrupa'ya hayır' cephesinin ve Türkiye 'sıradan faşizmi'nin gözünü karartmış kalemşoruysanız veya hayatı boyunca marjinal kalıp kumpaslarla kendinize yer kapmaya alışmış 'radikal' örgüt başkanıysanız, buna çok fazla önem vermeyebilirsiniz. Ama politikacı, gazeteci vb., kalabalıklarla işi olan ve olmasını isteyen biriyseniz, bu olguya bir ölçüde önem vermeniz gerekiyor.

Onun için bu alandaki strateji son günlerde gerekli biçimi almaya başladı. Bu tutum aslında başından beri vardı, ama şu günlerde çizgileri daha belirginleşti, uygun kelimeleri bile bulundu. Son İlhan Selçuk-Devlet Bahçeli görüşmesine ilişkin

tartışmalar da bu formülasyona katkıda bulundu. 'Avrupa'ya katılalım' deniyor bu formüle göre; 'katılalım, ama onurlu ve kişilikli bir biçimde katılalım.'

Şimdi, bu kelimelerle anlatılan bir tavra ne diyebilirsiniz? 'Hayır, ille şerefsiz bir şekilde katılalım' diyecek değilsiniz. Bunun ardından, 'Ama onlar bizi almaz' kısmı geliyor. Roller böyle belirlenince, bu mutlu beraberliği önleyen 'kötü adam' olmaktan çıkıyor, bu rolü kötülüğünden zaten şüphe olmayan Avrupa'ya bırakıyorsunuz. Sizin bütün tasanız, ülkenizin onuruyla ilgili.

Demek ki bu 'onurlu ve kişilikli' olmanın ne anlama geldiğini açıklamamız ve anlaşılır hale getirmemiz gerekiyor. Bunun tabiî birçok 'vesile'si var.

Örneğin 'idam!' Avrupa, birliğe katılmamız için idamın kalkmasını şart koşuyormuş. Ne olacak şimdi? Kimine göre bu haklı bir istek sayılabilir; kimine göre değil. Haklı bulmayanlara göre, Avrupa ısrar eder, biz de bu ısrara boyun eğersek, onur monur kalmadı demektir.

Garip bir kilitlenme durumundayız, bu örnekte de olduğu gibi. Siyaset elitlerinin kendi ürettikleri bir demokratikleşme iradesi görünmüyor. Yani bizim kendi içimizden 'Idam denen şu kötü şeyi artık kaldıralım' diye bir talep yükselmiyor ve yayılmıyor. Avrupa'nın talep etmediği herhangi bir demokratikleşme adımını biz kendimiz için düşünmüyoruz bile. Ama Avrupa bir şey talep ettiği zaman da onur ve kişilik sorunları ortaya çıkıyor.

'Biz katılalım ama onlar istemez' stratejisinde anlaşmış bu kesime göre bu sorunlar onurdan, kişilikten öte, zaten bu ülkeyi yıkmaya, parçalamaya, mahvetmeye yönelik sinsi hesaplardan kaynaklanıyor. Bu anlayışa göre, onur bir yana, 'ülkenin bekası' için bütün bu taleplere karşı çıkmalıyız: bugün insancıl gerekçeler kılıfıyla idamı kaldırtır, böylece Öcalan'ın hayatta kalmasını sağlar, yarın legal partinin başına geçmesini destekler, sonra başbakanlığa getirir...

'Onurlu ve kişilikli' sloganıyla hareket eden resmî ve gayriresmî sorumlular ve sözcüler ve polemikçiler vb. aslında

'onurlu ve kişilikli' değil de, başka kelimelerle daha iyi tasvir edilecek bir manzara çiziyorlar.

5 Mart 2002

'Disinformation'

İsmail Cem pek çoğumuz gibi aslında kendisinin de söylemekte çok geciktiği şeyleri nihayet söyledi. Hatırlatma kabilinden, *Radikal*'de verildiği şekliyle, sözlerinden bazı alıntılar: "AB'yi olabilecek en yanlış şekilde ele alıyoruz. Meseleyi marazi aşka, yahut marazi nefrete, kavga ortamına dönüştürdük. Meselelerimizin sebebi ve çözümü Türkiye'de.

AB, Türkiye'ye yönelik tüm kötülüklerin, tehditlerin kaynağı veya olabilecek bütün iyiliklerin temsilcisi değil. AB bir kavga değil, uzlaşma konusu. AB'de meseleler tartıştığımız gibi değil, ilkesi vardır. Kabul etmesek de gerçekler üstüne konuşalım. AB böler mi?.. Bu tartışma sanal." Evet, Cem'in bütün bu sözleri, bana da çok doğru geliyor. Türkçede olmayan 'disinformation' kelimesinin en gerekli olduğu yer burası. Malûm, 'information'ı 'bilgi', 'misinformation'ı da 'yanlış bilgi' olarak çevirebiliriz. Ama 'disinformation', 'kasıtlı olarak yanlış bilgi vermek' demektir. AB tartışmasına girildiğinde, 'Yurttan Milliyetçi Sesler Korosu' derhal bunu yapmaya başlıyor. Bulunan her vesile, alınıp büyütülüyor, çarpıtılıyor, ya Avrupa'nın aleyhimizde planladığı bir habasete, ya bize yaptığı bir haksızlığa, gösterdiği bir saygısızlığa, böyle bir şeye dönüştürülüyor; yani konunun gerçekte olduğu şeyle hiçbir ilgisi kal-

mıyor. Gerçek olmayan bir zeminde, gerçek olmayan 'sorunlar' çevresinde, gerçek olmayan niyetlerin ve eylemlerin kavgasını yapıyoruz.

En basit (ve bir zamanların en sık tekrarlanan) örneği, ikide birde, AB'nin egemenliğimize müdahale ettiğini haykırarak havalara fırlamaktı. Avrupa Birliği'nde belirli konularda içişlerine ve 'egemenlik' denen o alana müdahalenin, bu birliğin zaten ilkesel temeli olduğunu; Türkiye'nin bunu bilerek ve dolayısıyla buna razı olarak üyeliğe başvurduğunu pekâlâ bilmek (çünkü en cahil köşe yazarının dahi bunu bilmeyeceği düşünülemez); ama halk kalabalıkları bilmediğine göre, bilmiyormuş gibi bu konuda feryat figan ajitasyon yapmak, dediğim bu 'disinformation'ın mekanizmasını net bir şekilde açıklar. Bu alanda her konu bu hale getirildi ve getiriliyor.

Yalnız 'köşe yazarları' değil, parti başkanları, hele hükümet koalisyonunda yer alan parti başkanları, ileri gelenleri, AB'ye katılma sürecinin ne menem bir şey olduğunu biliyor olmalılar. Ama örneğin MHP ve Bahçeli örneğinin de gösterdiği gibi, bütün bu 'disinformation' sürecinde çok önemli bir rolü de onlar oynuyor. Bulundukları yerden ötürü, taahhüt edilmiş, tartışma konusu olmaktan çıkmış sorunları, AB gibi bir bileşim çerçevesinde hiçbir geçerliliği olmayan koyu milliyetçi ve temelsiz yaygaralara katarak çıkmaza sokmak işini en kolay onlar yapabiliyor. Koronun öbür kısımları da bu gibi durumlarda hemen yetişip destek çıkıyor ve tempo tutuyor.

Bunlar, bilmeyerek filan değil, açıkça bilerek ve isteyerek yürütülen bir 'disinformation' kampanyasının değişik evreleri.

Son günlerde bu davranış biçimine 'onurlu ve kişilikli olma' adı koyma eğilimi başgösterdi.

'Biz idamsız yapamayız!'/'Daha çok demokrasi bizi böler!'/'Vatan hainlerine ölüm!' teraneleriyle dünyaya sunulan görünüm, o kelimelere pek uymuyor. En iyimser değerlendirmeyle, kimlik bunalımı evresinde, kendinden de, çevresinden de hoşnutsuz, her durumda huysuz, her fırsatta 'Beni anlamıyorsunuz' diye ayaklanan, kendisi hiçbir şeyi anlama çabası göstermediği için hiçbir şeyi anlamayan, 'problemli yeni ergen'

manzarası bu. Her şeyi istiyor, hiçbir şeyi istemiyor, eleştiriye tahammülsüz ama şefkate muhtaç... Ergenliği bu 'egosantrizm' derecesinde geçirenler, daha sonra da 'olgun', dolayısıyla 'kişilikli' olamıyorlar.

8 Mart 2002

Avrupa Birliği'nin Elçisi

AB üzerine 'disinformation' kampanyasından söz ediyordum: her konuyu kendi gerçek bağlamından başka yerlere çekiştirerek anlamından saptırmak, birtakım hamasi-hissi klişelerle tartışmayı temelinden çarpıtmak, bu kampanyanın başlıca yöntemi.

Karen Fogg bu ülkeye atandığından beri süregelen ve mesajlarının çalınmasıyla doruğa varan patırtı da bu 'disinformation' kampanyasının dışında değil. Karen Fogg'u ben yeni geldiği günlerden ve bir kişisel dostum olarak tanırım. Bu göreve başladığından bu yana, içinde bulunduğu her somut durumda ne yaptığını, nasıl davrandığını bilmeme imkân yok. Ankara'daki Avrupa Birliği (ki telefonunu 'European Commission' diyerek açar) elçisi olarak davranışlarının amaca göre başarısı veya başarısızlığı üstüne değerlendirmede bulunmak da benim işim değil. Ama saptırılan temel bir konuyu olması gereken yerine koymak benim işim.

Avrupa düşmanı koronun, Avrupa'yı sevimsizleştirecek ajitasyon konuları bulması gerekiyor. Fogg ilk günden bu hale getirildi; bunun başlıca aracı, 'Sömürge valisi gibi davranıyor' demek oldu. 'İçişlerimize karışıyor'du, Türkiye'nin saygıdeğerliği tartışılmaz kurum ya da teamüllerini uluorta eleştiriyordu

vb. Onun gibi davranan elçi, diplomat, görülmüş şey miydi?

Şimdilerde, bu Avrupa düşmanı güçlerin yeni dayatma girişimleri sonucu, AB üyeliğinin bir hayal olması ihtimali yükselince telaşa düşen bazı kalemler de dahil, pek çok kişi bu 'disinformation' kampanyasında rol aldı.

Oysa, Karen Fogg burada herhangi bir elçi değildir; onun için herhangi bir elçi gibi davranması söz konusu değildir. Meksika'nın ya da Polonya'nın elçisi, ülkesinin Türkiye'yle ilişkilerinde ortaya çıkan herhangi bir duruma yerinde ve anında vaziyet etmek üzere buradadır. Normal ahvalde, Medeni Kanun'un değişmesi veya değişmemesi, ayda on kişinin idam edilmesi veya edilmemesi, bazı kurumlara yasayla ayrıcalık tanınması veya tanınmaması, o elçileri ilgilendirmez. Bütün bunların olduğu ya da olmadığı Türkiye'yi tanımak, tanımamak, falan ölçüde tanımak, onların hükümetlerinin karar vereceği bir şeydir; tanımaya ve elçi bulundurmaya karar vermişse, onlar da gelir, bilinen ölçüler içinde elçiliklerini yaparlar. Ama Karen Fogg, Türkiye'nin üye olmak için başvurduğu AB adına, Türkiye'nin bu amacı için yapması gereken işleri yapıp yapmadığına, yeterince yapıp yapmadığına yerinde tanık olmak üzere buradadır. Örneğin Erol Manisalı'nın yeniden öne sürdüğü 'disinformation' örneğinin tersine, bu üyeliği savsaklamak değil, çabuklaşmasına ve olması gerektiği gibi yerine getirilmesine nezaret etmek üzere buradadır. Adamın biri kalkıp, 'Biz hem idam ederiz, hem de AB'ye gireriz' yollu bir hezeyanı, hem de başkan, başbakan konumlarının himayesinde söylemeye başlarsa, 'Hayır. İdam ederseniz giremezsiniz. Bunu bilerek davranın' demek onun görev alanı içindedir.

Fogg veya onun bulunduğu makamı dolduracak herhangi biri, zengin evinin mızmız çocuğuna şaklabanlık yaparak mama yedirmek üzere tutulmuş bir dadı değildir. Türk bürokrat ve politikacılarının ayak sürüme taktiklerine alkış tutmak üzere de gönderilmemiştir buraya.

Bu insanın görevi bu mu, değil mi? Önce şunu bir netleştirelim. Çünkü bunun netleşmeye ciddiyetle ve öncelikle ihtiyacı var.

9 Mart 2002

'Arayış'

'Manşetlik' haber MGK Genel Sekreteri orgeneralin Harp Akademileri'ndeki, Gündüz Aktan'ın yönettiği sempozyumda, konuşmacılardan Erol Manisalı'nın bütün sözlerini desteklediğini söyleyerek, Türkiye'nin geleceğini Avrupa dışında bir yerlerde araması gerektiği konusunda görüşlerini açıklamasıydı. Nitekim, bütün gazetelerde ön sıralara çıktı, yankıları devam etti.

Anti-Avrupa lobisinin şu ana kadar konuşmuş en yüksek rütbelisi oluyor, orgeneral Kılınç. Silahlı Kuvvetler içinde varlığını, bilmeden tahmin ettiğim kanadın da en yüksek rütbelisi olmalı. MGK Genel Sekreteri, bu ülkede, Başbakan'dan daha yetkili olan kişidir, denilse yanlış olmaz. Demek MGK Genel Sekreteri böyle düşünüyormuş. Bu gerçekten ilginç.

Birçok yayın organında, Kılınç'ın bu çıkışının, Genelkurmay Başkanı'nın bugünlerde aynı konuda söylediklerileriyle uyuşmadığı vurgulanıyor (hepsinde değil, örneğin *Cumhuriyet*'ten olayı okuduğunuzda Kıvrıkoğlu'nun da aynı paralelde konuştuğu izlenimini ediniyorsunuz. Oradaki haberde, 'Avrupa Birliği üyeliğinin jeopolitik bir zorunluluk' olması ve buna benzer sözler silinmiş, Kıvrıkoğlu'nun AB'ye 'sert çıktığı' ileri sürülmüş). Bu uyuşmamayla ilgili çeşitli yorumlar yapılıyor ki,

bunlardan birini epey uzun zamandır hep işitiriz: amiyane bir özetle, bu tür demeçler vererek ve Avrupa'ya fazla meraklı olmadığımızı hissettirerek, daha fazla pazarlık gücü kazanacağımız söylenir. 'Amiyane' dedim, ama bundan daha 'asilane'sini de duymadım doğrusu. Hiçbir şekilde katılamadığım bu anlayış hakkında da birkaç yazı yazmak gerekiyor.

Silahlı Kuvvetler'in yüksek komuta kademesinde böyle görüş ayrılıkları olmasını yadırgamıyorum. En başta, Kılınç'ın dile getirdiği yaklaşımın olmaması daha şaşırtıcı olurdu. Ama ben bunu, ayrıca, ilkesel düzeyde de, 'sakıncalı', 'tehlikeli' bir şey gibi görmüyorum. Hangi kurum olursa olsun, farklı görüşler olması iyi bir şeydir, korkulacak bir şey değildir. Tam tersine, açıklanıyor olması çok daha sağlıklı bir durumdur.

Bunlar tamam da, ortalıkta 'farklı' bir görüşün olması, bunun aynı zamanda 'iyi' bir görüş olduğu anlamına, hattâ bir 'görüş' olduğu anlamına gelmiyor tabiî. Orgeneral Tuncer Kılınç'ın 'görüş'ünün de kabul edilebilir bir 'görüş' olmadığını kanıtlamak çok zor olmasa gerek.

Geçenlerde Devlet Bahçeli, AB'nin tek alternatif olmadığı, Türkiye'nin alternatifsiz bırakılmasının en büyük ihanet olduğu yolunda, o malûm üsluba özgü bir şeyler söylemişti. Şu anda, AB dışındaki bu alternatiflerin ne olduğuna dair, ilk net açıklamayı görmüş olduk; çünkü şimdiye kadar soyut bir 'alternatif' deyimi geçer, ama bunun, sözgelişi Rusya ve İran'la yakınlaşma anlamına gelebileceği söylenmezdi. Gene *Cumhuriyet*, generalin bu önerisini 'Yeni Arayış' başlığıyla duyurmuş.

'Aranan kan' Rusya ve İran'da bulunacaksa, bu 'arayış' ya beş dakika içinde, Rusya ve İran'ın durumunun anlaşılmasıyla biter ya da 'belki bir gün buluruz' umuduyla birkaç yüzyıl sürer. Bana çok heyecan verici bir arayış gibi görünmedi. Aradığımız yerde duranların, bizim bu arayışımızdan fazla mutlu olacaklarını sanmıyorum - Avrupa'ya dediğimiz gibi, 'Beni olduğum gibi kabul et' talebiyle yola çıkacaksak, gerekçeler mutlaka farklı olacaktır, ama onların da bizi 'olduğumuz gibi' çok sevdikleri kanısında değilim. Bu arada, 'Amerika da dikkate alınarak' gibi bir söz söylenmiş. Doğrusu, Amerika'nın bu

'arayış'ı onaylamaya hazır olduğunu da çok sanmıyorum Amerika'nın başında Bush bulunsa bile.

Geçmişi ve bugünkü haliyle Türkiye.. eksiğiyle, kusuruyla... Ama ne olursa olsun, Türkiye bu arayışı hak etmemişti - 'onurlu ve kişilikli' olmanın bu türlüsünü...

10 Mart 2002

Avrasya

MGK Genel Sekreteri konumunda bulunan orgeneral Tuncer Kılınç'ın 'kişisel' olduğu kaydıyla açıkladığı, Türkiye'nin kendisine AB dışında nasıl bir gelecek kurabileceğine dair görüşü, tahmin edileceği gibi, pek çok yankı yarattı. Böyle olmasına şaşmak, bunun basının şişirmesi olduğunu söylemek, en hafiſinden, Türkiye'nin yapısından ve bu ülkenin iktidar mekanizmalarından haberdar olmamak demektir. En önemli kararlarda TSK'nın ve MGK'nın yeri belli. Bunların ürettiği düşüncelerin bir 'kapalı kutu' olarak tutulması geleneği belli. AB tartışmalarının nasıl bir gerginlik içinde yürüdüğü de belli. Bu koşullarda o konumda bir orgeneral bu sözleri söyleyecek, kimse de bunun üstünde durmayacak mıydı?

Mümkün olduğu kadar açıklıktan yana olduğum için, bu sözler beni irkiltmedi. Bunların TSK içinde egemen görüş olduğunu da hiç sanmıyorum. Gerçi, AB'ye katılmanın jeopolitik nedenlerle gerekli olduğunu savunan görüşe de katılmıyorum, ama orada yöntem tamamen ayrı olsa da, hiç değilse varılacak hedefe dair bir ortaklaşma söz konusu. Orgeneral Kılınç'ın herhalde bir süredir çokça sözü edilen Avrasya Projesi'nden kaynaklanan bu görüşü ise her bakımdan bambaşka bir mantığın ürünü.

Burada bu öneriyi iki başlık altında ele almak mümkündür diye düşünüyorum. Birincisi, gösterilen yönün vaat ettiklerinin ne kadar 'istenir' olduğu; ikincisi ise, bu da ister istemez başka öznelerle bir ittifak gerektirdiğine göre, o başka öznelerin böyle bir işbirliğine ne ölçüde hazır veya 'istekli' olduğu. Orgeneral Kılınç yaptığı açıklamayla, Türkiye'de süregiden AB tartışmasındaki taraflardan (haydi, 'cephe' demeyelim) birinin içinde kesinlikle yer almış oldu. Ancak, o 'taraf'ın içinde de ister istemez iki 'taraf' var. AB'ye katılmamakta birleşiyorlar ve şu anda önemli olan da bu; ama kendilerine göre daha 'radikal' olanları 'Amerikan emperyalizmi'ne de karşı olduklarını en azından söylüyorlar ki, Orgeneral Kılınç'ın bu görüşte olacağını hiç sanmıyorum. Yani, birileri bütün Batı'ya karşı Avrasya'da durmaktan yana (eski Üçüncü Dünyacılığın çekildiği alan); kimileri de AB'ye karşı geleneksel biçimde ABD'nin yanında bulunmaktan yana (bu da, Soğuk Savaş ortamının özlemiyle birleşiyor). Ancak, bugünkü Bush yönetiminin bütün eksantrik gidişatına rağmen, Amerika'nın bu imâ edilen Avrasya ittifaklarından herhangi birini benimsemesi söz konusu değil. Burada 'Avrasya' diyenlerin beklentileri ABD'ye hiç sevimli gelemez.

Dünyaya kapanarak yıkılan SSCB'den sonra, bugünkü Rusya'nın, Türkiye'nin hatırı için bir kere daha kapılarını dünyaya kapamaya razı olduğunu sanmıyorum. İran'da bir rejim değişikliği hareketi henüz görünmüyor; o halde 28 Şubat ne içindi ve orgeneral Tuncer şimdi ne demek istiyor?

Aslında ona bakarsanız, '70'lerde oluşan Türkiye sol hareketi de fiilen Üçüncü Dünyacı bir anti-emperyalizmden başka bir şey savunmuyordu. Onun için yalnız 28 Şubat'ın değil, 12 Mart'tan bu yana 'solcu' olarak idam edilenlerin niçin idam edildiğini de sormak gerekiyor.

Orgeneralin gösterdiği hedefte yer alan ülkelerle ittifak kurmanın ne kadar 'istenilir' olduğu konusunda bir şey söylemeye gerek duymuyorum. Bu herhalde, 'AB ile bütünleşme olmasın da, ne olursa olsun!' ruh halinden türeyen bir öneriydi. Bunun altında da, 'demokrasi'yle ilgili bir tavır alış var elbette.

Kurumlar hem bireylerden oluşur, ister istemez, hem de son analizde o bireylerle yüzde 100 özdeş değildirler. TSK ve MGK Türkiye'nin en önemli kurumları. Orada, orgeneral Tuncer gibi bir dünya görüşü içinde düşünenler, böyle bir görüş açıklayana kadar dikkat çekmeden, görev yapabiliyorlar. Tabiî, dediğim gibi, bağlı oldukları kurumları tam temsil etmeden.

Onun için, dünyada 'açıklık' gibisi yok.

12 Mart 2002

'Jeo-strateji'

Demokratikleşmeye, dolayısıyla Avrupa ile bütünleşmeye karşı olan kesim, Karen Fogg ve e-mail skandalından başlayarak, kamuoyunu etkilemek üzere genel taarruzu yürürlüğe koydu sanıyorum. Bugün Korkut Eken'in haklılığı, yarın başka şey derken, bu taarruz devam edecektir. Bir köşe yazarının bu çerçevede bir umutla belirttiği gibi, şu anda Türkiye kamuoyu yoklamaları halkın yüzde 80'e yaklaşan bir kısmının Avrupa'dan yana olduğunu gösteriyor; ancak.. bu insanlar, bu görüşlerinden vazgeçirilebilir, vazgeçmeye ikna edilebilir.

Sonuçta sadece yüzde 20'nin dediğinin olması bile Türkiye için müthiş geniş bir katılım sayılır.

Bu taarruz devam ettikçe ortaya çıkan, aslında hepsi bin yıllık 'yeni' temaları tartışmaya devam edeceğiz biz de. Ama bugün daha oraya gelmeden Avrupa'dan yana gibi duran kesim üstüne birkaç şey söylemek istiyorum.

MGK Genel Sekreteri'nin birkaç gün önce AB dışında hedefler gösteren konuşması, güçlü bir etki yaratmış oldu ve anti-Avrupa cephenin cephanesine yeni bir takviyede bulundu. Şimdi, öyle bir önerinin karşısında, 'Strateji Türkiye'nin AB içinde yer almasını gerektiriyor,' gibi bir mantıkla özetlenen ve her şeye rağmen halen 'ana görüş' olduğu anlaşılan görüş yer

alıyor. Burada geçen 'strateji' teriminin de bir toplumun kendi olmak istediği şeye doğru izlenecek bir politikalar bütünü olmaktan çok bir 'jeo-strateji' olduğu, sonuçta bir 'güvenlik' kaygısının başka her türlü özlem veya arayışın önüne geçtiği izlenimi ediniliyor.

'AB içinde olmalıyız' görüşünün böyle gerekçelendirilmesi de benim bu gelişmeye verdiğim anlam veya biçtiğim değerle bağdaşmıyor. Daha doğrusu, bir toplumun kendi uzun-vadeli hedef ve amaçlarını 'jeo-strateji' gibi bir alandan derlenen mülahazalara dayandırmasının doğru bir şey olduğunu düşünmüyorum.

Avrupa, dünyada bugün insanlığın vardığı en gelişkin demokratik değerlerin, elbette mükemmel değil, ama başka yerlere (ABD dahil) kıyasla mükemmele en yakın biçimde yaşadığı yer. Bu demokratik değerler, burada, aynı zamanda 'en ileriye' bir hayli yakın bir maddi medeniyet bağlamı içinde var oluyor. 'Avrupa Birliği' kavramının kendisi de, kendinden önce benzeri görülmemiş bir geleceğin dünyasını işaret eden bir kavram.

Kısacık bir paragrafa sığdırmaya çalıştığım bu özet değerlendirmeyi açıklamak için binlerce sayfa yazılabilir, ama söylemek istediğim belli olmuştur sanırım. Bu özet içinde yer alan değerler için Avrupa'da olmak isterim ben.

Bu dünyanın bana vereceği kazanımlar için orada olmak isteyeceğim gibi, daha iyi bir dünyanın mücadelesini de orada vermek isterim. Çünkü orada, o ilişkiler içinde olduğum ölçüde, kurulacak yeni dünyanın biçimlenmesinin de içindeyimdir. İran ve Rusya ittifakı içinde, o dünyaya katkıda bulunulmaz.

Bu, özünde, keyifli ve sevinçli bir olaydır. Bu kararı vermek ve bunu yapmak üzere yola çıkmak, bir toplum için kıvanç duyulacak bir olaydır ve bu yola çıkılıyorsa, şarkılar, türkülerle çıkılmalıdır. Bu asık suratlarla, 'Ne yapalım, strateji öyle gerektiriyor,' homurdanmalarıyla, bu korku ve tasalarla, bu demokratikleşme direnciyle, bu kadar çeyrek gönülle değil.

15 Mart 2002

'Hukuk-öncesi' Zihniyet

Konumuz Korkut Eken'in hapse girmesi... Bunun aslında Susurluk vartasını atlatamamış bütün ekibin hapse girmesi konusu olarak gündeme gelmesi gerekirdi; ama pek öyle olmadı. Herhalde Eken'in kendisinin de, hapsedilmesindeki 'haksızlığa' isyan edenlerin çoğunun da asker olması, böyle bir 'mesleki' dayanışmayı ön plana çıkardı. Emekli generallerin Korkut Eken'i savunmaları, bu arada Kenan Evren'in 'mertliği' üstüne sözleri, basında tartışılıyor, gereken cevaplar da veriliyor. Kılınç'ın Avrupa'ya alternatif sözleri gibi, Eken konusundaki bu tartışma da konuşanların kimliğinden ötürü özel bir önem kazanıyor. Türkiye'nin temel sorunu da bu zaten. Terazinin bir kefesine, emekli veya değil, bir general konduğu zaman, başka hiçbir şey terazinin dengesini yerine getiremiyor. Ancak, şimdi bu çıkışlarla başlayan tartışma, başka birçok bakımdan da Türkiye'nin en temel sorunlarını deşmiş oldu. Karen Fogg'un özel yazışmalarının hırsızlanması olayı üstüne devam ettirdiğim bir tema vardı: iyi niyetle, yani 'vatan için' işlenmiş bir suçu, suç olmaktan çıkarmak bir yana, övülecek bir kahramanlık haline getirmek eğilimi. Bu eğilimin kaynağını İttihat ve Terakki'ye bağlamıştım. Ama, kaynağı orada olsa da onunla sınırlı kalmamış. İşte bugün de bütün enerjisiyle dimdik ayakta duran bir anlayış.

Bu, vahim, gerçekten çok vahim bir durum. Çünkü, resmen hukuk-öncesi bir anlayış bu. Falan yerde 'kan davası' ideolojisiyle davranan insanların bu anlayışa sahip olmasını çok fazla yadırgamayabiliriz, ama bir yığın emekli orgeneral ortaya çıkıp bu dille konuşmaya başladıkları zaman, işin mahiyeti de değişiyor, ister istemez. Bir yandan 'hukuk devleti' gibi kurumlardan söz ediyoruz, ama birdenbire, 'Efendim nerde, ben nerde' vaziyeti anlaşılıyor.

Türkiye'nin şu günlerinde, bir gün 'Avrasya alternatifi', öteki gün 'Korkut Eken', beriki gün 'Fogg'un e-mail'i ya da 'İtalyan polisi' konusunu tartışıyor gibi görünsek de aslında her gün Avrupa Birliği'ni konuşuyoruz. Onu da Türkiye'de demokrasi konusunu konuşmamak için konuşuyoruz.

Bu çerçevede, bir gün birinin Avrupa'ya karşı Rusya ve İran'ı alternatif göstermesiyle iki gün sonra birilerinin Susurluk çetesini savunması birbirinden kopuk değil. Tabiî bu arada dün sabah gördüğüm, Gümüşsuyu'ndan Taksim'e yürüyen bayraklı kalpaklı 'şehit aileleri' grubu da onlardan kopuk değil; çünkü onlar Avrupa'ya hakaret ederek, idam cezası kalkmaz diyerek ve Korkut Eken'in ceza almasını protesto ederek bütün bu iplik uçlarını biraraya getiriyorlar. Bu bağlamda, koruma görevlisinin adam vurduğu banka soygunu gibi, bunlarla aslında hiçbir ilgisi olmayan rastlantısal olaylar da eskaza bu tartışmaya yatkın bir tarafları varsa, hemen cephaneliğe katılabiliyor. Şimdi o görevli de Korkut Eken savunmasının bir parçası haline geldi.

Ve bu hukuk-öncesi zihniyet, kendi çarpıklığını, ülkenin hukuk sistemi haline getirme uğraşı içinde. Bu toplumda bu zihniyetin elbette ki çok taraftarı bulunacağını neredeyse her gün birçok olayda görüyoruz. Bu zihniyetin Avrupa Birliği üyesi bir Türkiye fikrinden ne kadar hoşlanacağı da belli.

16 Mart 2002

'Kişilik'in Altındaki

Hani şu 'Avrupa Birliği' tartışmalarında Türkiye'nin sonuçta elbette AB'ye katılması gerektiğini (meğer orgeneral Tuncer Kılınç da aslında bunu savunuyormuş), ama bunu 'onurlu ve kişilikli' bir tavırla yapmasının daha iyi olacağını söyleyenler var. Evet, bu genellikte söylenince elbette buna karşı çıkılmaz. Ama somut olarak ne kastediliyor bu 'onur'dan ve bu 'kişilik'ten? Aslında bunun da çeşitli örneklerini görüyoruz; böyle davranmış olduğunu söyleyenlerin anlatımlarından ya da bunun sözcülüğünü yapmaya aday olanların önerilerinden, bunun nasıl bir şey olduğuna dair bir resim ortaya çıkıyor.

Ancak, ortaya çıkan o resmin bir 'onur ve kişilik' tablosu olduğu konusunda ciddi şüphelerim var. Bir kere, önerilen davranış ya da fiil, hangi kelimelerle paketlenirse paketlensin, son analizde bir 'pazarlık' olarak somutlaşıyor. Şimdi, insanların muhtemelen en 'onurlu ve kişilikli' eylem biçimi olmamakla birlikte, 'pazarlık' denen iş, belirli durumlarda faydalı veya gerekli, hattâ kaçınılmaz olabilir. AB gibi bir projenin önemli bir kısmı, olması gerektiği gibi, son derece somut, dolayısıyla son derece girift, maddi çıkarlarla ilgili. Var olan ve oluşmakta olan yapıyla aday ülkenin yapısının nasıl uyumlu bir eklem-

lenmeye yöneleceği konusu ayrıntılı müzakereler gerektirir, gerektirebilir vb.

Ama 'onurlu ve kişilikli' tavırdan dem vuranların öncelikle ele aldığı konular bunlar değil. Onlar, eğer 'AB değerleri' dediğimiz şeylere toptan karşı değillerse (bunu anlamak her zaman kolay olmuyor, çünkü 'Karşı değilim' diyerek karşı olanları var), gene de, bu demokratikleşmenin santim santim pazarlığa tabi tutulmasını savunuyorlar. Yani, pazarlıkta bizim rolümüz, AB'yi, 'daha az demokratikleşmiş bir Türkiye' fikrine ikna etmek.

Bunun ne kadar 'onurlu' bir uğraş olduğunu bilemiyorum.

Ancak burada en önemli sorun var. Bunu anlatacak kelimeleri bulmakta zorluk çekeceğimi biliyorum, ama elimden geleni yapayım. Önerilen bu davranış biçiminde, daha en baştan, bir eşitsizliğin peşin peşin kabulünü seziyorum ve bundan tedirgin oluyorum. Bu, bana, 'onurlu ve kişilikli' gibi kelimelerin anlatması gereken şeyin tam karşıtı gibi geliyor. AB, son kertede, birbiriyle eşit olan öznelerin (devletler, elbette, ama süreç boyunca değişik düzeylerde pek çok farklı özne daha), birlikte bir gelecek kurmak üzere, özgür iradeleriyle bir karar vermeleri demektir. Bizim burada 'kişilik' diye öne sürmemiz istenen şey ise daha işin başında, 'biz ve onlar' ayrımı yapıyor. 'Onlar' bir şey kurmuş, 'biz'i de o kurdukları şeyin içine alacaklar ya da almayacaklar! Şimdi, evet, bu süreç bu gibi özellikleri de içeriyor ve içermek zorunda. Çünkü 'birlikte yaşama'nın ilke ve değerleri bu gibi 'kurallar'da somutlaşacak. Ama kendimi nasıl hissedeceğim konusu, bana kalmış bir şey. O kurumun çatısını çatanlardan biri mi olacağım, kapısına gelip 'Beni alır mısınız?' diye soran mı? Bu ikinci ruh hali, yapılan işin özüne aykırı. Ama, 'Bu kadar demokrasi beni böler' ve benzeri argümanlarla ortalıkta dolaşırsanız, kendi kendinizi ikinci sınıf kalmaya mahkûm edersiniz.

Çünkü bizim gibi ekonomisi sorunlu, daha yoksul, bu anlamda handikaplı bir ülke (bu tür 'güç' farkları orada zaten var -Almanya ile Lüksemburg aynı mı?), ancak siyaset düzeyinde kamburlarını sevinçle bertaraf eder, evrensel demokra-

tik değerleri içtenlikle benimserse, olan komplekslerinden arınır ve bu projenin içinde olan bütün öteki öznelerle kendini eşit görür. 'Kişilik' diyenlerin bizi yoksun kılmaya çalıştığı asıl 'kişilik' bu.

19 Mart 2002

Dediğim Dedik

AB'nin dışında kalabilmek için Avrupa'ya sövüp sayma yöntemini benimseyenler, söyledikleri her şeyi herhangi bir tartışmaya mahal olmayan, olmuş bitmiş olgular olarak ortaya koymaya özen gösteriyorlar. Bu yöntem, doğal olarak, tartışmayı önleme kaygısına dayanıyor. Böyle olması da çok tutarlı, çünkü yalnız şu anda, herhangi bir konuda Avrupa'nın niçin şunu ya da bunu anlama çabasını bastırmakla kalmıyor; bu yöntemi benimseyenlerin genel ve uzun vadeli hedeflerine, dünya görüşlerine de uygun, çünkü onlar zaten sorunların tartışıldığı bir ülke değil, yetkililerin emir verdiği bir ülke istiyorlar.

Bu bağlamda, koro halinde tekrarlanarak mutlaklaştırmaya çalıştıkları ve bir hayli başarılı da oldukları iki tema üstünde durmak istiyorum. Bunlardan biri, AB'nin PKK'yı ve Dev-Sol'u 'terör örgütleri' listesine katmayarak bize düşman olduklarını bir kere daha kanıtlamış olmaları.

Konunun girift diplomatik ayrıntılarına girmek istemiyorum: bunun orada mutlak ve kesinleşmiş bir liste sayılmaması, bütün üyelerin onayına sahip olmaması; hepsinden önemlisi, AB'den çeşitli bireylerin bu konuda söyleyebildiği çeşitli mantıksız sözler değil konum. Bence son derece önemli yanı üstünde duracağım.

AB üyesi bazı ülkelerin ısrarı ve vurgulaması üstüne, bu listenin biçimlenmesini etkileyen bir ilke var. Bu ilke, o listede sayılan örgütlerin niteliklerinden çok, bu gibi örgütlerin mücadele ettiği ülkelerin yasal yapısıyla ilgili. Bir örgüt falanca amaç için mücadele etmek istiyor. Diyelim ki, komünizm için. Sizin ülkeniz komünizmi yasak etmiş; komünizm gibi bir amaç için mücadeleyi de yasak etmiş. Bu durumda birileri bu yasakların hepsine karşı çıkarak mücadele etmeye karar veriyor. Bu mücadele büyük bir ihtimalle, bir aşamada (belki en başında, belki sonradan) şiddet içerecektir. Aynı derecede kuvvetli bir ihtimalle, 'şiddet' içeren yöntemlerle bastırılmasına çalışılacaktır; tırmanacaktır vb.

Eğer bu örgütün mücadelesini vermek istediği amaç, AB üyesi ülkelerin genel olarak benimsediği demokratik değerler çerçevesinde meşrû sayılan bir amaçsa, ama bu amaç söz konusu ülkede meşrû görülmüyorsa, o zaman AB öyle bir örgütü o listeye katmakta acele etmiyor. Bu konuşulabilir, tartışılabilir elbette. Ama X'in 'terör örgütü' olduğunu kanıtlamanız için, önce kendi yasal mevzuatınızı, AB'nin üzerinde genel olarak anlaşmaya vardığı anti-demokratik, baskıcı ögelerden arındırmanız gerekiyor ve bekleniyor.

Örneğin İspanya, ülkede İspanyol olmayan toplulukların varlığını kabul etmiş, bunların bu nitelikleriyle haklarını aramalarını sağlayacak bir anayasa ve yasalar yapmış. Bu yasalar ve haklara sağlanan garantiler, söz konusu topluluklar tarafından da çoğunlukla kabul edilmiş. Bu durumda, söz gelişi 'Bask bağımsızlığı' diye şiddete dayalı, silahlı bir mücadele yürütmekte direten bir örgüt 'terör örgütü' listesine alınıyor.

Bizde, örneğin Şerafettin Elçi gibi, terörle ilgisi olmayan biri parti kuruyor. Partisini kapatıyoruz. Kapatmamıza imkân veren yasal mevzuata elimizi sürmüyor, HEP'i, DEP'i, HADEP'i 'PKK'nın organı' diye muhatap saymıyoruz; ama PKK ile ilgisi olmayana da izin vermiyoruz. Yasaya göre var olma çabasında olan bu partilerin amaçları olarak gösterdikleri şeyler, Avrupa içinde savunması ya da tartışması yasak olan şeyler değil.

Bu, bence Avrupa'dan da bağımsız, Türkiye'de zaten düzelmesi gerekli olan durum.

23 Mart 2002

'Terörist' Demeden Önce...

AB'nin PKK'yı 'terörist' saymaması konusu medyada olanca şiddetiyle devam edip gidiyor. O köşede, bu sayfada, haber veya makalede karşınıza çıkabilir; ama hangi kılıkta çıkarsa çıksın, söylenen söz aynı: PKK teröristtir -AB onu terörist saymıyor- demek ki AB bize karşı! Ben bu konuda farklı düşünüyorum ve niçin öyle düşündüğümü yazdım. Aslında belki 'düşünüyorum' demek yanlış, çünkü bu öyle bir 'kanaat' meselesi değil. Ama olgusal yanını çok iyi izlemedim ve ayrıntılarını bilmiyorum. Duyduğum kadar, Belçika, Hollanda taraflarından itiraz var, 'terörist' listesine alınmasına.

Böyleyse, örneğin Belçika söz konusuysa, bu da anlamlı. Belçika, 'iki halklı bir toplum' olarak yaşamanın oldukça önemli bir örneği, modelidir. Doğrusu, 'mükemmel' bir model olduğunu söyleyemeyeceğim, ama demokrasi açısından bayağı ileri bir model olduğu herhalde yadsınamaz. Bu modeli işleten bir ülkenin Türkiye'de olup bitenlere en hafif deyişle, 'taaccüp ederek' bakıyor olmasında şaşılacak bir şey yoktur.

AB'deki bu tavrın, örgütün kendisinin 'terörist' olması, olmaması gibi kaygılardan çok, o örgütten şikâyetçi ülkenin kendi yasalarının demokratik olması veya olmamasına göre belirlendiğini yazmıştım. Gazetelerde, AB'nin Amerika'ya

PKK'nın 'terörist' olduğunu bildirdiği yazılıyor. Ve tabiî bundan malûm ve mahût sonuçlar çıkarılıyor: 'Aslında onlar da PKK'nın terörist olduğunu biliyorlar. Buna rağmen, sırf bize kötülük olsun diye listeye almıyorlar' vb. Sonuç, 'Avrupa kötüdür! Bizi bölmeye kararlıdır!' Oysa bu haber, benim geçen gün yazdığımı doğruluyor.

Türkiye'de bugün de geçerli olan Siyasî Partiler Yasası'na göre, Türkiye'de etnik olarak Türk'ten başka insanların yaşadığını söyleyen bir parti çıkarsa, o parti kapatılır.

Bu öyle kendi köşesinde oturan, zararsız bir madde de değildir. Şimdiye kadar yığınla parti, bu madde gereğince kapatılmıştır. Bunların çoğu da 'Kürtçülük' yapmakla, 'ülke bölmek'le herhangi bir ilgisi olmayan sosyalist partilerdi. En son, Şerafettin Elçi'nin kurduğu parti, yanılmıyorsam gene bu maddeye dayanılarak kapatıldı. Herhalde Şerafettin beyin terörizmle veya PKK ile bir ilgisi yok. 'Bağımsız Kürdistan kuracağım' diye bir iddiası da yok. Ama olmaması, kurduğu partinin anında kapatılmasına engel değil.

Toplumda herhangi bir davanın meşrû örgütler (veya bireyler) tarafından, meşrû zeminlerde ve meşrûiyet içinde tartışılmasını yasaklıyorsanız, böyle bir ülkede gerçekte neyin 'terörizm' olduğunu saptamak kolay bir şey değildir. Bu yasal durumun felaketi bir yana, şimdiye kadar 'terör' uyguluyor diye şikâyetçi olduğumuz örgüte, 'Şimdi de işi siyasî platforma getiriyorlar' diye kabahat bulmak veya bütün Avrupa kıtasında benimsenmiş ve uygulanan 'anadil'e ilişkin ilkeleri uygulamak söz konusu olduğunda, 'PKK bunu talep ettiğine göre şimdi olmaz' demek veya 'Anadilde eğitim serbest olsun' diye dilekçe veren insanları derdest edip bilmem kaç yıl hapis talebiyle mahkemeye çıkarmak söz konusu ise, bunları yapan bir ülkeye derinden 'taaccüp' etmemek elde değil.

29 Mart 2002

'Hassasiyet'

Sabah'ta Yavuz Donat'ın MGK Genel Sekreteri Tuncer Kılınç'la mülakatı yayımlandı. Bu mülakat, orgeneralin basını günlerce meşgûl eden 'konuşma'sını 'doğru perspektife' oturtma işlevini üstlenmiş gibi görünüyor. Yani, o konuşmada AB hedefi reddedilmemiş. Donat'ın mülakatında, 'Aklı başında bir insanın AB'ye karşı olması düşünülebilir mi? Bunu söylemesi için, aklını peynir ekmekle yemesi lazım,' gibi cümleler geçiyor.

O 'akademik' toplantıda orgeneral Kılınç, basının aktardığına göre, Erol Manisalı'nın görüşlerine katıldığını söyleyerek söze başlamıştı. Manisalı'nın aklıyla ilgili değerlendirme yapmak bana düşmez ama benim aklım yerindeyse Manisalı'nın 'AB'ye karşı' olduğundan başka bir şey bilmiyorum.

Orgeneral, İran için 'alternatif' demediğini bildirmiş. "Tabiî ki Avrupa Birliği... Ama... İran'la da, diğer komşularla da daha iyi ilişkiler içinde olmalıyız...

Doğru mu, değil mi?" demiş. Doğru da, biraz fazlasıyla doğru olduğu için, AB'ye Türkiye'nin katılmasını tartışan bir toplantıda bunun bir 'ama'yı izleyerek söylenmesine bir anlam vermek güç. AB olsun, olmasın, elbette bir ülke komşularla iyi ilişki içinde olmalı. Ayrıca, İran'la ilişkilerimizin pek parlak

olmamasının, sözgelişi MGK'ca açıklaması nedir? Türkiye'den mi kaynaklanıyor pürüzler?

Mülakatta daha sonra da orgeneral Kılınç, AB'den şikâyetlerini sıralamış. O konuların hepsi teker teker ve uzun uzun tartışılması gereken şeyler. Kılınç'ın ifadelerine bakınca, hepsini daha başından başlayarak tartışmak gerektiği anlaşıldığı için 'uzun uzun' diyorum. Bütün tavır, kendi konumundan şüphe duymamayı ilke edinmiş bir tavır olduğu için, tartışmakla bir yere varılır mı, ondan da emin değilim. Dolayısıyla bu mülakat, daha önce orgeneralin beyanlarının uyandırdığı izlenimleri herhangi bir şekilde değiştirmiyor. En gözü kara AB karşıtları da aynı sözlerle yürütüyorlar kampanyalarını.

Temel bir konu, 'Türkiye'nin çıkarları her şeyden önce gelir. Buna itirazı olan var mı?' yaklaşımı. Bir kere, 'Türkiye'nin çıkarları'nın neler olduğunu kesinleştiren, bunları herkesten iyi bilen bir merkez mi var? 'Çıkar budur, bunu ben biliyorum, bunu tartıştırmam' diyen bir merkez varsa, bunun asıl anlamı, Türkiye'de demokrasi olmadığıdır. İkincisi, eğer 'Türkiye'nin çıkarı'nın AB ile bütünleşme olduğu sonucuna varmışsak, bundan böyle AB'nin sahiden içinde olarak düşünmeye kendimizi alıştırmalıyız.

Türkiye içinde Rizeli veya Muğlalı olmak ya da ABD içinde Alabamalı veya Oregonlu olmak ya da Almanya içinde Prusyalı veya Bavyeralı olmaktan çok farklı bir şey değil bu. O kadar anlaşılmaz bir şey değil de, anlamak istiyor muyuz? Sorun bu.

Bir de, mülakatın başında, Yavuz Donat'ın önem verdiği, konuyu 'biz açtık' demesinden de anlaşılan, 'Avrupa'da Türk üniversitesi' konusu konuşulmuş. Orgeneral, "Bu büyük nüfus, değişik ülkelerde, birilerinin elinde kalmamalı" diyor. Bundan, Avrupa üniversitelerinde, Avrupa'da yaşayan yurttaşlarımızın kötü eğitileceği, dolayısıyla bizim orada üniversite kurarak onların imdadına yetişmemiz gerektiği sonucunu çıkarıyorum. Memleketin her köşesinde açtığımız o irfan yuvalarından birini de Avrupa'da açmalıyız.

O halde niye bunca Türkiye yurttaşı onca döviz ödeyip

yurtdışında okumaya çalışır ve Avrupa üniversitelerine de güvenemeyen biri AB'den yana nasıl olur?

Önceki konuşmayı açıklayan bu mülakatın da açıklanması yararlı olacak.

9 Nisan 2002

Tatlı Su Frengi

'Yabancı düşmanlığı', ister istemez, genel bir 'kendinden memnun olmama' halinin bir yan sonucudur. Hattâ, bu 'memnun olmama'yı örtmek ve ona bir mazeret bulmak üzere türetilen, bu bakımdan da varlığı zorunlu bir duygusal tedbir olduğunu söyleyebiliriz. Bu ruh halinin bir 'dışavurumu' olarak 'Tatlı su Frengi' deyimine biraz bakalım.

Bu deyimin içerdiği bütün semantik zenginliğin, 19. yüzyılın ideolojik koşulları içinde oluştuğunu tahmin ediyorum. Daha önceki dönemlerde böyle bir 'ibare'yi kurmak bir yana, düşünmek bile pek kolay değildi.

'Lövanten' karşılığı olmak üzere türetilmiş bir tamlamadır bu. 'Lövanten', kelime anlamı olarak, 'Doğu Akdenizli' demek. Ama ille doğulu olması da gerekmeksizin, Akdeniz'in çeşitli (özellikle liman) kentlerinde yaşayan, Batı Avrupalıyla yerli halkların melezi olan insanları anlatıyor. İstanbul böyle karışımların ideal merkeziydi. Ama o zamanlar, belki yalnız teknik anlamda Osmanlı sayılan İskenderiye'de, Beyrut'ta, ayrıca İzmir'de, öte yandan Malta ve Tunus gibi yerlerde, böyle çok insan vardı.

Osmanlı toprakları üstünde, 'düvel-i muazzama'nın herhangi birinden bir uyrukluk koparmış olmanın büyük bir ayrıca-

lık sayıldığı 19. yüzyılda, 'Lövanten' olmak, önemli bir statü anlamına geliyordu. Ama sonuçta bu adamların ana-babasından biri, çoğu zaman annesi, buralıydı; çoğu zaman bir Rum veya Ermeni ya da başka mezhepten bir Hıristiyan (Maruni Arap gibi) veya başka bir Lövanten'di. Kendisi de, işi gücü gereği, gene 'buralı' oluyordu.

Bu 'buralılık', buranın Türklerinin, bu insanlara böyle zeka ve nükte dolu bir ad bulmalarının temelidir. Evet, bir çeşit 'Frenk' ama olsa olsa bir 'Tatlı su Frengi'! Deniz kaptanı değil, dere kaptanı. Sahicisi değil yani. En azından 'kibar' çevrelerde Batılılaşmanın alıp yürüdüğü bu çağda, bu Lövantenler aslında o modaya kapılan herkesin kendine model seçtiği insanlardı. Gerek gayri müslim azınlıklar, gerekse Batılı gibi olmayı tercih etmiş Müslüman-Türkler, onları neredeyse bir 'adab-ı muaşeret kitabı' gibi inceleyip giyim kuşamdan mobilyaya veya çatal bıçak kullanmaya, davranış biçimlerini öğreniyorlardı. Ama zaten öğrenmiş olanları, herhalde bütün bu gidişata belirli bir ironi içinde bakıyorlardı. 'Tatlı su Frengi' tamlamasını büyük bir ihtimalle bu seçkin azınlık içinden birileri icat etmiş olmalı.

Bu tamlamada, 'tatlı su' olmayan Frenk karşısında duyulan ama bilinçlilik düzeyinde dile getirilmeyen hayranlık da var. Bu adamlar, yani buradakiler, bir şeyin kopyası; dolayısıyla 'kalp para' gibi bir özelliğe sahipler. Ancak, sözgelişi altınla, altın suyuna batırılmışı ayırt edemeyenler, onları sahici bir şey yerine koyabilir.

Demek ki 'Tuzlu su Frenkleri' halis ve üstün bir şeyler. Bu nükteli deyimde, toprağa yarı gömülü duran bir nesne gibi kendini belli eden bu 'Avrupa hayranlığı' ister istemez karşıtını da içeriyor, çünkü yenilgi karşısında oluşan bir ruh hali bu.

'Hayranlık' çok sağlıklı bir duygu değildir, çünkü 'kendinden memnun olmama' durumuyla sıkı sıkıya ilgilidir.

Bugün de Avrupa'ya genel bakışımızda, aynı ruh halinin tezahürleri her an ortada.

7 Mayıs 2002

Avrupa'da / Avrupalı Olmak

Hürriyet'de, ABD ve AB'nin terörle mücadele için düşündükleri tedbirler hakkında genişçe bir haber vardı. FBI'ın cami ve kilise dinlemesinden internete burun sokmaya, çeşit çeşit 'tedbir'! Bush'u başkan seçmiş Amerika'da yetkililerin oturup 'tedbir' diye böyle şeyler düşünmelerini herhalde fazla yadırgamamak gerek. Ama Avrupa kurumlarının, örneğin Avrupa Parlamentosu'nun da aynı doğrultuda işler yapması hem daha şaşırtıcı, hem belki daha vahim. Bunun bir açıklaması, aynı 11 Eylül'ün de yardımcı olduğu, Batı'da genel olarak sağ rüzgarın esmeye başlaması olabilir. Batı'da sağ rüzgarın estiğini bize bildiren en şaşmaz gösterge de, Britanya'nın sol partisi! Bu durum karşısında, birbiriyle bağlantılı iki şey söylemek istiyorum: Birincisi, Batı'daki ve bizdeki 'sağ'la ilgili. Buradaki 'sağ', Batı'daki şu anlattığım duruma benzer gelişmeler olunca pek sevinir ve 'İşte, gördünüz mü? Orada da var!' diye tempo tutar. Bazıları, 'Polemikte puan kazanırız' umuduyla, 'Haydi, onları da eleştirsenize!' ayakları atar; sanki eleştirmiyormuşuz gibi (ikinci nokta zaten bununla ilgili). 11 Eylül sonrası Batı'daki gelişmeler, bizim Avrupa düşmanı 'Yurttan Sesler Korosu'nun bile ağzını sulandıracak özellikler kazanabiliyor. Hani onlar da, Avrupa'nın artık bizim katılmamıza layık bir yer haline gelmeye başladığına neredeyse inanacaklar.

Ama hayır, olmaz! Avrupalıya güven olmaz. Bugün faşistleşiyor gibi görünür, yarın dönüverir. Bizim babadan, dededen kalma, ata yadigarı, bunca göz nuruyla besleyip büyüttüğümüz faşizmimizi onlara teslim edemeyiz. Bizim sağ bunu bilir ve ihtiyatsız adım atmaz. Onların sağı hiç atmaz. Türkiye'nin AB kapısında bekçilik yapmasına itirazları yoktur, çünkü Gurka kullanmasını bilirler (burada da, Gurka olmayı 'şerefli' bir iş sananlar olduğu gibi). Ama evin içinde Gurka dolaşmasını istemezler. Belki de haklıdırlar. Dolayısıyla bu iki sağın derinden ve uzun vadeli ittifakı ve çıkar ortaklığı sarsılmadan devam eder.

İkinci noktaya biraz daha dolaylı geleceğim. Şöyle diyeyim: AB içinde bulunmayı savunmanın önemli nedenlerinden biri, şu son düşünülen tedbirler gibi zırva işler ortaya çıktığında, buna içeriden muhalefet ve müdahale etme imkânının ancak bu şekilde ortaya çıkmasıdır.

Bu düşünceyi Türkiye'de anlatmak çok zor. Çünkü Türkiye'de 'Avrupa'ya katılmak', 'Avrupa'nın parçası olmak' anlamında ya da benim buna verdiğim anlamda anlaşılmıyor. Katılırsak, biz orada, bünyenin sindiremediği bir... ne bileyim, sözgelişi 'cam parçası' olarak duracağız. Zaten pazarlığımızı buna göre yapacağız: "Bak, geliriz, ama kaşımıza gözümüze karışmayın. Huyumuza, alışkanlığımıza laf etmeyin" diyeceğiz. Anlayış bu olunca, bunun mantıki uzantısı, bizim de onlara karışmamamız olacak. Hele böyle faşizan tedbirlerle uğraşıyorlarsa, hiç ağzını açmamak gerek. Bundan olsa olsa bize yarar çıkar.

Avrupa Birliği gibi bir şeyin uzun vadede bir anlamı varsa, o da bu tavrın aşılmasına bağlı. Sonuçta kim Avrupalı olacak? Avrupalı olarak Avrupa'yı düşünen. Avrupa'ya Türk olarak, Danimarkalı olarak, Alman olarak, daha fazla Avrupalı olmamak için pazarlık eden değil.

Ama dediğim gibi, bunu burada anlatmak çok zor. Şu aşamada bunu düşünen de yok gibi, isteyen de. Çünkü, en başından, böyle bir şey olabildiğine dair bir ipucu bile verilmiyor.

2 Haziran 2002

Kimin Irkçılığı?

Gündüz Aktan sık sık 'Türk aydını' adını verdiği bir 'özne'den söz eder. Kimileri ise 'entel' gibi buluşları tercih ediyor. Durmadan birilerinin birilerini suçladığı, ama suçlananın kim, suçlama nedeninin ne olduğu pek açık seçik görülemeyen bir 'entellektüel ortam'ımız var. Bu belirsizlik de, anlaşılan, o ortamda yararlı görülen bir şey.

Gündüz Aktan, Avrupa'daki ortalama insanın ırkçılıktan fazlaca nasibini almış olduğuna inanır (pek söz konusu olmadığı için Amerikalılar hakkında ne düşündüğünü bilmiyorum). Bu 'ırkçılık' suçlamasını bir hayli abarttığı kanısındayım, çünkü gene aynı Avrupa'da, dünyanın en bilinçli ve kararlı 'antirasist' direnişi ve bunun gene dünyada en kalabalık kitlesi de var. Aktan, yazılarını genel bir polemik havasında yazdığı için bu konu da belki o nedenle abartılıyordur.

Polemik, yukarıda andığım 'Türk aydını'na karşıdır. Yazısında iki konu şöyle bir biçimde biraraya geliyordu: "Türkiye aydınının [Avrupa'daki] yabancı düşmanlığını ve ırkçılığı bilmediği, hattâ öğrenmemek için özel çaba sarf ettiği görülüyor." 'Türk aydını' adı çok genel olduğu için, böyle şeyleri kendime çok yakıştırmasam da, 'Acaba ben de dahil miyim bu kategoriye?' diye düşünüyorum, elimde olmadan. Ama dahilsem, bu

söyleneni nasıl üstüme alınayım? 'Irkçılık' ve 'yabancı düşmanlığı' denilen şeyleri, bunların Avrupa'yla ilişkilerini (ama yalnız Avrupa ile ilişkilerini değil, her yerde her zaman nasıl tezahür edebildiklerini) bilmiyorsam hiçbir şey bilmiyorum. Bunu kendi adıma söyleyeyim, ama kim öyleyse bu Avrupa ırkçılığını bilmeyen 'Türk aydını'?

1990'lara kadar AB, kendisine üyelik konusunda, 'demokratik ilkelere uymak' dışında bir koşul aramıyordu. Ama Sovyet blokunun çökmesinden (yani 'tehlike' sayılan durumun hafiflemesinden) sonra, birdenbire bir 'kültür' lafı ortaya çıktı. Bunların hepsini o zamanlardan beri yazdım. Henüz başka yazan pek yokken... Avrupa sağı kendi önyargıları karşısında daha dizginsiz olmaya, daha rahat ve serbest bir tavırla 'öteki' yaratmaya başladı. Berlin Duvarı'nın yıkılmasından hemen sonra Glasgow'da bir toplantıya katılmıştım, ana konu, 'yeni Avrupa'da sanatın geleceği' idi. Orada, bütün Avrupalıların bayram havasında olduğu görülüyordu ve şüphesiz haklıydılar. Ama Birleşik Krallık'ta yaşayan 'Avrupalı-olmayan' sanatçılar hepsi endişe içindeydiler ve onlar da haklıydı. Çünkü bu 'Avrupalılık' kutlamasında kendilerini dışlayan bir şeyi hissetmeye başlamışlardı.

Yabancı düşmanlığı için 'şudur, budur' demeyeyim, Gündüz Aktan benim için de geçerli bir genel tanım (daha doğrusu, 'betimleme') yapmış. Ona göre, Avrupa'da, 'Tüm bireyler 6 aylıktan itibaren yabancılardan korkuyorlar. Bu, normal önyargının özünü oluşturuyor... Irkçılığın öbür adı olan yabancı düşmanlığının, dış politikadaki düşmanla veya onun ülkeyi bölmeye çalışan uzantısıyla bir ilişkisi yok. Irkçı, nesnel bir neden yokken bir grup insandan nefret ediyor. Bu haksız nefreti izah için de uydurma nedenler icat ediyor." 'Yalnız Avrupa'da değil, her yerde ırkçılık' demiştim. Evet, tabiî bu ülkedeki şekli beni daha da yakından ilgilendiriyor. Gündüz Aktan, alıntıladığım betimlemesinde geçen her sözün bu ülkede yalnız 'cari' değil, aynı zamanda egemen olan kültürde fazlasıyla geçerli olduğunun farkında mı acaba? Yoksa onun 'ideal Türk aydını', Türkiye'deki yabancı düş-

manlığını bilmemesi ve öğrenmemek için özel çaba sarf etmesiyle mi tanımlanıyor? Ama bu, zaten faşizmin tanımının en temel ögelerinden biridir.

4 Haziran 2002

175 Örgüt

İKV'nin ve Meral Gezgin Eriş'in inisyatifiyle toplanan 175 örgütün açık ve net bir şekilde Türkiye'nin yerinin Avrupa'da olduğunu söylemesi, aslında ne zamandır olması gereken, anlamlı bir olaydı. Biraraya gelen bu 175 örgüt, basında 'Sivil Toplum' olarak ilân edilmekle, teknik anlamda tam sivil toplum örgütü olmayabilir, çünkü birçoklarının gönüllü değil, yasa gereği kurulmuş mesleki örgütler oldukları görülüyor. Ama bu durum onların temsil yeteneğini azaltmıyor, tersine, artırıyor. Aynı zamanda, Türkiye'nin koşullarında, bu gibi örgütler sonuçta sivil toplumun da olabilecek en yeterli sözcüsü durumunda.

Çünkü Türkiye'de toplum hâlâ sessiz, çoğunluk hâlâ örgütsüz. Böyle olduğu ölçüde de, ne kadar 'sivilleşmiş' (yani, 'yurttaş' niteliği kazanmış) olduğu tartışılır. Söz konusu toplantı bu bakımdan da önemli ve anlamlı, çünkü sessiz durmasına hepimizin alışık olduğu (kimimiz bundan mutlu, kimimiz mutsuz olabiliriz; ama hepimiz alışığız) toplumun en ses çıkarabilir kesimlerini biraraya topluyor. Bunlar, aynı zamanda toplumla en rahat ve en içtenlikli biçimde (yani 'resmiyet'ten en uzak biçimde) konuşabilecek kesimler olmalı. O bakımdan sendikaların ve öteki mesleki kuruluşların, ayrıca

iş dünyasının örgütlerinin burada bulunması ve bu deklarasyona katılması son derece önemli. Onlar, soyut düşünce ve özlemlerin yanı sıra, çok somut, çok maddi çıkarları da temsil ediyorlar.

Türkiye'nin siyasî yapısı, AB tartışmasını da kendi kuralları na uydurdu. Avrupa fikrinin toplumun her kurumunda yandaşları ve karşıtları olduğu için, bizim ezeli 'tek-sesle konuşma' ideali burada gerçekleştirilemiyor. Her türlü olmasa da buna yakın çeşitlilikte sesler duyuluyor. Buna rağmen, bir özgür tartışma ortamı oluşamıyor, çünkü ortada olgudan çok 'imal edilmiş olgu', tartışmadan çok dayatma, bilgiden çok kutsallaştırılmış inanç var. Bunların, bu ülkede, kendilerini topluma duyurmalarının kanalları da hazır. Bu tuhaf 'tartışma' platformu karşısında toplum, hangi kurallara göre oynandığını da bilmediği bir tenis maçını seyreder gibi, topun oradan oraya gidişine doğru, başını bir o tarafa, bir bu tarafa çevirerek, işin nereye varacağını izliyor.

Ama işin tuhafı, toplum, sessiz olduğunu hep bildiğimiz toplum, işin nereye varacağını bilmiyor ama işin bir yere varmasını istemek bakımından o kadar edilgin değil. Şimdiye kadar, yıllardır, yapılan bir yığın ankette (türlü türlü yöntemle, başka başka bölgelerde, çeşit çeşit toplumsal tabakayla yapılmış anketler), toplum AB içinde olmak istediğini yeterince açık ve seçik bir biçimde ortaya koydu.

Koydu da, Türkiye toplumu kendisinin bir şeyi istemesinin, o şeyin olması için yeterli neden olmadığını şimdiye kadar pek çok deneyimle öğrendiği ve artık çok iyi bildiği için, o tenis maçının sonunu merakla bekliyor. Her ne kadar iradesini belli etmiş olsa da, maçın seyircisi olmak zorunda. Maç, zaten, onun için oynanıyor: sonuç, onun istediğinden farklı olduğunda, 'Eh, ne yapalım. Buna karar verenler de haklıymış,' dedirtmek için ona. 'Avrupa iyiydi de, bize uymuyordu. Burası Türkiye' demesi için.

Bütün bunlardan ötürü 175 örgütün deklarasyonuyla sonuçlanan toplantı çok önemliydi. Bunun devamının gelebilmesi, yani toplumun bunu konuşması ve oynanan oyunun

kurallarının ne olduğunu öğrenmesi daha da önemli. Hepimiz, hangi hakemin neye dayanarak hangi kararı verdiğini öğrenelim.

7 Haziran 2002

Gene İdam Konusu

AB süreci içinde 175 örgütün katıldığı ve irade beyanında bulunduğu günde, bununla karşıt yönde bir 'irade beyanı' da Genelkurmay'dan geldi. Genelkurmay'dan gelen bu yazılı açıklama için 'karşıt yönde' gibi bir niteleme kullanmak da ne kadar gerçekçi, bilemiyorum, çünkü oradan gelen mesajlarda da değişkenlik olabiliyor. Ama bu son açıklama en azından medyada 'karşıt yönde' bir mesaj olarak değerlendirildi ve topluma öyle sunuldu. Bu da, konuyla ilgili önceki iyimserlik havasını anında değiştirmiş oldu.

'AB yolunda bir sorunun aşılması' olarak sunulan ve ancak bu şekilde sunulduğu zaman tartışılma imkânı bulan idamın kaldırılması konusu (Öcalan'ın, şunun bunun idamı değil; kendi başına 'idam'), bence, Türkiye'nin şu anda olduğundan daha medeni bir toplum olması yolunda önemlice bir adımdır. İnsan öldürmek kötü bir şeyse, bunu böyle görüyorsak, o halde en başta devlet 'hukuken insan öldürme' tekelinden vazgeçmelidir. Kötü olduğunu kabul ettiğimiz bir şey, devlet yaptığı için iyi olmaz. Türkiye'de 'devlet' denildiği anda bu mantıkla düşünmeye alışmış, alıştırılmış olabiliriz; ama ne yazık ki evrensel mantık, böyle işlemiyor.

Evrensel mantığa pek çok alanda olduğu gibi bu konuda da

uymayan çok sayıda devlet var. Türkiye de onlar arasında bulunmaya kararlıysa, söyleyecek bir şey yok, bulunsun.

'İdam cezası kaldırılmalıdır' demek, şu son trajikomik 'genel af' olayında izlediğimiz türden olayların kural haline gelmesini istemek değildir. Toplum, elbette, genel hukuk kurallarına, ayrıca psikoloji veya sosyoloji gibi bilimlerin saptamalarına göre, 'iflah olmazlığı' konusunda güçlü karineler bulunan kişilere karşı kendini koruma hakkına sahiptir. Dolayısıyla bunları öldürmez (hayata saygısını kanıtlamak üzere), ama ömür boyu tecrit eder. Türkiye'de var olan hukukun bu yönde değiştirilmesinin ilkece çok uygun olduğunu ben de düşünüyorum.

Birkaç günden beri medyada 'ordudan gelen mesaj' diye konuşulan konu buydu ve bence gayet isabetliydi. Aslında son yazılı açıklamada da (tabiî medyada görebildiğim kadarı üstüne konuşuyorum) buna aykırı bir söz yok. Orada da '...mevcut sistemimiz sonucu kanlı terörist katiller dışarıya çıkacak mı?' sorusu soruluyor. Bunun yalnız 'terörist' denilen birileri için sorulmaması gerekir bence. Hele şu son bir iki günde ırzına geçtiği iki kadını öldürmüş bir katilin afla 'dışarı çıkması' medyanın gündeminden topluma yansımışken... Anlaşılan devlet gene, her zamanki gibi, kendine yöneldiğini düşündüğü eylemlerle meşgûl, öncelikle. Ama, her neyse, terörist veya Alanya'daki bu 'vatandaşımız' gibi, devlete değil de yabancı kökenli turistlere musallat 'kanlı katiller' çeşitli aflarla serbest bırakılmamalıdır.

Bu konuda toplumda da pek fazla kafa karışıklığı olduğunu sanmıyorum. Toplum gibi kocaman bir öznenin düşünceleri de, bunları dile getirme yolları da kendisi kadar karmaşıktır. Ama fıkrayı hepimiz biliriz: ırzına geçen herifin sokakta serbest dolaştığını gören kadın bunun nasıl olabildiğini sorar. 'Devlet af çıkardı' diye cevap verirler. O zaman kadın soruyu değiştirir: 'Bu herif devleti mi, yoksa beni mi...?' Onun için 'Bu soruları bu konularda toplumu yönlendirmeye çalışanlara sorun' sözü bana çok anlamlı gelmiyor. O 'yönlendirmeye çalışanlar'dan biriysem, cevabım net ve zaten baştan belli: Cezalar

ceza olmalı, belirli suçları işleyenler aflardan yararlanmamalı, cezasını çekmelidir. Bu da bir süre önce 'TSK'nın görüşü' olarak bize yansıtılandan farklı bir şey değil zaten.

8 Haziran 2002

Yapmak veya Yapmamak

Genelkurmay'dan gelen yazılı açıklama üstünde durmuştum. Onunla birlikte, 'Zirve', 'Bahçeli'nin sözü', 'Çiller'in tavrı' derken, Avrupa sürecinde şimdiye kadarki en ciddi frene basıldı. Bunların 175 örgütün biraraya gelmesiyle zamanlaması da son derece ilginç oldu. AB sürecinde 'fazla zaman kalmadığı' sık sık söyleniyor. Bunu abartanlar da olabilir, ama zamanın daraldığı yanlış değil. Şu sıralarda Avrupa'da sağ dalga yeniden yükselmiş gibi görünüyor. Fransa'da, Almanya'da yapılacak seçimlerden sonra ortaya çıkacak yeni bileşimlerin, Avrupa'da Türkiye'yi mutlaka görmekte ısrarlı olmayacağını tahmin etmek zor değil. Bu da, zamanın iyi kullanılması gerektiğini gösteriyor.

Zaman dar, çünkü Türkiye şimdiye kadar bir şey yapmadı. Bir şey yapmadık, yapılacak ve yapılmayacak üstüne ciddi bir şekilde tartışmadık. Bu açıdan bakıldığında aynı politika devam ediyor. Eylem biçimimiz gene 'bir şey yapmamak.'

Bu koşullarda, Genelkurmay Genel Sekreterliği'nden gelen açıklamanın tam da bu doğrultuda bir işlev gördüğü, kendisi neyi amaçlamış olursa olsun, bu konjonktürde bu 'işe yaradığı' söylenmelidir.

'Şunu şunu söyleyen varsa, gidin onlara sorun' önerisinde

bulunmak, sonuçta, 'Bir şey yapmamak' anlamına gelir. Bunu söyleyen, açıkça, 'Bir şey yapılmasın' demiş olmuyor. Ama var olan durumda, bu durumun gerektirdiği enerjiyle 'Şu iş yapılsın' dememek, bir şeyin yapılmamasına yol açıyor. Ayrıca, şu son konjonktürde açıkça görüldüğü gibi, 'Avrupa'ya hayır' diyenler zaten yeterince etkinler. Sivil toplumdan gelen 'Avrupa'ya evet' sesleri de onlar için sorun değil. Oradan o sesin geldiğini ve geleceğini zaten biliyorlar ve buna karşı ustalıklı bir manevrayla işleri çıkmaza sokmayı planlıyorlar.

Sonuc olarak Türkiye garip ve ilginç bir 'kilitlenme' yaşıyor. Sanki kimse 'Bir şey yapalım' iradesinde bulunmaya, 'Yapalım' demeye cesaret edemiyor. Buna en yakın olanların bile, 'yapalım' kelimesinin üçüncü hecesine vardıklarında, sesleri düşüyor ve bir an duraklayıp, sonuna bir de 'mı?' ekliyorlar. Kaşlar çatılıyor, herkes düşünceye varıyor. Belki o ortamda kimse çıkıp 'Hayır. Yapmayalım' demiyor. Ama, 'Evet. Yapalım' denmedikçe, sonuç aynı yere varmış oluyor.

Bu kilitlenme içinde olanlar, toplumun siyasî seçkinleri: Siyasî partiler, devlet kurumları. Elinde bir işin yapılmasının gücü, anahtarı olmayan kesim, işte 175 örgüt, 'Yapın' diye sesleniyor. Oldukça küçük bir kesim de, gene net bir şekilde, 'Yapmayın' diyor. Ama sonuçta bu felç durumu aşılamadığına göre, bu durumu yaratanlar da söz konusu seçkinler olmalı. Böyle bir durumda, oyunda yer alan aktörlerin birbirini kollaması (Çiller'in yapılan zirveye katılmaması ve katılmamak için bulduğu açıklamalar bunun çok tipik ve çok net bir örneği), birbirlerini ancak 'durdurma' yönünde etkileyebildiğini gösteriyor. Sonuçta, her sorun alanında, 'Hele biraz duralım', 'Hele bir bekleyelim' dışında bir tavır oluşamıyor.

Bir yanda, 'Avrupa hedefi millî politikanın gereğidir' türünden sözler söyleniyor. Bu doğruysa, bunun gerektirdiği davranış biçimi öyle esrarengiz, anlaşılmaz bir şey değil. Ama nedense, esrarengiz kalıyor.

9 Haziran 2002

Çeşitli Takvimler

Son zamanlarda AB ile ilişkilerimizde sık sık sözünü ettiğimiz bir 'takvim' konusu var. Bu ilişkide yer alan pek çok şey gibi bu 'takvim' de duygu yüklü (bizim açımızdan) bir ideolojik direnç veya inatlaşma noktası olmaya aday. Aynı zamanda, Türkiye'de gittikçe daha çok kişi veya çevre, 'AB bize bir takvim versin' demeye başladı. Şimdi, gazetelerde aynı sözün Berlusconi ve Piquet'nin ağzından da çıktığını görüyorum.

Aslında, AB ile resmî ilişkimiz içinde, böyle bir kavramın yeri yok. Bu, olmasını bizim istediğimiz bir şey. Ama bizim bu talebimiz de 'karşı taraf'ta olan bir tavrın yansıması veya tepkisi olduğu için önce bu konu üstünde biraz duralım.

AB ile Türkiye'nin ilişkisinde çok-taraflı bir güvensizlik tavrı var. Bu güvensizliğin Türkiye ucunu şöyle özetlemek mümkün: "Bizden, birçok önemli alanda birçok önemli değişim yapmamızı istiyor, bunu şart koşuyorsunuz. Peki, bunları yaptığımızda AB üyesi olacağımızın bir garantisi var mı? Bizim böyle bir 'garanti'ye ihtiyacımız var. Bize, giriş için 'müzakere'nin başlayacağı bir tarih verirseniz, bu o 'garanti'nin yerini tutar; biz de, önümüzü görerek, yapmamız gerekenleri yaparız."

Böyle açıklanınca, oldukça makûl bir talep olduğu söylenebilir. En sağlam dayanağı da, Avrupa'da Türkiye'nin katılması-

nı istemeyen çeşitli güçler. Bunlar gerçekten var ve belirli konjonktürlerde belirleyici olabiliyorlar. Dolayısıyla, onların ağır bastığı bir dengede, Türkiye'yi hiç de 'centilmence' olmayan birtakım katakullilerle savuşturabilirler.

Türkiye'de içtenlikle AB ile birleşmekten yana olup da olguların bu yana çekilmesinden korkan kesimler var, aynı zamanda AB bütünleşmesine içtenlikle karşı olup bunu bir 'değişmeme' gerekçesi olarak kullananlar var. Onların ağzındaki söz, 'AB bizi içine almaz, istediklerini yaptırır, sonra gene reddeder.' AB'nin bütün bunları niçin yaptığını açıklamaya sıra gelince, 'polisiye'den 'bilimkurgu'ya uzanan hayal güçlerine göre çeşitli komplo senaryolarını üretiyorlar. Onların çabaları aslında işin ne olduğunu bilenleri pek fazla etkilemiyor -işin olmamasından yana kamuoyunu etkilemekle yükümlüler.

Oysa aslında, AB'nin bize vermek zorunda olduğu bir 'takvim' yok; daha doğrusu, 'takvim' bizim elimizde. 'Takvim verilsin' diye söylenmekle vakit geçirileceğine, başta idam, yapılması gerektiğini herkesin bildiği bir şeyler yapılmış olsaydı, beklenen takvimin talep edilen tarihi de çok daha fazla yaklaşmış olurdu.

23 Haziran 2002

İdam Seçim Kazandırır

Milliyet'te Bülent Arınç'ın MHP, Bahçeli ve idam konusu üstüne söylediklerini aktaran bir haber okudum. Okuduğumdan şu özet-sonucu çıkardım. MHP, idamın kaldırılması için yapılabilecek işlerin yolunu tıkıyor. Bunu yapmasının başlıca nedeni, anladığım kadarıyla (çünkü burası açıkça belirtilmiyor) hükümetin sonunun geldiği ve seçime gidilebileceği tahmini. Böylece MHP, idamın kalkmasını önlemiş parti olmanın kazandırdığı prestiji yaklaşan seçimde oya çevirmeyi umuyor.

Bülent Arınç'ın yorumu bu. Doğru mudur, değil midir, bilecek durumda değilim. Şüphesiz çok önemli bir konu bu, ama bana bu yorumun düşündürdüğü şeyler çerçevesinde, buradaki aktörün MHP olup olmaması veya MHP'nin gerçekten bu planı yapıp yapmaması önemli olmaktan çıkıyor. Önemli olan, 'idamın kalkmasına engel olmak' şeklinde özetlenen fiilin, bu toplumda, bir partinin oylarını yükseltmek için başvurabileceği bir fiil olması. Bu tespit doğruysa, durum vahim demektir.

Şüphesiz bunun böyle olabileceğini hiçbirimiz ilkin işitmiyoruz. Pek çok partinin bu konu çerçevesinde aldığı garip tavırlarda (Bülent Arınç'ın AKP'si dahil) böyle olduğu tahmininin rol oynadığını görüyoruz. Gene de bu son iddia durumu daha çarpıcı bir şekilde sergiliyor. Söz konusu parti böyle bir

şey yapmıyor olsa bile, siyasetin içinden birileri, idamı desteklemenin, bir partiyi iktidara taşıyacak belli başlı bir politika olduğunu ciddiyetle düşünüyorlarsa, gerçekten ürpertici bir durum. Yazık, böyle bir topluma! MHP, evet şu ya da bu hesapla, idam konusunda böyle bir rol oynuyor. Bundan ötürü de AB'den yana medyada suçlanıyor; yapılması gereken temel işlerden birinin yapılmasını engelleyerek AB üyeliğinin yolunu tıkadığı için. Bütün bunlar kendi başına, kendi çerçevesi içinde doğrudur. Ama yukarıdaki tespit gerçekten geçerliyse, o zaman bütün bu işlerde MHP'nin rolü birdenbire azalıveriyor. Çünkü idam cezasının uygulandığı bir ülke olmayı tercih etmek, idam gibi bir şeyden yana olmak, insanî değerlerle ilgili bir tutum sahibi olmak anlamına gelir. Toplumun tutumu buysa, AB'nin temsil etmek iddiasında olduğu değerler, bu toplum için geçerli değildir. O zaman da MHP'ye veya herhangi bir partiye, 'Vay, yolu tıkadınız! Biz Avrupa'ya gidiyorduk, ama sizin yüzünüzden gidemedik' diye çatmanın fazla bir anlamı kalmıyor.

Bu aynı toplum, karşısına anket yapan birileri çıkıp 'AB'ye katılmamızı istiyor musunuz?' diye sorunca, yüzde 60'ından yüzde 80'ine 'evet' cevabı verebilir. Ama bu yüksek oran, toplumun AB'nin bir parçası olmaya hazır hale geldiğini göstermez -hele aynı adamlar aynı zamanda 'İdam bize lazımdır; zinhar kalkmasın' diyorlarsa.

Bütün sorunlarda, bellediğim nihai hakem, toplumdur. Toplumun verdiği karara hak vermek zorunda değilim. Tarih, toplumların yaptığı büyük yanlışların örnekleriyle dolup taşıyor. Ama, yanlış da olsa, verilen karara saygı duymak zorundayım -'saygı duymak' o kararla sonuna kadar mücadele etmeye de engel değil. Böylece, 'Kapatalım bu tartışmayı. AB bize göre değil' dediğim sonucuna gelebiliriz. Bu çerçevede öyle demiş oluyorum da. Ama sorunun bundan ibaret değil, bundan çok daha karmaşık olduğunu düşünüyorum. Bu karmaşıklığın ögeleri üstüne, bilerek, bir şey söylemedim, çünkü 'toplumun kararı'nın önemini vurgulamak istiyordum. Ama toplum bu 'karar'ını nasıl veriyor? Önüne hangi tercihler konuyor?

28 Haziran 2002

İdam ve 'Seçkinler'

Bugün AB içinde bulunan ülkelerin hiçbirinde idam cezası kalmadı. Böylece bu da AB'yi karakterize eden özellikler arasına girdi. Girdiği için, yeni adaylara da yasalarında böyle bir şey hâlâ varsa artık çıkarmaları gerektiğini söylüyorlar.

Peki, bu durum, bu koca birlik içinde yer almış bütün toplumların, yekvücut olarak, 'idam cezası'na karşı oldukları anlamına geliyor mu? Hiç sanmıyorum. Bütün bu toplumlarda değişen derecelerde güçlü muhafazakâr, milliyetçi, faşist veya faşizan siyasî akım ve örgütler var. Oralarda birçok kişinin idama hattâ şiddetle taraftar olduğunu tahmin edebiliriz.

Ama böyle tahminlere gelmeden, somut bir örnek üstünde durabiliriz: Birleşik Krallık bu uygulamayı kaldırmışken, başbakanlığı sırasında Thatcher geri getirmek istedi (polis öldürenlere uygulanmak üzere) ve bunun için bir referandum talebinde bulundu. O sıralarda, böyle bir referandum yapılacak olursa çoğunluğun Thatcher'ı destekleyeceği tahmini yapılıyordu. Ama referandum yapılmadı, çünkü konuyu referanduma götürme önergesini İşçi Partisi'nin yanı sıra çoğunlukta bulunan Muhafazakârlar içinden birçoğu da reddetti. Yani İngiltere'de idamın halk tarafından geri getirilmesini seçkinler önledi.

Demokraside nihai hakemin halk olması gerektiğine inanı-

rım, ama seçkinlerle halk herhalde daha uzun zaman sürecek bir denge oluşturur ve bunun içinde bir çeşit işbölümü de uygulayabilir.

Polisini silahsız gezdiren Birleşik Krallık toplumunda Thatcher'ın planladığı biçimde referandumu getirmek halkın beklediği duygusallığı göstermesine kolaylıkla yol açabilirdi. Muhafazakâr parlamenterler buna da meydan vermek istemediler. Ama iş Parlamento'da kapatıldıktan sonra toplumda ciddi bir tepki veya talep de görülmedi. Demek ki, halk, kendi seçtiği seçkinlerin bu şekilde karar vermiş olmasını tartışma konusu yapmaya gerek görmüyordu. Demek ki, 'Ille idam uygulaması geri gelsin' diye halktan kaynaklanan ciddi bir talep yoktu. Bu bir paradoks gibi görünse de aslında normaldir. Bir toplumun önüne, belirli bir gerilim ortamında getirip bir sorunu koyduğunuzda, buna uygun bir cevap almanız normaldir. Ama aynı toplum, değişik koşullarda aynı konuya bambaşka biçimde de tepki gösterebilir.

Böyle durumlarda medeni ölçülerin aşınmaması için sorumluluk göstermek, sık sık toplumun seçkinlerine düşer. Amerika'nın falan devletinde hâlâ idam uygulaması var, filan devletinde yoksa, arada mutlaka eğitim farkı ve benzeri etmenlerin rolü vardır, ama birindeki insanların iyi insanlar, ötekindekilerin de kötü insanlar olduğunu düşünemeyiz. Farkın ortaya çıkışında, çok büyük bir ihtimalle, seçkinlerin davranışının bir payı oluyordur.

"Ortada 'İdam isteriz' diye ter ter tepinen bir halk varsa konu kapanmıştır" anlamında bir şey söylemiştim. Öyleyse, gerçekten de kapanmıştır, yapacak bir şey olduğu kanısında değilim. Burada, her koşulda ve ilke düzeyinde, 'idam cezası mutlaka olmalı ve uygulanmalı' diyeceklerin, sözünü ettiğim dönem Britanya'da olanlardan yüksek bir sayı oluşturacağını sanmıyorum. Türkiye'de bu sorun hâlâ var, çünkü sorunu aslında seçkinler yaratıyor ve sürekliliğini sağlıyor. Seçkinlerin her zamanki tavrına uygun olarak, aynı zamanda bunu 'kitlelerin talebi' diye pazarlıyorlar.

Sorun, toplumun önüne nasıl konuyor?

29 Haziran 2002

Özgür Tartışma Ortamı

İdam cezasının çağdaş medeniyet ilkeleriyle bağdaşmadığını ve kalkması gerektiğini ben şahsen yetmişlerden beri tartışırım. İdama üç kurban veren AP'liler buna rağmen bu cezadan vazgeçemezlerdi. Herhalde varlığı onlara tuhaf bir güven duygusu veriyordu. Benim için anlaması güç bir şey.

Sakin bir havada tartıştığımızda, bu cenahtan insanlar düşüncelerine siyasî bir gerekçe göstermekten kaçınır, 'Kan davası olan bir toplumda idamın kaldırılmasını savunmak güç bir pozisyondur,' türünden, hukuki görünümlü olmasına çalıştıkları argümanlar getirirlerdi.

'Kan davası' ya da her neyse o -hiçbir suç için hiçbir cezanın caydırıcı olmadığı ortada. Bunun istatistiklerini tutanlar, rakamları bilenler var.

Oralara girmeyelim. Sonuçta, bu yönetici seçkinler, idamın kalkmasına hiç yanaşmadılar. Bugün bunu AB bağlamında tartışıyoruz ve idamın kaldırılması için öne sürdüğümüz argümanlar arasında en fazla pratik ağırlık taşıyanı, en fazla 'kıymet-i harbiyesi' olanı, bunun AB ilkelerine aykırı olması.

Utanç verici bir durum, gerçekten. Şu siyasî seçkinler sayesinde dünya tarihinin şu aşamasında, bu konuyu, 'İdamı kaldırmazsak Avrupa bizi kabul etmezmiş' terminolojisiyle konu-

şuyoruz. Bundan daha utanç vericisi de eksik değil ama, bunun 'alternatif'i, hem de 'mertlik ve gurur' kokan alternatifi, 'Avrupa defolsun gitsin. Biz, sevgili idamımızla yaşayacağız,' demek. Sanatçılar, yazarlar, aydınlar, genellikle, bu günahı ve bu onur kırıcı vebali paylaşmadılar. Ama belirli inanç sahipleri arasında, 'siyasî seçkin' sıfatını taşımadan buna katkıda bulunanlar hep vardı.

İslâmcılar, 'Kuran'da var' diye, hiçbir zaman bunu ciddiyetle tartışmak istemediler. Ve bir milliyetçi profesörün anı kitabında okuduklarımı hatırlıyorum. Çocukluğunun geçtiği kentte zaman zaman yakalanan bir eşkıyayı hükümet konağının önünde asar, cesedini de herkes görsün diye bırakırlarmış. Bu edebiyat profesörü, dili dışarı uğramış, gözleri pırtlamış bu cesetlere çocukken dehşetle baktıklarını hatırlayıp "Bizde devlet saygısı böyle başladı" diye bir cümle kurabiliyordu. Bu da bir 'seçkin' katkısı, işte.

Şimdi idam, olabilecek en feci biçimde tartışılıyor. Bütün medya, her an, topluma Öcalan'dan nefret etmenin en birinci vatandaşlık görevi olduğunu anlatıyor ve çeşitli duruma uygun aktörler de gerekli ayinlerini yerine getiriyor. Çok iyi bildiğimiz teknikle, iki ucu olan bir yayın, kesintisiz, sürüyor: "Koroya katıl, bizden ol/Aykırı ses çıkarırsan olacaklara hazır ol!"

Sahne gerisinde bu oyun oynanırken, ön planda, idamın kaldırılmasının doğru olup olmadığını tartışacağız.

Nitekim, hemen en çirkin demagojiler, en ufak bir utanç duyulmadan, yapılıveriyor. Bülent Arınç'ın eleştirisine karşılık MHP'den biri AKP'nin aslında Öcalan'ı kendine başkan yapmak isteyeceğini söyleyebiliyor.

Öcalan daha orada burada gezerken, aklı başında bir insan (ve her nasılsa bakan), 'Gelin, şu idamı kaldıralım' demişti. Üstelik o zaman bunun gerekçesi tam da şimdikinin karşıtı olacaktı (yani, en fazla intikam talebinde bulunanların bile sesini kesecek bir gerekçe olması anlamında); çünkü, Öcalan'ın bize teslim edilmesini sağlamak için bu uygulamayı kaldırıyor olacaktı.

'Siyasî seçkin' bunları düşünen, sıraya koyan, gerçekleştiren

insan demektir. O dönemde, Meclis'te birkaç kişi, 'Yaa, sahi iyi olur' dedi, kısık sesle, ama hiçbir şey yapılmadı. Bu iradesiz, geleceksiz, omurgasız 'siyasî seçkinler' dünyasında her zaman olduğu gibi, önerinin unutulma ırmağına düşüp uzaklara sürüklenmesi sağlandı.

Onun için şimdi konuşuyoruz. 'Kaldırmazsak AB bizi almaz!' 'AB kim oluyor, ben Türküm!' Demek ki istenen buymuş.

30 Haziran 2002

'Konvertibilite'

Bizim kuşağın hayatının büyük bir kısmında, Türk parası 'konvertibl' değildi, olması da düşünülmezdi. Devlet, hükümet, karar verir, bizim liraya bir değer biçerdi. Bu değerin dünyada geçerli bir paraya göre, doğal olarak dolara göre biçilmesi gerekliydi. Bizim kuşak, hükümet kararıyla, bir doların dokuz lira etmeye başlaması gibi bazı sarsıcı olayları yaşamıştır.

Devletin biçtiği bu değer, yalnız memleket içinde geçerliydi. Bunun için devlet 'sübvansiyon' uygulayarak belirli işlemlerde parasını o düzeyde tutmaya çalışırdı. Ülke dışına çıkıldığında, içeride geçerli o kuru kimse Türk Lirası'na ödemezdi. Zaten Türk Lirası alan da bulunmazdı.

Sovyetik rejimlerde de aynı durumla karşılaşmıştım. 1976'da Sovyetler Birliği'ne gittiğimde, bir doların 'resmî' değeri bir rubleydi. Ama 'karaborsa'ya çıktığınızda 20 mi, 25 mi, böyle bir fiyat alıyordunuz.

Derken Özal geldi ve Türk parasının konvertibiliteye uydurulması kuralını koydu. O zamandan beri bu yeni kurala göre yaşıyoruz. Özal bunu niye yaptı? Türkiye'nin dünya piyasasına açılmasını sağlamak için. Sübvansiyonla ayakta tutulan paralar, içedönük, ekonomisinden ideolojisine izolasyonist ülkelerin mantığına uygundu. Orada bile ne kadar uygun olabildiği 1989

sonunda anlaşıldı. Yani nesnel zorunlulukların dayatması ve Özal'ın birçok alanda yaptığı gibi burada da alışılmış kuralların dışına çıkma cesaretini göstermesiyle, biz de para sübvansiyonundan vazgeçtik. Ama Türkiye tarihi boyunca ekonomisini 'nizamı içinde' yürütemediği için serbest bırakılan Türk Lirası'nın değer düşüşü bildiğimiz biçimde devam etti. Uğur Mumcu sık sık bunun esprisini yapardı: "Bir Türk dünyaya bedel. Ama bir Amerikan doları bin bilmem kaç Türk Lirası'na bedel!" Bugünleri görebilse, '2 milyon' gibi bir sayı telaffuz etmesi gerekecekti.

Özal'ın bu uygulamasıyla Türk Lirası konvertibl olmasına konvertibl oldu (bunun da ekonomide bazı faydaları var, anlaşılan. İhracata yarıyor vb.); ama işte bu kadar oldu. Yurtdışında herhangi bir döviz bürosuna girip Türk Lirası satmaya çalışın, acaba ne cevap alırsınız?

Bu bilinen hikâyeleri böyle uzun uzun anlatıyorum; çünkü 'konvertibilite' denen bu nesnenin, ait olduğu ekonomi alanının dışında, çok daha geniş simgesel bir anlam alanı olduğunu düşünüyorum. Yalnız parayı değil, pek çok şeyi, hemen hemen her şeyi, bu 'konvertibilite' açısından düşünebiliriz.

Ayrıca, bugün AB, yarın globalizasyon, biz ne kadar direnirsek, inat edersek edelim, sonunda bu süreci kimse tersine çeviremeyeceği için, kendimizi orada bulacağız ve sahip olduğumuz her şeyin (örneğin 'siyasî sistem'in ve 'millî ideoloji'nin) ne kadar 'konvertibl' olduğunun hesabını yapmak zorunda kalacağız.

Böyle olunca, sahip bulunduğumuz pek çok şeyin aslında sübvansiyonla ayakta tutulduğunu ve 'millî sınırlar' dışına çıkıldığında buradakinin çok altında bir fiyata düştüğünü ve bu düşüşe rağmen alıcı da bulamadığını göreceğiz. Hattâ, düşünüyorum da parada 'konvertibilite'yi seçmiş olmanın sonuçları mı içimizden birçoğunu böylesine korkutuyor, diyorum. Ya manevi sınırlar da kalkar ve manevi değerler de dünya standartlarına göre ölçülmeye başlanırsa, halimiz nice olur? Allah yazdıysa bozsun! Allah bu talihsiz millete böyle çetrefil konularda yardımcı olsun!

27 Temmuz 2002

Yüksek Gümrük Politikası

'Yüksek gümrük politikası' da izolasyonist Türk milliyetçiliğinin ('millet-devletçiliği'nin) benzer bir olgusu ve simgesidir.

18. yüzyıldan beri dünyada bilinen ve uygulanan bir 'sanayileşme' modelidir, millî sermayeyi ve girişimciyi, daha gelişkin ve güçlü sınai ülkelerin rekabetinden korumak için, 'yüksek gümrük politikası' uygulamak. Bir süredir dünyada bunun başka yolları da olabileceği tartışılıyor, ama çok uzun süre bu anlayış rakipsizdi. Biz de bunu uyguluyorduk (tam tersini yapıp kapitülasyona izin veren Osmanlı'ya lanet okuya okuya).

Model mantık düzeyinde tutarlı ve inandırıcı da, her nedense her zaman çok parlak sonuç vermeyebiliyordu. Galiba modelin yanı sıra, 'girişimci' dediğimiz o kişinin yeteneği de önemli bir etmen. Adamda o yetenek yoksa, gümrük mümrük, ne yapsan olmuyor.

İnsan sanayileşmeyi niçin ister? Sanayi bir kere istihdam yaratır, istihdam ettiği insanları da makûl bir refah düzeyine getirir (iddiasız, kapitalist bir düzenden söz ediyoruz). Toplumun ihtiyacı olan malları gene toplumun içinde üretmiş oluruz. Bu üretimin niteliğini gitgide yükseltiriz ki, bu da teknolojik gelişme gösteriyoruz demektir. Ayrıca bu malların maliyetini düşürür, toplumun ucuz tüketim yapmasını sağlarız. Ayrıca, böylece

oluşan bu değerden vergi verilir, böylece... Her neyse, evet, iktisadın birinci sınıfının birinci ders saatinde anlatılacak şeyler.

Peki. Bir ülke bu amaçla gümrük duvarlarını yapmış, yükseltmiş, bu sonuçların gerçekleşmesini bekliyor.

Aradan geçmiş şunca yıl. Nitelikli bir üretim hâlâ yok. Aldığınız mal iki gün sonra elinizde kalıyor. Niteliksiz olmasına karşılık, öyle ucuz da değil. Gümrükler rekabeti engellediği için, adam neredeyse tekel olarak duruyor, niteliksizlik tekeli kurmuş, fiyatlarla da oynuyor. 'Eh, hiç değilse istihdam' diyorsunuz, ama bu derme çatma üretim, derme çatma işyerinde, derme çatma makinelerle, üstelik topu topu üç-beş adamla yürüyor. O üç-beş adam hayatından memnun mu? Vallahi, sendikalaşmaları engelleniyor. Böyle olunca patron ara sıra bahşiş veriyor. Vergi?.. Neyse, uzatmayalım.

Dünyada böyle çok ülke vardı. Hâlâ da var. Türkiye de aslında bu çizilen resmin çok uzağında değil. Bunların hepsi oldu. Bunlar olurken bu kısırdöngüleri yırtan ve başka standartlara geçenler de oldu, özellikle geçmeyenler de. Ama sonuçta, bütün bir ülkenin performansını ele alıp değerlendirdiğinizde ve bu performansı benzer yapıda ve kapasitede başka ülkelerin yaptıklarıyla kıyasladığınızda, Türkiye bu hesaptan pek de başarılı çıkmıyordu.

Bu ekonomiden alınma konular beni 'ekonomi olarak' fazla ilgilendirmiyor. Bu modellerin düşünce, kültür üretiminin biçimleri üzerindeki belirleyici etkisi ilgilendiriyor. Onun için 'paranın konvertibilitesi' veya 'gümrük koruması altında sanayileşme' gibi kavramları, toplumun entellektüel -sanatsal- kültürel alanlarda varoluş biçiminin 'simge' veya 'metafor'ları olarak anlamlı buluyorum. Çünkü yukarıda biraz parodi halinde anlatmaya çalıştığım 'ekonomik hayat'tan daha da vahim olan, gümrükle korunmuş bir 'iç piyasa' için üretilmiş bir 'entellektüel hayat'a mahkûm edilmiş durumdayız.

AB veya küreselleşme gibi şeyler asıl

2 Ağustos 2002

İç Piyasaya Özel

Çetin Altan'ın öteden beri 'Türk'ün Türk'e propagandası' dediği bir şey vardır: sesimizin son avazıyla, 'Türk gibisi yoktur' filan diye bağırarak bunu yapar dururuz. Bir başkasını ikna etmek gibi misyonu yoktur bu propagandanın; aslında Türk'ü dahi ikna etmesi beklenmez. Ama kültürümüzün 'zorunlu hareket'lerinden biri haline gelmiştir. Kendi süresi içinde yerine getirilmesi gerekir.

Benim 'gümrük' veya 'döviz kuru' metaforlarıyla anlattığım da aynı şey: burada 'tedavül'de bulunan, herkes alıştığı için kimsenin yadırgamadığı, alıp kabul ettiği, ama sınır kapısından çıkınca hiçbir alıcısı kalmayan 'düşünce'lerimiz. Bunların başında Ermeni kıyımı konusu gelir. Şimdi, nedir bu konuda savunduğumuz? Diyoruz ki aslında böyle bir şey olmadı, Ermeniler birkaç basit olayı şişirip bu hale getirdiler. Dünya kamuoyunu bu yalanlarla kandırıyor, bize düşman etmeye çalışıyorlar. Bu, değil mi, savunulan? Kaba hatlarıyla? Evet, bu. Şu halde sorun büyük ölçüde 'dışarıda'. Yani, dünya kamuoyunun bu yalanlarla kandırılıp aleyhimize döndürülmesine engel olmak. İyi, o halde, buyurun yapın bunu. Kim engel oluyor?

Bu lakırdı açıldığında hemen raftan çekilip indirilen bir klişe vardır. 'Adamlar para döküyor, binlerce sayfa yazı yazıyor,

her tarafa yayıyorlar...' Vee, 'biz hiçbir şey yapmıyoruz.' Sorun bu yani. Bizim bu tembelliğimiz. Yıllardan beri bunu dinlerim. Ayrıca, yıllardan beri üniversiteler bu alanda çalışmayı teşvik eder -'teşvik etmek' ne kelime! Neredeyse zorunlu kılar. Bir yığın bir şey de üretilir aslında. 'Biz hiçbir şey yapmıyoruz!' yakınması son derece yersizdir. Kıyamet gibi sayfa doldurulmuştur.

Ama, nedense bunların da gümrük duvarı arkasında ürettiğimiz o mallar gibi, alıcısı yoktur. Bunların çoğunu yabancı dile çevirme zahmetine de girmemişizdir. Çünkü bütün bu 'iç' patırtıya rağmen, o malzemenin dışarıda ancak aleyhte sonuç vereceğini, bu işin içinde olanlar, çok iyi bilirler.

İçeride, malûm kalemşorlar, malûm edebiyatlarını yaparlar. İçimizden biri, çıkıp bu kıyım söylentilerinin doğru olabileceğini imâ etme cüretinde bulunmuş biri varsa, gene sesini çıkarmışsa, hemen onu linç etmeye milleti ve 'sevgili okuyucular'ını çağırırlar. Onların bu kıyım söylentilerini yalanlama üslûplarında 'acaba' filan yoktur. Dışişleri'nin bu konuda savunmak istediği pozisyonla herhalde bir yakınlığı bulunması gereken metinlerde, örneğin Kamuran Gürün'ün yabancı dillere de çevrilmiş kitabında söylenenlerle de ilgisi yoktur onların söylediklerinin.

Durum bu kadar aydınlıksa, yalan ve iftira bu kadar açıksa, buyurun ikna edin dünyayı. Bir zahmet, kandırılan bu zavallı insanlara işin doğrusunu anlatır. Diliniz yetmeyebilir, zararı yok, Türkçe yazın siz ve doğruyu kanıtlayın. Birileri mutlaka tercüme edecektir; bu ikna edici argümanlarınızın dünyada bilinmesine katkıda bulunacaktır.

Ama böyle şeyler olmaz tabiî. O kalemşorların görevi dünyayı ikna etmek filan değil yurtiçinde bu konuda terör yaratmaktır. Sonuçta bu edebiyatla dünyada kimsenin ikna olmayacağını onlar da patronları da çok iyi bilirler. O durumu açıklamak için de 'Türk'ün Türk'ten başka dostu yok' dersin, olur biter.

Bu vahşi dil, bu saldırganlık, bu linç çığırtkanlığı, 'iç piyasa' içindir. Bu iktidar anlayışına 'bilgi düzeyi' bu kadar, 'duygusal

eğitimi' bu kadar, 'siyasî kültür'ü de bu kadar bir 'halk' lazım. Onlar dünyayı hiç bilmemeli, dünyanın kendilerinin düşmanı olduğu inancıyla yaşamalı ki, burada bu iktidar kıyaslanmadan, tartışılmadan yürüsün.

Bu iktidarımızı sorguya çekecek toplum istemiyoruz. Bizim otoritemize karşı yabancıdan destek alan toplum istemiyoruz. Bunun için, gerekirse lobotomi de uygularız topluma, alimallah! O ameliyatı yapmasını bilen uzmanlarımız var, elhamdülillah!

3 Ağustos 2002

Sevinçli Bir Gün

2 Ağustos 2002 günü TBMM çok önemli bir iş yaptı ve uzun bir süredir tartışılan, 'Olacak mı, olmayacak mı?' diye üzerinde spekülasyon yapılan, AB'ye giden yolun önünü açacak yasaları çıkardı. Bunun gerçekleşmesinin Türkiye'nin yararına olduğuna inananlardan olduğum için doğrusu sevinçliyim. Iyi bir iş yapılmışsa, bu iyiliği teslim etmek, yapanları kutlamak gerekir. Bakıyorum, medya da, bunu yapmış: bazen gazetenin başlığıyla, bazen tek tek yazarların ağzından.

Öte yandan, bu olan iyi şeyin sevinciyle kendimden geçmem ve sağa sola, yarın niçin olduğunu açıklamakta güçlük çekeceğim övgüler yağdırmam gerekmiyor. Bizler Türkiye'de pek çok şeyin anlamsız ve açıklanamaz bir biçimde kötü gitmesine çok alışmışız herhalde; o zaman da iyi bir şey olunca sevinçten ne yapacağımızı şaşırıyoruz. Şöyle bir düşünecek olursak, olanlar, çoktan beri olması gereken şeyler. 'Nihayet oldu' diye sevinmek anlaşılır bir durum ve seviniyoruz elbette; ama işin bu tarafını da unutmamak gerek. Çok zaman olduğu gibi gene kaybolan eşeği bulmuş durumdayız.

Bir süreden beri, Türkiye'nin 'iradeler terazisi'nde AB'den yana ağırlığın arttığını hissediyordum. Bunun böyle olması şüphesiz 'aklın yolu'nun kazanıyor olması demekti. Bu toplu-

mun selametinin burada olduğu çok açık. Ama öbür cephe de güçlü ve etkili konumlara sahipti. Sonuçta, Orwell'in klasikleştirdiği formülle, 'bütün iradeler eşit ama bazıları daha eşit' ve bu daha eşit olanları 'Avrupa iyi olur' deyince bu noktaya vardık.

Ortada bir hükümet olsa, tahmin ediyorum, bu iş çok daha fazla zora girebilecekti.

'Siyaset yapan Türk'ün refleks haline gelmiş davranış biçimleri, olması gereken işi değil, siyasî rakibin davranışlarını düşünme alışkanlığı vb... Kim bilir neler görecektik. Ama zaten seçime gidiliyor olması sanırım işi kolaylaştırdı.

Şimdi önemli olan, 'lafının adamı olmak' deyimiyle açıklayabileceğim noktaya gelmek. Bu yasaları böyle geçirmekle, 'Biz şöyle şöyle bir toplumuz' demiş olduk. Peki, sahiden öyle bir toplum muyuz?

Ve tabiî bu işler olurken, Meclis'imizde vekillerimiz bir yandan olan bu işleri tartışıyor ve 'düşünce'lerini açıklıyorlardı. O tartışmalarda söylenenlerden bazıları gerçekten ürkütücüydü. Toplantıda olduğum için Meclis'teki süreci televizyondan izleyemedim. Ama gazetelerden, Çiller'in (malvarlığıyla) 'frikik verdiği'ni okudum. Oktay Güner'le ağız dalaşlarını, 'siyasî travestilik' hoşluklarını okudum. İnsan bu ülkedeki siyaset üslubuna bakınca, Tansu Çiller'in bile haklarını savunmak durumunda kalabiliyor.

Öte yandan, azınlık vakıflarının malları tartışılırken (böyle bir şeyin tartışma konusu olabilmesi de kaybolan eşeğin bulunmasına iyi örnek), MHP'li adamın 'Vatan toprakları Ermenilere, Rumlara, Yahudilere peşkeş çekiliyor' diye konuştuğunu kendi kulağımla işittim.

Evet, biliyoruz, bu ülkede bu adamlar da hep vardı, bugün de hâlâ var. Ama biz, geçirdiğimiz şu yasalardan sonra, 'söylediğimiz sözün adamı' olmayı başaracak mıyız? Önemli olan bu.

4 Ağustos 2002

İzolasyon

Yıllar önce taksiyle bir yere gidiyordum, yol kapandı. Bir süre bekledik. Baktık, öyle normal bir trafik tıkanması değil, başka bir şey. Miting, yürüyüş filan mı? Yok, o da değil. Zaten nedeni az sonra anlaşıldı. Devlet büyükleri bir yerden gelmiş, bir yere gidiyor.

Eskiden, 'çocuktan al haberi' diye bir laf vardı. Şimdilerde, toplumun 'nabzını tutmak için', 'şoförden al yorumu' vaziyetindeyiz. O günkü şoför ayrıca böyle konuların 'kompetan'ıydı, çünkü uzun yıllar Almanya'da şoförlük yapmıştı. "Ben hep Bonn'da taksi kullandım, abi" diyordu, "Bonn işte! Başkent. Bir gün haberim olmadı, Alman Cumhurbaşkanı bir yere mi gidiyor, ne oluyor!"

Her toplum kendine göre 'iş yapma üslûpları' geliştirir. O üslubun, o toplumda gelişmiş olmasının, gene o toplumun tarihinden ve koşullarından kaynaklanan nedenleri vardır. Bizde devlet büyüklerinin bu tarzda nakl-i mekân etmelerinin kabul edilebilir gerekçesi saldırı, suikast ihtimalidir. Onun için 'tedbir' alınmaktadır. Peki, o ihtimal niye var? Şimdi, burası uzun hikâye... Peki, Almanya'da hiç mi yok? Olabilir, en azından yeterli tedbiri alınmıştır. Ama onlar öyle bir 'üslubu' tercih ediyor.

Önemli olan hangi somut olayın hangi üslûpla yapılıyor olması değil zaten. Bunun, belirli koşullarda, ne kadar ufuk daraltıcı olduğu.

Her toplum kendine göre bir tarz geliştirir, demiştik. Bir alanda geliştirdiği tarz, öteki alandakinden büsbütün farklı olamaz, genellikle olmaz. Onun için, sonuçta ortaya genel bir tarz çıkar. İnsanlar da bu tarza, belki çok farkında bile olmadan, alışırlar. O kadar ki, böyle böyle oluşan bu alışkanlık, kimilerince 'millî karakter' olarak bile algılanabilir.

Oysa her işi yapmanın başka başka tarzları olabilir, vardır da. Başka türlüsünü görmemişseniz, olduğuna dair bir bilgi edinmemişseniz, 'Demek bu iş böyle yapılırmış' der otursunuz. Hani, 'Allah'ın emri' gibi, başka türlüsü düşünülemeyecek bir durum.

Biz o gün tıkanmış, durmuş trafikte, devlet büyüklerinin geldikleri yerden gelip gittikleri yere gitmelerini beklerken, yan yana, sıra sıra dizilmiş onca otomobilde oturanlar durumu yadırgamıyordu. Kim bilir kaç kere hayatlarında, 'devlet büyüğü geçişi' görmüşlerdi. Bunun da onlardan olduğunu anlayınca sessiz bekleyişe geçmişlerdi. Aynı insanlar, trafiğin kapanmasının başka -özellikle de 'sivil'- bir nedeni olduğuna kanaat getirse, kıyameti koparır, kornasına basar, bir şeyler yapardı.

Benim çattığım adam ise Bonn'da şoförlük yapmıştı; onun için, bir kentin trafiğini duman etmeden o kentte 'devlet büyüğü' taşımanın mümkün olduğunu biliyordu.

Ama işte onun için bizim siyasî kültürümüz açısından 'tehlikeli adam'dı. Biz oturmuşuz, bu işi (devlet büyüğü taşımak) yapmak için bu yöntemi bulmuşuz -daha 400 bin işi yapmak için de aynı üsluba uyan 400 bin yöntem bulduğumuz gibi.

Derken herifin biri geliyor, "Bu iş başka türlü de yapılabilir" diyor. Düşünün şimdi.. her şey altüst olmaz mı? Neden diyor bunu? Bonn'da oturmuş da, başka türlü yapılabileceğini gözüyle görmüş. Şimdi ne olacak? Bunu ve her şeyi yapışımızın yöntemini mi değiştireceğiz? Yoksa bu herifin ve benzeri heriflerin Bonn'da ne olduğunu öğrenmesinin önünü mü keseceğiz? Hangisi doğru?

Geçen haftaya kadar 'ikincisi doğru' diyorduk. Şimdi belki 'birincisi doğruymuş' diyebiliriz.

6 Ağustos 2002

'AB uyum yasaları' adı verilen, bence 'medenileşme yasaları'nın çıkış biçimini düşünüyorum -medyada bunun anılma biçimini de izlerken...

Geçenlerde birkaç kişi konuşuyorduk, biri, "Sivil toplum sokağa dökülüp kutlamalıydı böyle bir olayı" dedi. Buna bir yandan hak verdim: Evet, 'idam cezası'ndan kurtulmak gibi müthiş bir ferahlama ve tabiî değişen öteki maddeler de önemli, çok sevindirici. Ama bütün bu işin olma biçimi sanki kimseye sevinç duygusu yaşatmamak üzere 'dizayn' edilmişti. Aylardır, yıllardır toplumun kanını kuruttular, sonra da bir günde bunlar çıktı bitti.

Hemen 'sürpriz' ögesini yakaladı medya. Her yerde, 'Ecnebiler çok şaşırdı', teması işlenir oldu. Hem 'şaşırdılar', hem de 'takdir ettiler!'

Evet, şaşmayacak gibi değil. Tarihin şu aşamasında 'AB'ye katılma' denen fiili yerine getirmekte olan sınırlı sayıda ülke var. Bu işin gerçekleşmesi biçok koşulun bir biçimde karşılanmasını gerektirdiği için bu ülkelerin birçok sorunu, zorluğu var. Ama kimse bizim gibi 'Ya bölünürsek!' 'Ya mahvolursak?' endişeleriyle yürümüyor bu yolda. Kimse 'vatana ihanet'ten aşağı kalmaz suçlamalarla tartışmıyor süreci.

Biz bütün bunları yaparak 'ecnebileri' bir fasıl şaşırtıyoruz.

Çünkü bizim bu konuda tartışma konusu haline getirdiğimiz şeyleri, Türk olmayan birinin anlaması kolay değil. Şaşırıyor ama insanlık hali, 'Demek bunlar da böyle insanlar' diyerek alışıyorlar. Bu sefer üzerinde onca kavga edilen şeyi bir gecede Meclis'ten geçirip bir kere daha şaşırtıyoruz.

Sonra da 'şaşırttık' diye adeta seviniyoruz! 'Biz adamı böyle şaşırtırız işte!' ruh hali.

Yıllar önce, bir futbol maçında, bir tezahürat taktiği, anlatmışlardı. Ayrıntılarını unuttum da, özetle şöyle bir şeydi: Bir takımın seyircisi hiç bağırıp çağırmadan, bir şey yapmadan oturuyor. Sonra, maça çok az kalmışken, birdenbire pankartları falan sakladıkları yerden çıkarıp gümbür gümbür tezahürata başlıyorlar. Az sonra da, stadyumun şaşmaz terminolojisiyle, 'l. şaşırdı' diye bağırıyorlar.

Şimdi medyanın tavrı da biraz böyle. Her şeyden bir 'millî gurur' çıkarılması gerektiği için, bu da biz Türklere özgü bir 'haslet' haline geldi. Biz 'Avrupa Avrupa, duy sesimizi' diye de bağırırız, 'Kahrol Avrupa' da deriz, sonra da 'l. şaşırdı' deyip bağırarak döngüyü tamamlarız.

İşte, bütün bunlar; bana hiç sağlıklı görünmüyor. Bunlara benzer davranışlarda bulunan bir birey çıktığında, bazı önemli psişik sorunları olduğunu düşünüyoruz; buna göre bir süreç başlıyor. Söz konusu özne bir 'toplum' olunca, orada böyle başı sonu belli, kuralları oluşmuş bir süreç yok tabiî. Ama birilerinin uyarması ve toplumun bir yolunu bulup 'Ben ne yapıyorum?' diye düşünmesi gerekiyor.

Burada ciddi bir kompleks bulunduğunu düşünüyorum. 300 yıllık Batılılaşma çabası böyle kötü bir şey yaratmış. 'Kendimizi beğendirmek zorunda olduğumuz ecnebiler' diye bir kavram zihne çakılıp kalınca, o 'ecnebiler'den aynı zamanda nefret etmemek mümkün değil. Sonunda, beş dakika içinde her türlü çelişik sözü söyleyen, gülerken ağlayıp, ağlarken gülen, dengesiz, sağlıksız bir toplum çıkıyor ortaya. Öyle olunca, yapılan iyi işe sevinmek de zor, çünkü hiçbir şeyin inandırıcılığı yok.

Ama burada bir sorun olduğunu anlamamız gerekiyor.

9 Ağustos 2002

'Onlar Bizi Almaz'

Meclis 'uyum yasaları'nı geçirdi, o ağır yükten kurtulmuş olduk. Bu biraz, piyasadaki borçlarını ödemiş, yani dışına karşı sorunu kalmamış bir şirketin durumunu andırıyor. Borçları ödemişler, rahatlamışlar, ama bu borcu yapan, şirketi bu noktaya getiren mekanizma karşısında ne yapılacağı hâlâ belli değil. Bunu düzeltemezsek ne olacak? Yeniden mi karaya oturacağız?

İçerideki bu duruma göz atıldığında, parlak bir manzarayla karşılaştığımız söylenemez. Son 15 yıldır 'Türkiye'de siyaset' denen facia, aynı kurumlar ve öznelerle, aynı kurallar ve dolayısıyla aynı kargaşa içinde, oynanmaya devam ediyor. Anketler birincilikte AKP, ikincilikte MHP'yi gösteriyor. Ama bir yandan bir 'yeni' özlemi sürüp gidiyor. Burada sorun iradelerin sert bir biçimde çatışmasından ibaret değil; o da var, ama iradeler aynı zamanda bölünmüş durumda. Aynı özne, birarada bulunması mümkün olmayan iki şeyi, herhangi bir rahatsızlık duymadan söyleyebiliyor. Sözgelişi, 'AB'ye girmeliyiz' dedikten sonra 'Demokrasi bizim için lüks' demekte sakınca görmeyecek ne kadar çok insan vardır kim bilir. Bu 'şizoid' zihin, topluma yıllardır verilen 'siyasî eğitim' sonucu, 'normallik' haline geldi.

Seçim konusu ufku kaplayınca, AB tartışması da ister iste-

mez geri plana çekildi. Ama bu, AB tartışmasının artık kapandığı, bittiği anlamına gelmiyor. Gene alevlenecektir, sırası gelince. Ancak, 'uyum yasaları'nın çıkmış olması, bütün o tartışmayı bir eşikten aşırmış olabilir, muhtemelen aşırmıştır da. Onun için, bunu baltalamak isteyenler de taktiklerini yeniden gözden geçirecektir.

Bu karman çorman seçim ortamından gene MHP'li falan bir karışım çıkarsa ne âlâ. O zaman çarklara birkaç stratejik noktadan çomak sokmak kolaylaşır. Ama bu mücadele, bundan önce olduğu gibi bundan sonra da, kamuoyunu kazanmak üzere yoğun bir ideolojik mücadelenin sürdürülmesini zorunlu kılıyor. O kampanyada ne söylenebilir, neler sloganlaştırılabilir?

'Uyum yasaları'nın çıkması, olması gerektiği gibi, bir eşiğin aşılması demekse, şimdiki aşamada söylenecek asıl sözün 'AB'ye girmemeliyiz'den, 'Onlar bizi almaz'a dönüşeceğini tahmin edebiliriz. Bu elbette 'yeni' bir söz değil, hep söyleniyordu; ama görece ikinci planda bir sözdü, şimdiye 'ana argüman' haline gelebilir.

Çocuk ruhlu kalmak üzere eğitilmiş Türkiye toplumu kendi doğal gidişinde 'sabırsız'dır. 'Yasa istiyordunuz, işte çıkardık, daha ne istiyorsunuz?' tavrının çok genel olduğundan, zaman içinde daha da genelleşeceğinden hiç şüphem yok. Zaten bu konuda 'toplumu bilgilendirme' görevi ne derece yerine getirildi, bundan böyle ne kadar yerine getirilecek?

Daha yapacak şu iş varmış, yetişecek şu kadar daha standart bulunuyormuş, bu işler çok daha istekli ve gönüllü davranan bir toplumda bile yıllar alabilirmiş. Bunlar böyle genel laflar olarak havaya söyleniyor söylenmesine, ama bu konularda gerçek bir bilgi, yani o işlerin nasıl yapılacağına, yapılıp yapılmadığının nasıl denetleneceğine dair bir bilgi topluma iletilmiyor. Onun için seçimi izleyen dönemde AB düşmanı cephenin başlıca cephanesi, 'İşte, her şeyi yaptık, gene bizi almıyorlar' propagandası olacaktır. Tek başına bu da çok etkili olmayabilir, ama başka bir sürü şeyle birleştiğinde...

10 Ağustos 2002

Devletin 'Seçim'leri

Türkiye'de bir 'devlet alışkanlığı' vardır; her zaman toplumu en sıkı kanunlarla zapturapt altında bulundurmak istemesine rağmen, kimi zaman elde olmayan nedenler bu kanunların değişmesini ve yumuşamasını gerektirir. Böyle bir şey olduğunda 'devlet' hemen sertleşir ve sağa sola birkaç sille indirir. Bu devleti çok zaman otoriter bir aile reisine benzetmek ve davranışlarının gerekçelerini o analoji yoluyla anlamak mümkündür. Bu varsayımsal aile reisi, çocuklarının şımarmasını ve böylece verilen iznin kötüye kullanılmasını önlemeye çalışmaktadır. Önlemek veya herhangi bir şeyi sağlamak için bildiği tek yöntem de şamarı indirmektir.

Bu davranış biçimi genel olarak Ortadoğu'da pek yadırganan bir şey değildir. Buralarda insanların aklı temelde böyle çalıştığı için politik davranış, yöneticinin yaptığı ve bunun toplum tarafından algılanması, hepsi birbirine benzer. Örneğin, vaktiyle Mısır'da Nasır, Sovyetler Birliği'ne biraz daha yakınlaşma kararı verir, ama bunu yaparken birkaç solcu sendikacının beynini dağıtırdı. Toplum, mesajı hemen anlardı: "SSCB ile bilmem ne yapıyoruz diye içeride size daha fazla serbestlik tanıyacağımı sanıyorsanız, başınıza gelecek budur."

Biz de AB'ye yaklaşmak üzere yasal değişiklikler yaptık ve

bunlardan ötürü toplumda birilerinin şımarma tehlikesine karşı tedbirlerimizi aldık. Şu günlerde herkesin zihnini kaplayan seçilme yasakları falan bunun bir tezahürü. Toplum ezelden beri böyle davranışlara alışık olduğu için, 'kaşığıyla yedirip sapıyla çıkarmak' gibi renkli, özlü ve açıklayıcı deyimler icat etmiş, bu gibi durumlarda kullanmak üzere.

Bir ömür boyu demokrasi ayıpları içinde yaşaya yaşaya böyle şeyleri kanıksadık. İşte bir tane daha: seçime giren üç parti ki, içlerinden biri neredeyse bütün anketlerde birinci sırada görünüyor ve üçünün de başkanları yasaklı'.

Buna 'seçim' deniyor. Bu 'seçim' herhalde seçileceklerin ilkin devlet tarafından seçilmesi anlamına geliyor.

Ama bütün bu aşamalardan sonra 'seçim'in eşiğine geliyoruz ki, o 'eşik' de bir tuhaf. Yüzde 10 baraj! Nerede var bunun bir benzeri? Gene Ortadoğu'nun ezeli ruhuna uygun, 'Ya sayı bilmiyorsun, ya sopa yememişsin' sözüyle nitelenebilecek bir durum. Yöneticisi ancak Timurlenk olabilen bir toplumun mizahı.

Bu Timurlenk zihniyetinin sınırlarını çizdiği (başından beri öyle de, son önemli uyarlama 12 Eylül'den, yani 20 yıllık) ve gene Timurlenk zihniyetinin kollanmasıyla sınırlarının korunduğu bir 'toplum ve siyaset' cenderesinde, son aşamaya geldik gibi bir duygu var içimde. Bu tuhaf seçim bir yerlerde bir hava deliği açar da, toplum 20 yıl sonra yendien oksijen solumaya başlar mı? Yoksa zaten var olan kriz katarına yeni vagonlar eklenir ve lokomotif de yükü çekemez hale gelir mi? Bu ikincisine doğru gidiyorsak, orada neler olur?

Sonuçta, sorun, o varsayımsal otoriter aile reisi analojisinde düğümleniyor. Böyle bir aile reisinin dün, bugün ne yaptığı, yarın, öbür gün ne yapacağı önemli değil - varlığı önemli. Onun varlığı, demokrasinin varlığına engel. Camı pencereyi kapatıp, ailesini kötü etkilerden korumaya çalıştıkça, şikâyetçi olduğu kötü eğilimlerin de kökleşmesini ve daha uzun direnmesini kendi eliyle hazırlıyor ve bunun farkında değil.

Sonunda ülke zaman kaybediyor, kaybettiği birçok şeyin yanında. Çok zaman kaybettik ve belli ki daha da edeceğiz.

22 Ağustos 2002

Ver Tarihimizi

AB üstüne bugünlerde gene ilginç tartışmalar oluyor. Seçim öncesi olaylarının gündemi belirlediği bu dönemde AB'nin yeniden tartışılmasının başlıca iki nedeni var: Almanya'dan bir yerel hükümet bakanının Türkiye'den bir belediye başkanının davranışı üstüne yorumu bunlardan bir tanesi. İkincisi, daha 'kurumsal bir ağırlık taşıdığı için 'kıymet-i harbiyesi' daha fazla görünüyor. Bu da, Verheugen'ın 'müzakere tarihi' olmadığı yolundaki sözü. AB üstüne tartışmalar, ister istemez benim gündemimde en önemli yeri tuttuğu için bu iki eksen çevresinde açılan alanda biraz gezinmek istiyorum.

AB ile yaptığımız görüşmelerde herhangi bir resmiyete bağlanmış bir 'takvim' konusu yok. 'Takvim' bu süreçte Türkiye'nin icat ettiği bir kavram olarak ortaya çıkıyor. Verheugen'ın sözlerini de yadırgamadım. Ama başka yığınla konuda olduğu gibi burada da el ve ağız birliğiyle ve 'tek taraflı' olarak 'takvim, takvim' diye yazıp buna kendimizi de inandırdığımız için, şimdi Verheugen'ın bu sözlerini bir 'sözünden dönme' örneği olarak algılayabiliyoruz -ya da toplumun öyle algılamasını sağlamaya çalışıyoruz. Avrupa karşıtlığının şu yeni koşullarda uygulayacağı taktik, 'Biz gerekenleri yaptığımız halde onlar oyalıyor. İşte görüyorsunuz, bunlar Türk düşmanı' demek olacak.

Meclis'in bu yaz yaptığı yasa değişiklikleri önemliydi. Ama bunlar, yapılması gereken en temel değişikliklerdi ve zaten olmazsa olmaz şeylerdi. 'Burası Türkiye' olduğu için bu kadarının olabilmesi bizi şaşırttı ve sevindirdi, ama bunlar oldu diye 'Tamam, artık Avrupa'dan farkımız kalmadı' diyecek halimiz yok. Ayrıca, yukarıda değindiğim gibi, AB ile görüşmelerde, 'Siz idamı kaldırın, biz de size tarih verelim' diye bir söz söylenmemişti.

Söz konusu yasal değişiklikler AB'de Türkiye dostu olanları da hem şaşırttı, hem sevindirdi. Ama aynı şekilde onlar da 'Tamam, her şey oldu' diyecek durumda değiller elbette.

Türkiye adına bu ilişkiler içinde bulunan ve sözcülük yapan siyasî temsilciler, bütün bu 'tarih talep etme' gibi tavırlarıyla, Türkiye'nin demokratikleşmek istemediği, demokratikleşme yolunda atılmış birkaç adım varsa, bunların büyük bir baskı altında, istemeye istemeye atıldığı izlenimini durmadan yaratıyorlar. Ortada bir 'güvensizlik' havası varsa, bunun başlıca sorumlusu bu tavır. Bir yanda 'teslimiyetçilik' veya 'onur' üstüne söylemler, bir yanda, AB'den muhatap olduğumuz herkese karşı türlü türlü ve her düzeyden gelen hakaretler, asıl önemlisi de, genel gidişin, demokrasinin özümlendiğine dair herhangi bir sinyal vermeyen özellikleri, bütün bunları yan yana getirince, ortaya AB'den de, demokrasiden de hiç hoşlanmayan bir toplum -ve siyasî seçkinleri- manzarası çıkıyor. AB ve demokrasi aslında istenir, beğenilir şeyler değil, ama bazı büyük stratejik nedenler bunları kaçınılmaz hale getiriyor; daha büyük felaketlere karşı kendimizi korumak için, bu kötülüklere mecburen katlanıyoruz. Türkiye'ye bakan, sorumlu konumda politikacıların ve bürokratların veya gazetecilerin söyledikleri sözlere kalan veya herhangi birinin varacağı sonuç budur. En 'Avrupacı görünenin dilinde bile ürkütücü bir 'Avrupa nefreti' kulağınıza çalınıyor.

'Teslimiyetçi' olmamanın anlamı bu, anlaşılan. 'Müzakereci' diye de, belki benim yeni işittiğim bir niteleme de MHP'den geldi.

6 Eylül 2002

Müzakere

MHP, Derviş'le ha bire kavga etti. Kavga ettiğini saklama gereği de duymadı. Bu yakında, uygulanan ekonomik programı onayladığını ve bunun herhangi bir alternatifini de görmediğini açıkladı. Bundan sonra da programı IMF ile birlikte sürdürebileceğini ilân etti. Bütün bunlara, yalnız, IMF ile 'müzakere' ederek işbirliği yapacağını ekledi. Demek ki, 'müzakere' önemli. Onu ihmal etmezsen, her şey oluyor.

Derviş şimdi CHP'de. Baykal da onun ekonominin başında olacağını söylüyor. Baykal da IMF ile iş yapabileceğini beyan ediyor, 'Zaten kaçınılmaz' diyor, ama ekliyor: 'IMF'e teslim olmam.' Bundan ben, kıt aklımla, Baykal'ın da 'müzakere' edeceği sonucunu çıkarıyorum. Anlamıştık zaten, 'müzakere' önemli.

Tabiî MHP, Derviş 'müzakere' etmediği için kızıyordu; gene 'müzakere'den vazgeçmeyen CHP, ekonominin yönetimini Derviş'e veriyor. Kıt aklımla bunlardan ne sonuç çıkarmam gerektiğini anlayamıyorum. Derviş kim? Ne yapıyor? 'Müzakere' ediyor mu? Ediyorsa neyi ediyor? Etmiyor mu? Niçin etmiyor? AB karşısında da 'teslimiyetçi' olmamak gerektiği söyleniyor. O da 'müzakere' anlamına geliyor tabiî. Bulgar atasözü vardı: 'İnsan sora sora Çarigrad'ı bile bulur.' Şimdi ilke şu: 'Müzakere ede ede Brüksel'e bile varılır.'

Neyin 'müzakere'sinin yapıldığını merak ediyorum ben, ekonomi bağlamında veya AB için 'Kopenhag Kriterleri' bağlamında. Oralarda hiç işim olmadığı için, zihnimde herhangi bir ipucu yok, nelerin nasıl 'müzakere' edildiğine dair. Zaten ondan işte, merakım da.

Bir iş, hangi işse o, bir biçimde, bilemedin birkaç biçimde yapılır. Böyle birbirinin alternatifi birkaç biçim varsa, onların her birinin neyi getirirken neyi götürdüğü bilinir. Kararlar buna göre verilir. Şimdi, bizim bu politikacılarımız böyle şeyleri mi 'müzakere' etmek istiyorlar.

Ama sorun buysa, bu çok doğal bir hak. Elbette onlar, bunlar, birlikte oturur konuşur, en akla yakın prosedürü yürürlüğe koyarlar. Üstelik dakika başında 'müzakere' de gerekmez.

Ama, acaba, diyorum, tartışma konusu olarak kabul edilemez, abes şeyler üstüne mi dönüyor 'müzakere'. Hani, "Şu kuruluşu partimizin arpalığı yapmışız, geçinip gidiyoruz, şimdi yönetimini değiştir, yok özelleştir, yok tüzelleştir, demeyin. Gelin şunu 'müzakere' edelim." Böyle mi oluyor? Ya da, 'Önce falancalara şöyle bir taban fiyatı verelim, sonra tasarruf yaparız' türünden 'müzakereler' mi cereyan ediyor.

Ve 'kriterler'... 'Bize öyle demokrasi gitmez, ucu sivri gelir, batar. Şurasını kesiverirsek, olur.' Su, malûm, H_2O'dur. Öyledir ama biz su içtiğimizde hayatta H_2O içmeyiz. Çünkü bu 'saf' formül laboratuvar koşullarında üretilebilir. Doğada azıcık azıcık bir şeyler, madenler, tuz, şu bu karışmıştır suya. Hiçbir pınarın suyu ötekiyle özdeş değildir. Bunun gibi, demokratik toplumların demokrasilerinde ufak tefek farklılıklar bulunur. Hepsinin bir 'yerel' rengi vardır.

Su içtiğimizde, içinde H_2O olmayan bir şey içmemiz mümkün değil. O eser miktarda katışan mineraller falanlar ne olursa olsun, H_2O oradadır, orada olmalıdır. Yani, 'Su olsun, ama tam da H_2O olmayıversin' türü lakırdılarla bir 'müzakere' imkânsız. 'Demokrasi yapalım, tabiî, biz demokrasiyi çok severiz. Ama seçim yapmayalım. Seçimde çok kargaşalık çıkıyor.'

Ya da, 'Peki, peki! Madem bu kadar ısrar ediyorsunuz, seçim de yapalım -bakın, ne kadar yumuşak başlıyız- ama önüne

gelen 'Ben partiyim' diye ortaya çıkarsa kargaşa oluyor. Onun için bazı partileri kapatma hakkını elimizde tutalım.' İlle bu kadar göz çıkarırcasına ilkel olmak zorunda değil. Ama girmek istediğimizi söylediğimiz AB içindeki ülkelerin mevzuatına bakıldığı zaman, bizdeki mevzuat, ama ondan daha vahim bir biçimde, 'uygulama', benim buradaki abartılı örneklerden pek de farklı değil. Alın bizde halen geçerli, daha yeni, 'demokratik' yönde değiştirilmiş Dernekler Yasası'nı, Avrupa'da anlatın. 'Müzakere' bile etmezler.

7 Eylül 2002

Bindirim Sorunu

AB ile yaşamakta olduğumuz kesintisiz ve heyecanlı serüvende, son olarak Verheugen'i 'kötü adam' ilân etmeye karar verdik. Aslında tuhaf değil mi, bu durum? Avrupa adına bizimle yüz yüze gelme görevi kime verilirse, bir-iki geçiyor geçmiyor, Türkiye tarafından 'yılın kötü adamı' ilân ediliyor. Bu da aklıma Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerini getiriyor -hani, onların içinde de 'iyi' olan bir tane yok ya.

Verheugen'in 'kötü adam' olduğunu son günlerde tespit etmiş bulunuyoruz. Bunun vesilesi, bu zatın, AB'nin bize bir 'müzakere takvimi' veremeyeceğini söylemesi oldu. Bu 'takvim' konusu, AB'nin haberi olmaksızın, bizim burada icat ettiğimiz bir şeydi. Ama bunun olamayacağını söylemesi, Verheugen'in lanetlenmesi için yeterli oldu. Zaten Karen Fogg buralardan gitti gideli, medyamız ve toplumumuz bir 'kötü Avrupalı' ihtiyacı duyuyordu. Dolayısıyla Verheugen, tam sözlük anlamıyla, 'eksik olmasın' sözünü hak edecek biçimde, bu boşluğu doldurdu. 'Takvim yok' demesi yetmiyormuş gibi, kahramanca gerçekleştirmiş olduğumuz yasal değişiklikler konusunda bile 'şüpheci' bir tavır gösterdi. 'Tamam, yasa çıkardınız ama, bir de uygulamayı görelim' deme cüretinde bulundu.

Şimdi, elin gâvuru böyle bir haddini bilmezlik etmiş, üstelik bu millete karşı da bir güvensizlik belirtmiş, onu elbette lanetleyeceğiz. Bunu yapalım. Yapalım da, yaptıktan sonra, şöyle kendi aramızda bir daha konuşsak fena olmaz diye düşünüyorum.

Yani, o yasal değişiklikleri, evet, yaptık da, kendi içimize sahiden sindirdik mi? Bu soru, pekâlâ sorulabilir bir soru hâlâ. Örneğin şu 'dil özgürlüğü' konusu vardı. Söz konusu değişiklik böyle bir 'özgürlük' getirdi - diyoruz. Ama ne getirdi, somut olarak?

Gazetelerde gene yazıyordu, bunun nasıl uygulanacağının tam olarak bilinmediği. Böyle durumlarda, 'nasıl uygulanacağı' sorusunun kısa zamanda 'nasıl uygulanmayacağı' vaziyetine dönüşeceğini, her Türk, damarlarında akan asil kanın kendisine kazandırdığı öndeneyim sayesinde bilir.

Ama kanımız sayesinde değil, gazete haberlerinden dahi, yükseköğretimde Kürtçenin yer alması için dilekçe vermiş öğrencilerin halen 'hapishane' adıyla anılan kurumda bulundurulduğunu biliyoruz. Dilekçeleri zaten kabul edilmediği için bu 'suç'u fiilen işlemek imkânını bulamadıkları halde...

Gene gazetelerden, 'Manisa davası' olarak belleğimize çakılan olaydan yargılanan polislerin bu yargılamadan zamanaşımıyla kurtarılması için geniş bir işbirliği cephesi oluşturulduğunu öğreniyoruz.

Bunlar ve burada saymaya vakit yetmeyen daha nice olay, şu mahut yasal değişimleri pek fazla içimize sindirmediğimiz ve her an bunlardan geri dönebileceğimiz düşüncesini güçlendirmiyor mu?

Örneğin gene şu günlerde adamın biri çocuğuna ad koymaya çalışıyor ve koyamıyor. Bu neyin işareti ola?

Hani bir de idamı kaldırmıştık... Verheugen'in şu son açıklamasından sonra biri, 'şeytanın ne dediğini' anlattığı bir yazı yazmıştı. Şeytan, her zamanki gibi çok 'cazip' gelen bir kışkırtmada bulunmuş olmalı ki, 'Apo'ya beyaz gömleği giydirelim' edebiyatı yaparken 'hayali cihan değer' bir olay gibi anlatmıştı. Sonuçta şeytana uyulmaması gerektiğini söyleyen bir yazıydı bu, ama, uyulmamasını öğütlemek, yani AB'ye girmek için ya-

zılan bir yazı, bu üslubu benimseyebiliyorsa, acaba Verheugen 'Uygulamayı görelim' demekte büsbütün haksız mı?

Ayrıca 'çipil' olduğunu öğrendiğimiz Verheugen'i boşverelim. Ama uygulamada bu işlerin nasıl yürüteceği sorusu sanırım bizi de ciddi bir şekilde ilgilendiriyor.

8 Eylül 2002

Basit Bir Mesele

Geçenlerde bir Alman'ın yaptığı espri, burada bir 'eğlence' yarattı. Adam, Türkiye'nin niçin AB gibi bir oluşumdan hâlâ çok uzak olduğunu anlatmak üzere bir örnek hatırlayıp söylemişti. Bir belediye başkanı, lokantada otururken iki parmağıyla zafer işareti yapar gibi bir jestle kolunu kaldırıyor, bir garson hemen koşup o iki parmağın arasına bir puro yerleştiriyor...

Bu bizim için şaşırtıcı, yadırganacak bir örnek değildi. Günlük hayatımız tam da böyle davranan başkanlar ve onların çeşitli adamlarıyla dolu. Bildiğim kadar kastedilen somut kişinin kim olduğu bir merak konusu değildi, bu nedenle. Ama ortaya biri çıktı, 'Benden mi söz ediliyor' diyerek ve anlatılan hikâyeye uygun bir komedya başlattı. 'Puro istemişsek ne olmuş? Şimdi bunun için mi AB bizi reddedecekmiş?' üslubuyla giden bir 'söylenme' başlattı. Sonunda bir de sigarayı bıraktığını açıkladı ki, bu da, bu basit konunun mizahi şahikası oldu.

Ne dendiğini, yani söz konusu Alman yerel bakanın ne demek istediğini anlamamış mıydı ki, verdiği cevaplarla bu küçük 'absürd tiyatro' skecini sahneye koymuş oldu. Bence anlamıştı, ama söylenene burada cevap vermek işine geliyordu - bildiğim kadar, cevap vermek zorunda da olmadığı halde.

Ama böyle cevap vermekle, bu 'anlamaz' tavra girmekle, Al-

man bakanın sözünü iyice bir doğrulamış oldu. Adam ne demek istiyordu? Adam, Türkiye'de birtakım insanların alışık oldukları hayat tarzıyla AB'nin egemen kılmak istediği değerler arasında ne kadar büyük bir manevi mesafe olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Anlatmaya çalıştığı bu şey, sonunda, 'İşte sigarayı da bırakıyorum' noktasına gelince, çok yalın bir biçimde anlaşılır oldu.

Flaubert, 'Üslûp insanın kendisidir' demişti. Doğru. Bunu 'insandan' alıp, genişletip, 'topluma' uygulamak da mümkün. 'Puro içmek' bir şey. Böyle söylendiğinde, son derece soyut ve içi boş bir eylem, daha doğrusu eylem kavramı. Falanca somut kişi kendi üslubunca puroyu içince daha somut bir biçim alıyor: 'Puroyu şu şekilde içmek' oluyor. 'Falanca somut kişinin' şu şekilde içmesi kendi kişiliğini aşıp daha genel bazı özellikler de taşımaya başlayınca burada 'toplumsal' veya 'ulusal' vb. sıfatlarla anılacak bir üslûp beliriyor.

Sözgelişi, Avrupa Birliği'nde 'hiyerarşi' yok mu? Avrupa'nın tarihinde, bütün o aristokratik gelenekte, hiyerarşinin 'Allah'ı var'! Ona kıyasla, bizimki birçok bakımlardan daha eşitlikçi bir tarih ve toplum. Ama bugünkü Avrupa, bugün benimsediği değerler çerçevesinde, bu geçmişi gerçekten geride bırakmak, başka türlü bir hayat kurmak istiyor. Bu değerlerin, günübirlik yaşadığı hayatta bir üslûp haline gelmesini istiyor.

Karikatürlerde, kendilerini zenci kölelere palmiye yaprağıyla yelpazelettiren 'kolonyal tipler' görebiliriz. Onlar da Avrupalıdır, Batılıdır. Bizim Cafe Levant kapısında sergilediğimiz, tahtadan yapılma, elinde tepsiyle duran zenci köle figürü de Amerika'dan çıkmadır. Ama Batı artık bunları aşmıştır, başka bir hayatın ilkelerini sağlamlaştırmaya çalışırken bunların anısından bile kurtulmak istemektedir.

Anıları unutturmamak üzere, biz ve bizim gibi toplumların seçkinleri var ortalıkta. O değerlere özenen, o 'büyük lord' jestlerini, eleştirmek bir yana, üstünde iki paralık düşünsel emek harcamadan taklit etmeye çalışan taşra 'seçkinleri'.

13 Eylül 2002

'Uygulamayı Görelim'

Avrupa Birliği ile boks yapmaktan hoşlanan bazı yazarlarımız Verheugen'ı yumruklayarak idman gereğini yerine getiriyordu. Yeni Dışişleri Bakanımız da o adamın bir 'memur' olduğunu ve dolayısıyla 'haddini bilmesi gerektiğini' söylemişti.

Ne hikmetse, Türkiye'ye kim yaklaşsa, bu 'yumruklanan torba' olma akıbetine uğruyor. Karen Fogg'un görevinin son bulduğu şu günlerde, kimi yumruklayacağımızı bilemez hale gelmiştik. Neyse, yeni elçi Ankara'ya yerleşinceye kadar Verheugen arayı kapadı ve boş durmamamızı sağladı.

Peki, neydi kabahati? Ne yapmıştı da yazarlarımızın, başyazarlarımızın ve bakanlarımızın sağlı sollu çarpması gerekmişti? Bir kere, biz kendimizi de şaşkına çeviren (ve nedenlerini hâlâ tam açıklayamadığımız) bir şekilde bazı yasal reformları Meclis'ten geçirmiştik ve bundan ötürü hemen AB'ye girmeyi bekliyorduk. Verheugen'ın önümüze kırmızı halı sermesini beklerken adam 'Tarih verilmesi söz konusu değil' deyiverdi.

Zaten Verheugen, 'veremeyiz' demekle kalmadı, bir de bunun açıklamasını yaptı. Kendini bilmez adam, "Bazı yasalar çıkarmak yetmez. Bir de uygulamayı görelim" deme cüretini gösterdi. İşte bu küstahlık üstüne basınımızın saygıdeğer ya-

zarları öfkelenip ağzının payını verdiler. Argüman, genel çizgileriyle, bu millete hakaret edildiği teması üstünden gidiyordu. Bu millet çıkardığı yasaları çiğner, kendi sözünden döner miydi? İkiyüzlü Avrupalı bunu nasıl imâ ederdi?

İlkin şunun söylenmesi gerektiğini düşünüyorum: Daha önce de yazdığım gibi, söz konusu yasaların çıkması çok iyi oldu. Ama onların çıkmasıyla iş bitmedi, olsa olsa başladı. Başka alanlar, düzeyler bir yana, ama en önemli alan olan demokrasi ve insan hakları alanında Batı dünyasıyla aramızda hâlâ uçurumlar var. Üç buçuk kanunla kapatılacak bir mesafe değil. Bu mesafenin sorumlusu da Avrupa değil, biziz. Bu alanda AB ile buluşmak istiyorsak bunun yolu Avrupa'nın geri geri adımlar atması değil, bizim hızlı ve ileri adımlar atmamız. Bunun için herhangi bir 'tarih' verilmesi de gerekmiyor. Söz konusu mesafe Verheugen'a hakaret etmekle kapanmıyor, büsbütün açılıyor.

Gelelim ikinci noktaya: o yasaların çıktığı günlerde seçim 'sath-ı mail'ine giriyorduk. Şimdi 'satıh' daha da 'mail' oldu, kimileri için belki 'mail-i inhidam'.

Bununla eşanlı olarak gökten yasak yağmaya başladı. HADEP'i kapatma davası.. Erbakan'a yasak... Erdoğan'a yasak... Söylendiğine göre daha da 50 kişiye yasak... Bunlar hep 'ideolojik suç' kavramından türeyen cezai uygulamalar. 'İdeolojik amaçlı türban'la savaş kararlarımızı her sabah tazeliyor ve Manisa davası gibi olguları unutulma ve zamanaşımının 'sath-ı mail'ine doğru yuvarlıyoruz.

Verheugen, 'Uygulamaya bakalım' derken çok mu yanlış bir söz söylemiş?

Üç gün öncesine kadar Adalet Bakanı olan H. S. Türk, aslında şimdi Verheugen'a saldıran zihniyetten hiç de ayrı düşmemişti. Ama şimdi o da, Yargıtay'ın 8. Dairesi'nin, yapılan yasal değişikliklerin ruhunu daha iyi anlamasını beklediğini söylüyor, söylemek gereğini duyuyor.

Yargıtay'ın 8. Dairesi, bu ülkenin hukuk sistemi içinde doldurduğu yerle, hiç de yabana atılır bir kurum değil. Verdiği kararla hukuk arasındaki mesafe, o sistem içindeki işlevi hak-

kında da, sistemin kendisi hakkında da bir şeyler söylüyor, anlatıyor bizlere.

Verheugen'ın görmeyi beklediği uygulama böyle göründü.

21 Eylül 2002

Muasır Medeniyet

Türkiye'nin AB'ye katılma konusunda ne yaptığı, daha ne yapması gerektiği, 'takvim' verilip verilmediği, verilirse bu işin ne kadar zaman alacağı.. bütün bunlar son kertede resmî düzeyde belirlenecek sorunlar. Aynı şekilde, biraz 'kâğıt üstünde' kalan konular. Önemli olan, 'önemli'den öte, can alıcı olan nokta, toplumun kendisinin ne kadar 'öyle' olduğu, 'öyle' yaşadığı, 'öyle' davrandığıdır.

'Öyle' diyorum, çünkü ille 'Avrupalı gibi' demek istemiyorum. Her ikisinin de yerine, bilinen deyimle, 'muasır medeniyet seviyesine ulaşmış olarak' diyelim.

Bu 'seviye'ye ulaşılmış olan veya ulaşılmamış olduğunun daha net görülebileceği bir alan, üniversitedir. Çünkü toplumun en eğitimli kesimi, hoca olarak veya öğrenci olarak, burada yer alıyor. Öyleyse burada yaşanan hayat, toplumsal gelişmenin hangi aşamalarda olduğunu bize gösterecektir.

Radikal'de, üniversitelerde ne gibi şeylerin yaşanmakta olduğunu okuyorum. Aslında evveliyatı olan, bir süredir devam eden bir olay: Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde bazı öğrenciler 'YÖK'e hayır' diye bir gösteri yapıyor. 'Muasır Medeniyet Seviyesi'ne ulaşmış bir toplumda, üniversite öğrencilerinin, kendi öğrenciliklerini, akademik hayatlarını, düşün-

ce ve ifade özgürlüklerini ilgilendiren bir kuruluş hakkında bir protesto gösterisi yapmalarının herhangi bir sakıncası olamaz. Olsa olsa, 'Muasır Medeniyet Seviyesi'ne ulaşmış bir toplumda, protesto edilecek kuruluş, YÖK gibi bir 'ucube' olmaz.

Ama bizim ülkenin üniversitesinde bu basit olay orada kalamıyor ve protesto eyleminde bulunan öğrencilere 'uzaklaştırma' cezası veriliyor. Çünkü, AB'ye aday olan ve bizim ne kadar özgürlükçü ve demokratik ruhlu olduğumuzu bir türlü anlayamayan Avrupalılara fena halde öfkelenen Türkiye'de, öğretim üyeleri dahil bütün yöneticiler için, böyle 'ağır suç'lara karşı 'sert' olmak, en büyük erdemdir.

Nush ile uslanmayan bazı öğrenciler gösteriyi bana göre çok şirin (çünkü esprili) bir şekilde sürdürüyorlar. ağızlarını bantlayıp 'YÖK'e evet' diye pankart açıyorlar. Bunun karşılığı üniversitelerinden toptan atılmaları oluyor. Eh, doğrusu, öğretim üyesi yöneticilerin suça karşı kararlılıkları hayranlık verici. Öğrencilerine bakışlarındaki olgunluk, anlayışlılık, şefkat göz yaşartıcı bir düzeyde.

Van'da bazı öğrencilerle konuşuyorduk. Laf arasında, biriki ayda bir, öğrenci yurtlarına sabaha karşı baskın ve arama yapıldığını öğrendim. Onlar bunu, 'Geçen hafta çok yağmur yağmıştı' der gibi söylüyorlardı.

O zaman da düşünmüştüm: AB kapısında bir toplum. Bir yandan gece sabaha karşı üniversite yurdu basıyor, orada, sözgelişi, 'sakıncalı kitap' arıyor. Koğuşlar, sabah ayazı, pijamalı insanlar, silâhlı ve üniformalı insanlar, bir 'Muasır Medeniyet Seviyesi' manzarası. Bir yandan bunun yapıldığı ülkenin bakanları, başyazarları Verheugen'lara hakaret ediyor, 'uygulamayı görelim' dediği için.

Gene *Radikal*'de Celal Başlangıç'tan bir haber: "Istanbul Üniversitesi Avcılar Kampüsü'nde düzenlenen yıl sonu şenliğine katılan 15 öğrenci okuldan uzaklaştırma cezası aldı. Öğrencilerin bursu kesildi."

Başörtüsü yasağı ayrıca devam ediyor ve YÖK, böyle bir şeyin aslı faslı olmadığı halde, Fransa'da da başörtüsüyle

üniversiteye gelmenin yasak olduğunu anlatan sirkülerler dağıtıyor.

Üniversitelerinde, öğreteni ve öğreneniyle böyle yaşayan bir toplum 'Muasır Medeniyet Seviyesi'nin neresindedir?

1 Ekim 2002

Dünyadan Kopukluğun Biçimleri

Habertürk'tü galiba, gazetecilerin Deniz Baykal'a soru sorduğu bir programı seyrettim. Güneri Cıvaoğlu biraz karmaşık bir soru sordu. 'Karmaşık' dediğim, birkaç farklı ayağı olduğu için öyle görünmesinden. Bizdeki seçim tarihiyle AB'nin Kopenhag toplantısı tarihinin çakışmasından girdi konuya. Yani, orada o önemli görüşmeler karara bağlanırken burada belirsizlik hüküm sürecek. Cıvaoğlu buna Ecevit etkenini ekledi. O da, özetle, Ecevit'in Batı ülkelerinin bakanları, başbakanları, teorik olarak yakın durmaları gereken sosyal-demokrat politikacılarla bile kişisel herhangi bir ilişki kurmaması durumuydu. Sonuç olarak, Cıvaoğlu, böyle kişisel diyalogların önemini vurgularken, Baykal'ın buralarda nasıl davranacağını sormuş oldu.

Şimdi, televizyon programlarını videoya çekerek veya elime kâğıt kalem alıp not tutarak izlemiyorum. Normal bir televizyon seyircisi nasıl seyrediyorsa, ben de o kadar. Televizyon da son analizde bir 'sözlü kültür' aracı olduğu için, söz bitince her şey uçup gitmiş oluyor. Geriye bir izlenim kalmış oluyor ve bu da çok önemli şüphesiz. Ama, işte, not tutmayınca, 'şöyle dedi, filan kelimeyi söyledi' diye, biz 'yazılı kültüre' alışık olanların güvenilir bulduğu biçimde değil, o genel izlenime

dayanarak konuşmuş oluyoruz.

Bu eksikliği belirterek, Baykal'ın verdiği cevaba epey şaşırdığımı belirterek söze gireyim. Baykal, Cıvaoğlu'nun siyasî önderler arasında kişisel görüş alışverişini önemli ve yararlı bulmasına katıldığını söyledi, sonuç olarak. Yadırgadığım elbette bu değil, çünkü ben de bunu çok önemli buluyorum. Tam tersine, Baykal'ın 'görüş alışverişi' diye tanımladığı şeyler bana çok enti püften göründüğü için yadırgadım. Ama demin dediğim gibi, eksik işitmiş, sözlü iletişimde önemli bir noktayı atlamış olabilirim. Öyleyse peşinen, kusurum affola.

Baykal, hatırlayabildiğim kadar, Cıvaoğlu'na hak verdiğini belirttikten sonra, 'ezcümle', Türkiye'nin Başbakanı, bir Avrupa ülkesinde başbakan olan adama gitmeli, ona sorunları anlatmalı, onun 'dikkatini çekmeli' anlamına gelen sözler söyledi. Galiba 'dikkatini çekmek' deyimini kullandı; galiba, 'ona bir saat, belki daha fazla, sorunları anlatmalı' kelimelerini telaffuz etti. 'Bir başbakan bu presi yapmalıdır,' gibi bir söz de belleğimde kalmış, belleğim beni yanıltmıyorsa. Derken, resmî yemek gibi bir konuya girdi; 'Türkiye şerefine' diye kadeh kalkacağını söyledi. 'Bunların önemi yok' demesini beklerken, bunların önemli olduğunu söyleyerek devam etti.

Şu konuşulan yerlerde bulunan insanların arasında, hele bunlar Avrupalı sosyal-demokratlar, Avrupalı liberaller gibi, birbirleriyle zaten sürekli ilişkisi olan kişilerse, bundan çok fazla 'görüş alışverişi' olacağını beklerim. 'Beklerim' demeyeyim, çünkü zaten vardır. Hiç bu taraklarda bezi olmayan benim bile, bu gibi insanlardan tanımış olduklarımla ilişkilerim, Baykal'ın televizyonda söylediğinden çok daha yakın.

Neyse, derdim Baykal'la değil. Çünkü zaten Baykal kişiselden çok Türkiye'ye özgü bir genel durumun tikel örneği olarak bu sözleri söylüyordu. Bu genel durum, bu ülkenin ve insanlarının, dünyadan kopukluğu. Bazen bu, Cıvaoğlu'nun Ecevit için söylediği gibi, kararlı bir şekilde ilişkiyi selam sabah düzeyinde tutma biçimini alıyor. Veya Baykal, 'kişisel ilişki'yi, gidip bir politikacıya 'pres yapma' gibi algılıyor. Üstelik

bu yaklaşım, tuhaf bir şekilde, ortaya eşitsiz bir ilişki çıkarıyor. Ama bu mantıki: adamlarla arkadaş değilseniz, eşit de değilsiniz.

6 Ekim 2002

Daha Ne Fedakârlık?

AB'nin Kopenhag zirvesi öncesinde yayımladığı ilerleme raporlarının Türkiye'yi ilgilendiren kısmı, tahmin edileceği gibi, burada bir tepki ve bir miktar tartışma yarattı. Türkiye'de her şeyin mükemmel olmadığını söyleyen herhangi bir belge, burada bu tepkiyi uyandırır. Tepkiler ilginç, tabiî ve buranın 'olağan' düşünce tarzının evrensel ölçülerde ne kadar 'olağandışı' kaldığını sergiliyor.

Avrupa-düşmanı koro, gene beklenildiği üzere, 'Biz söylemiştik. Onlar bizi kabul etmez' şarkısını söylemeye başladı. Bu 'görüş'ün bir uzantısı: 'Emeklerimize yazıklar olsun! Onca kanun çıkardık! Gene beğendiremedik!' edebiyatı. Bu nağmeyi çalanlar, o kanunları hemen geri almaktan yana gibi görünüyorlar. Geri alalım, idamımızla yasağımızla, alışık olduğumuz her türlü faşizmimizle, güzel güzel yaşamaya devam edelim.

Bu koronun içinde asıl kararlı kısım, benzer her durumda, AB'den gelen her 'istenmeyen' mesajı, bu ilişkiyi artık tamamen koparmanın vesilesi olarak görüyor, daha doğrusu, toplumun böyle görmesini, bu sonucu çıkarmasını sağlamak istiyor. Kopenhag'la bizim seçim üst üste gelmişken, bu olumsuz hava seçimde AB'ye daha uzak duranların, daha çok oy almalarını da sağlarsa, ne âlâ! Bu durumda yeni hükümette ipe biraz da-

ha fazla un serme imkânları da çoğalır.

Türkiye'nin AB'ye katılması gerektiğine inanan, ancak medyamızın ve milliyetçi atmosferimizin biçimlendirdiği ortamda, 'zorunlu hareketler' gereği, önce Avrupa'ya sövüp sayma görevini yerine getiren kesim de, kesin AB düşmanı koronun işini kolaylaştıran bir tutum sergilemiş oluyor. Biz 'gerekeni yapmış' oluyoruz.

Gerekeni yapıyoruz, ama bir türlü Avrupa denen bu kaprisli ve kötü niyetli karakteri mutlu edemiyoruz. Biraz daha yapsak, onlar biraz daha isteyecekler. Bunun sonu gelmeyecek. Iyisi mi, şimdiden vazgeçelim. Kendimize başka bir strateji bulalım.

Tema bu. Temayı işlerken, 'bizden istenecekler' babında verilen bazı örnekler çok hoş ve düşündürücü. Örneğin, bunlardan biri 'Leyla Zana ve onunla birlikte mahkûm olanları serbest bırakın' talebi olabilirmiş! Gördünüz mü, nasıl millî benliğimizi inkâr etmemizi talep ediyorlar bizden? Apo'yu asmayarak millî benliğimizi paramparça etmişken Leyla Zana'yı serbest bırakarak büsbütün rezil olacağız.

Oturup ciddi ciddi bunları yazanlar bir an düşünmüyorlar mı, sahiden, 'Leyla Zana niçin yıllardır hapiste bulunuyor?' diye? Leyla Zana'nın yaptığını yapıp söylediğini söylemiş biri şu kadar yıldır hapiste tutuluyorsa, bizim yasalarımız nasıl yasalar? Bu yasalarla yaşayan, işlerini böyle yasalar ve böyle uygulamalarla yürüten bir ülke, nasıl bir ülke, diye, hiç düşünmüyorlar mı?

On bin keredir söylediğim gibi, bunları düşünmenin AB ile bir ilgisi yok. Dünyada AB diye bir proje olsun veya olmasın, isterseniz 'Avrupa' diye bir kıta olsun ya da olmasın, biz burada 'demokratik ilke ve değerlerle yaşamak istiyoruz' iradesini göstermeye karar vermişsek, Leyla Zana ve arkadaşları zaten hapiste olmazdı, çünkü onları hapse atmamızı sağlayan yasaları çoktan lağvetmiş olurduk.

'Yarın, öbür gün bizden bunu dahi talep ederler...' Evet, büyük bir ihtimalle ederler. Etmezlerse, onların 'demokratlığı' da şüpheye girer.

13 Ekim 2002

2005

Avrupa Birliği'nden 'tarih alma' savaşı, şimdi biraz daha somutlaşmış olarak devam ediyor. Schröder ile Chirac'ın telaffuz ettikleri 2005 tarihi buradakileri mutlu etmedi. Oysa bu 'telaffuz' anı öncesinde, 'Geç de olsa, bir tarih söyleyin artık. Söyleyin ki önümüzü görelim' diyenler vardı.

Schröder ile Chirac'ın bir anlamda 'ilân' ettikleri bu 2005, içimizde bazılarına çok geç de görünse, en azından bunun 2005'ten de geriye kalması ihtimalini ortadan kaldırmış oldu. Bu, aslında pek azımsanmayacak bir şey. Öte yandan, daha yakına çekilmesi ihtimali hâlâ var. Bunun, kimilerinin söylediği gibi, 2003'e gelmesi olacak şey değil. Ama kuvvetli ihtimal, 2004 üzerinde karar kılınacağıdır. Bu da son derece makûl bir durumdur. Itiraz edenler ne bekliyordu? Başka bir şeyi (yani daha erken bir tarihi) bekliyorduysa, bu beklentiyi hangi temeller üzerinden gerekçelendiriyordu?

Türkiye'nin AB'nin aslî bir parçası olma durumunu, kendi aramızda serinkanlılıkla konuşuyor olsak, içimizden kaç kişi bu toplumun bu gelişkinlik düzeyine ulaşmış olduğunu içtenlikle iddia edebilir? Gelir düzeyi ve gelir dağılımının mekanizmasıyla mı, Avrupa standartlarına yaklaşmış durumdayız? Toplumun eğitilmişlik düzeyiyle mi o standartları yakaladık?

Siyasî yapımızın sağlam demokratik gelenekleriyle mi? Hukuk sistemimizin pırıltılarıyla, polisin üstün sorgulama tekniklerinin ışıltılarıyla mı ulaştık AB standartlarına?

Adamların içinden bir tanesi 'Biraz da uygulamayı görelim' demişti ve çok kızmıştık. Ama ondan önce olduğu gibi ondan sonra da uygulamayı görmekteyiz. İşte bir genci döven polisler, fotoğrafla, ve işte o genci salana soruşturma açan zihniyet...

Öbür taraf sonuna kadar savaşıyor ve sonuna kadar savaşacak. Hiç kimse, bunca yıldır kazandığı ayrıcalıklardan kolay kolay vazgeçmez.

Ama burada yaygın hava, hâlâ, Avrupa'yı Avrupa olarak konuşmak ve anlamaktan uzak, Avrupa hâlâ bir iç politika malzemesi. Bunu, Avrupa düşmanı kesim yapıyor ve yapacaktır. Onların ekmek yediği veya yemeyi umduğu faşizan düzenin devamı, Türkiye'nin izolasyonuna bağlı. Onun için bu kafa karışıklığının sürmesi yolunda ellerinden geleni yapacaklar. Ama asıl derdi bu toplumun demokratikleşmesi olan, AB'yi bu çerçeve içinde değerlendiren kesim yaratılan bu kargaşada serinkanlılığını kaybetmemeli.

Bunun kendi aramızdaki tartışmasının zamanı artık geçmiş olmalı. Özellikle de çeşitli siyasî çizgilerden gelen kişilerin birbirlerine bayraklar sallayıp kendi propagandalarını yapmalarının anlamı kalmadı. Birbirimizi ikna etmek durumunda değiliz. Avrupa'daki sorumlu insanlarla eşit ilişkiler ve dostça anlayış içinde ne yapıldığını, daha ne yapılması gerektiğini konuşup üzerimize düşenleri nasıl yerine getireceğimize karar vermeliyiz.

Bu bağlamda birimiz kalkıp 'İşte gerekli yasaları çıkardık, istenen demokratik ölçütlere ulaştık' derse, bu tam ters etki yaratacak bir tavır olur. Böyle konuşan birini, kendi hesabıma, 'demokrasinin ne demek olduğunu bilmeyen biri' olarak görürüm. AB'ye girmek isteyen Türk, bu konularda bu kadar kolaycıysa, demokrasiye bakışı bu kadar yüzeyselse, AB 'değerleri' dediğimiz şeylere bağlılığı bundan ibaretse, o zaman daha yürüyecek çok yol var, derim.

Bir yerde bulunmaktan önemlisi, o yer neresiyse, orada olmayı hak etmektir. Bu da sadece istemek ve dilemekle olmaz. Bizim sorunumuz, Avrupa'yı isteyip istemediğimize karar vermekten ibaret değil. Yani, 'Karar verdik, istiyoruz' dediğimiz anda her şey olup bitmiyor. Tersine, iş o zaman başlıyor: olmak istediğin şeyi gerçekten olmak için çalışmaya başlamak gerekiyor.

Ama biz hâlâ bunu yapmıyoruz ve '2005 çok geç' diye, çok yüksek sesle bağırmakla bunu telafi etmeye uğraşıyoruz.

8 Aralık 2002

Sekiz Sütuna Manşet

Önümde *Sabah* gazetesi, 'sekiz sütuna manşet' dediklerinden, iri bir lakırdı: 'YA 2003, YA HİÇ!'

Demek böyle. Ama böyle olan ne? Yani, bu manşet bize ne söylüyor? Bunu birisi, birileri demiş de, gazete bize bunu 'haber' mi veriyor?

Hayır, böyle bir şey yok. Kimsenin ağzından böyle bir söz çıkmamış.

Ama bu ülkede medyanın bize haber vermemesine, haber yerine talimat vermesine yıllardan beri alıştık. Dünyada medyanın temel işlevi olup biten olayları topluma haber vermektir. Türkiye'de yıllardır medyanın temel işlevi, topluma, olup bitenler hakkında ne düşünmesi, ne duygu duyması, ne yapması, nasıl davranması gerektiğini bildirmek haline geldi.

Yoksa, maazallah, toplum öğrendiği olaylar hakkında kendi kendine bir şeyler düşünmeye kalkar, o zaman da -doğru düşünmeyi bilmediği için- yanlış, istenmeyecek sonuçlara varabilir. Biz, çalışkan ve fedakâr Türk medyası olarak, başka medyaların yüklendiğinden fazla yük yüklenelim ve topluma hem olanları, hem de olanlar karşısında göstermesi gereken tepkiyi söyleyelim.

Bütün medya böyle çalışıyor artık, bir-iki istisnasıyla. Onun

için *Sabah*'ın bu manşeti atması özel bir durum değil, bugün biri, yarın öbürü; biraz daha keskini, azıcık daha vurucu olanı, daha da milliyetçisi.. böyle gidiyor.

Dolayısıyla: YA 2003, YA HlÇ.

Bunun kimsenin söylediği değil, ama var olan durum karşısında bizim -tabiî 'sıkılmış bir yumruk gibi'- söylememiz gereken söz olduğunu kavramış olarak, manşetin altındaki spotlara falan bakıyoruz (zaten 'spot'tan başka bir şeye bakamıyoruz, çünkü yok). Bunlardan, öncelikle Ankara'nın 'kızgın' olduğunu anlıyoruz. Çünkü bu üç kere söylenmiş.

Son 'spot'ta ise şunlar belirtiliyor: "Kopenhag'da bu tarih çıkmazsa, Türkiye 'teşekkür ederiz' diyerek ayrılacak ve Selanik zirvesinde tarih için ısrarlı olacak. Süreci tıkayan ülkelerle ilişkiler soğutulacak, ama reformlar sürecek."

'YA HlÇ'in tanımı bu mu, yani?

2005 dendiğinden beri medya, cümbür cemaat, bunun bir 'rezalet' olduğu konusunda bir yaygara kopardı. Şimdi şimdi, ne olduysa, 'Bu o kadar da kötü değil' diyenlerin sesi çıkmaya başladı. lki gün sonra, bunu diyenler çoğalacak. Çünkü hangi yanından baksanız, nesnel durum bu merkezde.

Peki, o zaman bu kıyamet, bu esip savurma niye?

Manşette bir lakırdı, haberde başka lakırdı, makalelerde büsbütün başka yorumlar, değerlendirmeler... Bu, böyle bir bölümleme, sonunda medyanın Türkiye toplumu teşhisine ve tespitine dayanıyor. Bir yanda, o manşeti okuyup ona göre tepki göstermekte yetinmesi yeterli görünen büyük kalabalık var. Onlara o 'tepki'nin ne olması gerektiğini bildirmek yeter. Yani, şu teşhis ve tespiti başka kelimelerle -ve biraz daha açık yürekliyapacak olursak, 'Bunlar geri zekâlıdır, bu kadarını anlar' demiş oluyoruz. Bunlar, 'Italyan malı' domates çiğneteceklerimiz.

Biraz daha ilgili ve büsbütün 'geri zekâlı' olmayanlarına, birkaç da spot sunuyoruz. Manşetimizi yalanlayan spot koymakta da bir sakınca yok. Çünkü onların da iki-üç cümle arasında mantık bağı kurmaya çalışmasını beklemiyoruz.

Ötekiler de (zaten pek fazla kalmadı) köşe yazılarını okuyup daha derli toplu bir fikir edinsinler.

Medya, bir toplumun 'ayna'sıdır falan derler ya. Teoride öyledir ve çok da ön planda durduğu için önce o görünür. Belirgindir.

Toplumuyla bu ilişkiyi kuran medya, sonra, o topluma 2005 tarihinin verilmesini protesto ediyor. Ne kadar inandırıcı!

13 Aralık 2002

Zamanı Verimli Kullanmak

AB'nin aralık kararı biçim ve kesinlik kazanırken, medyada çıkan seslerin de durulup akıl çizgisine yaklaşacağını tahmin ediyorum. Gazetelere göz gezdirince, bunun şimdiden böyle olmaya başladığı görünüyor.

Zaten o öteki türden sesleri çıkaranlar da, onunla bir yere varılacağına inandıkları için değil, bu toplumun görenekleri o durumda öyle davranmayı kural haline getirdiği için onu yapıyorlar. Buz pateninden ödünç aldığım deyişle 'zorunlu hareketler' dediğim bölüm.

Ama şu geçici durulma anında şöyle bir düşününce, 2005 gibi bir tarih, bir anlamda 'geç bir tarih' sayılabilir. Bazı tanıdıklarla bu tarih konusunu konuşuyorduk. Onların hatırlattığı ve düşündürdüğü bir noktadan gidiyorum şimdi. Türkiye, kendisine verilen zamanı iyi kullanmasıyla, verimli kullanmasıyla nam yapmış bir toplum değil.

'Müzakere' denen şey zaten bir hayli uzun sürdüğüne göre, onu bir an önce başlatmak, bir miktar daha zaman kazandırabilirdi -Avrupalılara da. Şu koşullarda, 2005'e kadarki sürenin, siyasî-ekonomik tedbirlerle, gerekli hazırlıkla geçmemesi, sonunda gene yumurta kapıya gelince paldır küldür bir işlere kalkışılması şaşırtıcı olmaz.

Bu durumu yıllardan beri başka bir düzeyde, üniversite öğretiminde gözlemlemişimdir. Bir sınavda başarılı olmamış bir öğrenci (pek çok öğrenci) kendisine 'anlayış gösterilmesi' için ısrar eder, pazarlık eder, daha birçok şey eder. Niçin sınavın başarılı olmadığı, başarılı olması için nelerin gerektiği uzun uzun açıklanır. Ama yeni sınav zamanı gelir, sınav yapılır, gene aynı yerdeyizdir. İki sınav arasında geçen sürede hiçbir şey yapmamıştır. Yani, 'yapılması gereken' hiçbir şey yapmamıştır. Dolayısıyla başarısızlık yenilenir, dolayısıyla 'pazarlık' yeniden başlar.

Tamamen uyduruk bir örnek vereyim: bir 'sone'den bir parça sordunuz diyelim; sone, 'Petrark' biçimiyle yazılmış olsun, öğrencimiz de 'Petrark'ın bir sonesini görüyoruz' demiş olsun. 'Yahu, bu Rosetti'nin şiiri. Ancak bu kafiye düzenine Petrark biçimi deniyor' diye siz anlatın. 'Ama, hocam, işte 'Petrark' demişim' diye bir cevap alabilirsiniz.

Lahavle...

Yumurta mı tavuktan çıkıyor, tavuk mu yumurtadan? Şu anlattığım 'prototip' öğrenci, Türkiye'de siyasî seçkinlerin 'yavrusu' olarak mı böyle davranıyor, yoksa o 'siyasî seçkin' dediklerimiz bu 18'indeki öğrencilerin, 48'e ermiş hallerinden mi oluşuyor?

Bunun doğru cevabı -ve bir 'başlangıç noktası'- yok herhalde. Genel yaklaşım böyle, iş yapma, çalışma, iş çıkarma kültürü böyle, 'sonuç alma' yöntemi böyle ya da böyle olduğu varsayılıyor.

Ortada, AB konusunu ciddiye aldığını gösteren yeni bir hükümet var. 'Yeni' nitelemesi bu bağlamda çok önemli. Gerçekten birçok bakımdan yeni bir hükümet, yeni insanlar var karşımızda ve yeni olan, eskisinden farklı olduğunu kanıtlamak ister. Gene de, orta vadede ne olur, nasıl gelişir, bir şey söylemek zor; çünkü sonuçta aynı toplumun ve dolayısıyla aynı kültürün ve üslubun içinden geliyoruz. 'Tarih aldık, almadık' tartışmasının gerginleştiği anlarda, hükümet sözcülerinin söz ve davranışlarında da pek fazla 'olgunluk' izlenimi vermeyen örnekler görülmedi değil.

Şu AB konusunda galiba en çok 'olgunluk' önem kazanıyor.

AB ile çeşitli yüz yüze gelme durumlarında da, bizim tarafta sergilenen en büyük eksiklik bu. Sözgelişi, var olan yasaların anti-demokratik niteliğinden çok, birtakım sorumluluk mevkilerinde bulunan kişilerin bunlar üstüne konuşmasının üslubu önemli. Iyi niyet olduktan sonra, yasanın anti-demokratik olanı değiştirilir. Ama o üslûp, sittin sene değişmez.

14 Aralık 2002

Hangileri Ciddi Engel?

Kopenhag'ın uyandırdığı 'galeyan'lar yavaş yavaş durulmaya yüz tutarken, üstelik 'galeyan'da payı olan 'yetkili'lerimiz 'o anda öyle rol yapmaları' gerektiğini itiraf ederken, ben de Türkiye'de Türkiye'nin taşrasından bakıldığında Avrupa'nın ne kadar uzaklarda görüldüğünü yazıyordum.

Bütünüyle bakıldığında, Türkiye, Avrupa'ya fiilen çok uzak. Ama bu, Türkiye 'adına' çeşitli düzeylerde konuşma hakkını elde etmiş 'seçkin' kesimin önemli bir bölümünde gördüğümüz o rahatsız edici düşmanlığı içermiyor. Hayatı öyle olduğu için uzak, o kadar.

Ama zaten dünyanın bir yığın yerinde insanlar bundan çok da farklı bir biçimde -dünyanın geri kalan kısımlarıyla canlı bağlar kurarak- yaşamıyorlar. Taşra her yerde taşra ve taşra aslında her yerde çoğunlukta.

Tabiî işin ekonomik matrisleri dünyada çok değişebiliyor - kuzeye ve batıya gidince iyiye, doğuya ve güneye gidince kötüye doğru. Çok yerde, insanlar bunları kullansın veya kullanmasın, dünyaya bağlanmanın kanalları açık. Burada, buranın taşrasında, henüz bu imkânlar da pek yok.

Her zaman ihtiyaç imkânı yaratmaz. İmkân hazırlanınca çok geçmeden ihtiyacın doğduğu da çok görülmüştür. Bizim top-

lumsal tarihimiz de bu diyalektiğin yığınla bileşimiyle dolu.

Bu manevi taşralılık şüphesiz önemli bir sorun; Kırşehir veya Yozgat, Afyon veya Uşak, Ordu veya Bayburt, Paris ile Londra'dan değil, İstanbul'dan ayrı bir dünyada yaşıyorlar. Türkiye'de toplum gitgide homojenleşeceğine, gitgide heterojenleşiyor. Ama bütün bunlar bana aşılmaz sorunlar gibi görünmüyor. İmkânlar bu kadarsa toplum da buraya kadar geliyor. İlişkiler yoğunlaşır, seçenekler çoğalırsa, toplum da buna uyum gösterir ve bundan yararlanır. Toplum kendi kendini yasaklamıyor artık Türkiye'de, o aşamayı çoktan geride bırakmış.

Kopenhag heyecanı sırasında basına yansıyan küçük bir haber aklıma geliyor. Hani Atlas kıyılarında bir gemi battı, belalı Biskay Körfezi'nde... Gene tonlarca petrol denize yayıldı. O vesileyle öğrendik ki AB her an böyle kazalara yol açabilecek, hurda haline geldiği için artık kullanılmaması gereken 60 kadar geminin sularına girmesini yasaklamış. Bunlardan 26 tanesi Türk bandıralıymış...

Aslında bunlar da normal şeyler. Belirli ilkeler ve kurallar dışında yaşayan insanlar, günün ekonomisine ve başka alanlarına bu tür yasa veya kural dışı biçimlerde katılırlar: Mafyayı Sicilyalıların kurması gibi.

Ama tabiî bu tür olgular ve siyasî demokrasi alanında daha nice nice olgular varken, 'hayâsız adam' filan diye konuşanların bulunması, Bush'tan mektup getirme yöntemleri ve benzerleri, çok dah ciddi üslûp farklılıklarının varlığına işaret ediyor. Bunlar, şu son episodda da görüldüğü gibi, çok daha ciddi kültürel engeller.

Kopenhag'la oldukça yakın tarihte, Doğru Yol Partisi kongresini yaptı ve Mehmet Ağar'ı açık farkla başkanı olarak seçti. Demokrat Parti'nin ve Adalet Partisi'nin devamı olmak üzere kurulmuş parti bu. Gerçi başından bir de Çiller serüveni geçti ve şimdiden sonra kariyerinin ne olacağı çok kesin değil. Ama Mehmet Ağar 'Yassıada' edebiyatıyla başkanlığa gelmiş ve 'Susurluk'la 'Yassıada'nın aynı tarihin evreleri olduğu anlamına gelecek sözler söylemiş.

Doğrusu bu da önemli bir olay. Herhalde bütün dünyadaki siyasî kimlik sahibi kişiler, Putin'i referans gösteren Susurluk kahramanının, ülkenin iki ana siyasî geleneğinden birinin başına geçmesini, Türkiye'nin Avrupa için gerekli demokratik olgunluk aşamasına gelmesinin kanıtı olarak görmezler. Bizim medyadaki gibi mutluluk duymazlar bu durumdan.

Neyse ki sorun bunlara bağlı değil.

17 Aralık 2002

Türkiye tarihinin son iki yüz yılına damgasını Batılılaşma vuruyor. Bir çizgide ilerlemiyor bu süreç, bir adım ileri iki adım geri. Sakallı Celal'in dediği gibi "Batı'ya giden gemide, Doğu'ya koşuyoruz". Murat Belge, kitapta toplanan yazılarında bu sancılı sürecin son etabını, Avrupa Birliği sürecini anlatıyor. Sekiz yıla yayılan zaman dilimindeki yazılardan sürecin zorluklarını daha iyi görebiliyoruz. Çeşitli ve çoğu çatışan iradenin varlığında ilerliyor bu süreç. Kitap, bu sekiz yıl boyunca Belge'nin yaptığı uyarıları, doğrulanan öngörülerini topluca görmemizi sağlıyor. AB sürecinin bizi kendimizle gerçek ve özlenen kimliğimizle, tarihimizle yüzyüze getiren ve bunlarla hesaplaşmaya çağıran bir süreç olduğunu söylüyor. Niçin AB'ye katılmalı sorusuna da şu cevabı veriyor: "Batı'da hiç de azımsanmayacak dinî, millî kültürel önyargılara, bencil ve dışlayıcı eğilimlere rağmen, Batı'da gördüğümüz ve dünyaya oradan yayılan sistem, genel olarak, var olanların içinde demokrasiye, katılıma, sivil değerlerin gelişmesine en yatkın olanı." 2002 mutlu son mu? Belge'ye göre medeniyet tercihinin asıl zorlukları şimdi başlıyor.

Birikim Yayınları
27

ISBN 975-516-025-6
9 789755 160252